

Л. В. Войтович

ГЕНЕАЛОГІЯ ДИНАСТІЙ РЮРИКОВИЧІВ І ГЕДИМІНОВИЧІВ

Л. В. Войтович

ГЕНЕАЛОГІЯ ДИНАСТІЙ РЮРИКОВИЧІВ і ГЕДИМІНОВИЧІВ

ББК 63.2 14
В 65

Генеалогія Рюриковичів і Гедиміновичів має важливе значення для вивчення вітчизняної політичної історії.

Довідник охоплює всі лінії династій Рюриковичів та Гедиміновичів до втрати їх представниками удільних прав і розпаду династій на окремі княжі роди. До генеалогічних таблиць подаються обгрунтування, відомості про шлюби та столи, які займав кожен князь. Довідник має алфавітні ключі-покажчики до таблиць. Розрахований на істориків та всіх, хто цікавиться політичною історією IX-XVI століть.

Відповідальний редактор – член-кореспондент АН України Я. Д. Ісаєвич

The genealogi of the Ryurickovich and the Gedeminovich is of great importance for the study of native and political history. This reference book deals with the whole characteristic of the dynasty of the Ryurickovich and the Gedeminovich from their first days till the last when these dynasties have been fully destroyed and divided into separate prince"s lots.

The genealogy's tables consist of important facts about the every prince's marriage and his ruling. The reference book has alphabetic keys in the content to the tables. It is made for the wide circle of the historians and for everybody whé is interested in political history of IX-XVI centuries.

Main editor - academician Dr.h. Isaevich Jaroslav. Ukraine.

Справочное издание
Войтович Леонтий Викторович
Генеалогия династий Рюриковичей и Гедиминовичей
(На украинском языке)

Редактор С.А. Тарелкіна
Технічні редактори: Цифір А.В., Ударов С.В., Іонін А.М.
Оригінал-макет фірми "Таурус, ЛТД"
Формат 60*84 1/8 Папір офсетний №1 Гарнітура датч
Ум. друк. арк. 25 Тираж 1000 прим.
Зам. 3-278. **ККТНК. Київ, вул. Леніна, 19.**

В $\frac{0502000000-001}{МП\ "Юніверс"-93}$ Без об'яви

ISBN5-7702-0506-7

Дві династії

24 серпня 1991 р., проголошуючи незалежність України, її парламент підкреслив: цей акт продовжує і увінчує тисячолітню історію державотворення на Україні. Не випадково гербом самостійної Української держави є тепер знак князівського роду Рюриковичів - тризуб. Литва відновила свій давній герб Вітіс, який був колись гербом Ольгерда Гедиміновича, а пізніше - Великого князівства Литовського. Під первісною назвою Погоня цей герб приймає і Беларусь, яка також є законною спадкоємицею князівства.

Цілком природно, що утверджуючи суверенність, відроджені країни звертаються до глибоких традицій своєї державності. Ще так недавно ці традиції були під забороною. Народи мали забути про своїх колишніх володарів, про династії князів, з якими було пов'язане державне будівництво.

Як відомо, нащадками легендарного Рюрика вважали себе київські князі Ігор, Святослав, Володимир, їхні числені потомки. Недаремно історики пізніше називали Київську державу імперією Рюриковичів. Князі з цього роду вступали у шлюбні зв'язки з монархами країн Європи і Сходу. Відгалуженнями роду Рюриковичів були чернігівські Олеговичі, галицькі Ростиславичі, з числа яких згадаймо Ярослава Осмомисла, галицько-волинські Романовичі – Мстислав, королі Данило і Юрій І. Своїм шляхом пішла володимиро-суздальська лінія Мономаховичів, яка започаткувала московську династію.

Пізніше настав час, коли більшість земель України опинились у складі держави Гедиміновичів. Деякі з князів цього роду відстоювали політичну незалежність своїх українських князівств. Це, зокрема, Федір Любартович волинський, київські князі Олелько Володимирович і Семен Олелькович; у історії Закарпаття особливе місце належить Федорові Коріатовичу.

Ми назвали лише кількох представників двох найпотужніших київських родів Східної Європи. Але для історії держав і народів цього регіону важливі усі - і володарі, і члени їх сімей, і числені нащадки. Тому цінність пропонованої читачам праці Левка Войтовича - в її повноті. Звичайно, джерела збереглися нерівномірно, і поряд з безсумнівними фактами не можна ігнорувати й гіпотетичних. Адже врахування споріднення у межах родів і з іншими родами, вивчення різних родинних комбінацій дає ключ для вирішення багатьох загадок політичної історії.

Матеріали, зібрані дослідником, його усталення і припущення будуть цікаві не лише вузькому колу фахівців, а й усім, кого хвилює історичне минуле.

Ярослав Ісаєвич

член-кореспондент Академії наук України

Від автора

Генеалогія Рюриковичів і Гедиміновичів має важливе значення для вивчення політичної історії епохи феодалізму. Князі династії Рюриковичів правили в усіх землях Київської Русі, у більшості князівств, які існували на території колишньої Київської Русі у XII-XVI ст. і у Російській державі до 1598 р. Представники династії Гедиміновичів правили у Литві, на українських і білоруських землях, у Польщі і Чехії. Обидві династії були зв'язані з багатьма правлячими родами Європи. З них походять кілька десятків родів, представники яких залишили слід в історії Східної Європи.

Дослідження генеалогії Рюриковичів і Гедиміновичів ведуться давно, окремі аспекти цієї проблеми вивчені досить грунтовно. Але досі з окремих питань існують різні, часом взаємовиключаючі оцінки, генеалогічні таблиці кожного автора в багатьох місцях різняються між собою. Немає також узагальнюючих робіт, які об'єднували б дослідження усіх гілок династії Рюриковичів чи династії Гедиміновичів. Навіть у найбільш повних роботах М. Баумгартена по династії Рюриковичів не висвітлюються рязанські, пронські і муромські гілки, міститься ряд спірних, а часом і помилкових положень. Разом з тим переважна більшість досліджень з генеалогії Рюриковичів, і почасти з генеалогії Гедиміновичів, давно стали бібліографічною рідкістю й практично недоступні для широкого користування.

У даному довіднику здійснена спроба узагальнити дослідження по генеалогії Рюриковичів і Гедиміновичів, узгодити спірні питання, де це можливо, виправити помилки та скласти зведені генеалогічні таблиці усіх ліній обох династій до втрати їх представниками удільних прав і розпаду на окремі княжі роди. З огляду особливого інтересу українського читача до родини князів Острозьких наведено повну таблицю цієї родини. Поданий також матеріал про литовських і жмудських князів до Гедиміна. До таблиць додано обгрунтування, дані про шлюби, князівства і держави, у котрих правив кожний представник династій, а також довідковий матеріал про роди, які походять від Рюриковичів та Гедиміновичів. Довідник має алфавітні покажники-ключі до таблиць.

Частина матеріалів була опублікована у нашій книзі "Генеалогія династії Рюриковичів" (Київ,1990).

Бібліографічний огляд

1. Джерела до генеалогії Рюриковичів

Комплекс джерел до генеалогії Рюриковичів достатньо вивчений. Головним джерелом залишаються літописи: Лаврентіївське та Іпатіївське зведення, Новгородські і Псковські літописи, Воскресенський та Никонівський літописи, Тверський літописний збірник, що містить ростовські та московські літописи, Рогозький літописець і Сімеоновський літопис. У них викладено історію уділів, відомості про народження, смерть і шлюби князів. Критика літописів наведена в роботах О.О. Шахматова, М.Д. Приселкова, А.М. Насонова, М.М. Тихомирова, Д.С. Лихачова, С.А. Левіної, В.І. Буганова, Б.М. Клосса, Д.Л. Муравйової та ін. Питання хронології літописів розроблено М.Г. Бережковим.

Багатий матеріал по династичних зв'язках дають хроніки. Це насамперед польські хроніки Галла Аноніма, Вінцентія Кадлубека та Яна Длугоша. Найбільш грунтовна з них остання, критика її розроблена в роботах Є.Перфецького[1], А.І.Генсьорського[2] та Ю.О.Лимонова[3]. Певне значення має хроніка Польщі познанського єпископа Богухвала (+1253 р.), річники краківської капітули, аннали монастиря св. Хреста, житіє св. Кінги та ін. З угорських хронік найбільший інтерес викликають: так званий кодекс Прая - копія Пожоньських анналів, складених в XIII ст. в Паннонхальмському монастирі св. Мартина, генеалогія королівської сім'ї, складена пілішськими цистеріанцями, а також інші роботи, використані у зведеній хроніці Марка Кальті (1358 р.). Як і польські, угорські джерела опубліковані і проаналізовані в роботах Г. Дьєрфі, Г. Коршої, Л. Хайнеман, Р.Ф. Кандель, І. Маджар, Б. Хоман, Я. Хорват, Е. Маюс та ін. Основними чеськими джерелами є хроніки Козьми Празького, хроніка Вінцентія Празького та Празькі аннали. Відомості про шлюби з Рюриківнами, часом не зовсім ясні, розкидані по численних німецьких хроніках та анналах, з яких для даної теми найважливіші: Генеалогія Вельфів; Апологія Генріха IV; хроніка Альберіка, монаха з монастиря Трьох джерел за 626 - 1240 рр.; хроніка Саксонського анналіста за 741 - 1139 рр.; Кведлінбурзькі аннали; Магдебурзькі аннали; аннали графів Штаде; хроніка Арнольда з Любека; хроніка Ортліба Цвіфальтенського; Діяння Фрідріха І, написані фрейзінгенським єпископом, тощо. Усі ці джерела опубліковані і добре вивчені німецькою історіографією. Із скандінавських джерел, крім матеріалів саг, опрацьованих О.О.Ридзевською, найбільше значення мають Сігтунські аннали, Житіє св. Олафа, робота Саксона Граматика та хроніка Петра Олая.

Практично не уціліли літописи другої половини XIII - XIV ст. з київської, переяславської та чернігівської земель. Скупі відомості про цей період і в літописах інших земель. Тому дані щодо імен князів окремих земель та їхніх родинних зв'язків за цей період можна одержати лише з таких дуже непевних джерел як синодики-церковні поминальники. До нас дійшло 6 основних і 10 допоміжних (тобто створених на основі попередніх) таких синодиків з іменами сіверських та чернігівських князів. Любецький (дійшов у зошиті 1886 р., датований 1693 р.), Єлецький (єпископа Зосими з 1649 р.), Сіверський (Спасо-Преображенського собору), Київський, Ільїнський, Гамаліївський. Усі ці синодики переписані з більш давніх, які не збереглися. Вивченням цих пам'яток займалися Філарет (Гумилевський)[4], М.Квашнін-Самарін[5] та Р.В.Зотов[6]. Останній здійснив не тільки найбільш повне дослідження Любецького поминальника, а й спробу реконструкції родоводу князів чернігівської династії. Цю реконструкцію не можна назвати повною, не можна й погодитись з окремими її місцями (так, відомий діяч кінця XII - початку XIII ст. князь Рюрик Ростиславич із смоленської династії, який у 1210 - 1212 рр. займав чернігівський стіл, перетворився в Рюрика-Костянтина Ольговича; випав з реєстру Андрій Всеволодович, брат св. Михайла; присутні гіпотетичні князі і тощо), але робота Р.В. Зотова й донині залишається найповнішою роботою по чернігівських Ольговичах. Дійшли поминальники і з галицько-волинських земель, (один з найцікавіших - Холмський, що зберігся у хроніці митрополита Льва Кишки з 1720-х років.

На жаль, більшість з цих пам'яток дійшли через треті руки і страшенно заплутані. У них є відомості і про Гедиміновичів.

Деякі з Рюриковичів згадуються лише в родовідних записах. Існування місництва в російській державі до 1682 р. примушувало служилі фамілії вести детальні розписи членів роду, починаючи з родоначальника. Такі родоводи-розписи збереглися для більшості родів, що вели своє походження від Ольговичів, смоленської, ярославської, суздальської, ростовської та тверської гілок Мономаховичів, рязанської і пронської династій, а

також Гедиміновичів, які перейшли на російську службу. Бл. 1555 р. ці дані були зведені І. Циплятьєвим та О. Адашевим у "Государев родословец", котрий спочатку складався із бл. 42-45 розділів. Після цього появився цілий ряд приватних родовідних, які доповнювали і розширювали зведення. Врешті до 1682 р., коли було відмінено місництво, родовідні записи становили вже 81 розділ. Тоді ж урядом була підготована так звані Бархатна книга (вона мала оксамитне переплетення), яка була повторенням "Государевого родовідця" з доповненням пізніших поколінь та розписом роду Татищевих. Що стосується матеріалів до ще п'яти книг, котрі були заплановані, то три чверті їх згоріло, решта була розкидана по губернських архівах і практично також загинула. Бархатна книга була опублікована в 1787 р., родовідні книги, які існували в багатьох списках, були видані по трьох, найбільш повних, у 1851 р. Нове видання здійснене М.Е. Бичковою. Критичний аналіз таких складних джерел, як родовідні книги, розпочатий М.П.Лихачовим[7], здійснений у роботах М.Е.Бичкової[8].

Після відміни місництва у 1682 р. при Розрядному приказі була створена комісія, очолювана князем В.Д. Долгоруким, яка збирала матеріали для видання п'яти родовідних книг, які мали доповнити Бархатну книгу. На базі цієї комісії пізніше була організована Палата родовідних справ. Частина актів, представлених у Розрядний приказ, опублікована А.І. Юшковим[9]. Цей збірник викликав різку критику М. Лихачова, який осудив Юшкова за те, що той, публікуючи документи, ігнорував самі записи, і вказав на ряд сфальсифікованих документів та інших помилок. Сам Лихачов опублікував частину актового матеріалу по родоводам[10].

Матеріали щодо служби Рюриковичів і Гедиміновичів у московській державі в XV - XVI ст. зосереджені в Розрядних книгах, які велись дяками Розрядного приказу. На це джерело першим звернув увагу П. Мілюков. Розрядні книги опубліковані і досліджені В.І. Бугановим. Доповнюють ці матеріали так звана Тисячна книга 1550 р. та Двірцевий зошит 50-х років XVI ст., опублікрвані О.Зиміним. Головним джерелом щодо служби Рюриковичів і Гедиміновичів Литовський державі залишається Литовська метрика, частина якої опублікована[11]. Дослідженням цього джерела займалися С.Л.Пташицький та М.Г.Бережков.

Незважаючи на досить значну кількість джерел, окремі періоди, особливо друга половина XIII - XIV ст., залишаються нез'ясованими. Доводиться звертатися до житійної літератури, легенд і переказів. Княжі житії досліджував М.Серебрянський[12], історичні перекази - В.Соколова[13]. Деякі уточнення дозволяє зробити нумізматичний матеріал. Про рівень наших знань з історії удільного періоду можна судити, наприклад, з того, що в жодному із джерел не згадуються старицькі князі з тверської династії, монети яких збереглися. Те ж можна сказати і про дані сфрагістики, опрацьовані В.Л.Яніним. Останнім часом дедалі більший інтерес викликає дослідження графіті. Відкриття С.О.Висоцького дозволили завершити дискусію навколо точної дати смерті Ярослава Мудрого, уточнити походження дружини дорогобузького князя Володимира Андрійовича, що прояснило цілий ряд аспектів поведінки цього князя та його політичні симпатії[14].

2. Джерела до генеалогії династії Гедиміновичів

Багато джерел до генеалогії Рюриковичів містить матеріали і про Гедиміновичів. Головним джерелом до генеалогії власне Гедиміновичів залишається група так званих білорусько-литовських літописів: Супральський, Никифорівський, Слуцький, Origo regis Jagyelo et Witholdi ducum Lithuaniae, Віленський, Археологічного товариства, Волинський короткий, Рачинського, Красінського, Ольшевський, Румянцевський, Євреїновський, Баркулабівський. Вони опубліковані у XVII, XXXII і XXXV томах ПСРЛ. Ці літописи аналізуються в роботах О.М.Бодянського, І.Даниловича, І.Шараневича, С.Смольки, А.Прохозки, І.А.Тихомирова, О.О.Шахматова, Б.І.Пічети, К.Ходиніцкого, О.М.Мальцева, М.А.Ючаса, В.А.Чемярицького, М.М.Улащика, Н.Т.Войтович та ін.[15] Детальнішу бібліографію ранньої літератури можна запозичитити у Р.П.Дмитрієвої.[16]

Багатий матеріал дають хроніки, особливо Хроніка Биховця[17], "Литовська і жмоїтська кройника"[18], Хроніка Яна Длугоша[19], Хроніки М.Кромера[20], М.Меховського[21], М.Стрийковського[22], М.Бельського[23], Б. Вапольського[24], Я.Гербурта[25]. У хроніці Петра Дюсбурга наведено матеріали раннього періоду війн литовських князів з хрестоносцями, які мало відображені в інших джерелах[26].

Величезні архіви князів Слуцьких, Острозьких, Вишневецьких, Чарторийських, Сангушків, які містили багатий актовий матеріал, грамоти різних володарів, угоди та юридичні документи, частково втрачені, а частково розкидані по різних архівах та зібраннях Європи і навіть Америки. Частина актового матеріалу видана, однак рівень цих видань далеко не однозначний[27]. Окремо слід сказати про майже 600 книг з уже згадуваної Литовської метрики (архів Великого князя Литовського). З них опудліковано лише незначну частину.

Через нестачу джерел XIII - XIV ст. доцільно звертатись до таких непевних матеріалів як родоводи і гербовники. Досить порівняти відомі варіанти родоводів князів Одинцевичів або проаналізувати генеалогію князів Сангушків, написану 1640 р. Ієронімом Сангушком, біскупом смоленським, щоби переконатися, що вони значно поступаються подібним родовідним Рюриковичів. Однак при критичному підході певний інтерес представляють гербовники Б.Папроцького (бл. 1543-1614), А.Кояловича-Віюка (1609-1677), К.Несецького (1682-1744)[28], які містять і різноманітні родовідні розробки. Родоводи литовських князів, які перейшли на російську службу, вивчає М.Є.Бичкова.[29] Переважно на цих ма-

теріалах грунтуються популярні польські довідники і енциклопедії з генеалогії шляхетських родів.[30]

3. Історіографія генеалогії Рюриковичів

Історіографія вітчизняної генеалогії висвітлена в роботах В.Яніна, М.Бичкової та А.Аксьонова[31]. Тому немає необхідності зупинятися на всіх роботах.

Першою науковою роботою з генеалогії можна вважаати працю видного російського дипломата М.Г.Мілеску-Спафарія (1636 - 1708) "Родословная царей росийских". Унікальні відомості, одержані з пізніше втрачених джерел, збереглися в "Історії" В.Татищева. Про окремих князів, дати їх народження і смерті, династичні зв'язки тощо, можна дізнатися тільки з цієї роботи. Однак при всій довірі до її високого, як на ті часи, рівня, Татищеву не вдалося уникнути окремих помилок, одна з яких спричинила до плутанини між князями полоцької та смоленської династій. Так, усі полоцькі князі XIII ст. віднесені дослідником до смоленської династії. Ця помилка перекочувала і в деякі пізні праці.

Розробка родовідних таблиць Рюриковичів на основі сімейних родовідних збірників і легенд займався князь М.М.Щербатов (1733-1790). Ним складені родоводи більшості Ольговичів, потомків Михайла Всеволодовича. Незважаючи на пропуски, окремі помилки (без підстав пов'язаний з Рюриковичами рід Чернишових і тощо), робота ця й нині не втратила свого значення. На жаль, родоводи Щербатова залишилися неопублікованими.[32] Тому М.Карамзін до своєї "Історії" склав нові таблиці, які, однак, також були неповними. Тому вже у виданні 1844 р. з'явилося 15 таблиць П.М.Строєва. "Родословна частина вітчизняної історії досить недосконала, розписи кн. Щербатова поза вжитком, Стриттерові - несправні, Карамзіна - неповні", - писав П.Строєв, пояснюючи потребу у таблицях. Його власні таблиці повніші за таблиці Карамзіна, але до повноти їм далеко. Крім того, відсутні в них і жіночі члени роду, а також вказівки на шлюби.[33] Таблицями Строєва користувалися дуже довго, вони повніші і точніші за пізніші таблиці С.Соловйова.

М.Погодіним розроблені таблиці міжусобних війн удільних князівств за 1054-1240 рр., половецьких нападів по роках і князівствах, родословні записи та списки князів по ступенях і князівствах[34]. Цим матеріалом можна користуватися з урахуванням праці Бережкова щодо хронології та пізнішої критики літописних текстів.

З середини XIX ст. з'являються праці, присвячені вирішенню певних проблем генеалогії, які ввели в обіг незнані раніше джерела, прискоривши вирішення проблем, хоча рівень цих робіт у цілому невисокий. До них належить праця П.Буткова про шлюби Рюриковичів з грузинками і ясинями-алан ками, роботи Ф.Палацького та С.Палаузова, присвячені Ростиславу Михайловичу та його нащадкам за межами Русі, окремі дослідження родів князів Борятинських, Мосальських, Волконських, Пузин. Найгрунтовніша з цих робіт книга С.Пташицького, який користувався матеріалами Литовської метрики та іншими актами[35].

Перша комплексна робота щодо генеалогії російських княжих і дворянських родів належить кн. П.В.Долгорукову[36]. Найбільшим недоліком її є відсутність посилань на джерела, обгрунтування тих чи інших міркувань, які дозволили б поставити певну особу на те чи інше місце; мало використані і актові матеріали.

У кінці XIX ст. з'явився цикл робіт з історії окремих земель, в яких розроблена генеалогія певних гілок Рюриковичів. Найдавніша з них праця Д.І.Іловайського по рязанському князівству[37]. Уже О.Пресняков звернув увагу на необхідність серйозного коректування його генеалогії рязанських князів[38], однак пізніші роботи О.Монгайта та О.Кузьміна торкались цієї проблеми лише побіжно[39]. По історії твер ського князівства подібна робота належить В.Борзаковському, полоцького - В.Даниловичу, сіверського - П.Голубовському та Д.Багалію, переяславського - В.Ляскоронському, смоленського - М.Довнар-Запольському і П.Голубовському, ржевського та фомінського князівств - М.Квашніну-Самаріну, ярославського - А.Маркевичу[40]. Усі вони написані на досить високому рівні, хоч в питаннях генеалогії містять помилки. Наприклад, генеалогічна таблиця Даниловича побудована на основі гіпотез і натяжків. Щоправда, вирішити заплутані питання полоцької генеалогії не вдалося ні М.Баумгартену, ні Л.Алексеєву[41]. Окремі загадки полоцької генеалогії залишаються невирішенними. До таких робіт належить нещодавно видана робота Г.В.Абрамовича по князях Шуйських[42].

Новою спробою узагальнення досліджень з генеалогії була книга П.Н.Петрова[43]. Автор поставив перед собою нелегке завдання створити історію родів російського дворянства, переважно Рюриковичів, встановити місце князів та їхні родові права, простежити час і обставини виділення окремих родів (як княжих так, і дворянських), висвітлити роль видатних представників різних родів в історії Росії. Тому суто генеалогічні проблеми відійшли на останнє місце. Книгу критикували, може, і не завжди справедливо, хоча родовідні, особливо в давнішій частині містять чимало помилок. А.П.Барсуков присвятив цілу книгу критиці Петрова[44]. Основну увагу він приділив історіографії генеалогії за 1682-1886 рр., зібранню генеалогічних матеріалів, роботі Палати родовідних справ і Герольдмейстер ської контори. Більш давні матеріали до уваги він не брав, але і цього було досить, щоб показати слабкі місця дослідження Петрова. Сам же Барсуков повністю довіряв актовому матеріалу, представленому в комісію кн. Долгорукова чи в Палату після відміни місництва. На всі дошкульні місця обох дослідників звернув увагу Д.Кобеко[45].

На межі XIX і XX ст. з'явилися генеалогічні довідники кн. О.Б.Лобанова-Ростовського, М.Д.Хмирова, А.С.Резанова, Е.Н.Фріде. Всі вони компілятивні і неповні[46].

Вершиною генеалогії XIX ст. були праці А.В.Екземплярського[47]. Він займався вивчав біографії князів Північно-Східної Русі за період 1238-1505 рр., критично опрацювавши при цьому роботи попередників, включаючи маловідомі статті краєзнавців у місцевій пресі, житійний і легендарний матеріал, старанно звірив родовідні записи з літописами та актами. Хоча дрібні помилки трапляються і в його роботах, але в цілому вони і нині можуть бути взірцем.

Інтерес до генеалогії на межі XIX і XX ст. був великий. У 1897 р. було засновано Російське генеалогічне товариство, в 1905 р. - Історико-родовідне товариство в Москві, з 1906 р. як окрема дисципліна генеалогія читалась у Московському археологічному інституті. З'явилось певне коло учених, які займалися історико-родовідними проблемами, насамперед родоводом Рюриковичів: Л.Савйолов, В.Руммель, В.Голубцов, Р.Зотов, Ф.Браун, В.Сологуб, Г.Власьєв, В.Сторожев, М.Кашкін, М.Мятлев, М.Баумгартен та ін. Найвиднішим з них був Л.Савйолов, який читав лекції з генеалогії в Московському археологічному інституті, займався питаннями бібліографії генеалогії, родоводами князів Пожарських та Ковровських[48]. Родам, які походять від чернігівського князя Михайла Всеволодовича, присвячені фундаментальні розробки Г.Власьєва[49]. Він планував написати таку ж роботу по рязансько-пронських та ярославських князях, але не встиг реалізувати свій задум. Власьєв намагався використати весь спектр доступних джерел, зібрати про кожного члена роду максимум відомостей, включаючи діяльність, службу і майновий стан. Для XVI-XIX ст. ці відомості практично вичерпані, в більш давні періоди вони скупіші; трапляються й прикрі помилки. Так, Власьєв вважав потомками волинських князів усі три гілки Друцьких (Соколинських, Любецьких і Горських), князів Підберезьких, Бабичевих і Путятіних, відносив до Рюриковичів Татищевих, Дашкових тощо. Зауважимо, що ці роботи писані без урахування критики літописів Шахматова і його наступників, що від самого автора не залежало. Те ж можна сказати і про хронологічні помилки. Роботи московських і петербурзьких дослідників, згуртованих навколо товариств, давали надію на завершення повної генеалогії Рюриковичів, до початку XX ст.[50]. Ліквідація дворянства і наступні події спричинили повне згортання робіт з генеалогії.

В еміграції роботу продовжував лише М.Баумгартен. Ще в Росії він привернув до себе увагу яскравими дослідженнями на теми шлюбів Рюриковичів із західними династіями, використанням різноманіт них західних джерел, до яких його колеги зверталися дуже рідко. У полі його інтересів перебували також галицькі і волинські династії, туровські князі та інші недостатньо вивчені питання. Підсумком досліджень М.Баумгартена стали дві монографії: "Генеалогія та західні шлюби Рюриковичів Російських у X-XIII ст." (1927) та "Генеалогія правлячих гілок Рюриковичів у XIII-XVI ст." (1934), які донині залишаються найголовнішими роботами з генеалогії Рюриковичів. Обидві видані в Римі французькою мовою. Виклад їх гранично стислий, подаються лише матеріали, які стосуються дат народження і смерті, родинних зв'язків, без коментарів і при мінімумі полеміки. Проблеми рязанських та муромських князів Баумгартен вважав розв'язаними Д.Іловайським, а проблеми потомків Всеволода Велике Гніздо - А.Екземплярським, тому він до них не звертався, що навряд чи було правильним. Баумгартен відхилив думку переважної більшості щодо походження цілого ряду княжих родів від Михайла Всеволодовича, вважаючи це творінням XV-XVI ст., коли князі, що виїжджали на московську службу, формували свої родоводи. Через це він відкинув реконструкції Зотова по Любецькому синодику і зробив власні реконструкції, досить хаотичні і майже без спроб ув'язати родинні відносини князів. Його відмова від найдавніших родовідних збірників позбавлена переконливої аргументації і грішить декларативністю. У багатьох місцях сміливі гіпотези Баумгартен приймав без будь-яких застережень. Це стосується одруження Володаря Ростиславовича з поморською княжною, шлюбів Прибислави Ярославни з туровської гілки з поморським князем Ратибором I, Ярослава Ізяславича з дочкою Владислава III Чеського і т.д. До полоцької династії віднесено навіть Давида Ростиславовича із Смоленських Мономаховичів, який певний час займав вітебський стіл, повторено ряд помилок Погодіна. До недоліків таблиць Баумгартена слід віднести і дещо хаотичний їх порядок (не за родовим старшинством, а за волею автора). Все це вимагає певних застережень при користуванні ними[51].

М.С.Грушевський спеціально питаннями генеалогії не займався. Таблиці, наведені в його грунтовній "Історії України-Руси", мають довідковий характер, охоплюють лиш найважливіших осіб, трапляються в них і помилки.

У післяжовтневий період тривалий час з'являлися лише окремі статті, присвячені окремим особам чи князівствам, де тема генеалогії зачіпалася дуже побіжно. Такі роботи С.П.Розанова, С.Т.Єремяна, Б.О.Рибакова, О.І.Копанєва, В.С.Шульгіна, С.П.Мордовінової, Я.Д.Ісаєвича, О.Б.Головко, М.Ф.Котляра та ін.[52] Чисто генеалогічний характер мають хіба що роботи С.Б.Веселовського[53] і О.О.Зиміна[54], які грунтуються на багатому актовому матеріалі, розрядних записах та інших джерелах. З методологічного боку особливо вражає творча манера Веселовського, який намагався розшукати нові списки документів, різночитання, доповнення. На жаль, обидва автори досліджували переважно XV-XVI ст. і тільки гілки, які служили Москві.

Помітний слід залишили роботи В.Т.Пашуто "Нариси з історії Галицько-Волинської Русі" та "Зовнішня політика Київської Русі"[55], особливо остання. У ній дано політичну оцінку шлюбам Рюриковичам з іноземними володарями в домонгольський період. Автор заново перевірив увесь джерельний матеріал, приймаючи тільки доведені версії. Так, його список іноземних шлюбів Рюриковичів налічує лише 62 позиції, тоді як у Баумгартена - 123.

Цікаві дослідження В.Б.Кобрина з проблем власності княжат у XV-XVI ст., коли вони з удільних правлячих володарів переходили до розряду служилих, а також з питань відмирання імунітетів влади удільного князя і перетворення його на дворянина-вотчинника. Деякі спостереження дозволяють уточнити володіння предків певного роду, відомих тільки з родовідних книг. Кобрину належить також дослідження про князів Мезецьких і Пронських[56].

Роботи В.А.Кучкіна присвячені формуванню територій ПівнічноСхідної Русі в удільний період, уточненню дат та володінь окремих князів і династій[57]. Йому вдалося виправити деякі помилки Екземплярського, уточнити межі уділів.

В праці О.М.Рапова, присвяченій княжим володінням домонгольської Русі, вирішено багато чисто генеалогічних проблем, уточнено датування, княжі володіння. Він намагався встановити і родинні відносини князів. Не в усіх випадках можна погодитися з автором, особливо щодо смоленської династії, але робота виконана на високому рівні[58].

Генеалогічна таблиця Рюриковичів наведена у монографії П.Толочка "Древня Русь"[59], але вона має суто довідковий характер: наведені лише князі, згадані в тексті монографії, причому їх порядок довільний (Василько Ростиславич поставлений попереду Рюрика і Володаря, які займали послідовно старший перемишльський стіл, Всеволод Велике Гніздо поставлений попереду Андрія Боголюбського і т.д.).

Таблиця, розроблена Л.Є.Махновцем[60], охоплює період IX-XIII ст. і грунтується на літописних джерелах. Це найповніша зведена таблиця династії Рюриковичів домонгольського періоду, хоча й містить ряд спірних моментів. Неясно, чому в число Рюриковичів потрапив Якун, чому Адель ототожнена з дочкою графа Куно фон Енгінген (Адель була матір'ю Мстислава, а графиня могла стати дружиною Володимира лише по смерті Анни, до шлюбу з якою народився Мстислав), хто така Софія з роду Іоанна II Комнена, дружина Святослава Всеславича і т.д.

Із зарубіжних робіт найбільш цікаві польські та угорські, оскільки сусідні П'ясти та Арпадовичі були найчастішими партнерами і родичами Рюриковичів. По династії П'ястів найповніша робота належить О.Бальзеру[61]. Його незначні помилки виправлені В.Дворжачеком. Таблиці останнього по Рюриковичах компілятивні і менш повні порівняно з таблицями інших династій. Цікаві роботи Б.Влодарського щодо взаємин П'ястів і Рюриковичів[62]. По династії Арпадовичів головними залишаються роботи М.Вертнера[63]. Пізніші роботи А.Поора і Д.Дьєрфі дозволяють зробити окремі уточнення[64]. Поор вивчав угорсько-руські взаємини у XIV ст. і боротьбу за польський трон на фоні цих взаємин. Дьєрфі, крім дослідження джерел, працює над питаннями політичної історії. В останніх роботах зарубіжних авторів ("Генеалогія" П.Дюр'є[65] та "Держава Київська" Г.Рюсса[66]) відомості про Рюриковичів неповні і запозичені з Баумгартена.

4.Історіографія генеалогії Гедиміновичів

Роботи російських істориків В.Татищева, М.Щербатова, М.Карамзіна, С.Соловйова стосувалися Гедиміновичів лише у тій мірі, в якій шляхи останніх перетинались з шляхами російської історії. Жоден з великих російських істориків минулого не спеціально займався генеалогічними таблицями Гедиміновичів. оскільки був обмежений доступ до Литовської метрики та інших подібних джерел. Однією з перших робіт була біографія Свидригайла Ольгердовича А.Ф.Коцебу[67]. Велика увага Гедиміновичам була приділена в працях литовських істориків Т.Нарбута[68], Я.Ярошевича[69] та польського історика Й.Лелевеля[70]. Але це була лише популяризація героїки минулого і перші кроки історичної науки.

Справжні генеалогічні дослідження роду Гедиміновичів розпочалися з роботи К.Стадніцкого[71], недоліком якої була повна довіра до всіх доступних автору джерел. Однак ця праця не втратила свого значення і нині. На високому рівні виконані роботи польського генеалога Ю.Вольфа[72], який працював у Петербурзі. Він першим здійснив критичний аналіз родовідних легенд, відділяючи справжні княжі роди від родів, які пізніше до них приписалися. Це було нелегко: частина Рюриковичів та Гедиміновичів втратила княжі титули, частина шляхетських сімей зуміла вписати свої родоводи в ту чи іншу родину, чий герб вона носила; для ряду родів існували різні легенди (наприклад, Волинські вважали себе то потомками Дмитра Боброк-Волинського, сина Коріата Гедиміновича, то вихідцями з Орди). Вольф одним з перших вивчив матеріали Литовської метрики, критично порівнював різні джерела. Йому вдалося довести кілька постулатів, які стали визначальними у визначенні княжих родів, чиє походження було неясним. Роботи Вольфа залишаються найголовнішими по генеалогії Гедиміновичів.

Цікаві роботи А.Прохазки[73], А.Барбашева[74], І.П.Філевича[75], М.В.Довнар-Запольського[76], Б.Барвінського[77], присвячені окремим князям і проблемам литовської історії, пов'язаним із Гедиміновичами. Виходять узагальнюючі роботи П.Д.Брянцева[78] та Дашкевича[79]. М.К.Любавському[80] вдалося визначити володіння окремих князів у "заплутаному" XIV ст., коли Гедиміновичі у деяких західних землях почали змінювати Рюриковичів.

У післяжовтневій історіографії ця тема тривалий час була другорядною. Крім згадуваних вище робіт М.Бичкової, О.Зиміна та С.Веселовського, котрих цікавили Гедиміновичі, які перейшли на московську службу, можна називати фундаментальні дослідження В.Т.Пашуто[81] та В.І.Пічети[82]. Але вони охоплюють лише окремі періоди і обмежені території.

Великий інтерес до генеалогії Гедиміновичів проявляє польська наука. Певний час такі дослідження гуртувались навколо Львівського геральдичного товариства, яке діяло до 1939 р. Майже тридцять років тривала дискусія щодо поход-

ження Корибутовичів, котру так і не можна вважати закінченою[83]. Особливо активну участь у цій дискусії взяли Я.Пузина, З.Радзімінський, В.Семкович, А.Прохазка. Окремим проблемам генеалогії присвячені роботи О.Галецького[84], М.Пашкевича[85], К.Ходиницького[86], Я.Малешевського[87], С.Зайончковського[88], М.Гумовського[89], Я.Пузини[90], С.Кучинського[91], С.Краковського[92], Т. Василевський[92А], та М.Чубатого[93]. Найґрунтовнійша робота Г.Ловмяньського[94] охоплює всі аспекти ранньої історії Литви. З робіт литовських істориків для нашої теми найцікавіші праці І.Іонініаса[95]. Старша німецька історіографія (Р.Крумбгольц, В.Еккерт, К.Крольман, К.Форстрейтер та ін.) цікавились, як правило, стосунками литовських князів з прибалтійськими хрестоносцями. З новітніх зарубіжних робіт можна назвати статтю В.Іванчака, С.Я.Войку, Д.Зіффер, присвячену Чарторийським[96]. Переважна більшість інших праць мають компілятивний характер. Генеалогічні таблиці Гедиміновичів, наведені в роботі М.Грушевського, запозичені М.Аркасом і наведені в останньому виданні І.Крип'якевича та в "Генеалогії" П.Дюр'є Вони мають довідковий характер і далеко не повні; порядок синів Гедиміна та їх нащадків довільний.

Таке основне коло робіт, використаних при складанні даного довідника. Полеміка з окремими з авторами – в тексті довідника при обґрунтуванні окремих позицій.

На жаль, доводиться визнати, що у вітчизняній науці не розроблено ні методики складання родовідних таблиць, ні методики генеалогічних досліджень. Практично лише М.Баумгартен дотримувався правил і позначень, загальноприйнятих в європейській літературі. Основні проблеми і методологію генеалогічної дисципліни описано в роботах Я.ван Маанена[97], О.Форста[98], Е.Гейденрейха[99], Я.Джакварта[100] та В.Дворжачека[101]. Праці Е.Гейденрейха та В.Дворжачека є також непоганими практичними довідниками з різних питань генеалогії.

1 - Перфецький Е. Перемишельський літописний кодекс першої редакції в складі хронік Яна Длугоша // Зап. НТШ, т.147, 1927; Perfeckij E., Historia Jana Dlugosza a ruske letopisecvi. Praha, 1932.

2 - Генсьорський А.І. Помилкова інтерпретація Длугошем деяких місць Галицько-Волинського літопису // Дослідження і мат. з укр. мови. Львів., 1960, т.3, с.16-26.

3 - Лимонов Ю.А. Культурные связи России с европейскими странами в XV-XVII веках. Л., 1978, с.6-96; его же, Русские источники Яна Длугоша по истории Киевской Руси // Пробл. истории феодальной России. Л., 1971, с.76-81.

4 - Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. т.I-VI. Чернигов, 1870-88; див.: т.V, с.32 і далі.

5 - Квашнин-Самарин Н. По поводу Любецкого синодика // ОИДР. М., 1874.

6 - Зотов Р.В. О черниговских князьях по Любецкому синодику и о черниговском княжестве в татарское время. СПб., 1892.

7 - Лихачев Н.П. Разрядные дяки XVI в. СПб., 1888; его же, "Государев родословец" и род Адашевых. СПб., 1897; его же. Государев родословец и Бархатная книга. СПб., 1900.

8 - Бычкова М.Е. Родословные книги XVI-XVII вв. как исторический источник. М., 1975; ее же. Из истории создания родословных росписей конца XVII в. и Бархатной книги. ВИД, вып. XII; Новые родословные книги XVI в. (сост. М.Е.Бычкова) // Редкие источники по истории России в XVI в. М., 1977,2.

9 - Акты XIII-XVII вв., представленные в Разрядный приказ представителями служилых фамилий после отмены местничества (собр. А.И.Юшковым). М., 1898.

10 - Лихачев Н.П. По поводу сборника А.И.Юшкова "Акты XIII-XVII вв., представленные в Разрядный приказ представителями служилых фамилий после отмены местничества". СПб., 1898; его же. Сборник актов, собранных в архивах и библиотеках. СПб., 1895.

11 - РИБ, тт.20,27,30,33, СПб. 1903-15; Леонтович Ф.И. Акты Литовской метрики, т. 1, в. 1-2. Варшава 1896-1897; Довнар-Запольский М.В. Акты Литовско-Русского государства, вып. 1-2. М. 1897-1899; Малиновский И.А. Сборник материалов, относящихся к истории панов-рады Великого княжества Литовского. Томск, 1901-1912, ч. 1-2.

12 - Серебрянский Н. Древне-Русские княжеские жития. М., 1915

13 - Соколова В.К. Русские исторические предания. М., 1970.

14 - Высоцкий С.А. Древнерусские надписи Софии Киевской XI-XIV вв. К., 1966; его же, Средневековые надписи Софии Киевской XI-XVII вв., К., 1976; его же, Киевские Граффити XI-XVII вв. К., 1985.

15 - Бодянский О.М. О поисках моих в Познанской публичной библиотеке // ЧОИДР, 1846, N1; Данилович И. Летопись Литвы и Руси. Х., 1827; его же. О литовских летописях // ЖМНП, 1840, N11, с.70-114; Id., Wiadomość o właściwych litewskich latopisach - Ateneum, Wilno, 1841, N6, s.13-62; Id., Wiadomość o właściwych litewskich latopisach // Stryjkowski M., Kronika., W., 1846, cz.1, s.34-38; Szaraniewicz I., O latopisach i kronikach ruskich XV-XVI wieku a zwłaszcza o "Latopisie Wielikoho kniaźtwa Litowskoho i Żomojtskoho" // Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału historyczno-filozoficz-nego Akademii Umiejetnosci. Kr., 1882. t.XV, s.351-423; Smolka S., Najdawniejsze pomniki dziejopisarstwa rusko-litewskiego. Rozbiór krytyczne. // Pamiętnik Akademii Umiejętnosci w Krakowie. Wydzialy filologiczny i historyczno-filozoficzny. Kr., 1890, t.VIII, s.1-55; Prochaska A., Latopis Litewski, Rozbiór krytyczne. Lwow, 1890; Тихомиров И.А., О составе западнорусских, так называемых литовских, летописей // ЖМНП, 1901, N3,5; Шахматов А.А. Записка о западнорусских летописях // ЛЗАК. СПб., 1901, вып.13; его же. О супральском списке западнорусской летописи // Там же, вып.13; его же. Обозрение русских летописных сводов XIV-XVI вв. М.-Л., 1938, с.3-4, 331-345; Вахевич Б.А. Западнорусская летопись по списку Румянцевского музея. Одесса, 1903; Довнар-Запольский М.В. Баркулабовская летопись. К., 1908; Jakubowski J., Kroniki litewski // Rocznik

towarzystwa przyjacól nauk w Wilne za 1909. t.3, 1910, s.66-77; Сушицький Ф. Західно-руські літописи як пам'ятки літератури. К., 1921-1929, ч.1-2; Пичета В.И. Введение в русскую историю: источники и историография. М., 1923, с.76-86; его же. История белорусского народа // Курс белоруссоведения. М., 1918-1920, с.1-86; Chodynickik. Ze studjów nad dziejopisarstwem rusko-litewskim. // Ateneum, Wł., 1926, s.10-11; Мальцев А.Н. Баркулабовская летопись // Археографический ежегодник за 1960 г. М., 1962, с.291-320; Jučas M., Lietuvas metraščiai. Vilnius, 1968; Чамярыцкі В.А. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры. Мінск, 1969; Улащик Н.Н. Введение в изучение Белоруско-Литовского летописания. М., 1985; его же. Очерки по археографии и источниковедению истории Белоруссии феодального периода. М., 1973; Вайтовіч Н.Т. Баркулабаускі летапіс. Мінск, 1977.

16 - Дмитриева Р.П. Библиография русского летописания. М.-Л., 1962.

17 - Хроника Быховца. М., 1966; Pomniki do dziejow litewskich. Wilno, 1846, публ. Т.Нарбута; Šaluga R., Bychovco kronika - Lietuvas TSR Mokslu Akademijas darbai. Ser. A. 1959. N1(6), p.149-154.

18 - Улащик Н.Н., "Литовская и жмоитская кройника" и ее отношение к хроникам Быховца и Стрыйковского // Славяне и Русь. М., 1968.

19 - Dlugosza Jana. Dziejów Polski ksieg dwanascie, przeklad k. Mecherzynskiego. W. 1867-1870, t.1-6; Jana Dlugosza. Roczniki czyli kronici sławnego królewstwa Polskiego. ks.1-2, W., 1961.

20 - Kromeri M., De origine et rebus gestis Polonorum, libri XXX, Basiliae, 1555, 1558, 1568.

21 - Меховский М. Трактат о двух Сарматиях. Л., 1936; Miechovita M., Tractatus des duabus Sarmatus. Asiana et Europiana. Cracoviae, 1517; Id., Chronika Polonorum. Cracoviae, 1519, 1521.

22 - Stryjkowski M., Kronika polska, litewska, żmódska i wszystkiej Rusi etc., W., 1846, cz.1-2 (w królewcu, 1582).

23 - Bielski M., Kronika to iest historia swiata na sześć wieków a czterzy monarchie. Kr., 1551, 1554, 1564; Kronika Marcina Bielskiego nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego wydana. Kr., 1597.

24 - Wapowski B., Dzieje korony Polskiej i Wielkiego księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535, ze... z języka lacinskiego przetłumaczyl M.Malinowski, t.I-II, W., 1847.

25 - Herburt J. Chronica Polonika siwe Regni polonici descriptio. (краківське видання М.Блажовського в 1611р.). Basil, 1571.

26 - Dusburg Petri de, Chronica terrar Prussiar, ed.M.Toeppen-Scriptores rerum Prussicarum, t.1, Leipzig, 1861, p.21-269; Bauer H., Peter von Dusburg und die Gieschichtsschreiburg des deutschen Ordens im 14 Jahrhundert in Preuben-Historische Studien. B., 1935, h.272.

27 - Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, ed.M.Dogiel, t.I-II, W., 1758, 59, 64; Собрание древних грамот и актов городов Вильны, Ковна, Трок, православных монастырей, церквей и по разным предметам с приложением трех литографированных рисунков. Ч.1, Вильно, 1858; kodex Dyplomatyczny Litwy (1253-1433), Ed. T.Roczynski. Wr., 1845; Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединенных с ней владений (от 1387 до 1710 года), изд. Виленской Археографической комиссии / Под ред.М.Круповича. Вильно, 1858; Daniłowicz J., Skarbiec dipłomatow papieskich, cesarskich, króleskich, ksiących władz i urzędów poslugyjących do krytycznego wyjasnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i osciennych im krajow, t.I-II, Wl., 1860; Theiner A., Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrontia, t.I, R., 1860; Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569г., / Под ред.В.Антоновича и К.Козловского. К., 1868; Codex Epistolaris Vitoldi, Magni Ducis Lithuaniae (1376 -1430), ed.A.Prochaska. Cr., 1882; Archiwym rsiążąt Lubartowiczów-Sanguszków w Slawucie. Wyd. przez B.Gorczaka, Z.Radziminskiego, Lwów, 1887, t.1-7; Ясинский М.Н. Уставные и земские грамоты Литовско-Русского государства. К., 1889; Sapiehowe. Mat. Historyczno-Genealogiczne i majętkowe, SPb., 1890; Archiwum domy Sapiehów, ed. A.Prochaska, t.I, Lw., 1892; Жалованная грамота Скиргайле, выданная Ягайлом 28.04.1387 // Jakubowski J., Opis księstwa Trockiego z roku 1387 - PH, VI,1, 1907, s.44-46; Розов В. Южнорусские грамоты. К., 1917: его же. Украинские грамоты. К., 1928; Грамоты XIV ст. К., 1974.

28 - Herby rycerstwa Polskiego, przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r.p. 1584. Wyd.K.J.Turowskiego. Kr., 1858; Kojałowicz-Wiuk A., Herbarz Rycerstwa W.X.Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach. Kr., 1897; Id., Historia Lituaniae, par.I-II. Antwerpii, 1650-1659; Niesiecki K., Herbarz Polski., t.1-10, Lipsk., 1835-1845.

29 - Бычкова М.Е. Первые родословные росписи литовских князей в России // Общество и государство феодальной России. М., 1975; ее же, Родословие Глинских из Румянцевского собрания // Зап. Отд. рукописей ГБЛ, кн. 38. М., 1977; ее же. Состав класса феодалов России в XVI в., М., 1986.

30 - Boniecki A., Poczet rodów w Wielkim ksiestwe Litewskim XV-XVI wieku. W., 1887; Halecki O., O początkach szlachty i heraldyki na Litwie - KH, r.29, 1915; Polska Encyklopedia Szlachecka, t.1-12, W., 1935-38.

31 - Янин В.Л. Генеалогия и геральдика. // Очерки истории исторической науки в СССР. М., 1960, т. II; Бычкова М.Е. Генеалогия в советской исторической литературе // ВИД, 1976, вып.VII; Аксенов А.И. Очерк истории генеалогии в России // История и генеалогия. М., 1977.

32 - Щербатов М.М. Краткое историческое повествование о начале родов князей росийских, происходящих от великого князя Рюрика. - ГПБ. Эрмитажное собрание, N31; его же, Родословие княжеских родов Мосальских, Одоевских, Засекиных, Горчаковых, Щербатовых, Репниных, Солнцевых, Чернышовых и пр. // Древняя российская вивлиофика, ч.IX, изд.2. М., с.4-73.

33 - Карамзин Н.М. История государства Российского, кн.4 (Ключ П.Строева). СПб., 1844 - М., 1988.

[34] - Погодин М.П. Древняя русская аристократия // Москвитянин, 1847; его же. Исследования, замечания и лекции о русской истории. Период удельный (1054-1240). М., 1850, т.IV; его же. Древняя русская история до монгольского ига. М., 1871, т.I-III.

[35] - Бутков П. О браках русских князей с грузинками и ясынями в XII веке // Северный архив, N4, СПб., 1825, т.IV, с.317-333; Палацкий Ф. О русском князе Ростиславе, отце чешской королевы Кунгуты и роде его // Чтения МОИДР, 1846, N3, с.11-16; Палаузов С.Н. Ростислав Михайлович, князь Мачвы // ЖМНП, 1851, N8, с.27-49; Род князей Баратинских, ист. очерк Е.В.Богдановича. 1861; Бранденбург Н.Е. Род князей Мосальских, 1888; Пташицкий С. Князья Пузины: Историко-генеалогические материалы. СПб., 1898; Волконская Е.Г. Род князей Волконских. СПб., 1900.

[36] - Долгоруков П.В. Российский родословный сборник. СПб., 1840-1841, ч.I-II; его же, Российская родословная книга. СПб., 1854-1857; Dolgorukij P., Notice sur les principales familles de la Ruseie. Berlin, 1859.

[37] - Иловайский Д.И. История Рязанского княжества. М., 1858.

[38] - Пресняков А.Е. Образование Великорусского государства. Пг., 1918, с.225.

[39] - Монгайт А.Л. Рязанская земля. М., 1961; Кузьмин А.Г. Рязанское летописание. М., 1965.

[40] - Борзаковский В.С. История тверского княжества. СПб., 1876; Данилевич В.Е. Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия. К., 1896; Голубовский П.В. История Северской земли до половины XIV столетия. К., 1881; Багалей Д.И. История Северской земли до половины XIV столетия. К., 1882; Ляскоронский В. История Переяславской земли с древнейший времен до половины XIII ст.: Изд.2. К., 1903; Довнар-Запольский М. Очерк истории кривичской и дреговочской земель до начала XIII в. К., 1891; Голубовский П.В. История Смоленской земли до начала XV столетия. К., 1895; Квашнин-Самарин Н.Д. Исследование об истории княжеств Ржевского и Фоминского. Тверь, 1887; Маркевич А.И. Ярославские князья в Московском государстве // Тр. VII АС. 1891, т.2.

[41] - Алексеев Л.В. Полоцкая земля. Очерки истории Северной Белоруссии в IX-XIII вв. М., 1966; его же, Полоцкая земля // Древнерусские княжества X-XIII вв. М., 1975, с.202-239.

[42] - Абрамович Г.В. Князья Шуйские и российский трон. Л., 1991.

[43] - Петров П.Н. История родов русского дворянства. СПб., 1886.

[44] - Барсуков А.П. Обзор источников и литературы русского родословия: По поводу книги Н.П.Петрова "История родов русского дворянства". СПб., 1887, с.52-96.

[45] - Кобеко Д.Ф. О разработке генеалогических данных в смысле пособия для русской археологии // Зап. Рус. археолог. об-ва. СПб., 1897, т.II, вып.3; его же. Дополнительная заметка о разработке генеалогических данных в смысле пособия для русской археологии // Там же. СПб., 1898, т.III, вып.2.

[46] - Лобанов-Ростовский А.Б. Русская родословная книга: Изд. 2, т.1-2, СПб., 1895; Хмыров М.Д. Алфавитно-справочный перечень Государей Русских и замечательных особ их крови. СПб., 1870; его же. Алфавитно-справочный перечень удельных князей русских и членов царствующего дома Романовых. СПб., 1871; Хронологические и генеалогические таблицы по всеобщей и русской истории: Сост. А.С.Резанов. СПб., 1910; Фриде Е.Н. Генеалогические таблицы главнейших средневековых династий и царственных домов. СПб., 1913.

[47] - Экземплярский А.В. Владетельные князья Белоозерские. Ярославль, 1888; его же. Ростовские владетельные князья. Ярославль, 1888; его же. Угличские владетельные князья. Ярославль, 1887; его же. Ярославские владетельные князья. Ярославль, 1887; его же. Великие и удельные князья Северной Руси в татарский период с 1238 по 1505 г. СПб., 1889-1891, т.1-2.

[48] - Савёлов Л.М. Библиографический указатель по истории, геральдике и родословию российского дворянства: Изд. 2, Острогожск, 1897; его же. Князья Пожарские // Летопись историко-родословного об-ва в Москве. М., 1906, вып.2-3; его же. Князья Ковровы // Сб. ст. в честь М.К.Любавского. Пг., 1917; его же. Лекции по русской генеалогии. М., 1908-1909.

[49] - Власьев Г.А. Потомство Рюрика: Материалы для составления родословий. СПб., 1906, т.I, в. 1, 2, 3, Пг.; 1918, т.II, в.I.

[50] - Руммель В.В., Голубцов В.В. Родословный сборник русских дворянских фамилий. СПб., 1886-1887, т.1-2; Сторожев В.Н. Материалы для истории русского дворянства. М., 1909, вып. II; Кашкин Н.И. Родословные разведки. СПб., 1912, т.I; Сологуб Е. Летописи историко-родословного об-ва в Москве 1905-1909. М., 1912; Сборник статей, посвященных Л.М.Савелову. М., 1915.

[51] - Баумгартен М.А. Ярослав Святополкович и его семья // Изв. Русского имп. генеалогического об-ва, т.III; его же. Первая галицкая династия // Летопись... М., 1907; его же. Кунегунда де Орламюнде // Там же. М., 1908; его же. Вторая галицкая династия // Изв. Рус. имп. генеалог. об-ва, 1909, т.IX, с.1-53; его же. Ода Штаденская, внучатая племянница папы Льва IX - невестка Ярослава Мудрого // Благовест. Париж, 1930, N1, с.95-102; его же. Добронега Владимировна, королева польская, дочь св.Владимира // Благовест. Париж, 1930, N2-3, с.102-109; его же. София русская - королева датская, а затем ландграфиня тюрингская // Seminarium kondakoviarum. Beograd, 1931, t. IV, с.95-104; Baumgarten N., Généaloges et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X-e au XIII-e siécle. Roma, Orientalia Christiana. 1927, N35; Id., Généalogie des branches regnantes de Rurikides du XIII-e au XVI-e siécle. Roma.1934.

[52] - Розанов С.П. Евпраксия-Адальгейда Всеволодовна (1071-1109) // ИАН, VII серия, отд. гуманит. наук. Л., 1929, N8, с.617-646; его же. Евфимия Владимировна и Борис Коломанович: Из европейской политики XII в. // Там же. Л., 1930, N9, с.649-671; Еремян С.Т. Юрий Боголюбский по армянским и грузинским источникам. // Науч. тр. Ереван. гос. ун-та, 1946, т.23, с.389-421; Рыбаков Б.А.

Князь Святослав Всеволодович (ок. 1125-1194гг.): Опыт исторической характеристики // МИА; 1949, N 11; его же. Записи о смерти Ярослава Мудрого. // СА, 1959, N4, с.245-249; его же. "Слово о полку Игореве" и его современники. М., 1971; его же. Киевская Русь и киевские княжества XII-XIII вв. М., 1982; Копанев А.И. История землевладения Белоозерского края XV-XVI вв. М.; Л., 1951; Шульгин А.И. Ярославское княжество в системе Русского централизованного государства в конце XV - первой половине XVI в. // Науч. докл. высш. шк. Истор. науки, 1958, N4, с.3-15; Мордовинова С.П. Служилые князья в конце XVI в. // Тр. Моск. гос. историко-арх. ин-та, 1970, т. 28; Исаевич Я.Д. "Королевство Галиции и Володимирии" и "Королевство Руси" // Древнейшие государства на территории СССР, 1985, с.62-64; его же. Галицко-волынское княжество в конце XIII - начале XIV в. // Там же; 1987. М., 1989, с.71-77; Головко А.Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X - первой трети XIII вв. К., 1988; Котляр М.Ф. Данило Галицкий. К., 1979.

53 - Веселовский С.Б. Исследования по истории класса служилых землевладельцев. М., 1969; его же. Реформа 1550г. и так называемая Тысячная книга // Веселовский С.Б. Исследования по истории опричнины. М., 1963, с.77-91.

54 - Зимин А.А. О хронологии духовных и договорных грамот великих и удельных князей XIV-XV вв. // Пробл. источниковедения, вып.VI, М., 1958; его же. Состав Боярской Думы в XV-XVI вв. // АЕ за 1957 г. М., 1958; его же. Список наместников Русского государства первой половины XVI в. // АЕ за 1960 г. М., 1962; его же. Феодальная знать Тверского и Рязанского великих княжеств и московское боярство конца XV - первой трети XVI в. // История СССР. 1973, N3; его же. Источники по истории местничества в XV - первой трети XVI в. // АЕ за 1968 г. М., 1970; его же. Дмитровский удел и удельный двор во второй половине XV - первой трети XVI в. // ВИД.1973, вып.5; его же. Служилые князья в русском государстве конца XV - первой трети XVI в. // Дворянство и крепостной строй России XVI-XVIII вв. М., 1975; его же. Княжеская знать и формирование Боярской думы во второй половине XV - первой трети XVI в. // ИЗ, 1979, т.109; его же. Суздальские и ростовские князья во второй половине XV - первой трети XVI в. // ВИД, 1976 вып.VII, его же. Дворцовая тетрадь 50-х годов XVI в. и формирование состава Боярской думы и дворцовых учреждений. // ВИД, 1981; его же. Формирование боярской аристократии в России во второй половине XV - первой трети XVI в. М., 1988.

55 - Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М., 1950; его же. Внешняя политика Древней Руси. М., 1968.

56 - Кобрин В.Б. Опыт изучения семейной генеалогии (Протопоповы - Мезецкие - Пронские) // ВИД, 1983, вып.XIV; его же. Состав Опричного двора Ивана Грозного. // АЕ за 1959 г. М., 1960; его же. Генеалогия и антропонимика (По русским материалам XV-XVI вв.) // История и генеалогия. М., 1977, с.80-115; его же. Землевладельческие права княжат в XV - первой трети XVI в. и процесс централизации Руси. // История СССР. 1981, N4; его же. Власть и собственность в средневековой России (XV-XVI вв.). М., 1985.

57 - Кучкин В.А. Из истории генеалогических и политических связей московского княжеского дома в XIV в. // ИЗ, 1974, вып.94; его же. Русские княжества перед Куликовской битвой. // Куликовская битва. М., 1980, с.87-89; его же. Формирование государственной территории Северо-Восточной Руси в X-XIV вв. М., 1984.

58 - Рапов О.М. Княжеские владения на Руси в X - первой половине XIII в. М., 1977.

59 - Толочко П.П. Древняя Русь. К., 1987.

60 - Літопис Руський: Пер. Л.Махновця. К., 1989.

61 - Balzer O. Genealogia Piastów. Kr., 1895.

62 - Wlodarski B., Wołyń pod rządomi Rurikowiczów i Boleslawa Jerzego Trojdenowicza - Rocznik Wołyński. Równe, 1934, t.III, s.105-148; Id., Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich. // Arch., Dzial.II, Lw., 1936, t.XIX, zesz.2; Id., Alians rusko-mazowiecki z drugej pol. XIII wieku // Stuii histor.ku czci St.Kutrzeby. Kr., 1938, t.II, s.611-629; Id., Polska i Rus. 1194-1340. W., 1966.

63 - Wertner M., Az Árpadok czaládi törtenété. Nagybecskerek, 1892; Id., A közepkori Delszáw Uralkodók Genealogiani törtenété. 1893; Id., Kiadatlon Oklevelek. Új sorozat Törtenelmi Tár. Bp., 1910.

64 - Pór A., Magyar-ruthén érinthezesek: A magyar anják igenyai a lengyel tronra // Erdelyi nemzeti es regisegtá rabol muzeum. Kolozsvár. 1902; Id., Magyar-ruthen erinthezesek a XIV szazadok. Bp., 1904; Gyärffy G., Az Árpádkori Magyarorzág törtenelmi fölgrajza. Ik., Bp., 1963.

65 - Dukye P., La Généalogie. Paris, 1961.

66 - Russ H. Das Reich von Kiev-Handbuch der Geschichte Ruaalands. Bd.1, Stuttgart, 1980.

67 - Коцебу А.Ф. Свитригайло, великий князь литовский. СПб., 1835.

68 - Narbutt T. Dzieje starożytne narodu Litewskiego. W., 1836-1838, t.I-VI; Id., Pomniejsze pisma historiczne szczegolnie do historyi Litwy odnoszące się. Wilno, 1856.

69 - Jaroszewicz J. Obraz Litwy pod względem jej cywilizacyi od czasów najdowniejszych do konca wieku XVIII, W., 1844-1845, t. I-III.

70 - Lebewel J. Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Polską w Lublinie 1569r. zawartej. Poznań. 1844.

71 - Stadnicki K. Korijat Gedyminowicz i korijatowicze. kr., b.r.; Id., Synowie Gedymina. Monwid. Narymunt. Jawnuta. Korijat. Lw., 1849; Id., Lubart xieże Wołyński. Lw., 1853; Id., Bracia Wł. Jagielly. Lw., 1867; Id., Olgierd i Kiejstut. Synowie Gedymina i xięcia Litwy. Lw., 1870; Id., Dodatki i poprawki do dzieła "Bracia W. Jagiełły" i "Olgierd i Kiejstut". Lw., 1873; Id., Synowie Gedymina. Kr., 1875; Lw., 1881.

72 - Wolff J. O kniaziach Kobryńskich - Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziallu hist.-filoz. AU. Kr., 1884, t.XVII; Id., Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litowskiego, 1386-1795. Kr., 1885; Id., Rod Gedymina. Dodatki i poprawki do dziel K.Stadnickiego. Kr., 1886; Id., Kniaziowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. 1895.

73 - Prochaska A., Ostatnie lata Witolda. W., 1882; Id., Dzieje Witolda W. księcia Litwy. Wilno.

1914.

74 - Барбашев А. Витовт и его политика до Грюнвальдской битвы. СПб., 1885; его же. Витовт, последние двадцать лет княжения, 1410-1430. СПб., 1891.

75 - Филевич И.П. Борьба Польши и Литвы-Руси за Галицко-Владимирское наследие: Ист. очерки. СПб., 1890.

76 - Довнар-Запольский М.В. Из истории литовско-польской борьбы за Волынь: Договоры 1366 г. К., 1896.

77 - Барвінський Б. Жигимонт Кейстутович, великий князь литовско-руський (1432-1440). Жовква, 1905.

78 - Брянцев П.Д. История Литовского государства с древнейших времен. Вильно. 1889.

79 - Дашкевич Н. Заметки по истории Литовско-русского государства. К., 1885.

80 - Любавский М.К. Областное деление и местное управление Великого княжества Литовского. М., 1893; его же. О распределении владений и об отношениях между великими и другими князъями Гедиминова рода в XIV и XV вв. // Изд. Истор. об-ва при Моск. ун-те. М., 1896. с.68-98; его же. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. М., 1910.

81 - Пашуто В.Т. Образование Литовского государства. М., 1959.

82 - Пичета В.И. Белоруссия и Литва XV-XVI вв. М., 1961.

83 - Puzyna J. O pochodzeniu kniazia Fed'ka Nieświzkiego. - Międsięcznik Heraldyczny, 1911, IV; Id., W sprawie Fed'ka Nieświzkiego. // MH, 1912, V; Id., Nieco factów do sprawy Fed'ka Nieświzkiego. // MH, 1913, VI; Id., Korybutowicze Nieświzcy. Moje ostatnie slowo w odpowiedze prof.Semkowiczowi. // MH, 1930, IX; Radziminski Z.L., W sprawie Fed'ka Nieświzkiego. // MH, 1911, IV; Id., Jeczcze w sprawie Fed'ka Nieświzkiego. // MH, 1912, V; Id., Ininerarzę ks. Fedora Korybutowicze i ks. Fed'ka Nieświzkiego. // Rocznik Tow. Heraldycznego, 1926, VII; Prochaska A., Czy możliwa jest identycznośt knioziów Nieswizkich z Korybutowiczami. // MH, 1912, V; Id., O identycznosti ks. Fed'ka Nieświzkiego z Fedorem Korybutowiczem. // MH, 1913, VI; Semkowicz W., Łosk i wygasniecie Korybutowiczow. - RH, 1926, Vii; Jakubowski J., Czy istnieli kniaziowie Nieświzscy? // Ateneum Wilenskie. 1923.

84 - Haleski O. Koriatowicze i prodkowie Holszańskich i Czartoryskich. // MH, 1939, XVIII.

85 - Paszkiewicz H. Z dziejów Podlasia w XIV wieku. // KH, 1928, XLII, s.227-245; Id., Jagiellonowie a Moskwa. t.1, Litwa a Moskwa w XIII-XIV wieku. W., 1933.

86 - Chodynicki K. Geneza dynastji Giedymina. // KH, 1926, XL, 4, s.541-566.

87 - Maleszewski J. Książęta Bielsccy h.Pogón. W., 1929.

88 - Zajączkowski S. Przyczynki do hipotezy o pochodzeniu dynastji Gedymina ze Żmudzi. // At. Wil., 1927, IV, 3, s.392-416; Id., W sprawie zajęcia Podlasia przez Giedymina. // At. Wil., 1929, VI, 1-2, s.1-7; Id., Dzieje Litwy pogańskiej do 1386 r. Lw., 1930; Id., Wołyń pod paniwaniem Litwy. Rocznik Wolynski. t.II, Rowne, 1931, s.1-25.

89 - Gumowski M., Pieczęcie książąt litewskich. // At. Wil., 1930, VII, 3-4, s.684-725.

90 - Puzyna J., Narymunt Gedyminowicz. // MH, 1930, IX; Id., Korjat i korjatowicze. // At. Wil., 1930, VII, 3-4, s.425-54; 1932, VII; 1936, XI; Id., Potomstwo Narymunta Gedyminowicza. // MH, 1931, X; 1932; Id., Danilo, xs. Turowski, Ostrogski i Chełmski i jego potomstwo. // MH, 1931, X; Id., Kim byl i jak naprawdy nazywalsę Pukuwer, ojciec Gedymina. // At. Wil., 1935, X, s.1-43; Id., Sukcesorowie Trojdena. // At. Wil., 1938, XIII, 1, s.1-31; Id., W sprawie pierwszych walk litwinow z tatarami o Ruś w latach 1238-1243. - Przeglad historyczno-wojskowy. 1937, t.9, s.345-400.

91 - Krakowski S., Korjatowicze i sprawa podolska w XIVw. w oswietleniu najnowszej historiografii polskiej. // At. Wil., 1938, XIII, 1, s.250-74.

92 - Kuczyński S., Ziemie czernihowsko-siewierskie pod źrądami Litwy. // Prace Ukrainskiego in-tu naukowego. W., 1936, t.XXXIII.

92A - Wasilewski T., Trzy malzenstwa wielkiego księcia Litwy Oldierda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów// Kultura sredniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w 50-lecie pracy naukowej. Warszawa. 1991; Idem., Daty urodzin Jagielly i Witolda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczow// Przegląd Wschodni, t. 1, z. 1, 1991 s. 15-34

93 - Чубатий М. Державно-правне становище українських земель Литовськоїдержави. // Зап. НТШ. Львів, 1926. т.144-145.

94 - Łowmiański H. Studia nad poczatkami spoleczenstwa i państwa Litewskiego. Wilno, 1931-1932, t. I-II.

95 - Ioninias I., Vytauto šeimyna. Kaunas. 1932; Id., Jogaila didysis Littuvos kunigaiksris ir Lenkijos kara ius "Židinys", 1934, N8-10; 1935, N5-7; 1936, N2-3.

96 - Iwanczak W., Voicu S.J., Ziffer G., Une notice sur la Famille Czartoryski dans le VAT. GR. 2630 // Byzantion, 1988, t.LVIII, f.1, Bruxelles, 1988.

97 - J.Van Maanen. Wetenschapplijke Genealogie. V., 1901.

98 - Forst O., Genealogie. Leipzig, 1914.

99 - Heidenreich F., Handbuch der praktichen Genealogie. t.1-2, Leipzig, 1913.

100 - Jacquart J., La généalogie moderne. Les foites généalogiques. V., 1914.

101 - Dworżaczek W., Genealogia. W., 1959.

ГЕНЕАЛОГІЯ РЮРИКОВИЧІВ

Генеалогічні таблиці розроблені за загальноприйнятою методикою та принципом родового старшинства. Підрахунок колін від Рюрика, поширений у літературі давніх часів і відроджений у таблиці Л.Махновця, не застосовувався, оскільки він не має суттєвого значення, особливо для більш пізніх поколінь. З тієї ж причини від нього відмовився і М.Баумгартен. Умовні позначення також загальноприйняті: * народження, + смерть, ~ шлюб, NN ім'я невідоме. Усі члени роду Рюриковичів виступають під одним і тим самим номером у таблиці та в поясненні до неї, де обгрунтована кожна позиція. Для полегшення користування текстом і таблицями наведено алфавітний покажчик-ключ, в якому зазначені номери таблиць і позицій. Родові прізвиська та подвійні (хрестильні) імена на алфавітний порядок покажчика не впливають, хоча й наводяться у ньому.

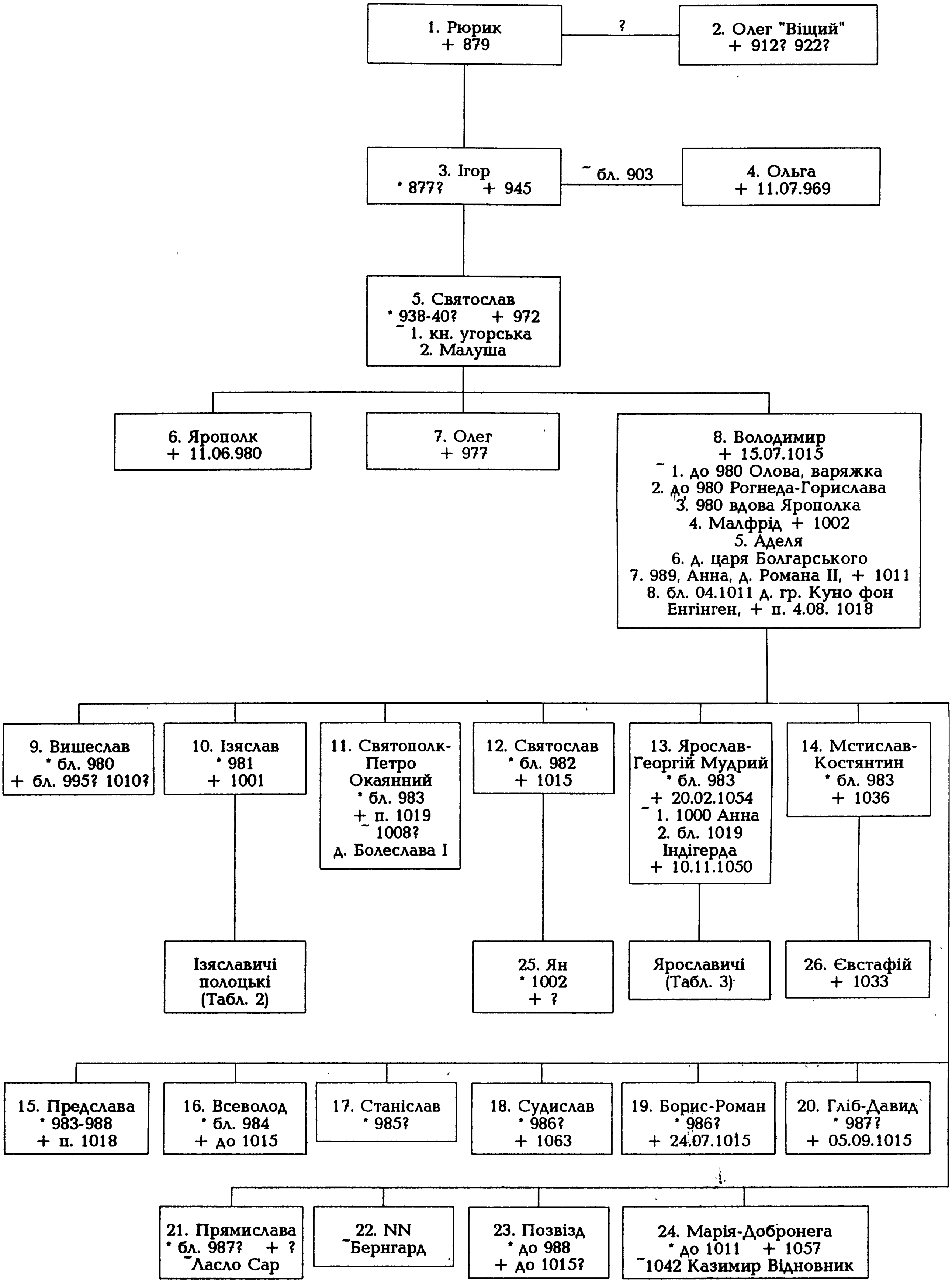
Генеалогічні таблиці охоплюють період правлячого статусу Рюриковичів - володарів князівств і уділів, незалежно від їх величини. Для різних гілок роду цей період наставав у різні часи, деякі з них обірвалися раніше, окремі роди, які походять від Рюриковичів, зберігали удільніші права та імунітети, навіть вступивши на службу до інших князів. Усе це відображено у таблицях і тексті. Враховуючи зрозумілий інтерес українського читача до роду князів Острозьких, як виняток, таблиця роду наведена повністю.

У таблицях і тексті також вказано родоначальників та час відокремлення від дерева Рюриковичів окремих княжих, а потім дворянських родів. Для інформації наведено відомості про княжіння кожного з князів. По смерті Мстислава Великого у 1132 р. великі князі київські перестали бути сюзеренами всієї Київської Русі, але боротьба за Київ тривала до 1240 р., коли місто було взяте Батиєм, і носій титулу та господаря столиці номінально вважався сюзереном краю. Титул великого князя в різні часи носили володимирські, тверські, рязанські, смоленські і навіть пронські князі. Усе це вказано у поясненнях до таблиць. Там же відображено юридичний бік титулатури незалежно від фактичного стану справ. Коротко подано інформацію і про представників інших династій, зв'язаних з Рюриковичами родинними зв'язками.

Династія Рюриковичів

1. **РЮРИК.** Існує багато версій щодо імені Р., навіть доводили його легендарність (Тиандер К. Скандинавское переселенческое сказание. Датско-русские исследования. Пг., 1915, т.3, с.142 та ін.; Беляев Н.Т., Рорик ютландский и Рюрик начальной летописи. // SK, 3, 1929, с.215 -270; Мошин В.А. Варяго-русский вопрос. // Slavia, 10, 1931, с.109-136, 343-379, 501-537; Vernadski G. Ancient Russia. New Haven. 1943, s.333-339; Thornquist C. Studien uber die nordischen Lehnworter im ruussischen. - Upsala, 1949, с.117-123; Ловмянский Г. Рорик фрисландский и Рюрик новгородский. - Сканд. сб., 7, 1963, с.221-249; Шушарин В.П. Современная буржуазная историография древней Руси. М., 1964; Шаскольский И.П. Норманнская теория в современной буржуазной науке. М.-Л., 1965; Кузьмин А.Г. Две концепции начала Руси в Повести временных лет. - История СССР. 1969, N6, с.81-105). Але, як правильно помітив Ловмянський, "важко повірити аби пануюча династія в XI ст. в Києві не пам'ятала діда або прадіда Володимира I" (SSS. 1967, т.4. ч.2. с.577). Правда, сам дослідник, аналізуючи "Похвалу Володимиру" Іларіона, котрий із предків князя згадував лише Святослава та Ігоря, відкидав зв'язок Р. з київською династією (Лов., с.127). Ця здогадка непереконлива - Р. не правив у Києві; Олег міг бути регентом або узурпатором, а сам Іларіон не мав на меті у своєму "Слові" викласти весь родовід київських князів. Важко повірити, що при існуючому рівні літописання на Русі справді не знали імені прадіда Володимира. Р. згідно з традицією був запрошений в 862 р. в Ладогу (за даними археології, Новгород тоді ще не існував). Тотальна пожежа Ладоги бл. 860р. зафіксована археологами на стику горизонтів E_2-E_1, і як вважають, була результатом усобиці між чудськими і слов'янськими племенами, які входили до складу Славії. Ці дані підвищують довір'я до традиційних дат (Кирпичников А.Н., Лебедев Г.С., Булкин В.А. и др. Русско-скандинавские связи эпохи образования Киевского государства на современном этапе археологического изучения. // КСИА. 160. 1980, с.27). Останнім часом висловлюється припу-

Табл. 1. Династія Рюриковичів

щення, ніби Р. - ободрич з м. Реріка (Тол., с.20-21). Ця версія тісно пов'язана з версіями "західного" походження ільменських словен, на підтвердження яких немає переконливих археологічних матеріалів. Важко пояснити, чому балтські поселенці не залишили ніяких слідів на побережжі, а вдразу зайшли далеко в глиб території, заселеної фінами, і перемогли їх, що без масового притоку з митрополії було б неможливим. Тим часом у Ладозі, на урочищі Плакун, за уточнененими з урахуванням дендрохронології, проведеної М.Черних, даними, в 850-925 рр. функціонувало окреме варязьке кладовище. Його матеріали більш ніж скромні, і аж ніяк не відповідають матеріалам багатої торговельної факторії, проте перегукуються з Никонівським зведенням, де сказано, що варяги, які прийшли на запрошення словен і чуді "едва избрашася". Цілий ряд саг з циклу "саг про давні часи" (Пергамен з плоского острова, Сага про Хальвдана, сина Естейна; Сага про Стурлауга Працьовитого; Сага про Хрольва Пішохода; Сага про Тідрека Бернського), "Пісня про Хюндла" з Старшої Едди, "Молодша Едда" Сноррі Стурлусона (див.: Рыдз., с.69, 85-88), напевно, відбивають реальну версію вдалого нападу на Ладогу бл. 860 р. або дещо раніше. У ньому брали участь вожді Хальвдан Старий, його батько Естейн, тесть Еймунд, Стурлауг, його син Хрольв та друг Фрамар. Розповідь про ці події потрапила в сімейні легенди роду Хальвдана і Стурлауга, чиї скальди виставили своїх героїв головними. Пізніші обробки, при яких одержували інформацію з двох різних напрямів, остаточно її заплутали. Завоювання Ладоги пов'язане із загибеллю місцевого князя. У сагах його ім'я передано як Хергейр-Хрегтвід-Хертніт, у пізнішому фальсифікаті Іоакимового літопису - як Буривой. Вікінги захопили Ладогу між 850 р. (час появи кладовища) та 860 р. (час пожежі). За сагами бої за Ладогу відбувалися за межами міста. Конунг-переможець Хальвдан чи Фрамар (може, вони тотожні) спочатку "правив своїми володіннями, радячись з кращими людьми в тій країні". Проте невдовзі небагаті вікінги почали грабувати край, що призвело до повстання, очоленого місцевим нобілем Гостомислом, яке вимело пришельців з краю. Іоакимів літопис зв'язує Гостомисла з попередньою династією, що, зрештою, не виключено. Дальша боротьба за владу ("воста род на род и бысть межи ими рать велика и усобица") привела до тотальної пожежі бл. 860 р. В такій ситуації група Гостомисла могла запросити варязьку дружину, вождь якої був би ворожий Хальвдану та його компанії, що могла би скористатися ослабленням князівства. Можливо, що землі, які раніше платили Славії данину, тепер перестали визнавати вищість Ладоги. Тому виникла необхідність поставити гарнізони в Ізборську та на Білоозері. Такі передумови появи в Ладозі Р. у 862 р. В зв'язку з цим по іншому виглядає здогадка Ф.Крузе, підтримана А.Стендер-Петерсеном та ін. (Беляев Т.Н., с.235-260; Stender-Petersen A. Die Varagersage ale Quelle der altussischen chronik. Kobenhavn, 1934), яка потім нещадно критикували. Він запропонував ототожнити Р. з відомим датським вікінгом Роріком (бл. 876). Рорік володів узбережжям Західної Ютландії та фрісландським узбережжям, контролюючи шлях з Північного моря по р.Айдер в Хедебю. У 850-х роках він був ймовірнішим організатором блокади Бірки (Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе. Л., 1985, с.214). Рорік був ворогом шведських вікінгів і саме його могли обрати ладозькі нобілі для оборони від шведів. У 870-873 рр. Рорік відновив свою діяльність в Ютландії, владнавши відносини з Карлом Лисим та Людовіком Німецьким. Саме на цей час його відсутності в Ладозі могла виникнути опозиція на чолі з Вадимом Хоробрим. Повернувшись. Р. мусив вступити в боротьбу, яка закінчилася загибеллю Вадима і втечею частини "мужів" в інші землі. Така рухливість вікінга цілком у дусі часу.

Традиція називає поряд з Р. двох братів. Загальноприйнятою є версія Б.Рибакова (Рыб., с.286), ніби літописець не зрозумів шведський текст, де повідомлялось, що Р. прийшов із своїм домом (сине-хус) та вірною дружиною (тру-вор). Проти беззасте режного прийняття цієї версії застерігав Г.Ловмянський: виходить, що перекладач двічі переклав фразу "з родом своїм і вірною дружиною", один раз відповідно до з її справжнього значення, а другий раз (незрозуміло як) - прийнявши її за власні імена. Крім того, практично неможливо утворити ім'я Трувор з thru varing (Лов., с.275). Цю суперечність намагався усунути М.Гриньов, допустивши, що текст угоди з Р. був записаний рунами, які в XI ст. редактор не зміг розібрати, що й призвело до помилки (Гринев Н.Н. Легенда о призвании варяжских князей. - История и культура древнерусского государства. М., 1989, с.31-43). Найімовірніше, він правий. Етимологія імен Синеуса і Трувора нез'ясована. В околицях Ізборська є курган, званий Труворою могилою, але це місце не зв'язане ні з фольклором, ні з псковськими літописами (Рыдз., с.166-167). Білоозерська легенда, зафіксована в XVI ст., пов'язує Синеуса не з Білоозерськом, а з Кістемою, що, на думку О.Ридзевської, підвищує її історичнічть (Рыдз., с.168). Враховуючи трафаретність самої легенди, цього замало, щоб вважати Трувора і Синеуса, які згідно традиційною думкою, померли в 864 р., членами династії Рюриковичів. Проблема залишається відкритою. Р. + 879 р. Звичайно, всі дати і події, пов'язані з Р., дискусійні і також потребують дальшого вивчення.

2. **ОЛЕГ ВІЩИЙ**. Літописи називають О. родичем Рюрика (ПСРЛ, т.І, стб. 37; т.ІХ, с.15; Тат., т.І, с.110). О.Шахматов припускав, що у Зведенні 1093 р. О. називався тільки воєводою (Шах., с.317). Цілий ряд дослідників вважали його узурпатором. За версією Г.Ловмянського, О. був смоленським князем, а його зв'язок з Рюриком - пізніша комбінація (Лов., с.135-140). Є версія й тмутараканського походження. О. Г.Лебедєв висловив припущення, що родичем Рюрика міг бути представник місцевих нобілів (Лебедев Г.С. Эпоха викингов, с.245). Однак за етимологією ім'я О. скандінавського походження. Найімовірніше, слов'янкою була мати Ігоря.

У 882 р. О. здобув київський стіл, напевно,

використавши невдоволення київської знаті релігійною політикою Аскольда (Тол., с.23-24). О. багато зробив для об'єднання східнослов'янських земель навколо Києва. Вершиною його політики був похід на Константинополь і угода з Візантією 911 р. М.Брайчевський на основі реконструйованого ним Аскольдового літопису приписав цю угоду Аскольду. Така версія досить вірогідна, хоч й дискусійна. Вона побіжно підтверджує належність О. до династії Рюриковичів, яка була зацікавлена приписати собі успіхи попередників.

ПВЛ відносить смерть О. до 912 р., вказуючи на його могилу на Щекавиці (ПСРЛ, т.І, стб.39; ПВЛ, ч.1, с.88-89). Там же наведено й відому версію про смерть князя від укусу змії. За НПЛ О. + 922 р. від укусу змії, але в околицях Ладоги, де і був похований. О.Шахматов переконливо доводив, що Нестор пов'язав смерть О. з поверненням з переможного походу та Києвом, а в Початковому зведенні писалось як і в НПЛ (Шах., с.333-335, 478). Напевно все ж легенда про смерть О. існувала у кількох варінтах, а Нестор для свого зведення просто вибрав найбільш багатий на події (Ридз., с.185). Літописець міг з політичних мотивів перенести події на 10 років назад, на час найвищого піднесення О., аби не показувати свого героя у непривабливому для нього світлі. У переписці кордовського міністра Хасдая ібн Шапрута з хазарським каганом Йосипом є розповідь про спробу візантійського імператора Романа Лакапіна (920-944) підбурити проти хазар "царя Русії" Хальгу. Але останній нібито розпочав війну з Візантією, зазнав поразки і пішов морем у Персію чи Фракію (Коковцев П.К. Новый еврейский документ о хазарах и хазаро-русско-визан тийских отношениях в X веке. // ЖМНП, 1913, N11, с.120). Це могла бути реакція на похід О. 911 р.: успіхи противника виставлялись його поразкою (це, звичайно, при умові помилковості думки М.Брайчевського щодо Аскольдового літопису). Але візантійські джерела свідчать, що Хельгу зайняв Самцкерц Хазарський (за М.Артамоновим, Тамань, а, може, це Керч-Корчев), за що хазарський архонт Боспора захопив три візантійських міста (Коковцев П.К., с.118-119). Отже, хазари бачили О. союзником Візантії, що логічно випливає з угоди 911 р. або більш давньої угоди Аскольда 874 р., порушувати яку О. не було потреби. У той період Русь виступила союзником Візантії. У 912 р. Візантія почала війну з болгарським каганом Симеоном. У 915 р. на кордонах Русі з'явилися печеніги, і з ними було укладено мир, спрямований проти Симеона (Пашуто, с.107). Бл. 921 р. О. міг бути втягнутий у війну з хазарами на боці Візантії. Після перших перемог могли прийти поразки. А в Києві опозиція могла привести до влади таємного християнина Ігоря, до того ж слов'янина за матір'ю. О. міг закінчити своє життя у Ладозі, забутий всіми, а в Києві волхви могли скласти легенду з традиційним мотивом вірності долі, можливо, й не позбавлену якихось реалій.

Цікаво, що в норвезькому епосі є сага про Орвара-Одда, якому чаклунка пророкувала смерть від коня. Фінал саги тотожний з фіналом легенди про загибель Олега. Оповідання саги заплутане, простіший варіант пропонують норвезькі легенди (Thormodi Torfari historia rerum Norvegicarum, t.1, Hafniae, 1711, p.266). Можливо, що первинною була норвезька легенда про Орвара-Одда-Олега, а сага була вторинною і щодо легенди, і щодо літопису (Boer R.C., Uber die Orvar-Odds saga. - Arhivfor nordik filologi, 1892, bd.VIII, h.2, s.109-112). Хоча, напевно, більшу рацію мав К.Тіандер, котрий допускав, що первинною була легенда про смерть О. в Ладозі: вона послужила матеріалом і для Нестора і для автора саги. Лише скальду довелося мати справу з уже обробленим і достатньо заплутаним матеріалом, тоді як літописець мав під руками легенду в чистому вигляді (Тиандер К.Ф., Поездки скандинавов в Белое море. СПб., 1906, с.235-245). Зворотний вплив саги можна побачити у версіях про від'їзд О. за море. Взагалі-то смерть від власного коня, з черепа якого виповзає гадюка, і понуре віщунство співзвучні з мотивом відплати, з мотивом (однаково страшним як для варягів так і для слов'ян) смерті від власного меча (Ридз., с.60-61). Так Ігор і його двір могли відплатити О. за те, що він захопив владу і довго не допускав до управління законного наслідника Рюрика. А заплутало все редагування літопису: герой помер у зеніті своєї справи після переможного походу 911 р.

Питання про загибель О. залишається відкритим. Існує ще гіпотеза В.Мавродіна нібито Хельгу - не О., а князь чи воєвода Причорноморської Русі, який порвав з Києвом або не був з ним зв'язаний, а новгородський літописець сплутав його з О. і переніс події близької йому Ладоги (Мавродин В.В. Славянорусское население нижнего Дона и Северного Кавказа в X-XIV веках. // Уч. зап. Ленингр. гос. пед. ин-та им. А.И.Герцена. ФИН, 1938, т.XI, с.245-46). Але ця думка майже нічим не підтверджеється.

А.Лященко вважав, що "Віщий" - це переклад скандінавського імені О. (Лященко А.И. Летописные сказания о смерти Олега Вещего. // ИОРЯС, 1925, т.XXIX, с.274-276). То помилка від незнання мов (Ридз., с.187). Прізвисько О. чисто слов'янське. Князь, якому вдалось об'єднати територію вздовж шляху "із варяг у греки" і кілька десятків років правити нею, напевно, заслужив на таке прізвисько, навіть, якщо і не ходив на Константинополь.

3. ІГОР. * в 865 р. (за Никонівським зведенням), що суперечить ПВЛ, де сказано, що в 882 р. малого І. несли на руках. В.Татищев датував його народження 875 р. У всіх випадках І. народився не пізніше 879 р. М.Тихомиров на підставі хронології родинних відносин І. дійшов висновку, що він штучно зв'язаний літописцями з Рюриком (Тихомиров М.Н. Происхождение названия "Русь" и "Русская земля". - Русское летописание. М., 1979, с.35). Версії про напівлегендарність І. перебувають в обігу і зараз, однак нічого нереального у його життєписі немає. Олег вбив Аскольда і усунув І. (Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. К., 1988, с.83). "Хожаше по Олзь, и слушаше его" (ПСРЛ, т. II, стб.42). Навіть весілля І. відбулося з ініціативи Олега і його дружина на честь узурпатора була названа Ольгою.

I. + в 945 р. під час повстання древлян (ПСРЛ, т. II, стб. 43). У візантійського історика Льва Диякона, який завершив свою роботу бл. 990 р., описано ще жорстокіший кінець князя: древляни взяли І. у полон, прив'язали до двох зігнутих дерев і відпустили їх. Князь був розірваний навпіл (Лев Диякон. История. - М., 1988, кн. 6, гл. 10, с. 57). "И погребен был Игорь и есть его могила у Искоростеня в деревской земле и до сего времени... (Ольга) повеле людем своим насыпать великую могилу, и егда насыпали прикажи свершить тризну" (ПВЛ, ч. І, с. 237, 239; ПСРЛ, т. II, стб. 44). Курганну могилу ще у 1710 р. відвідав В.Татищев, коли його підрозділ з Києва йшов на Коростень. Перерізаний траншеями курган, званий "Могила князя Ігоря", бачив відомий архітектор П.Барановський. Від місцевих жителів він довідався, що під час риття траншеї були знайдені кістяк та меч. Офіцер, який командував підрозділом, наказав віднести останки у каплицю, а меч забрав із собою. При огляді цих останків у каплиці с.Сингай В.Барановський знайшов чудовий наконечник з піхов із плетеним орнаментом, характерним для скандінавської зброї (Фехнер М.В. Наконечник ножен меча из кургана близ Коростеня. - СА, 1982, N4, с. 243-244). Шкода, що було втрачена можливість дослідити останки. Можливо, що правим був Є.Голубовський, вважав І. таємним християнином, якого Ольга поховала наполовину по-християнськи.

4. **ОЛЬГА**. Під 903 р.: "И приведоша ему жену от Плескова, именем Ольгу. Неци же глаголют, яко Олгови дщи бе Ольга" (ПСРЛ, т. II, стб. 17). За Іоакимовим літописом О. Була з Ізборська з роду Гостомисла (Тат., т. І, с. 111). Ім'я її явно пов'язане з Олегом. Становище О. при дворі було винятковим: літописці зафіксували дату її шлюбу, в неї був окремий двір у Вишгороді, її посол на рівні послів удільних князів місцевих династій брав участь у переговорах з Візантією у 944 р., полководці Ігоря одностайно визнали її регентшою, а малолітнього сина наслідником. Тому говорити про О., як про просту псковитянку - дочку купця чи навіть посадника маленького Пскова, принаймні ризиковано. Як і бачити у ній дочку болгарського кагана Симеона, народжену бл. 896 р. болгарську принцесу з Пліски, яка принесла на Русь кириличне письмо і християнство. Русь та Болгарія не були тоді союзниками (Иловайский Д.И. Вероятное происхождение Ольги. - Ист. соч., т. 2, 1886; Малышевский И.И. Происхождение русской великой княгини Ольги св. - КС, 1889, июль, с. 1-27, август, с. 325-53; Леонид. Несколько замечаний к нашей старине: Откуда родом была св.Великая княгиня Ольга (в ответ Малишевскому) // КС, 1889, октябрь, с. I-VIII; Шах., с.108-118; Яцимирский А.И. Известия о св.Ольге в древнейшем русском летописном своде (по поводу Разысканий Шахматова). - Псковская старина. 1910, 1, с. 31-51; Серебрянский И. Древнерусские княжеские жития (Обзор редакций и тексты). М., 1915, с. 24-41). Не виключено, що О. була останнім нащадком Аскольда, сім'я якого могла бути вислана у Плесков. Шлюб її був влаштований Олегом, якому вигідно було зв'язати нову династію з попередньою. Походження О. залишається неясним. Традиційна дата шлюбу - 903 р., Ігорю було 25-26 років, О. могло бути і 8-10 років. Пізнє народження Святослава також можливе. Він не обов'язково мусив бути єдиною дитиною О. (Рыб., с.369). Хоча немає переконливих доказів належності до Рюриковичів Предслави та Гліба, вони могли бути сестрою і братом Святослава. О. не була єдиною жінкою Ігоря: князі-язичники тримали гареми. Зрештою не можна виключати, що у Святослава могло бути кілька старших сестер, дочок О. Бл. 938 р., коли він народився, О. могла мати 45-47 років (?) О. + 11. 07. 969 р. вже далеко не молодою.

5. **СВЯТОСЛАВ**. Судячи з того, що в 945 р. С. уже сидів на коні і навіть пробував метнути списа, йому було тоді не менше 6-8 років. На Дунаї, за описом Льва Диякона, у 971 р. С. виглядав як муж 30-35 років. Це дає підстави припустити, що С. народився бл. 938 р., упорядники Никонівського зведення по суті визнали, що точної дати народження С. не відомо: "и остался у него сынь Цвътославль маль зъло, а воевода у него Свънтелд" (ПСРЛ, т. IX, с. 28). Останній вікінг на київському столі згинув навесні 972 р., повертаючись із дунайського походу. "И нападе на нь Куря, князъ печенежьский и убиша Святослава, и взяша главу его, и во лбе его съделаша чашю, оковавше лобъ его, и пьяху из него..." (ПВЛ, ч. І, с. 53). Як язичник С. мав гарем, але матерями його синів виступають лиш дві жінки: мати Ярополка та, імовірно, Олега, незнана з імені і походження, а також Малуша, мати Володимира. За В.Татищевим, перша була угорською принцесою (Тат., т.І, с.118, 372). Він називає її Предславою, але це неправильний висновок з тексту угоди 944 р. Угорка могла бути дочкою Такшоня і її шлюб скріпляв угорсько-руський союз, спрямований проти Болгарії, а потім Візантії, хоча говорити про це впевнено не можна. Малушу слідом за Шахматовим, вважали дочкою древлянського князя Мала, ув'язненого чи посадженого в Любечі. Тотожність Мала і Марка Любечанина сумнівна. Разом з тим не можна виключати зв'язків правлячої династії з місцевими. Як видно з числа дітей Володимира Святославича, діти від наложниць при визначенні наслідника престолу в розрахунок не брались, престол успадковували лише діти від "законних" дружин. Походження Малуші залишається загадковим.

6. **ЯРОПОЛК**. У 969 р., коли Святослав поставив його київським князем, Я. було не менше 10 років. Загинув він 11. 06. 980 р., зраджений Блудом та іншими полководцями, напевно, невдоволеними прихильністю Я. до християн. Його вбито варягами дружинниками при виході на переговори з Володимиром в Родні (Голубинський Е. История русской церкви. М., 1901, т. І, ч. І, с. 245). У Канівському р-ні біля Таганчі в Королевіно, неподалік від літописного Роденя, був розкопаний курган X-XI ст. з раннім християнським похованням. Усередині кургана знайшли дерев'яну скриню-домовину із скелетом у золототканому одязі. На скелеті був медальон з образом Христа, залізний позолочений нашийник, шолом-шишак із наносником, надбровниками і високою втулкою, а

також кольчуга. У домовині виявли шаблю, гострі стріли, срібні бляхи щита та сагайдака, золоті бляшки наруччя, чару на ніжці, берло-булаву з кулею на кінці, яка, можливо, входила в інсигнії влади слов'янських князів. Біля домовини - скелет коня, залізні стремена та вуздечки. Є багато підстав вважати це поховання могилою Я. (Sarnowska W. Wczesnohistoryczny kurhan z Korolevina pod Tahancza w pow. kaniowskim. Swiatowit. 20. 1948-49, s.232-96). Статтю про перенесення останків Я. у Десятинну церкву міг дописати благочестивий літописець у тому місці, де повідомлялося про перенесення останків Олега, адже Я. був ініціатором братовбивчої війни, він організував вбивство Олега і не личило ховати його поряд з останнім. Не дуже вірогідним виглядає перенсення останків Я. в часи Ярослава Мудрого. Ярослав був вихований тим самим Блудом, котрий організував вбивство Я. Зрештою і гробниця Я. у Десятинній церкві могла бути просто кенотафом.

Я. був одружений з грекинею, "розстриженою черницею" (ПСРЛ, т. II, стб. 63, 66; Успенский сборник XII-XIII вв. М., 1971, с. 43). Вбачати у ній візантійську принцесу, як часом пропонують, принаймні абсурдно. Святослав вивіз цю дівчину з якогось монастиря, зрозуміло, не за її красу - вона, напевно, була зв'язана з якимось можновладним родом, представники якого відігравали певну роль у планах Святослава по організації дунайської імперії. Уже по смерті Святослава її видали за Я., але цей шлюб користі київському столу не приніс. Тому велись переговори з Полоцьком щодо шлюбу з Рогнедою, дочкою полоцького князя Рогволода. Цей шлюб мав скріпити союз Києва з Полоцьком напередодні вирішальної битви за владу між Я. та Володимиром.

7. **ОЛЕГ.** Загинув бл. 977 р. під час відступу в дітинець Вручія (Овруча) - його скинуто з мосту в рів (ПСРЛ, т. II, стб. 62; т. I, стб. 74). Спочатку О. поховали в кургані, але за християнським обрядом ("и есть могила его и до сего дни"). У 1044 р. останки його перезаховані в Десятинній церкві. Князь древлянський (бл. 970-977), дістав володіння, які раніше належали Свенелду, полководцю Ігоря, Святослава і Ярополка. В 975 р. О. захопив у своїх лісах Люта, сина Свенелда, котрий на полюванні порушив кордони, і стратив його. Ця подія спричинила до усобиці, внаслідок якої і загинув О. Версія О.Шахматова, який відносив діяльність Свенелда лише до епохи Ігоря із ототожнював князя Мала зі Свенелдовим сином Містишею, а останнього з Лютом, має дуже багато уразливих місць.

8. **ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ** (Святий рівноапостольний князь Володимир) : (Володимир Красне Сонечко). * не пізніше 963 р., бо бл. 978-979 рр. у нього вже була дружина Олова. + у Берестові 15. 07. 1015 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 113). До прийняття християнства утримував численні гареми (300 наложниць у Вишгороді, 300 - у Білгороді, 200 - у Берестові) (ПСРЛ, т. I, стб. 79-80). Але потомство від них у розрахунок не брали. Літописці фіксували лише "законні шлюби" князя і потомство від них.

Першою "законною" дружиною В. була Олова, варяжка. Цей шлюб був укладений бл. 978-79 р., напевно, під час втечі у Швецію. Ним Добриня скріпив союз з одним з вождів вікінгів, які виступили на допомогу проти Ярополка.

У 980 р. після взяття Полоцька, зафіксованого розкопками В.Штихова (Штыхау Г.В., Пытанні Гістарычной тапаграфіі Полоцька. // Весці АН БССР. Менск, 1963, с. 67-68), дочка князя Рогволода Рогнеда стала дружиною В. Він дав їй слов'янське ім'я Горислава. За переказами, сім'я Рогволода потрапила в полон. Перед тим як повісити Рогволода та двох його синів, В. на їх очах згвалтував Рогнеду (Соколов Б.М. Эпические сказания о женитьбе князя Владимира. (Германо-русские отношения в области эпоса). // Уч. зап. Саратовского ун-та, 1923, т. I, вып. 3, с. 97-98). Після прийняття християнства Рогнеда прийняла постриг під іменем Анастасії і померла бл. 1000 р.

В 980 р., здобувши Київ, В. оволодів і вдовою Ярополка. Коли від цього зв'язку народився Святополк, супротивники В. говорили, що він "от двою отцю, от Ярополка и от Володимера" (ПСРЛ, т. I, стб. 78). Подальша доля "грекині" невідома.

У 981 р. відбувся західний похід В., в результаті якого було прилучено до Києва волинські та хорватські землі. Археологічні дослідження Б.Тимощука переконливо показали, що цей похід був далеко не простим, згинули цілі міста. В цей час у гаремі В. з'явилися дві "чехині": Малфріда і Аделя. Землі дністровських і карпатських хорватів перебували у сфері впливу Великоморавської держави, можливо, що в Перемишлі справді була династія моравського походження. Імовірно, що шлюбами з Малфрідою і Аделею В. скріпив відповідні угоди з хорватськими князями. Малфріда + у 1002 р. (ПСРЛ, т. I, стб. 103).

В 985 р. В. виступив проти волзьких булгар. Війна закінчилась миром. Булгари поклялись, що "тогда не буди межди нами мира, егда камень начнет по воде плавати, а хмель погрязнути" (ПСРЛ, т. I, стб. 83-84; т. II, стб. 71). Тоді серед жінок В. з'явилася болгарка, напевно, дочка правителя, шлюбом з якою була скріплена угода. У 989 р. відбувся шлюб В. з візантійською принцесою Анною, дочкою імператора Романа II і Феофано, внучкою Костянтина VII Багрянородного, сестрою імператорів Василя II та Костянтина VIII. Анна + в 1011 р. у віці 48 років (ПСРЛ, т. 33, с. 30).

Є відомості, що в квітні 1011 р. В. одружився з дочкою графа Куно фон Енгінген і Рошліти, дочки германського імператора Генріха II (Thitmar, lib.VUI, p. 285; Annalista Saxo, t. VI, p. 688). Вона + після 14. 08. 1018 р. (MGH, т. II, 1829, с.796). М.Баумгартен, В.Пашуто і др. припускали можливість такого шлюбу. Наслідком його було зближення з імперією, що призвело до загострення відносин з Болеславом Хоробрим у 1013 р., а пізніше до арешту єпископа Рейберна та усунення з Турова князя Святополка Володимировича.

9. **ВИШЕСЛАВ.** * не пізніше 980 р. від Олови. + по 1010 р. у Новгороді. На новгородському столі його замінив Ярослав, що дозволяє віднести смерть В. до 1013-1014 рр. (старші за Ярослава брати, які могли би зайняти цей стіл: Ізяслав +

1001 р., а Святополк лише по 1013 р. був переведений під нагляд батька). Є версія й щодо більш ранньої загибелі В. Відповідно до саг удова конунга Швеції Ейріка (+ 993 р.) Сігрід Гордячка відхилила сватання конунга з Гардаріки (Русі) на ім'я Віссавальд і спалила його самого із почтом у лазні після бенкету на честь зустрічі (Jonsson B.R. Svensh Balladtradition. I. Balladkallor och balladtyper. Stochholm. 1967). Ф.Браун припускав що Віссавальд - це Всеволод Володимирович. Але події відбувалися у 995-96 рр. На руку Сігрід, якій було бл. 20 років, міг претендувати лише В., якому було 16-17 років. Приблизно у той же час ярл Ейрік, син норвезького ярла Хакона, що знайшов притулок при шведському дворі, захопив і спалив Ладогу. Щоправда, це зроблено з ненависті до короля Олафа, якого підтримував Володимир, але при підтримці шведів, отже хронологічний збіг тут навряд чи випадковий. О.Ридзевська пов'язувала легенду про Сігрід з впливом легенд про помсту Ольги і критично оцінювала її історичність.

10. **ІЗЯСЛАВ**. Найстарший з дітей Рогнеди * бл. 981 р. + в 1001 р. (Погод., т. VI, с. 17). Займав полоцький стіл (бл. 990-1001); родоначальник полоцької династії. Ім'я і походження його дружини невідомі.

11. **СВЯТОПОЛК-ПЕТРО ОКАЯННИЙ.** У ПВЛ Ярослав Мудрий поставлений попереду С. Це неправильно. Чутки про народження С. від двох батьків дають підставу вважати, що він народився у 981 р. через 7-9 міс. після вступу Володимира у Київ. За часом народження між ним та Ізяславом було кілька тижнів або днів. У НПЛ Ярослав Мудрий займає четверту позицію, що, мабуть, відповідає дійсності (Новгородская первая летопись. М.-Л., 1950, с. 159). + після 1019 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 133). Був одружений з дочкою польського князя Болеслава Хороброго. Вона народилася від третього шлюбу з Емнільдою між 991-1001 рр. (ближче до першої дати) + після 14. 08. 1018 р. (Бальзер, табл. 11, 11. 7). Більшість дослідників датують шлюб 1013-1014 рр., вважаючи, що він був результатом миру, укладеного з Польшею після невдалого походу Болеслава. Однак поза увагою залишається місія цистеріанця Бруно у 1008 р. яка могла закінчитися миром, скріпленим шлюбом. Здається саме Бруно добився дозволу проповіді для західного кліру, внаслідок чого з польською принцесою прибув колобжезький єпископ Рейберн. Після його арешту ця проповідь була припинена, і надалі західний (католицький) клір мав проблеми з дозволом проповіді на Русі.

С. займав туровський стіл (бл. 1008-1014 ?), був великим князем київським (15. 07. 1015 - 26. 11. 1016; 14. 08. 1018 - бл. 03. 1019).

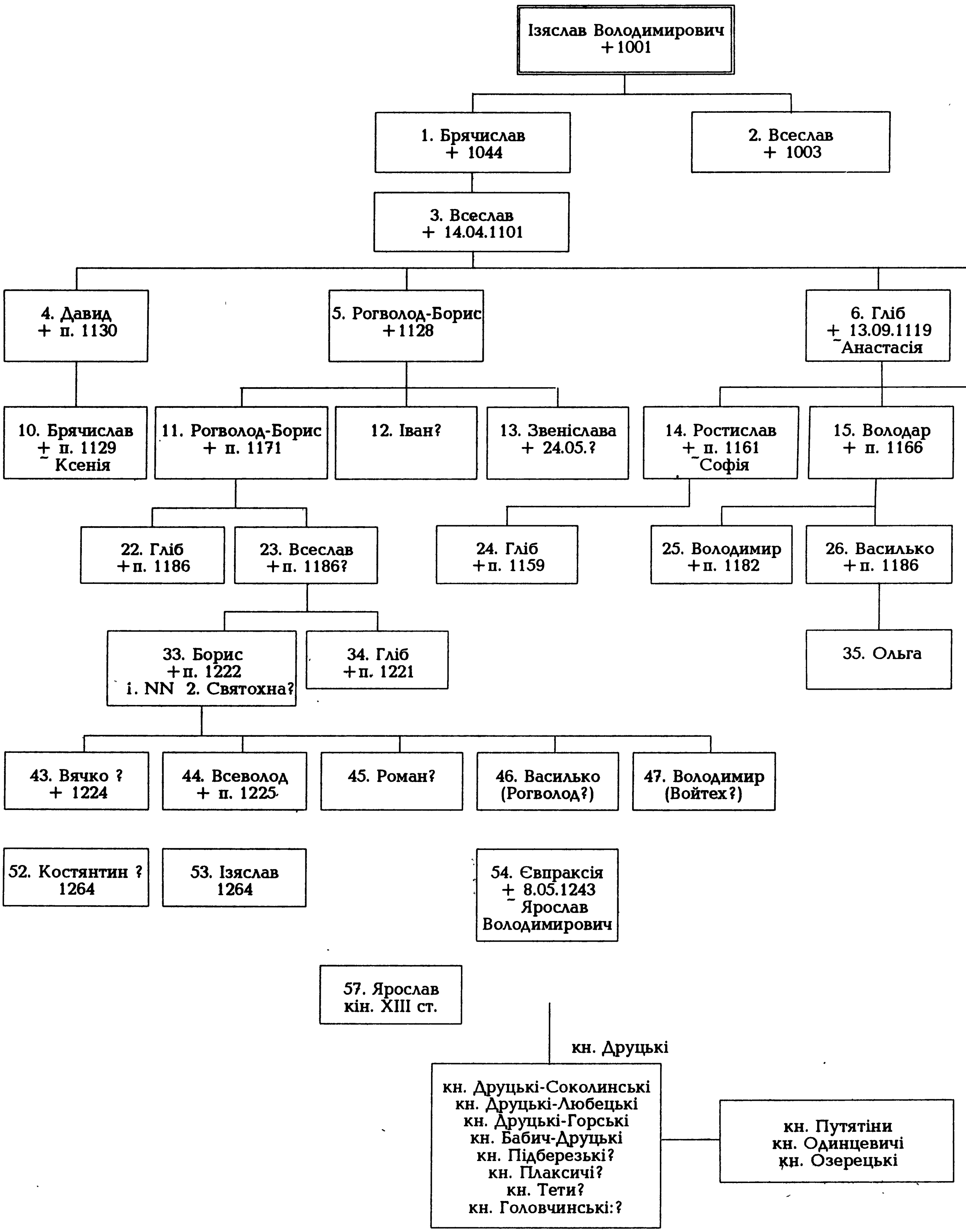
12. **СВЯТОСЛАВ**. Більшість дослідників ставлять С. після Ярослава. Порядок синів Володимира залишається умовним. С. був сином Малфріди, він міг народитися не раніше 982 р. Виходячи з цього М.Баумгартен та ін. ставили його раніше Ярослава. С. займав древлянський стіл. У 1015 р., дізнавшись про загибель Бориса і Гліба, С. намагався втекти в Угорщину або Чехію (а, можливо, і в Закарпаття до одного з карпатохорватських князів, котрий міг бути його родичем з боку дружини). Погоня наздогнала князя на березі Опору поблизу нинішнього міста Сколе. Легенда розповідає про жорстоку битву між Сколе і Гребеновом, про наказ Святополка: "Сколіть їх всіх". За тією ж легендою дружинники древлянського князя не перейшли на службу до Святополка, а осіли в Бескиді, поклавши початок нинішньому Славську. Топоніми Святослав (передмістя Сколе), Славсько, Славки (притока Опору), Сколе і Опір свідчать на користь легенди. Розкопки кургана, званого Святославовою могилою, при найкритичнішому підході до їх результатів показали що це поховання знатного дружинника XI ст. Напевно, то був князь С.

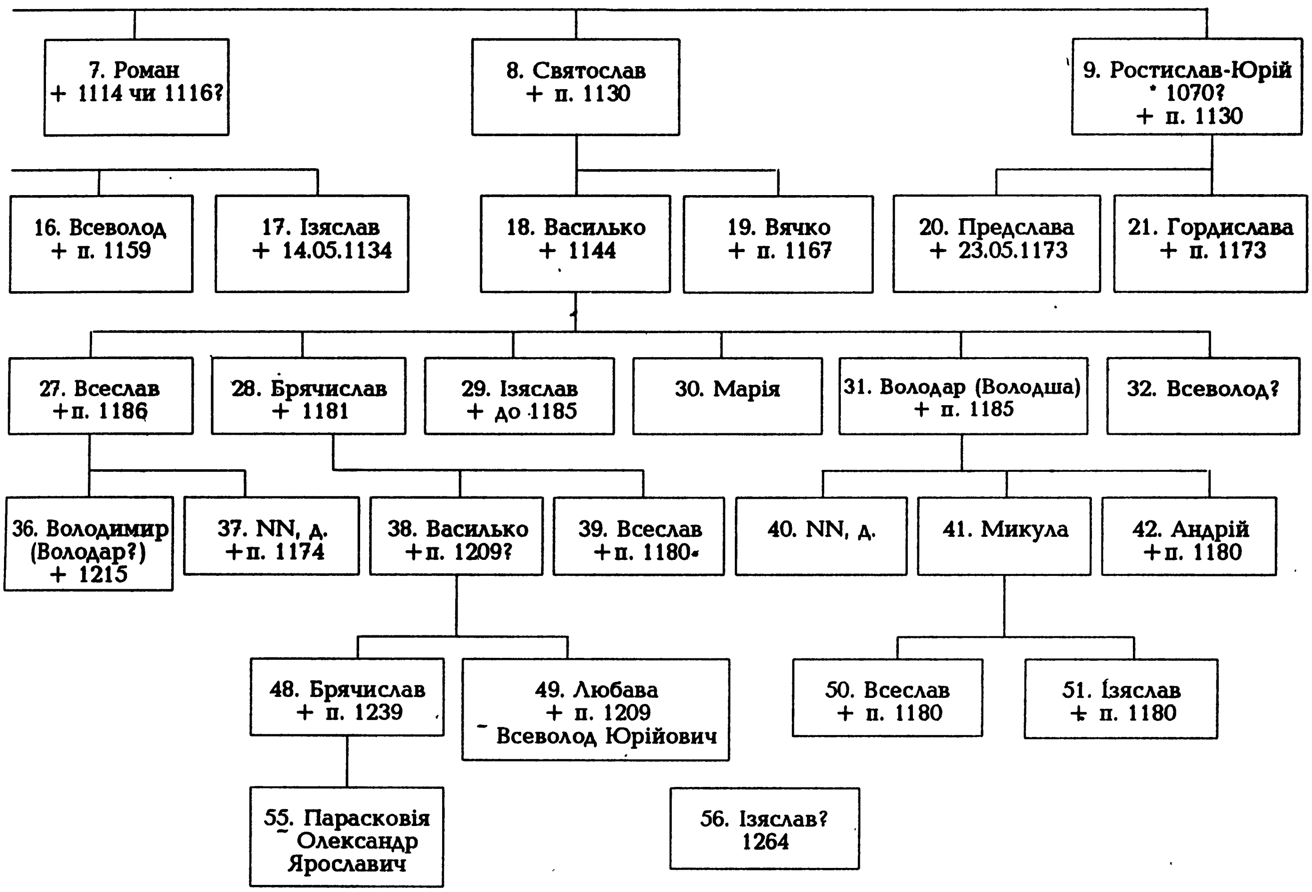
13. **ЯРОСЛАВ-ГЕОРГІЙ МУДРИЙ.** Другий син Рогнеди, враховуючи дату їх першого зближення, міг народитися не раніше кінця 982 р. - початку 983 р. Я. + 20. 02. 1054 р. (ПСРЛ, т.І, с. 69; т. II, с. 268; т. III, с. 212; т. IV, с. 176; т. V, с. 138; т. VII, с. 337). Тривалу дискусію істориків щодо точної дати смерті Я. завершила знахідка графіті на стіні Софіївського собору (Высоцкий С.А. Древнерусские надписи Софии Киевской XI-XIV вв. К., 1966, с. 68). Згідно з його волею Я. поховали разом з дружиною в одному саркофазі, котрий і нині стоїть у Софії Київській. Розкриття саркофагу в 1936, 1939 і 1964 рр. (хоча й не завжди кваліфіковане) підтвердило припущення, що в ньому заховані Я. та Індігерда. Зріст Я. становив 172-175 см, права нога у нього була коротша за ліву через пошкодження тазостегнового і колінного суглобів. Найдавніший з портретів Я. був виконаний ще за його життя на відомій фресці з собору св.Софії. На жаль частина фрески з портретами Я. та Індігерди не збереглися і ми маємо лише копію з них А. ван Вестерфельда, придворного живописця литовського гетьмана А.Радзівіла, зроблену 1651 р. з цілої ще фрески. Реконструкція обличчя князя, здійснена за черепом відомим скульптором-антропологом М.Герасимовим, не є певною.

Першу дружину Я. звали Анною, походження її нез'ясоване, вона + до 1019 р., пізніше її домовина була перенесена в новгородський собор св.Софії. У 1019 р. конунг Швеції Улоф Еріксон видав за Я. свою дочку Індігерду-Ірину. Цей шлюб забезпечив Я. союз і підтримку Швеції в боротьбі з Святополком. Для забезпечення своїх інтересів на випадок поразки зятя конунг Улоф примусив Я. віддати на ленному праві Ладогу ярлу Рангвалду Ульвсону, своєму родичеві ("це звання ярла давалось для того, щоб ярл захищав володіння конунга від язичників"). По смерті ярла Рангвалда Ладогу тримав його син Ейлів до своєї смерті у 1036-1037 р. Обидва вірно служили Я. Після 1037 р. ладозький уділ було ліквідовано. Індігерда + у 1050 р. Факт поховання в одному саркофазі з чоловіком, підтверджує розповіді саг і легенд про красу й мудрість Індігерди та їх взаємне кохання.

14. **МСТИСЛАВ-КОНСТЯНТИН.** Син Аделі, напевно народився приблизно в один час з Святославом та Ярославом. М. + в 1036 р. і був похований у закладеному ним соборі св.Спаса в Чернігові (ПСРЛ, т. І, стб. 150; т. II, стб. 138). Князь тмута-

Табл. 2. Гілка Ізяславичів Полоцьких

7. Роман
+ 1114 чи 1116?
8. Святослав
+ п. 1130
9. Ростислав-Юрій
* 1070?
+ п. 1130
16. Всеволод
+ п. 1159
17. Ізяслав
+ 14.05.1134
18. Василько
+ 1144
19. Вячко
+ п. 1167
20. Предслава
+ 23.05.1173
21. Гордислава
+ п. 1173
27. Всеслав
+п. 1186
28. Брячислав
+ 1181
29. Ізяслав
+ до 1185
30. Марія
31. Володар (Володша)
+ п. 1185
32. Всеволод?
36. Володимир
(Володар?)
+ 1215
37. NN, д.
+п. 1174
38. Василько
+п. 1209?
39. Всеслав
+п. 1180
40. NN, д.
41. Микула
42. Андрій
+п. 1180
48. Брячислав
+ п. 1239
49. Любава
+ п. 1209
~ Всеволод Юрійович
50. Всеслав
+ п. 1180
51. Ізяслав
+ п. 1180
55. Парасковія
~ Олександр
Ярославич
56. Ізяслав?
1264

раканський (бл. 1010-1023), чернігівський (1023-1035). У 1023 р. в битві під Лиственом переміг Ярослава, але добровільно відмовився від дальшої боротьби за владу.

15. **ПРЕДСЛАВА.** * між 983-988 рр. від Рогнеди. Після загибелі Бориса і Гліба вона послала листа Ярославу: "Отец ти умерль, а братья ти избиенна" (ПСРЛ, т. II, стб. 129). За це попередження Святополк віддав сестру в наложниці тестю. В 1018 р. Болеслав Хоробрий вивіз її з собою у Польщу, де вона померла (ПСРЛ, т. V, с. 132; т. VII, с. 326). У 1042 р. поляки повернули 800 полонених, серед них П. уже не було.

16. **ВСЕВОЛОД.** * між 982-984 рр. В уділ дістав Волинь з центром у Володимирі; згаданий вперше під 989 р. Д.Лихачов підтримав гіпотезу Брауна про тотожність В. з Віссавальдом, ніби він розірвав з батьком і поїхав шукати щастя до Швеції, де став жертвою Сігрід (ПСЛ, ч.II, с. 343). На той час В. могло бути лише 11-13 років. Хоча хлопчиком могли крутити його дорослі радники, серед яких були шведи (неподалік від Володимира знаходилося с.Варяж, де, можливо, розміщалась варязька дружина, надіслана з В. на Волинь), вся історія виглядає малоймовірною. 1008 чи 1013 р., коли Волинь увійшла до туровських володінь, В. уже не було в живих.

17. **СТАНІСЛАВ.** Син Аделі або Малфріди (судячи з імені). Займав смоленський стіл і помер за життя батька (ПСРЛ, т. IX, с. 57, т. V, с. 120).

18. **СУДИСЛАВ.** Судячи з імені син Аделі або Малфріди. + у 1063 р. як схимник у Київському Георгіївському монастирі (ПСРЛ, т. V, с. 140). 1014 р., коли стали явними наміри Ярослава щодо опору батькові, дістав псковський стіл. Не виключено також, що саме утворення псковського уділу штовхнуло Ярослава на бунт проти батька. Тільки-но помер Мстислав і Ярослав став господарем на Русі, він у 1036 р. ув'язнив С. в темниці, де той пробув до 1059 р.

19. **БОРИС-РОМАН.** * бл. 986 р., напевно, від болгарки. + 4. 07. 1015 р. на рахунок вбивць, підісланих Святополком. О.Головко на підставі саги про Еймунда дуже сміливо відніс смерть Б. від рук варягів, надісланих Ярославом у 1017 р. (Головко А.Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X-первой трети XIII вв. К., 1988, с. 25). Навряд чи Ярослав ризикнув би добиватися канонізації Б., якби був його вбивцею: у ті часи вірили в Бога і в Києві та Константинополі, ні за які гроші ніхто би не пішов на таку фальсифікацію. Противники святості Б. з числа грецького кліру неминуче скористалися б таким сильним аргументом, якби він був у їх розпорядженні. Б. був ростовським князем бл. 1013-1015 рр.

20. **ГЛІБ-ДАВИД.** * бл.987 р., напевно, від болгарки. + 5. 09. 1015 р. від рук власного челядника, купленого Святополком. Був муромським князем бл. 1013-1015 рр.

21. **ПРЯМИСЛАВА.** * не пізніше 987-88 рр. від Рогнеди. Видана за герцога Ласло Сара, двоюрідного брата короля Стефана I, онука Такшоня. Від цього шлюбу народилися угорські королі Андрій I та Бела I. Баумгартен сплутав Ласло Сара з королем Ласло I, який доводився П. внуком (Баумгартен, с. 7).

22. **NN.**, дочка. Видана за маркграфа Північної марки Бернгарда (Баумгартен, с. 7). Бернгард, син маркграфа Дітріха, був одним з найбільших феодалів імперії, який впливав на її політику. Він очолював Північну марку в 1018-1045 рр. Її пасинок Вільгельм був маркграфом у 1045-1056 рр. і загинув у бою з велетами під Преславою.

23. **ПОЗВІЗД.** * не пізніше 988 р. За Густинським літописом, мав володіння на Волині (ПСРЛ, т. II, с. 259). Час смерті невідомий. Микита Хоніат розповів, що під час усобиці по смерті Володимира у Візантії з'явився загін із 800 дружинників, очолений родичем покійного Хрисохіром (Золоторуким), який пропонував свою службу. Візантійські власті про всяк випадок поставили вимогу скласти зброю і розпочати переговори. Хрисохір відмовився, силою прорвався до о.Авідос, розбив пропонтидського стратига, дійшов до Лемносу, де був оточений візантійським флотом. Відмовився здатись і його загін був перебитий (Хоніат Микита, Мануїл Комнен, I, 4). Баумгартен ототожнював П. з Хрисохіром. Питання це залишається відкритим.

24. **МАРІЯ-ДОБРОНЕГА.** * не пізніше 1011 р., імовірно, від Анни. + у 1087 р. 1042 р. Ярослав Мудрий видав її заміж за Казиміра Відновника, чим врятував Польшу від розвалу і підпорядкування імперії (Бальзер, с. 87-90).

25. **ЯН.** * у 1002 р. (ПСРЛ, т. IX, с. 68). + до 1015 р. (?)

26. **ЄВСТАФІЙ.** + в 1033 р. (ПСРЛ, т. IX, с. 70, т. II, с. 266, т. V, с. 136). Можливо, був тмутараканським князем у 1023-1033 рр.

Гілка Ізяславичів Полоцьких

Полоцьке літописання до нас не дійшло. Не можуть дати ясної картини короткі, часом суперечливі відомості про полоцьку землю, які належать авторам, переважно ворожим щодо полочан. Через це генеалогія полоцьких князів найбільш спірна і заплутана. Ускладнює її розв'язання й різноманітна інтерпретація житій полоцьких княгинь, у яких вкрай заплутанні їхні родинні зв'язки. Найбільш повна генеалогічна таблиця полоцьких князів розроблена В.Данилевичем, але й вона побудована значною мірою на гіпотезах та версіях. Через нестачу джерел з даної проблеми багато загадок по генеалогії полоцької династії залишаються не розгаданими.

1. **БРЯЧИСЛАВ.** + в 1044 р. (ПСРЛ, т. I, с. 67; т. V, с. 138). Полоцький князь у 1001-1044 рр. М.Баумгартен та О.Рапов вважали Б. молодшим сином, але ж саме він замінив батька на полоцькому столі.

2. **ВСЕСЛАВ.** + у 1003 р. (ПСРЛ, т. I, с. 55).

3. **ВСЕСЛАВ.** + 14. 04. 1101 р. (ПСРЛ, т. VII, с. 18; т. IX, с. 137; т. XV, с. 188; Тат., т. II, с. 197). О.Рапов відстоює дату + 24. 04. 1101 р. (Рапов, с. 54). Був князем полоцьким (1044-1101 рр.) та ве-

ликим князем київським (14. 09. 1068 - сер. 04. 1069 р.).

4. **ДАВИД**. Порядок синів Всеслава дискусійний. На думку В.Пічета, Д. обділили і він не мав володінь (Очерки по истории СССР. Период феодализма IX-XV вв., ч. I. М., 1953, с. 385). Третім сином вважає його і О.Рапов (Рапов, с. 56). Більшу рацію, здається, мають В.Данилевич (Данилевич, с. 71), М.Баумгартен (Баумгартен, с. 33) та Л.Алексеєв (Алексеєв, с. 230), які вважають Д. найстаршим. Він займав полоцький стіл до 1127 р., коли його прогнало полоцьке віче (ПСРЛ, т. I, стб. 299). Напевне він наслідував у 1101 р. батькові, бо літописам не відомий інший полоцький князь. І шлюб сина Д. з дочкою Мстислава Великого вказує швидше на старшого полоцького князя ніж на князя-ізгоя. У 1128 р. Д. повернув собі полоцький стіл, але в 1129 р. знову був позбавлений влади, висланий у Візантію, де й помер (ПСРЛ, т. II, стб. 304).

5. **РОГВОЛОД-БОРИС**. Баумгартен слідом за Погодіним, вважав Р. і Б. різними князями і поміщав їх серед молодших синів (Рапов, с. 56). Ми поділяємо думку Л.Алексеєва (Алексеев, ПЗ, с. 230-231), що Р.-Б. був другим сином Всеслава і другим за силою серед полоцьких князів. Йому належали землі у басейнах Друті (його нащадки були друцькими князями) та Березіни (в 1102 р., повертаючись з походу на ятвягів, він заклав тут м.Борисов). Його як старшого за Давидом і запросили полочани на свій стіл у 1127 р. Тоді родові рахунки ще мали першорядне значення. Нарешті хрестильне ім'я Борис ставилося попереду імені Гліб. Р.-Б. + у 1128 р. як полоцький князь (ПСРЛ, т. I, стб. 299, т. II, стб. 293).

6. **ГЛІБ**. + 13. 09. 1119 р. у київській темниці (ПСРЛ, т. II, стб. 285). Був одружений з Анастасією Ярополківною (* 1074 + 8. 01. 1159), дочкою туровського і волинського князя Ярополка Ізяславича (Баумгартен, с. 11), яка по його смерті внесла у Києво-Печерський монастир ругу - 100 гривен срібла та 50 гривен золота (Алексеєв, ПЗ, с. 255-257). Майже всі дослідники вважають Г. третім сином Всеслава, який по смерті батька дістав мінську волость. У 1104 р. він захотів відділитися від Полоцька, спираючись на сепаратизм дреговицьких верхів. У результаті Мінськ був оточений полочанами, на допомогу яким прийшли кияни, сіверяни Олега Святославича та переяславці Ярополка Володимировича. Г. мусив скоритися і був залишений у Мінську. 1116 р. він виступив ініціатором нової усобиці. Г. спалив Слуцьк, можливо, з ним пов'язана і смерть Романа Всеславича у вигнанні. Під час усобиці Г. зайняв Друцьк, Оршу і Копис. Діяльність його викликала інтервенцію з боку києво-турово-чернігівських військ. Завзята оборона Мінська врятувала Г., але сама мінська земля стала вже не полоцьким, а київським уділом. Останню спробу об'єднати землі дреговичів, полочан та інших кривичів Г. здійснив у 1119 р. В.Татищев писав, що він навіть почав воювати смоленську та новгородську землі (Тат., т. II, с. 133). На цей раз облогу Мінська очолив Мстислав Великий. Г. мусив здатися, був ув'язнений у київську темницю, де невдовзі і помер. Поховали його в Києво-Печерському монастирі, якому він ще за життя подарував 600 гривен срібла і 50 гривен золота (що також свідчить про ресурси цього князя).

7. **РОМАН**. Згідно з Никонівським літописом + 1114 р. у вигнанні в Рязані (ПСРЛ, т. IX, с. 143) або в 1116 р. у Муромі (ПВЛ, ч. I, с. 200-202). В.Янін вважає його старшим сином і наступником Всеслава (Янин В.Л. Междукняжеские отношения в эпоху Мономаха и "Хождение игумена Даниила". - ТОДРЛ, т. XVI, 1960, с. 122). О.Рапов висловив припущення, що Р. через усобицю міг втратити володіння і змусив вмирати у вигнанні (Рапов, с. 55). Вірогідніше виглядає версія Л.Алексеєва, що Р. був молодшим за Давида, Рогволода та Гліба, котрих як старших пом'янув у Ієрусалимі Данило Мніх (Алексеев. ПЗ, с. 230). Удова Р. по його смерті прийняла постриг, жила в келії при соборній церкві св.Софії у Полоцьку, переписувала книги, котрі потім продавала, а виручені гроші роздавала бідним. Р. мусив мати якусь волость (найімовірніше, Ізяслав), звідки його вигнав Гліб. Скора смерть у вигнанні завадила його реставрації після подій 1116 р.

8. **СВЯТОСЛАВ**. У 1129 р. разом з іншими полоцькими князями був захоплений Мстиславом Великим, висланий у Візантію, де й помер. Судячи з того, що його нащадки володіли Вітебськом, С. був вітебським князем у 1101-1129 рр. (Пресняков А.В., Княжое право в древней Руси. СПб., 1909, с. 118; Wasilewski L. Polockaja ziemja - kwartalnik historii kultury Materialnej. - R., XVI, 2, 1968). Заперечення Алексеєва, підтримані Раповим, зводяться до того, що вітебська волость належала до смоленської землі. Останнє правильно тільки для короткого періоду в другій половині XII ст., коли смоленська династія переживала період найбільшого розквіту.

9. **РОСТИСЛАВ-ЮРІЙ**. * в 1070. (?), а у 1129 р. потрапив у київський полон, був висланий у Візантію, звідки не повернувся (Данилевич, с. 71).

10. **БРЯЧИСЛАВ**. У 1127 р. був князем ізяславським та логожзьким (ПСРЛ, т. I, стб. 298). Можливо, що дістав уділ після 1116 р., коли ці землі було відібрано у Гліба Всеславича. Напевно, тоді ж угода з Полоцьком була скріплена шлюбом Б. з Ксенією, дочкою Мстислава Великого. Обоє були в 1129 р. вислані у Візантію, звідки не повернулися (Довнар-Запольський М.В. Очерки истории кривичской и дреговичской земель до конца XII столетия. К., 1891, с. 94-95).

11. **РОГВОЛОД-ВАСИЛЬ**. Востаннє згаданий у 1171 р. в написі на валуні, знайденому поблизу Друцька: "В літо 6679 місяця мая в 7 день поставлений хрест сій. Господи, поможи рабу своєму Василю в хрещенні, іменем Рогволоду, сину Борисову" (Рапов, с. 58-59; Рыбаков Б.А. Русские датированные надписи XI-XV веков. М., 1964, с. 33). Одружився у 1143 р. - на дочці Ізяслава Мстиславича (на той час переяславського князя і старшого з потомків Мстислава Великого (ПСРЛ, т. IX, с. 167)). Цей шлюб допоміг йому в 1144 р. здобути полоцький стіл. Р.-В. мав якійсь уділ в 1129 р., пережив вигнання у Візантію і повернувся в 1140 р. Як старший серед полоцьких князів

дістав у 1144 р. Полоцьк. У 1151 р. внаслідок бунту був ув'язнений в Мінську, визволений за допомогою Юрія Долгорукого і знайшов притулок у його союзника сіверського князя Святослава Ольговича. Як ленник останнього з допомогою сіверян у 1159 р. оволодів Друцьком, а потім і Полоцьком. Розв'язав непопулярну війну з мінськими князями. В 1162 р. після невдалої облоги Городця не повернувся в Полоцьк, а пішов в родинний Друцьк, котрим володів до смерті.

12. **ІВАН**. Висланий у 1129 р. у Візантію, звідки не повернувся (ПСРЛ, т. XXV, с. 31; Насонов А.Н. Московский свод 1479 г. и его русский источник.- ПИ. т. IX, 1961, с. 373).

13. **ЗВЕНІСЛАВА**. У чернецтві Євпраксія, канонізована православною церквою і вшановується 24. 05 (Баумгартен, с. 34).

14. **РОСТИСЛАВ**. Востаннє згаданий під 1161 р. З 1151 р. був мінським князем, а в 1151-1158 рр. володів ще й Полоцьком. Був одружений з Софією, дочкою волинського князя Ярослава Святополковича (Баумгартен, с. 34).

15. **ВОЛОДАР**. У 1166 р. був полоцьким князем (ПСРЛ, т. II, стб. 526-527). Можливо займав мінський стіл під час перебування Ростислава в Полоцьку (Рапов, с. 58). У 1158 р. дістав уділ з центром у Городці (ПСРЛ, т. II, стб. 495-496). Напевно, в 1166 р. він уже був старшим серед Глібовичів і володів усією мінською землею, що дало йому змогу претендувати на Полоцьк.

16. **ВСЕВОЛОД**. Згаданий під 1159 р., як ізяславський князь, якому Рогволод-Василь поміняв його волость на Стрижев. Цим кроком полоцький князі розривав володіння Глібовичів (ізяславська волость примикала до мінської, а Стрижев знаходився поблизу Полоцька - нині с.Стрижеве на р.Свічі).

17. **ІЗЯСЛАВ**. + 14. 05. 1134 р. (Тат., т. II, с. 145).

18. **ВАСИЛЬКО**. + у 1144 р. (Данилевич, с. 86). Цей князь зумів уціліти в полоцькій землі після 1129 р., займаючи можливо, вітебський стіл, а з 1132 р. став сюзереном полоцької землі, якою правив у 1132-1144 рр. Карамзін, Строєв і Погодін помилково вважали його сином Рогволода-Бориса.

19. **ВЯЧКО**. У 1167 р. новгородські посли йшли через його землі у Вітебськ (ПСРЛ, т. III, с. 14). Баумгартен на підставі житія св.Єфросінії вважав В. сином Ростислава (Баумгартен, с. 34). Володів уділом з центром в Усвяті, а потім, напевно, і Вітебськом (Рапов, с. 60).

20. **ПРЕДСЛАВА**. + 23. 05. 1173 р. як черниця Єфросінія. Канонізована православною церквою.

21. **ГОРДИСЛАВА**. У чернецтві Євдокія. Померла, відповідно до Житія, по смерті своєї сестри Предслави-Єфросінії, тобто після 1173 р. (Баумгартен, с. 35).

22. **ГЛІБ**. + після 1186 р. (Баумгартен, с. 36). Згаданий як друцький князі у 1180 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 620).

23. **ВСЕСЛАВ**. У 1160 р. брав участь у поході на Вщиж. За гіпотезою Данилевича, в 1186 р. займав друцький стіл (Данилевич, с. 91, 101).

24. **ГЛІБ**. У 1146 р. з Рязані (де перебував у вигнанні?) прибув у Друцьк (ПСРЛ, т. VII, с. 100). В 1159 р. прогнаний з Друцька Рогволодом-Василем. Баумгартен помилково вважав його сином Брячислава Давидовича.

25. **ВОЛОДИМИР**. У 1182 р. був мінським князем і претендував на Берестя (Тат., т. III, с. 127-128).

26. **ВАСИЛЬКО**. У 1186 р. був логозьким князем (ПСРЛ, т. I, стб. 403). Погодін, Данилевич і Баумгартен помилково вважали В. та Володимира Ростиславичами. Рапов вважає В. старшим за Володимира (Рапов, с.61), проте він займав молодший стіл, ніж Володимир.

27. **ВСЕСЛАВ**. Востаннє згадується у Друцьку в 1186 р. (Рапов, с. 62). До 1162 р. був вітебським князем, а в 1162-1167, 1168-1175 та 1178-1180 р. займав полоцький стіл. У періоди втрати полоцького стола був вітебським князем. Був одружений з дочкою Ростислава Мстиславича (Погод., т. VI, с. 183), що забезпечило йому підтримку смоленських князів, з допомогою яких він і здобув Полоцьк у 1168 р. Тоді ж на деякий час було передано Вітебськ представнику смоленської династії Давиду Ростиславичу, шурину В. Можливо, останній при цьому залишався полоцьким васалом.

28. **БРЯЧИСЛАВ**. В 1159 р. разом з братом Володарем дістав від Рогволода-Василя ізяславський уділ, але вже у 1160 р. інші Васильковичі обклали їх, закували Б. та ув'язнили в порубі Володаря. Полоцький князь зумів лише добитися їх звільнення. В 1180-1181 рр. Б. згадується як вітебський князь (Рапов, с. 62).

29. **ІЗЯСЛАВ**. У "Слові о полку Ігоревім" згаданий як князь городенський, який згинув у бою з литовцями. Сталось це до 1185 р.

30. **МАРІЯ**. У 1143 р. вийшла за Святослава Всеволодовича, тоді волинського князя і старшого сина великого князя Всеволода Ольговича. Цей шлюб укріпив позиції Василька Святославича в полоцькій землі.

31. **ВОЛОДАР (ВОЛОДША)**. У 1160 р. разом з Брячиславом втратив ізяславський уділ.

32. **ВСЕВОЛОД**. Згаданий у "Слові". Здається, у 1185 р. був ще живий.

33. **БОРИС**. У Баумгартена помилково говориться про двох Б.: Вячеславича і Всеславича (Баумгартен, с. 33). Сам історик погоджувався з ймовірністю їх тотожності. Оскільки Б. в 1195 р. був друцьким князем (ПСРЛ, т. VII, с. 105, т. X, с. 28), він належав до потомків Рогволода-Бориса. Певно той же князь займав полоцький стіл у 1222 р. Вдруге він був одружений з Святохною, дочкою Казимира Поморського (Тат., т. III, с. 204-211). З поморських князів батьком Святохни міг бути лише щецінський князь Казимир II, син Богуслава (+ 1219-1220 р.). Поморсько-полоцький союз у першій чверті XIII ст. досить логічний: обидві сторони були зацікавлені у стриманні німецької активності в Прибалтиці.

34. **ГЛІБ**. Згаданий у Полоцьку у 1221 р. (НПЛ, с. 213). Імовірно, був братом Бориса.

35. **ОЛЬГА**. У чернецтві Євдокія. За віком найімовірніше дочка Василька Володаревича, а не Василька Святославича (Баумгартен, с. 35-36).

36. **ВОЛОДИМИР (ВОЛОДАР ?)**. Полоцький князь у 1186-1215 рр. (Данилевич, с. 168-169).

37. **NN**, дочка. 3. 02. 1174 р. видана за Ярополка Ростиславича, який тоді претендував на один з сильних столів у суздальській землі (ПСРЛ, т. VII, с. 91).

38. **ВАСИЛЬКО**. В 1180р. був вітебським князем (ПСРЛ, т. II, стб. 620). У 1209 р. з його дочкою одружився Всеволод Велике Гніздо.

39. **ВСЕСЛАВ**. У 1180 р. ходив на Друцьк з "полочани" (ПСРЛ, т. II, с. 620).

40. **NN**, дочка. За версією Данилевича, прийнятою Баумгартеном, мала сина Ізяслава (Данилевич, с.99). Можливо, це помилка і Ізяслав був сином Микули, а NN не існувала взагалі.

41. **МИКУЛА**. Жив бл. 1180 р. (Данилевич, с. 99).

42. **АНДРІЙ**. Згаданий у 1180 р. в зв'язку з походом на Друцьк.

43. **ВЯЧКО**. + у 1224 р. при обороні Юр'єва від хрестоносців (Генрих Латвийский. Хроника Ливонии. М.-Л., 1938, XXVII, 3, 5; XXVIII, 5, 6). У 1207 р. княжив у латвійському князівстві Кокнессе (Кукейнос), яке залежало від Полоцька. Рапов чомусь відніс його до смоленської династії (Рапов, с. 193).

44. **ВСЕВОЛОД**. Востаннє згадується в 1225 р. (Генрих Латвийский, с. 127-128, 164). Бл. 1206-1214 рр. княжив у латвійському князівстві Герсіке. Був одружений з дочкою литовського князя Довгирда (?) - Daougueroute, що забезпечувало йому допомогу литовського війська і дало змогу протриматися в Герсіке протягом кількох років при повній інертності Полоцька.

45. **РОМАН** ? У Длугоша під 1207 р. розповідається про похід на литовців Володимира Рюриковича з дружинами Романа Борисовича та Костянтина, Мстислава і Ростислава Давидовичів (Длугош, т. 2, кн. VI, с. 181). У цього автора помилки в руській хронології нерідкі. Володимир Рюрикович займав смоленський стіл у 1212 р., події могли відбутися до 1216-1217 рр. За Татищевим, у Давида Ростиславича був син Борис, який нібито в 1217-1221 рр. займав полоцький стіл (Тат., т. II, с. 201-202, 212, 261). Ця версія прийнята й О.Раповим (Рапов, с.193). Але якби Роман Борисович належав до смоленської династії, то в переліку Длугоша він стояв би після своїх дядьків Давидовичів. Найімовірніше Татищев сплутав Бориса Давидовича (котрого не існувало?) з Борисом Всеславичем, сином якого і був Роман. У джерелі, яким користувався Длугош, Р. поставлений попереду удільних смоленських князів як наслідник полоцького князя і командир полоцької дружини.

46. **ВАСИЛЬКО (РОГВОЛОД?)**. Згаданий у Татищева під 1218 р. як князь полоцький, у 1217 р. мав володіння у Двинській області (Тат., т. III, с. 201, 207). Цей дослідник відносив В. до смоленської династії. Його версія була прийнята М.Тихомировим та О.Раповим, однак ще М.Баумгартен вказував на дуже імовірну помилку історика XVIII ст. (Баумгартен, с. 36-37). У XIII ст. в полоцькій землі ще правили князі місцевої династії.

47. **ВОЛОДИМИР (ВОЙТЕХ?)**. Татищев під 1217 р. згадує ще одного Борисовича - В. (В.), відносячи його до смоленської династії. М.Тихомиров в цілому погоджувався з такою гіпотезою, але разом з цим вбачав у "Повісті про Святохну" відбиток реальних подій (Тихомиров М., Древняя Русь. М., 1975, с. 189-192). У такому разі Володимир найімовірніше тотожний Войтеху "Повісті", для якого Святохна добивалася княжого столу, як вважав М.Баумгартен. По смерті Рюрика Ростиславича смоленська династія вже не мала сил, щоб підпорядкувати полоцьку землю.

48. **БРЯЧИСЛАВ**. У 1239 р. був полоцьким князем (ПСРЛ, т. III, с. 52; т. IV, с. 34; т. V, с. 174; т. VII, с. 144).

49. **ЛЮБАВА**. У 1209 р. видана за Всеволода Юрійовича Велике Гніздо.

50. **ВСЕСЛАВ**. У 1180 р. згаданий як логозький князь (ПСРЛ, т. II, стб. 620).

51. **ІЗЯСЛАВ**. Згадується в 1180 р. Напевно брат Всеслава.

52. **КОСТЯНТИН** ? За Данилевичем, у 1264 р. був полоцьким князем, що малоімовірно, бо в 1262-1263 рр. на полоцькому столі уже був литовський князь Товтивіл (НПЛ, с. 312). Напевно, тут мався на увазі син Товтивіла, також Костянтин. Останній займав вітебський стіл, а після загибелі батька втік до Новгорода Великого. Якщо він і був полоцьким князем, то десь у 70-80-х роках, по смерті Ерденя.

53. **ІЗЯСЛАВ**. Данилевич помістив його у Полоцьку в 1264 р. Може, стара династія на короткий час повернула собі головний стіл у землі? Це припускав і М.Баумгартен.

54. **ЄВПРАКСІЯ**. + 8. 05. 1243 р., була дружиною псковського князя Ярослава Володимировича (ПСРЛ, т. III, с. 54; т. V, с. 182; т. VII, с. 152; т. X, с. 123).

55. **ПАРАСКОВІЯ**. Була дружиною Олександра Ярославича Невського (ПСРЛ, т. III, с. 52; т. IV, с. 34; т. V, с. 174; т. VII, с.44; Тат., т. IV, с. 2).

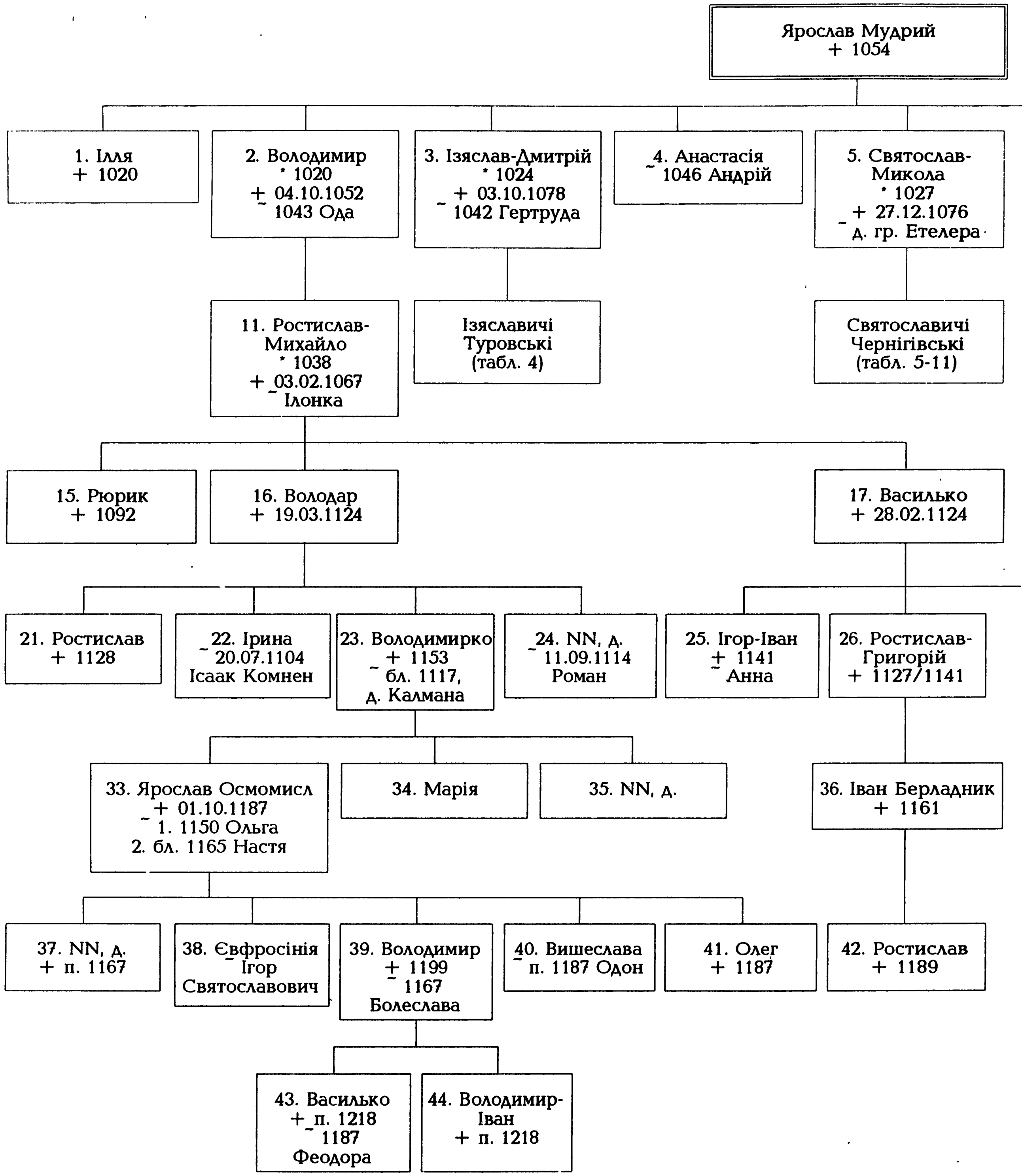
56. **ІЗЯСЛАВ**. За Данилевичем займав вітебський стіл у 1264 р. Може, він тотожний Ізяславу (поз.53)?

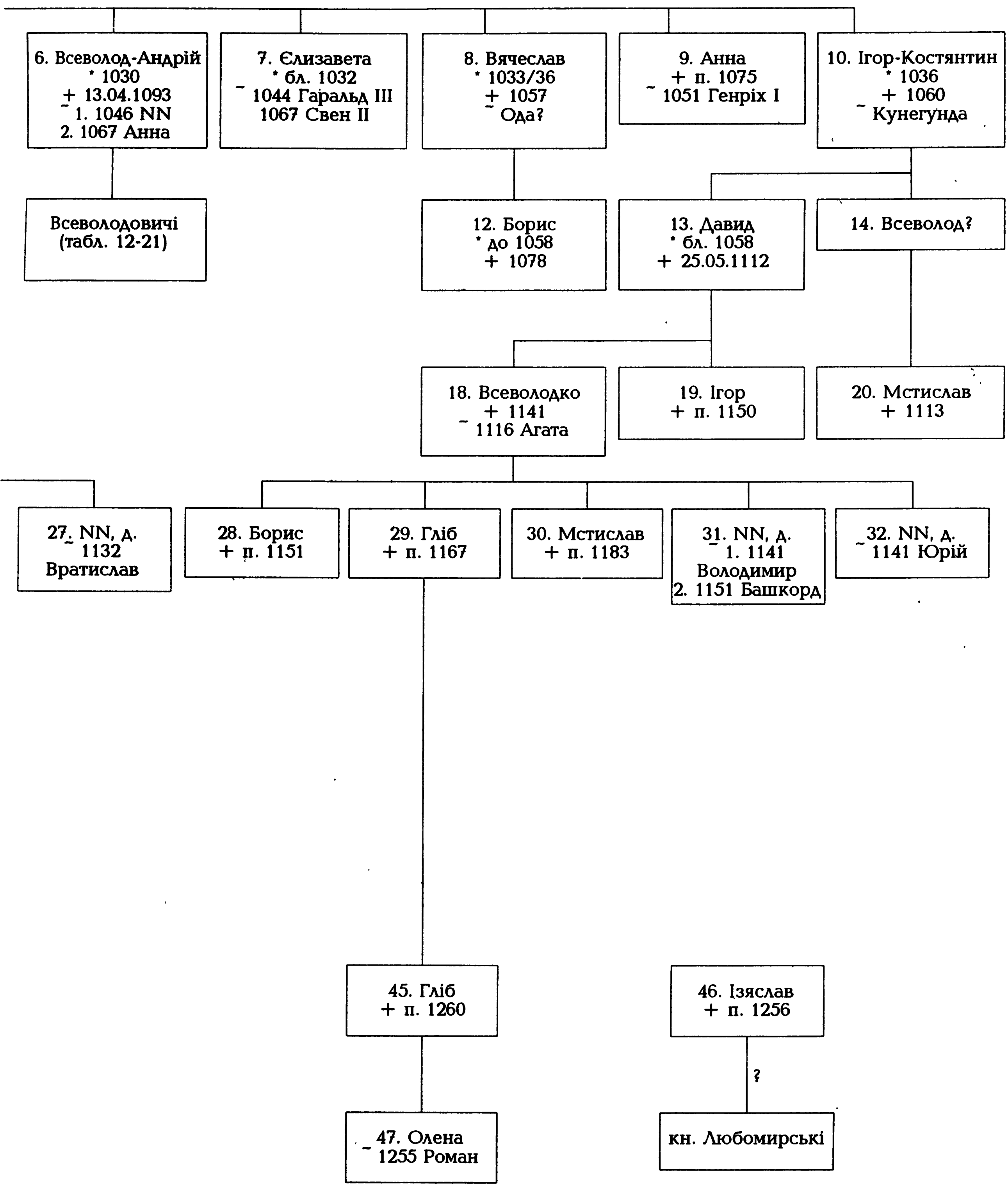
57. **ЯРОСЛАВ**. Жив у кінці XIII ст.

Князі полоцької династії ще правили в окремих уділах. У 1326 р. в Мінську ще був Рюрикович, васал Гедиміна (ПСРЛ, т. VII, с. 199). Такі ж князі були у Свислочі (ПСРЛ, т. VI, с. 215). За деякими даними, першою дружиною Вітовта була Марія, княгиня Лукомська, не виключено, що з династії полоцьких Рюриковичів, оскільки походження князів Лукомських залишається неясним. Нез'ясоване походження і князя городенського Давида Дмитровича (невідомо, про який Городок йдеться). Можливо, це був Рюрикович з туровської або мінсько-полоцької династії, а не виключено також, що він був молодшим сином Дмитра-Любарта і тримав Давид-городок. Його син Митко згадується у 1412, 1416, 1427 рр., згинув у боротьбі із Зигмунтом Кейстутовичем (Вольф, Рід Гедиміна, с. 31).

У XIV ст. у джерелах з'являються князі Друцькі. Цих князів спокусливо виводити від полоцьких Рюриковичів. Г.Влас'єв помилково вважав, що князі Друцькі - нащадки белзького князя Олександра Всеволодовича. Останні Друцькі князі з полоцької династії згадуються в кінці XII

Табл. 3. Ярославичі.

6. Всеволод-Андрій
* 1030
+ 13.04.1093
~ 1. 1046 NN
2. 1067 Анна
7. Єлизавета
* бл. 1032
~ 1044 Гаральд III
1067 Свен II
8. Вячеслав
* 1033/36
+ 1057
~ Ода?
9. Анна
+ п. 1075
~ 1051 Генріх I
10. Ігор-Костянтин
* 1036
+ 1060
~ Кунегунда
Всеволодовичі
(табл. 12-21)
12. Борис
* до 1058
+ 1078
13. Давид
* бл. 1058
+ 25.05.1112
14. Всеволод?
18. Всеволодко
+ 1141
~ 1116 Агата
19. Ігор
+ п. 1150
20. Мстислав
+ 1113
27. NN, д.
~ 1132
Вратислав
28. Борис
+ п. 1151
29. Гліб
+ п. 1167
30. Мстислав
+ п. 1183
31. NN, д.
~ 1. 1141
Володимир
2. 1151 Башкорд
32. NN, д.
~ 1141 Юрій
45. Гліб
+ п. 1260
46. Ізяслав
+ п. 1256
?
47. Олена
~ 1255 Роман
кн. Любомирські

ст. В 1339 р. князь Іван взяв участь у поході татарської раті Товлубія на Смоленськ, організованому московським князем Іваном Калитою (ПСРЛ, т. 35, с. 28, 46). Пізніше Друцькі князі знову повертаються на сторінки літописів. На користь версії про безперервність друцької династії говорять і повідомлення про Друцьких князів Семена Михайловича та Дмитра, що збереглися в легендарній частині литовських літописів (ПСРЛ, т. 35, с. 92, 131, 148, 176, 196, 217), котрі, імовірно, відбивають реальні події другої половини XIII ст. - початку XIV ст. У літописи потрапила легенда про відновлення друцького князівства київським князем Дмитром, який приїхав сюди після зруйнування Києва Батиєм (ПСРЛ, т. 35, с. 129, 146, 194). Такий князь в інших джерелах не згадується. Традиція пов'язує його з Черніговом, але малоімовірно, щоб ослаблені і роздробнені чернігівські Ольговичі могли панувати у друцькому князівстві, не зруйнованому татарами. Походження князів Друцьких від Гедиміновичів практично виключене. Залишається невелика частка імовірності їх походження від інших гілок литовських князів, наприклад від потомків Живинбуда. Козельський князь Андрій Мстиславич, убитий в 1339 р. був одружений на дочці литовського князя Гаманта (Зотов, с. 292), чиї володіння були поблизу до чернігівських уділів. Все ж найімовірніше походження князів Друцьких від попередньої полоцької династії.

Від друцьких князів походять родини князів Друцьких-Соколин ських, Друцьких-Любецьких та Друцьких-Горських. Від князя Івана Баби пішли Бабич-Друцькі. Від його брата Путяти, посланого в числі друцьких князів на допомогу російській раті проти татар до Одоєва в 1424 р. великим князем Вітовтом, пішли князі Путятіни (ПСРЛ, т. 34, с. 163). Дмитро Путятич у 1498 р. був київським воєводою. Надалі Путятіни перейшли на російську службу. Від Федора Одинцевича чи Одинця, котрий як прихильник Свидригайла у 1431 р. в битві під Ошмянами потрапив у полон до Зігмунта Кейстутовича (ПСРЛ, т. 35, с. 34, 57, 76, 107, 141, 163, 189, 210), пішли князі Одинцевичі. Їх родовід (ПСРЛ, т. 35, с. 282-283) досить заплутаний, одна версія відображує модний у пізньому середньовіччі варіант виходу роду "з німець". Вотчина Одинцевичів, які перейшли на російську службу, с.Репухово, знаходилася в друцькій волості. У 1461 р. Одинцевичі дістали с.Прихаби, давнє володіння Костянтина Бабич-Друцького. Походження Одинцевичів від друцьких князів не викликає сумніву (Бонецкий, с. 248, 322, 324; Улащик, с. 29-32).

Від друцьких князів вели своє походження князі Озерецькі, основні володіння яких пізніше були розташовані в Україні, куди емігрували і більшість прихильників Свидригайла.

Г.Власьєв вважав потомками друцьких князів і рід князів Підберезьких. Уперше князі Михайло та Олександр Підберезькі згадані у числі полеглих у битві на р.Ворсклі в 1399 р. (ПСРЛ, т. 35, с. 46, 73). В дальнійшому князі Підберезькі служили в Литві і займали значні посади. Судячи з розташування ранніх володінь, їх походження від друцьких князів імовірне, але далеко не однозначне. Могли вони походити й від інших гілок полоцької династії.

Від друцьких князів могли походити і князі Тети та Плаксичі. Іван Тета брав участь у боротьбі Вітовта із Скіргайлом у 1390-1391 рр. (ПСРЛ, т. 35, с. 65, 71, 89, 114). Його син Юрій Кожюшко Іванович виступає як послух князя Дмитра Ольгердовича в документі 16. 12. 1388 р., а також у числі князів, які в 1392 р. ручилися за Гридка Костянтиновича князю Скіргайлу. В списках князів Тети стоять попереду Плаксичів. Лев і Руслан Плаксичі та їхні сини Іван Львович й Іван Русланич згадуються в літописах та актових документах. Їхні володіння, схоже, були на межі друцької та смоленської земель. У 1390-1392 рр. вони виступали на боці князя Скіргайла Ольгердовича.

Неясне походження і князів Головчинських. Їхня столиця - Головчин в Оршанському повіті на межі смоленської та друцької земель. Серед смоленських князів, а також серед Гедиміновичів важко відшукати їх родоначальників. Головчинські займали сенаторські посади в XVI-XVII ст. Найвидатніші з них - Олександр Головчинський, каштелян жмудський (+ 1617 р.), котрий з православ'я перейшов у католицьку релігію, та його брат Костянтин, каштелян мстиславський (+ 1620 р.), один з реформатських лідерів (Вольф, с. 128 та ін.). Досить вірогідне походження Головчинських від друцьких князів або гілок полоцької династії.

Ярославичі

1. **ІЛЛЯ**. Від першої жінки. Був князем новгородським бл. 1019 - 1020 рр. (Карам., т. II, с. 20)

2. **ВОЛОДИМИР**. * 1020 р. + 4. 10. 1052 р. (ПСРЛ, т. I, стб. 160, т. II, стб. 149, т. IX, с. 85). Князь новгородський (1034 - 1052 рр.). У 1042 р. здійснив похід на "єм заонезьку", в 1043 р. очолював руське військо у невдалому поході на Візантію, у 1044 р. заклав новгородський собор св. Софії.

Відомо, що один із синів Ярослава в 1043 р. одружився з Одою, дочкою графа Леопольда фон Штаде. Баумгартен вважав, що ним був В. (Баумгартен Н. А. Ода Штаденская, внучатая племянница папы Льва IX - невестка Ярослава Мудрого // Благовест, N 1, Париж, 1930, с. 95 - 102). З 1057 р. графи Штаде займали наслідний стіл маркграфів Північної марки, але ще до цього вони мали значний вплив на формування імперської політики. Німецька активність на сході не могла не хвилювати Ярослава. Якщо вселенська доктрина Візантії ніколи безпосередньо Русі не загрожувала, то відверті зазіхання на світове панування германських імператорів, їх агресія проти сусідніх держав не могли не бентежити Київ. Стратегія Ярослава та його наступників полягала у дотриманні балансу сил. Не можна було допустити, щоби кордони імперії і Русі межували, слід було спря-

мувати енергію агресії імперії на захід та південь. Тому фактично Ярослав і врятував Польшу від розвалу і поглинання імперією. 6. 01. 1043 р. він запропонував імператору Генріху III руку однієї з своїх дочок. Імператор відмовив. Шлюб з Агнесою де Пуатьє допоміг імперії підпорядкувати Лотарінгію. Крім того, Генріх III був незадоволений допомогою, яка надавалася Польщі. Шлюб Оди з В. за таких обставин цілком логічний, хоча її чоловіком міг бути і Вячеслав.

3. ІЗЯСЛАВ-ДМИТРО. * 1024 р. + 3. 10. 1078 р. у битві на Нежатиній Ниві. В 1042 р. одружився з Гертрудою, дочкою польського короля Мешка II, яка померла 04. 1107 р. (Бальзер, табл. 2, п. 13). Князь туровський (1042 - 1052), новгородський (1052 - 1054), великий князь київський (21. 02. 1054 - 14. 09. 1068; 04. 1069 - 22. 03. 1073; 15. 07. 1077 - 3. 10. 1078). Не зумів утримати спадок Ярослава - у 1059 р. змушений був погодитися на утворення тріумвірату з братами Святославом і Всеволодом. У 1060 р. розгромив торків і розселивши частину з них у Пороссі як своїх васалів. У цьому ж році здійснив спробу повністю завоювати Естонію. Були приборкані і обкладені великою даниною у 2 тис. гривен повсталі сосоли, зайнята територія на захід від Чудського моря до району Вірумаа з виходом до моря, частина землі Уганда з центром у місті Отепяа (Ведмежа голова). Воював і з коливанцями, які займали естонське узбережжя Фінської затоки. Але вже у 1061 р. естонці повстали, прогнали збирачів данини, ополчення сосолів напало на околиці Юр'єва і дійшли аж до Пскова, де були зупинені ціною великих втрат. Не зумів організувати відпір половцям, через що був зметений народним бунтом, втік у Польщу, повернувся з допомогою польських сил і жорстоко розправився з киянами. Прогнаний братами, шукав допомоги в Польщі, у німецьких князів, врешті погодився на присягу папі і вручення корони своєму синові. Смерть Святослава повернула останньому великокняжий стіл, але невдовзі загинув у битві з князями-ізгоями.

4. АНАСТАСІЯ. В 1046 р. вийшла заміж за угорського короля Андрія I (1046 - 1061); (Вертнер, с. 117-123). У джерелах не названо ім'я дружини Андрія. Вперше А. вона згадується угорським істориком Д. Праєм (1723 - 1801), пізніше Карамзіним, Соловйовим, Вертнером і Баумгартеном. Останнього за це критикував Д. Расовський (Расовський Д. KS, т. VII, с. 374 - 375). Однак немає підстав не вірити педантичному і критичному джерелознавцю Праю, який зібрав тисячі документів з угорської історії. А. була помітною фігурою і малоімовірно, щоб її ім'я не збереглося. Від шлюбу з Андрієм I вона народила синів Соломона (Шоломона), Давида і дочку Аделаїду. А. брала участь у боротьбі Шоломона за королівський престол із синами Бели I. У ході цієї боротьби обоє орієнтувалися на імператора Генріха III (з його дочкою Юдітою одружився Шоломон) і погодилися дати імператору васальну присягу, але не змогли втриматись в Угорщині. Шоломон пізніше з допомогою половців невдало намагався повернути трон. Ізяслав тримав сторону А. та її сина.

5. СВЯТОСЛАВ-МИКОЛА. * 1027 р. + 27. 12. 1076 р. Князь волинський (до 1054 р.), чернігівський (1054 - 1073), великий князь київський (22. 03. 1073 - 27. 12. 1076). Був одружений з дочкою графа Етелера, сестрою трірського архієпископа Бурхарда, одного з найбільших духовних князів імперії (Баумгартен, с. 9). Цей шлюб був ланкою в політиці Ярослава щодо зміцнення зв'язків з впливовими родами імперії. Він допоміг С. у 1074 р., коли до Києва прибуло імперське посольство, очолюване пробстом трірського собору, розбирати конфлікт С. з Ізяславом. Найактивніший і найрішучіший з синів Ярослава Мудрого. На його замовлення були переписані і впорядковані відомі "Ізборники" (1073, 1076). Помер раптово від невдало зробленої операції по видаленню гною із звичайного фурункула, в чому сучасники бачили "кару божу" за вигнання брата Ізяслава.

6. ВСЕЛОВОД-АНДРІЙ. * 1030 р. + 13. 04. 1093 р. Князь переяславський (1054 - 1076), чернігівський (1077 - 1078), великий князь київський (29. 12. 1076 - 15. 07. 1077; 3. 10. 1078 - 13. 04. 1093). У 1046 р. новий мир з Візантією було скріплено шлюбом В. з родичкою візантійського імператора Констянтина IX Мономаха. Дружина В. не була порфірородною принцесою: вона була племінницею імператора або дочкою від першого шлюбу, коли Мономах ще не був імператором. Вона + в 1067 р. Другою жінкою В. була Анна, незнана за походженням; шлюб відбувся у 1067 р., + 7. 10. 1111 р. (Баумгартен, с. 9).

В. був високоосвіченим, тонким аристократом, знав шість мов, розбудував кам'яний дітинець Переяслава церквами, княжим теремом, термами. У Києві побудував Видубецький монастир, організував там свій скрипторій. Як політик був надто м'яким і не зумів протистояти процесу роздроблення, котрий при ньому почав виходити з-під контролю.

7. ЄЛИЗАВЕТА. Бл. 1032 р. Нею захопився двоюрідний брат норвезького короля Олафа - Гаральд Сігурдсон, сміливий полководець, палкий поет-скальд, який у числі вигнанців-прихильників короля Олафа перебував на службі в Ярослава. Збереглися його, повні смутку нерозділеного кохання, поетичні рядки однієї з пісень ("А проте дівчина з руської країни, що в короні сяє, мене не приймає"). Гаральд не добився успіху при руському дворі, був посланий у руський корпус у Візантію, брав участь у походах в Малу Азію, Сіцілію, Африку та Італію, ледве не загинув під час повстання полководця Георгія Маніака в 1043 р. і з кількома сотнями воїнів добрався до Русі. Ярослав оцінив мужність Гаральда і в 1044 р. видав за нього Є., що відразу підняло престиж норвезького принца. В 1046 р. Гаральд виїхав до Норвегії, став співправителем Магнуса Доброго, а його смерті в 1047 р. - королем. "Останній вікінг" загинув при спробі завоювати Англію в битві при Стамфордбріджі 25. 09. 1066. Син Є. і Гаральда Олаф Спокійний (1066 - 1093) був одним з найвидатніших королів Норвегії. Є. в інтересах сина і нової вітчизни в 1067 р. вийшла заміж за датського короля Свена II Естрідсена (1047 - 1075); (Munch

P. A. Det norske Folke Historie. Christiania. D. II. 1854, s. 117; Blondal S. The Last Exploits of Harald Sigurdsson in Greek Service - Classica et Mediaevalica. v. 2, Fasc. 1, Copenhague, 1939, s. 1 - 26)

8. ВЯЧЕСЛАВ. * між 1033 і 1036 рр. (За Никонівським зведенням - 1033 р., за Іпатіївським - 1036, за Татищевим - 1034 р.). + 1057 р. Смоленський князь (1054 - 1057). Можливо, був чоловіком Оди фон Штаде.

9. АННА. + після 1075 р. 10. 01. 1051 р. в реймському соборі взяла шлюб з королем Франції Генріхом I (1031 - 1060). Від нього народилося троє синів. У перші роки правління старшого з них Філіппа I А. була регентшою. В цей час нею захопився член королівської родини Рауль II Великий, граф Крепі і Валуа. Хоч папа і не визнав розлучення графа з Альпорою Брабантською, А. дозволила Раулю II викрасти себе, взяла з ним шлюб і обоє не злякалися загрози відлучення від церкви. Рауль + в 1071 р., останній підпис А. датований 1075 р. (Белов Г. А. Тысяча лет франко - русских отношений. - Ист. архив. 1960, N 6, с. 173 - 179; Небелюк М. Анна Ярославна українська княжна на королівському престолі Франції в XI ст. Париж. 1952).

10. ІГОР-КОНСТЯНТИН. * 1036 р. + 1060 р. Князь волинський (1054 - 1057) і смоленський (1057 - 1060). Дуже імовірний його шлюб з Кунегундою, дочкою саксонського маркграфа Оттона. По смерті мужа Кунегунда повернулася до Німеччини і вдруге вийшла за Конона, графа Бейхлінгенського (Висоцький С. О. Про портрет родини Ярослава Мудрого у Софіївському соборі у Києві - Вісник КДУ, сер. історії і права, 1967, N 8, с. 35 - 54).

11. РОСТИСЛАВ-МИХАЙЛО. * 1038 р. (Тат., т. II, с. 78) + 3. 02. 1067 р. і був похований у соборі св. Богородиці в Тмутаракані (ПСРЛ, т. I, стб. 166). Був одружений з Ленкою (Ілоною), дочкою герцога Бели (майбутнього угорського короля). Цей шлюб допоміг його синам утриматись в галицькій землі (Баумгартен Н. А. Летопись русского генеалогического об-ва в Москве. 1908, VIII). Вигнаний з Волині у 1060 р. (можливо, за підтримку синів Бели проти Шоломона, сина Анастасії, котру підтримував великий князь Ізяслав Ярославич). Р. силою захопив у 1064 р. Тмутаракань. Загинув від отрути на бенкеті у візантійського чиновника в Херсонесі. Родоначальник першої галицької династії.

12. БОРИС. * не пізніше 1058 р. + 3. 10. 1078 р. В 1077 р. йому вдалося на 7 днів захопити Чернігів. Згинув на Нежатиній Ниві. Татищев називає його вщизьким князем Б. Святославичем. Якщо перше ще імовірно, то друге - явна помилка (Рапов, с. 199 - 200).

13. ДАВИД. * бл. 1058 р. + 25. 05. 1112 р. (ПСРЛ, т. VII, с. 18). Князь-ізгой, шукав щастя у Тмутаракані, нарешті, силою захопив Олешшя, обірвавши торгівлю Києва з Візантією. Дістав у 1084 р. Східну Волинь з Дорогобужем, невдовзі оволодів усією Волинню. Після Любецького снему 1095 р. схилив Святополка Ізяславича до розправи з теребовельським князем Васильком Ростиславичом, якого осліпили. Ціною великого напруження і виняткової мужності, використовуючи суперечності між князями, зумів вистояти проти коаліції і за мирним договором 1100 р. зберіг деякі землі на Волині з Дорогобужем, Бужеском, Острогом, Дубном і Чорторийськом. Зійшовши з активної політичної сцени, Д. заснував у низинах Горині, бл. 15 км від її впадання у Прип'ять, неприступний Давид-городок. У круглому дитинці стояла церква, при розкопках якої в 1937 - 1938 рр. були знайдені останки з інсигніями влади - оздобленими дерев'яними булавами. Може, це останки Д. (Jakimowicz R. Tymczasowe sprawozdonie z wykopalisk w Dawid-groku // Spr. PAU. t. 42, 1937, N 2, s. 272).

Є думка, що Давид-городок заклад князем туровської династії Давидом Дмитровичом (XIV ст.), який тут і похований. Археологічний матеріал дає підстави говорити про XII ст.

14. ВСЕЛОВОД. Ім'я його реконструйоване на підставі "Хождения" Даниїла Мніха (Баумгартен, с. 9 - 10).

15. РЮРИК. + 1092 р. (ПСРЛ, т. II, с. 278; т. VII, с. 6; т. XV, с. 182). Князь перемишльський (бл. 1084 - 1092). Використовуючи власну відвагу і спритність, сприятливу кон'юнктуру, родинні зв'язки з угорською династією, сепаратизм нащадків хорватської знаті, інтереси місцевого бюргерства, Р. з братами-ізгоями зумів утриматися в галицькій землі. У 1086 р. згинув їх основний супротивник - волинський князь Ярополк Ізяславович. Вбивця Нерадець втік у Перемишль. Це дало підстави стверджувати, що вбивство було організоване Р.

16. ВОЛОДАР. + 19. 03. 1124 р. Князь перемишльський (1092 - 1124). За версією Баумгартена був одружений з поморською княжною (Баумгартен Н. Родословные отрывки. - Летопись историко-родословного об-ва в Москве. 1908., вып. 4 (16), с. 6). Коли був осліплений його брат Василько, В. зумів у короткі строки зібрати військо, добився визволення брата і покарання безпосередніх виконавців злочину. Вистояв проти підступів великого князя Святополка Ізяславича у битві на Рожни полі. В 1122 р. польський нобіль Петро Властович обманом захопив В. у полон. За фантастичну суму в 20 тис. гривен сліпий Василько викупив брата.

17. ВАСИЛЬКО. + 28. 02. 1124 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 288). Князь теребовельський (бл. 1084? - 1124). Поклав початок освоєнню пониззя Дністра. 29. 04. 1091 р. на березі Маріци поблизу фортеці Хіріни візантійський імператор Олексій I Комнен з допомогою половецьких ханів Тугоркана та Боняка розгромив печенігів. У його війську було 5 тис. союзних гірських жителів (Анна Комнена. Алексиада. М., 1965, с. 237). Дуже імовірно, що тут йдеться про дружину В. (Васильевский В. Византия и печенеги. - Труды.., т. 1, СПб., 1908, с. 101). Його плани освоєння пониззя Дністра і Дунаю були обірвані підступним ув'язнення після Любецького снему і осліпленням. Особливо мужньо повівся у битві на Рожни полі, а також у той період, коли поляки захопили Володара.

18. ВСЕВОЛОДКО. + 1141 р. (Тат., т. II, с. 154). По смерті батька став васалом волинського

князя Ярослава Святополковича і, напевно, брав активну участь у війні з ятвягами 1112 - 1113 рр. (ПСРЛ, т. І, стб. 290). В результаті цієї війни і виникло окреме городенське князівство, стіл якого і зайняв В. (бл. 1113 - 1141). У 1116 р. одружився з Агатою, дочкою Володимира Мономаха, що допомогло йому утриматись на своєму столі після падіння Ярослава і зміни політичної кон'юнктури. Вигідне географічне положення Понемання, наявність великого ринку збуту для власних і транзитних товарів, вміла політика В. сприяли піднесенню та економічному розквіту городенської землі.

19. **ІГОР.** У 1150 р. прийшов у Київ до Юрія Долгорукого (Тат., т. III, с. 15). Певно, власного уділу не мав.

20. **МСТИСЛАВ.** + 1113 р. (ПСРЛ, т. VII, с. 23). Вперше згаданий під 1097 р., був васалом Давида Ігоревича і в 1100 р. для його підтримки здійснив спробу блокувати торгівлю з Візантією на морі (Тат., т. II, с. 127). На основі даних сфрагістики та рішень Любецького і Витичівського снемів, які підтвердили право кожної лінії володіти батьківським спадком, В. Янін вважає М. смоленським князем початку XII ст. (Янин В. Л. Междукняжеские отношения., с. 22). На слабкість цієї гіпотези вказують Л. Алексєєв (Алексеев. СЗ., с. 122) та О. Рапов (Рапов, с. 202 - 203). Відомо, що у 1107 р. в Смоленську перебував з сім'єю Володимир Мономах. Янін допускає, що М. на той час захворів або прийняв схиму. В 1103 р. він з дружиною брав участь у поході на половців. Дійсно, в напруженій ситуації 1100 - 1101 рр. міг дістати князівство, яким володів його дід. Це було вигідно насамперед великому князеві Святополку. Однак гіпотеза В. Яніна залишається дискусійною.

21. **РОСТИСЛАВ.** + 1128 р. (Баумгартен Н. А. Родословные отрывки, с. 6 - 7) чи 1143 р. (Тат., т. II, с. 137 - 138, 158). Князь перемишльський (з 1124 р.). Успадкував старший в землі перемишльський стіл, отже, був старшим за Володимирка. Відсутність точних відомостей про усобицю між Володаревичами дає змогу припустити, що її ініціатором був молодший Володимирко, який спирався на угорського короля Стефана II і двоюрідних братів Васильковичів. Можливо, що Р., як старший, відстоював права сюзерена всієї Галицької землі. У 1125 - 1126 рр. він зумів відстояти Перемишль, а в 1126 р. навіть обступив Звенигород і лише угорська рать допомогла Володимирку вистояти. Помер найімовірніше у 1128 р. (бо пізніше в джерелах не згадується), бездітним, і його володіння перейшли до Володимирка (Грабовецький В. В. Звенигород. Львів, 1959, с. 18 - 20).

22. **ІРИНА.** 20. 07. 1104 р. взяла шлюб з Ісааком Комненом, сином візантійського імператора Олексія І Комнена (Acta et diplomata graeca medis sevi sacra et profana collecta. Ed. Fx. Miklosich, J. Muller. Vindobonae, 1886, т. V, 2, 375). Цей шлюб скріплював галицько-візантійський союз.

23. **ВОЛОДИМИРКО.** + 1153 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 463; т. VII, с. 60; т. IX, с. 196; т. XV, с. 221). Князь звенигородський (з 1124 р.). До 1141 чи 1146 р. зумів об'єднати всі галицькі землі і переніс столицю у Галич. У 1144 р. воював з дунайськими болгарами та візантійцями за нижню течію Дунаю (Тат., т. II, с. 158). В результаті усобиць 1149 - 1152 рр., в яких брав активну участь на боці Юрія Долгорукого, приєднав волинські землі з містами Бужеск, Шумськ, Тихомль, Гнойниця, Вигошів. Бл. 1117 р. одружився з дочкою угорського короля Кальмана (Тат., т. II, с. 232), повною мірою використавши вигоди такого шлюбу, особливо в часи Стефана II (1114 - 1131), брата дружини.

Пригноблений у Перемишлі волинськими та угорськими полками, дав клятву на хресті св. Стефана (угорці вірили, що саме на цьому хресті був розп'ятий Ісус) повернути захоплені волинські міста. Коли ж до нього приїхав київський посол Петро Бориславич, В. зухвало відповів, що такий малий хрестик його не злякає. Насміхаючись над наївністю київського посла, князь був скошений на місці паралічем. Сподіваючись якось повернути до життя помертвілі органи, В. приготували купіль з окропу. До вечора В. стало ще гірше, а вночі він помер.

24. **NN**, дочка. 11. 09. 1114 р. видана за волинського князя Романа Володимировича (ПСРЛ, т. II, стб. 295). Цим шлюбом скріплявся союз галицьких князів з Володимиром Мономахом.

25. **ІГОР-ІВАН.** + 1141 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 308) у Галичі, де і похований. Князь галицький (1124 - 1141). Традиційно його вважають старшим сином Василька, однак старший стіл у волості - Теребовлю тримав його брат Ростислав. Правда, шлюб І. з Анною, дочкою великого князя Всеволода Ольговича (Баумгартен Н. А. Родословные отрывки, с. 6 - 7) дає змогу говорити про його старшинство, а також велику вагу галицького столу, куди перемістився центр уділу.

26. **РОСТИСЛАВ-ГРИГОРІЙ.** + між 1127 і 1141 р. (Тат., т. II, с. 138), ближче до першої дати. Князь теребовельський (з 1124 р.).

27. NN, дочка. У 1132 р. видана за маркграфа Брненського Братіслава, сина Олдріха Брненського, представника бічної гілки Пшемислідів. Останній лише взимку 1130 р. повернув собі Брно. Можливо, що роки вигнання він провів при галицькому дворі (Fontes Rerum Bohemicarum t. II. Praha. 1874, p. 215).

28. **БОРИС.** За Погодіним, був городенським князем у 1146 - 1172 рр. (Погод. т. VI, с. 181). Тут явна помилка. Б. став городенським князем найімовірніше у 1141 р., востаннє згаданий під 1151 р. (ПСРЛ, т. IX, с. 187). У 1167 р. городенським князем уже був його брат Гліб.

29. **ГЛІБ.** Як городенський князь згаданий у 1167 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 527).

30. **МСТИСЛАВ.** Як городенський князь востаннє згаданий у 1183 р. (ПСРЛ, т. II, стб. 619).

31. **NN**, дочка. У 1141 р. видана за чернігівського князя Володимира Давидовича (ПСРЛ, т. II, стб. 315). В 1151 р. по загибелі чоловіка в інтересах малолітнього сина вийшла за половецького хана Башкорда (ПСРЛ, т. VII, с. 69).

32. **NN**, дочка. У 1144 р. видана за Юрія Ярославича, представника туровської династії, якому вдалося об'єднати туровські землі. Тісні зв'язки

туровської і городенської земель сприяли розвитку торгівлі. не випадково у містах городенської землі археологи знаходять сліди київського, візантійського і східного імпорту.

33. ЯРОСЛАВ ОСМОМИСЛ. + 1. 10. 1187 р., одружився з Ольгою, дочкою Юрія Долгорукого (+ 4. 07. 1181 р.). Цей шлюб фактично розпався ще в середині 1160-х років, Я. жив з Настею із Чагрович, яку бл. 1171 р. під час боярського бунту було спалено на вогнищі.

Найвидатніший з галицьких князів (1153 - 1187). Провадив політику стабілізації Русі шляхом дотримання політичної рівноваги. Амбіціям Андрія Боголюбського, авантюризму смоленської династії протиставляв союз з волинськими князями, очолюваними Мстиславом Ізяславичем. Однак Я. не зміг стримати ріст феодальної анархії серед могутнього галицького боярства. Лідер опозиції Костянтин Сірославич фактично зірвав усі плани свого князя щодо реставрації Мстислава Ізяславича у Києві. Я. зумів утримати пониззя Дністра та Пруту, активно протистояв небезпечним для Галича планам унії Візантії з Угорщиною. Претендент на візантійську корону Андронік Комнен знайшов притулок у галицького князя та підтримку галицької дипломатії, що допомогло йому стати імператором. У 1185 р. підбурений знаттю константинопольський натовп розтерзав імператора Андроніка Компена. Навесні 1186 р. брати Петро і Асень підняли повстання у Болгарії. Після перших невдач болгарські вожді відступили за Дунай і навесні 1187 р. продовжили боротьбу. З ними прийшли "кумани, народ досі вільний, негостинний і дуже войовничий, і ті, що походять з Вордони, які сміються смерті, гілка руських, народ милий богу війни". "Вордона" може бути спотвореною назвою "бродників", і тоді це доказ допомоги болгарам з боку Я. (Успенский Ф. Н. Образование Второго Болгарського царства. Одесса, 1879, с. 35 - 36, 39). Можливо, що Я. сам підштовхнув болгарських сепаратистів до виступу після загибелі Андроніка. Новий імператор Ісаак Ангел відразу ж вирішив задушити повстання з двох сторін. Нову угоду з Угорщиною було скріплено шлюбом імператора на юній Маргариті, дочці Бели III. Король зайняв ворожу позицію щодо болгарських повстанців та їх союзників. У "Слові" читаємо, що Я. "заступив королю шлях, замкнув Дунаю ворота". Це явне свідчення блокади проходів у Болгарію. Замкнути Дунаю ворота найкраще було в районі Залізних воріт, в ущелині, де Дунай, затиснутий відрогами Трансільванських Альп і підступаючими до них з другого боку, горами Мароча. Тоді й фраза "меча бремени чрез облаки" означала певний факт реальний факт, спогади про який могли оживити у сучасникв реальну картину переправи катапульт пороків, котрі разом з лучниками могли "замкнути" Залізні ворота (Тихомиров М. Н., Древняя Русь, с. 33 - 34). "... рища тропу Траяню чрез поля на горы" - також ремінісценія болгарської війни. За Д. Ангеловим, "Троянів прохід" - гірський прохід від Пловдива, званий пізніше Василицею, добре відомий у болгаро-візантійських війнах XII - XIV ст. "По Дунаю гради укріпив, купцями населив, торгуючими через море во Греки..." (Тат., т. III, с. 103). Тоді, ймовірно, і виник Новий Галич (нинішній Галац) неподалік від впадіння Сирета у Дунай.

Останки Я., знайдені при розкопках Успенського собору в Галичі Я. Пастернаком, вважались втраченними. Недавно вони були віднайдені в крипті собору св. Юрія у Львові, де їх заховав Пастернак, стараннями львівських археологів Р. Сулика, Ю. Лукомського і пр. Чи саркофаг, знайдений Я. Пастернаком, належав Осмомислу? Твердої впевненості немає.

34. МАРІЯ. За Длугошем, у 1151 р. Володимирко видав свою дочку Анастасію за краківського князя Болеслава Кучерявого. Анастасія народила двох синів - Болеслава (1156) та Лешка (1158). Коли вона померла, Болеслав не захотів знову женитися і залишився удівцем (Длугош, т. 2, кн. 5, с. 35, 43, 49). Добре відомо, що Болеслав був одружений двічі. Першою його дружиною була Верхуслава, дочка Всеволода Мстиславовича, внучка Мстислава Великого. Цей шлюб відбувся у 1137 р., востаннє вона згадана 15. 04. 1148 р., але син Болеслав народився від неї. Другу дружину краківського князя звали Марія (Бальзер, с. 155 - 161). Е. Перфецький та Ю. Лимонов бачили в повідомленні Длугоша сліди втраченого перемишлького кодексу і повністю довіряли цим свідченням (Лимонов Ю. А. Культурные связи России с европейскими странами в XV - XVII веках. Л., 1978, с. 63 - 64). Баумгартен, а за ним і Пашуто, відкинули цю гіпотезу як малоімовірну. Події 1151 р. підтверджують можливість такого союзу. В умовах волинсько-угорського альянсу, невдач і пасивності непопулярного у Києві Юрія Долгорукого, Володимирко гарячково шукав союзників в Польші. За польську позицію боровся і Ізяслав Мстиславич. Йому вдалося оженити свого сина на Агнесі, сестрі Болеслава. Щоправда, цей шлюб відбувся лише взимку 1151/52 р., а на початку 1151 р., коли результат боротьби за Київ був неясний, у Кракові займали очікувальну позицію. У таких умовах шлюб Марії (Анастасії) і приїзд самого Володимирка до Кракова цілком імовірні. Точні дати народження Болеслава та його сестри, матір'ю яких була Верхуслава, невідомі. Ці дати мали б бути близькими до дати шлюбу Верхуслави. Отже, імовірність шлюбу Марії і Болеслава досить висока.

35. NN, дочка. За Длугошем, після весілля Анастасії відбулося весілля другої дочки Володимирка Євдокії з братом Болеслава - Мешком Старим. Незабаром вона померла, не залишивши потомства чоловічої статі (Длугош, т. 2, кн. V, с. 35). Тут у Длугоша явна помилка: між 1151 і 1154 рр. Мешко одружився з Євдокією, дочкою Ізяслава Мстиславича, з якою мав трьох синів. Можливо все ж, що Володимирку вдалось видати дочку за котрогось з польських князів, наприклад за Генріха. У нього не було потомства і про його жінку немає даних.

36. ІВАН БЕРЛАДНИК. Більшість істориків вважають його сином Ростислава Володаревича, що ніяк не в'яжеться з тим, що цей князь мав уділ у володіннях Васильковичів і користувався підтримкою тамошнього населення. Збереглась

його грамота мезибірським купцям 20. 05. 1134 р., де згадуються його володіння в пониззі Дунаю та Дністра (Дашкевич Н. П. Грамота Ивана Ростиславича Берладника 1134 г. // Сб. ст. по истории права, посвящ. М. Ф. Владимирскому-Буданову. К., 1904; Памятники русского права, в. II М., 1953, с. 26). Аутентичність грамоти визнавали М. Дашкевич, П. Мутафчієв, М. Грушевський, В. Мавродін, В. Пашуто. У 1134 р. ще були живі Васильковичі і в їх володіннях не міг знаходитись уділ сина перемишльського князя. Ім'я Іван зафіксоване і у Васильковичів. І. був сином Ростислава Васильковича. Свій уділ він дістав за життя батька або по його смерті від дядька Ігоря. По смерті останнього він залишився законним претендентом на наслідство Васильковичів. Тому і галичани в 1144 р. відчинили йому ворота міста, тому під час походу 1157 р. він дістав повну підтримку населення Подністров'я, яке вітало свого давнього сюзерена. Таку версію приймає і О. Рапов (Рапов, с. 77). Зрештою, саме тому Ярослав Осмомисл обрушив всю свою енергію проти Ізяслава Давидовича, який вирішив скористатися фігурою князя-ізгоя. І. мусив рятуватись у Візантії, але й там його дістала рука галицького князя. У 1161 р. І. був отруєний у Фессалоніках (ПСРЛ, т. II, стб. 519).

37. **NN**, дочка. У 1167 р. була заручена з угорським принцом Белою, майбутнім королем Белою III (Баумгартен, с. 15).

38. **ЄВФРОСИНІЯ** ? Так реконструюється ім'я Ярославни, героїні "Слова", дружини Ігоря Святославича (Зотов, с. 27). Шлюб цей був ланкою в політиці Ярослава Осмомисла щодо тісного союзу українських князів. Автор "Слова" добре знав свою героїню, її палкий темперамент. "...прибіг в Новгород селянин того села і сказав княгині, що Ігор приїхав і хоча довго тому не вірили, але княгиня не могши більше витерпіти, відразу ж сівши на коня, поїхала до нього" (за Татищевим). Цікаво також, що дочка Осмомисла згадує Дунай як рідну річку (Айналов Л. В. Заметки к тексту "Слова о полку Игореве". - Труды ОДРЛ, т. 4, 1940, с. 152 - 153).

39. **ВОЛОДИМИР.** + 1199 (Зубрицький Д. История древнего Галицко-Русского княжества. Львов, 1854, ч. 2, с. 131" Шараневич И. И. История Галицкой и Владимирской Руси до 1453 г. Львов, 1868, с. 62). Князь галицький (1187, 1190 - 1199). "Князь В. галицький охотник був великий до пиття і потім не міг про розпорядок земський радити і учреждати. По смерті же княгини єго Святославлеї доньки, взяв собі жінку у попа, з котрою родив два сина..." (Тат., т. III, с. 145). Першою дружиною В. була Болеслава, дочка чернігівського князя Святослава Всеволодовича. Цей шлюб у 1167 р. скріпив галицько-чернігівський союз (ПСРЛ, т. II, стб. 527; т. VII, с. 79). Безхарактерний, з ранніх років усунений батьком від наслідства В. 1170 р. шукав щастя на Волині, обіцяючи за допомогу повернути Бужеск з трьома містами, які були захоплені Володимирком. У 1171 р. втік з матір'ю в Луцьк і лише під загрозою походу Ярослава мусив тікати далі: спочатку в Торчеськ до Михайла Юрійовича, а потім у Чернігів. У 1184 р. шукав притулку у Романа Мстиславича, Інгваря Ярославича на Волині, туровського князя Святополка Мстиславича, смоленського князя Давида Ростиславича, суздальського князя Всеволода Велике Гніздо. І тільки свояк Ігор Святославович прийняв його у Новгороді Сіверському. За заповітом батька дістав Перемишль. Боярами був посаджений у Галичі. не зумів там утриматись, звернувся по допомогу до Бели III, але після взяття Галича був ув'язнений у Буді. Зумів на мотузці спуститися з високої вежі, втік, був прийнятий імператором Фрідріхом Барбаросою (який виступав у хрестовий похід, де його чекала смерть), склав васальну присягу з обіцянкою щороку платити 2 тис. срібних гривен трибуту. Імператор примусив поляків допомогти В. Здобувши Галич, тут же написав до Всеволода Велике Гніздо: "Батьку і пане! Утримай Галич піді мною, а я божий і твій зі всім Галичем і в твоїй волі завжди".

40. **ВИШЕСЛАВА.** Після 1187 р. вийшла за познанського і калішського князя Одона (між 1141 - 1149 і 1194), старшого сина Мешка Старого (Бальзер, с. 194 - 196).

41. **ОЛЕГ.** + 1187 р. (ПСРЛ, т. II, с. 321). Син Ярослава Осмомисла і Насті з Чагрович. За заповітом батька дістав Галич. Не зміг там втриматись і шукав допомоги в Овручі при дворі Рюрика Ростиславича та в Кракові при дворі Казиміра II. Останній надав йому допомогу. Певна частина боярства також встала на його бік. Володимир з бельським князем Всеволодом Мстиславичем виступив йому назустріч, потерпів поразку і втік до Угорщини. О. вступив у Галич. Ті боярські кола, що були повинні у розправі з Настею, тепер побоювалися відплати. О. не встиг нічого зробити - його отруїли.

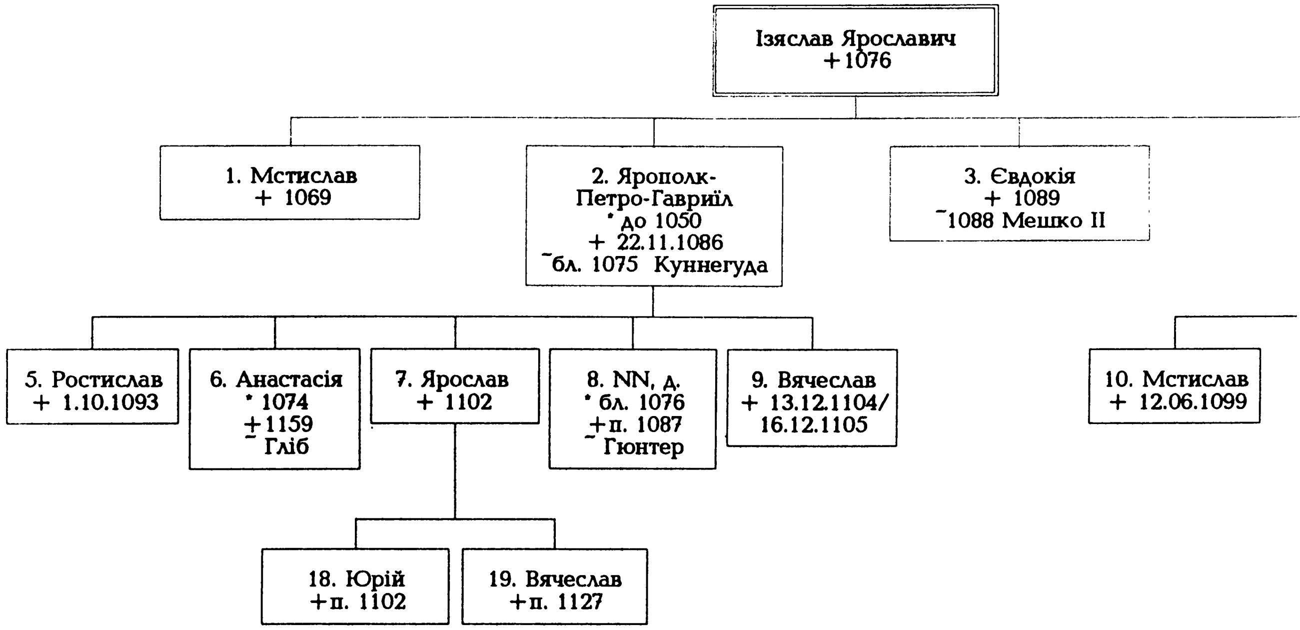
42. **РОСТИСЛАВ.** + 1189 р. Жив ізгоєм при дворі Давида Ростиславича у Смоленську. Коли угорці захопили Галич, з невеликою дружиною прибув у дідівську землю. Прикордонні міста визнали його князем. У битві за Галич був поранений і потрапив у полон. Боячись, що галичани його визволять, угорці приклали до ран князя отруту і прискорили смерть Р. (Соловьев С. История, кн. I, т. 2, с. 568 - 569).

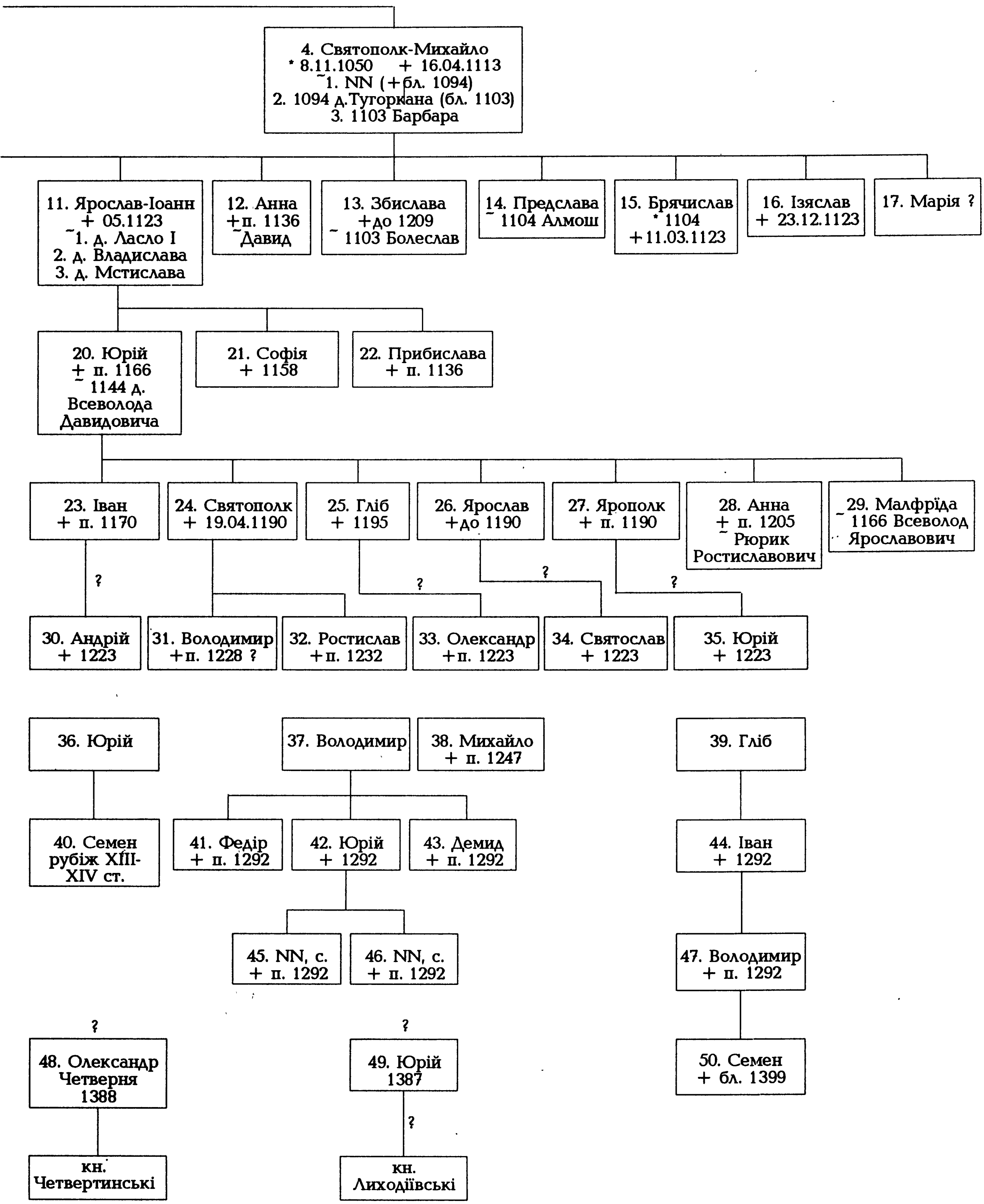
43. **ВАСИЛЬКО.** Син Володимира Ярославича і попаді. В 1187 р. ще за життя Ярослава Осмомисла, одружився з Феодорою, дочкою Романа Мстиславича. Розлучився з нею, коли Роман захопив Галич (Тат., т. III, с. 145). Залишався заложником в Угорщині. У документі 1218 р. разом з братом названий галицьким претендентом. Шараневич та Грушевський вважали, що дата документа помилкова і він стосується Василька і Володаря, але в документі ім'я брата В. - Іоанн-Володимир важко сплутати з Володарем (Баумгартен, с. 17).

44. **ВОЛОДИМИР-ІВАН.** Згаданий у документі 1218 р. як галицький претендент. Схоже, що угорці тримали братів до смерті в полоні як розмінну монету в боротьбі за галицьке наслідство.

Існує версія, ніби Мстислав Ростиславич Хоробрий був одружений з невідомою дочкою Ярослава Осмомисла, яка стала матір'ю Мстислава Удатного, що дало останньому право на галицький

Табл. 4. Ізяславичі Туровські.

4. Святополк-Михайло
* 8.11.1050 + 16.04.1113
1. NN (+бл. 1094)
2. 1094 д.Тугоркана (бл. 1103)
3. 1103 Барбара
11. Ярослав-Іоанн
+ 05.1123
1. д. Ласло I
2. д. Владислава
3. д. Мстислава
12. Анна
+п. 1136
Давид
13. Збислава
+до 1209
1103 Болеслав
14. Предслава
1104 Алмош
15. Брячислав
* 1104
+11.03.1123
16. Ізяслав
+ 23.12.1123
17. Марія ?
20. Юрій
+ п. 1166
1144 д. Всеволода Давидовича
21. Софія
+ 1158
22. Прибислава
+ п. 1136
23. Іван
+ п. 1170
24. Святополк
+ 19.04.1190
25. Гліб
+ 1195
26. Ярослав
+до 1190
27. Ярополк
+ п. 1190
28. Анна
+ п. 1205
Рюрик Ростиславович
29. Малфріда
1166 Всеволод Ярославович
?
?
?
?
30. Андрій
+ 1223
31. Володимир
+п. 1228 ?
32. Ростислав
+п. 1232
33. Олександр
+п. 1223
34. Святослав
+ 1223
35. Юрій
+ 1223
36. Юрій
37. Володимир
38. Михайло
+ п. 1247
39. Гліб
40. Семен
рубіж XIII-XIV ст.
41. Федір
+ п. 1292
42. Юрій
+ 1292
43. Демид
+ п. 1292
44. Іван
+ 1292
45. NN, с.
+ п. 1292
46. NN, с.
+ п. 1292
47. Володимир
+ п. 1292
?
?
48. Олександр
Четверня
1388
49. Юрій
1387
50. Семен
+ бл. 1399
?
кн. Четвертинські
кн. Лиходіївські

стіл. Це питання залишається відкритим (Баумгартен, с. 17).

45. **ГЛІБ.** У 1255 - 1260 рр. згадується як князь волковиський. Напевно, належав до городенської династії (Баумгартен, с. 31).

46. **ІЗЯСЛАВ.** У 1256 р. займав стіл у Свислочі, по сусідству з Глібом. Баумгартен сумнівався, до якої династії належав: туровської, полоцької чи городенської, схиляючись до останнього.

47. **ОЛЕНА.** Бл. 1255 р. видана за Романа Даниловича, тоді слонімського князя. + після 1288 р. (Баумгартен Н. А. Вторая галицкая династия // Летопись 1909, IX, с. 1- 53).

Польський князівський рід Любомирських веде свою родослівну від Давида Ігоревича (Тат., т. II, с. 255). Землі колишнього городенського князівства у XIV ст. дістав Коріат Гедимінович, а потім Ольгерд і Кейстут. Можливо, що якісь нащадки городенських князів уціліли. Піднесення роду Любомирських починається лише з середини XVI ст. Володіння на Україні з'являються ще пізніше, а у Литві володінь практично не було. Це нічого не означає. Любомирські могли бути нащадками городенських князів, які перейшли на польську службу за часів Казиміра III. Усі ранні перекинчики діставали володіння у польських землях. Серед Любомирських найбільш відомі: Станіслав (1583 - 1649), воєвода руський (1628), воєвода і коштелян краківський (1638); його сини Олександр Міхал (+ 1677), воєвода краківський (1668), та Єжі Себастиян (1616 - 1667), гетьман польний коронний (1658); сини останнього Станіслав Геракліуш (+ 1702), маршалок великий коронний, та Ієронім Августин (+ 1706), мальтійський кавалер, фельдмаршал-лейтенант австрійської армії, коронний польний і великий коронний гетьман (1702); Станіслав (1704 - 1793), воєвода брацлавський і київський; а також Юрій Л. (1817 - 1872) - вчений, попечитель Оссолінеуму в 1847 - 1851, 1869 - 1872 рр.

Ізяславичі Туровські

1. **МСТИСЛАВ.** + 1069 р. (Тат., т. II, с. 68). Князь новгородський (1065 - 1067) і полоцький (1067 - 1069). Організатор розправи над київськими прихильниками Всеслава Брячиславича.

2. **ЯРОПОЛК-ПЕТРО-ГАВРИЇЛ.** * до 1050 р. + 22. 11. 1086 р. (Соловьев С.М. История России, т. 2, с. 698). Князь полоцький (1071), вишгородський (1077 - 1078) і волинський (1078 - 1084). У вигнанні з батьком знайшов притулок у сербо-лужицького маркграфа Дедо фон Веттіна (1046 - 1075). Бл. 1075 р. Я. одружився з його пасербицею Кунегундою, дочкою графа Отто фон Орламюнде, який очолював мейсенську марку в 1062 - 1067 рр. (Рапов О.М., Ткаченко Н.Г. Документы о взаимоотношениях папской курии с великим князем Изяславом Ярославичем и польским князем Болеславом II Смелым в 1075 г. // Вестник МГУ, серия IX, 1975, 5, с. 84-87). Під впливом нових родичів звернувся до папського престолу, був прийнятий Григорієм VII і склав васальну присягу (про що була видана спеціальна булла 17. 04. 1075 р.). Раптова смерть Святослава Ярославича повернула вигнанців у Київ, де вони мусили утаювати свою угоду з папою. Судячи з мініатюри трірського псалтиря, який належав матері Я. Гертруді-Олісаві, йому обіцяли королівську корону. По смерті батька дістав туровську і волинські землі. Але спочатку великий князь Всеволод Ярославич віддав Східну Волинь з Дорогобужем ізгою Давиду Ігоревичу, а потім ізгої Ростиславичі відірвали від Волині галицьку землю. У 1084 р. колишні ізгої навіть вигнали Я. з Волині, але він зумів повернутися. 22. 11. 1086 р. повертаючись з-під Звенигорода (можливо, після чергової сутички з Ростиславичами), Я. лежав на повозці (ймовірно, князь був поранений), поряд на конях скакали дружинники. Один з них, Нерадець, раптом вихопив шаблю і з розгону увігнав її в князя. "Ох, цей ворог мене добив!" - закричав Я., витягуючи клинок з грудей. Рана виявилася смертельною. Вбивця скористався із замішання і втік до перемишльського князя Рюрика Ростиславича. Давид Ігоревич пізніше говорив, що це вбивство було організоване Ростиславичами.

3. **ЄВДОКІЯ.** У 1088 р. Мешко III, син Болеслава Сміливого, одружився з руською княжною (Галл Аноним. Хроника. М., 1961, с. 60; МРН, т. 1, с. 423). На думку Длугоша, нею була Є., сестра великого князя Святополка Ізяславича. Вона була отруєна разом з чоловіком у 1089 р. агентами короля Владислава-Германа та його сина Збігнєва. Карамзін вважав Є. дочкою Всеволода Ярославича. Длугоша критикував О.Бальзер (Бальзер, с. 113), а. М.Баумгартен, навпаки, вважав ці відомості правильними (Баумгартен, с. 11-12). Серйозних підстав брати під сумнів відомості Длугоша немає.

4. **СВЯТОПОЛК-МИХАЙЛО.** * 8. 11. 1050 р. (Тат., т. II, с. 79) + 16. 04. 1113 р. Князь новгородський (1078 - 88), туровський (1088 - 1093), великий князь київський (24. 04. 1093 - 16. 04. 1113). "Сей великий князь був зростом високий, сухий, волосся чорняве і пряме, борода довга, зір гострий. Читач був книг і вельми пам'ятний... До війни не був охочий і хоча на когось осердився, але скоро і забув. При цьому вельми сребролюбивий був і скупий..." (Тат., т. II, с. 98). При всіх перебільшеннях у розповідях про легендарну скупість С. є частка правди. За доносами, не розібравшись, ув'язнював людей. У зловживаннях княжої адміністрації, які по смерті С. призвели до бунту киян, була чимала вина самого князя. Брав він участь і в махінаціях єврейського купецтва, і в спекуляціях сіллю, коли Ростиславичі відмовилися підвозити сіль з галицької землі. Не найкраще повівся С. і в історії з осліпленням Василька Теребовельського. І все ж це була фігура непересічна. Він зумів організувати відсіч і керував походами об'єднаного війська (при всій активності Володимира Мономаха), приборкав Олега Святославича, зумів наладити співробітництво з його братами. Не менш вдало ослабив Володимира Мономаха, коли С.

треба було укріпитися на київському столі, а потім не менш вдало з ним співпрацював.

У нього було три дружини. Мати найстаршого сина була спочатку наложницею. Вона + бл. 1094 р. У 1094 р. одружився з дочкою половецького хана Тугоркана, даремно сподіваючись мирно домовитися з половцями. Половчанка + бл. 1103 р. У 1103 р. С. одружився втретє з візантійською принцесою Барбарою Комнен (Баумгартен, с. 11).

5. **РОСТИСЛАВ.** + 1. 10. 1093 р. (ПСЛР, т. І, с. 96).

6. **АНАСТАСІЯ.** * 1074 р. + 8. 01. 1159 р. Видана за мінського князя Гліба Всеславича.

7. **ЯРОСЛАВ.** + 11. 08. 1102 чи 20. 12. 1102 р. (Тат., т. II, с. 122). Був луцьким князем (1079); (Тат., т. II, с. 249, прим. 292). Можливо, що після Любецького снему змушений був уступити свої володіння Давиду Ігоревичу. Терпляче надіявся на справедливість дядька і Витичівський снем. Не діждавшись нічого, силою захопив Берестя; місцеві бояри та бюргери проголосили його своїм князем. Король Владислав-Герман пообіцяв Я. свою підтримку. В 1101 р. кандидат у берестейські князі в оковах був привезений до Києва. Святополк віддав Волинь сину і не хотів бачити тут племінника. Я. дав слово жити в столиці і не шукати столу без згоди великого князя. Але тільки-но його відпустили з в'язниці, як Я. знову втік у Берестя. Розраховуючи на польську допомогу, намагався пробратися туди, але був схоплений на кордоні. У київській в'язниці невдовзі помер, напевно, не без сторонньої допомоги.

8. **NN**, дочка. * бл. 1076 р. Після 1087 р. вийшла за Гюнтера, засновника династії Шварцбургів (Eccardus J.G.Historia genealogica principus - Saxoniae Superioris nec non originis serenissimae familiae Anhaltinae. Lipsiae. 1722, p. 243-244).

9. **ВЯЧЕСЛАВ.** + 13. 12. 1104 р. (ПСЛР, т. І, стб. 230) чи 16. 12. 1105 р. (Тат., т. II, с. 125) чи навіть у 1110 р. (ПСЛР, т. IX, с. 136). У 1103 р. в поході на половців очолював власну дружину. За Раповим, мав уділ на Волині (Рапов, с. 87). Але Святополк закріпив Волинь за своїм сином, жорстоко покарав Ярослава Ярополчича за спробу організації берестейського уділу. Син Давида Ігоревича також мусив служити волинському князю. Найімовірніше В. дали Туров або уділ у туровській землі. Там пізніше мали уділи його племінники.

10. **МСТИСЛАВ.** + 12. 06. 1099 р. (ПСЛР, т. І, стб. 240). Князь волинський (1097 - 1099). Син Святополка від наложниці. Загинув під час облоги Володимира військом Давида Ігоревича. У момент приступу стріла пройшла через бійницю в заборолі і влучила М. під пазуху. Тієї ж ночі він помер. Бояри три дні тримали його смерть у таємниці. Давид Ігоревич, який нічого не підозрював, у той час вів переговори з луцьким князем Святославом Давидовичем. Останній спочатку погодився на його умови, , а при наближенні київської раті тисяцького Путяти Вишатича видав давидових послів. Рать колишнього волинського князя ледь не стала легкою здобиччю київської дружини.

11. **ЯРОСЛАВ-ІОАНН.** + 05. 1123 р. (ПСЛР, т. II, стб. 287). Князь волинський (1100 - 1118). У 1091 р. одружився з дочкою угорського короля Ласло І (Вертнер, с. 205-210). Цей союз був спрямований проти галицьких Ростиславичів. Після 1106 р., по смерті першої дружини, женився на доньці польського короля Владислава-Германа (Бальзер, с. 105). По її смерті, 29. 06. 1112 р. одружився з дочкою Мстислава Великого. У 1117 - 1118 рр. цей шлюб розпався (ПСЛР, т. IX, с. 150). Святополк укріпляв становище сина на Волині. Я., напевне, розраховував на більше. У 1117 р. його виступ було приборкано після 60-денної облоги Володимира. У 1118 р. він втік до Угорщини, а потім до Польщі. Волинь перейшла до синів Володимира Мономаха. У 1123 р. з допомогою польських та угорських полків, які очолював сам король Стефан II, Я. здійснив спробу силою повернути Волинь. У поході взяли участь і галицькі полки (такою була умова відпуску з полону Володаря Ростиславича). Впевнений у перемозі Я. з невеликим загоном під'їхав до стін Володимира і почав кричати, погрожуючи захисникам. Захищав місто Андрій Володимирович. На допогу йому поспішав з київськими полками Мстислав Володимирович. Новий волинський князь і сам був хоробрим та розсудливим воїном. Він непомітно випустив з міста кількох найманців-поляків, які підстерігли Я., коли той повертався назад до союзного віїська, що йшло на Володимир. Вбивці вискочили раптово і смертельно поранили князя списом. Вночі Я. помер. Похід каоліції став непотрібним.

12. **АННА.** + після 1136 р. Видана за Святослава Давидовича, наслідника чернігівського князя, котрий незабаром прийняв постриг і увійшов в історію як печерський подвижник Микола Святоша (Баумгартен Н. Ярослав Святополкович и его семья. - Изв. Русского генеалогического об-ва т. III, 1909).

13. **ЗБИСЛАВА.** + 1113 р. У 1103 р. видана за польського князя Болеслава Кривоустого. В 1113 р. він уже одружився вдруге із Саломеєю, дочкою графа Берга (Бальзер, с. 120-121). Цим шлюбом Святополк укріпляв союз з поляками і становище свого сина Ярослава на Волині.

14. **ПРЕДСЛАВА.** У 1104 р. видана за герцога Алмоша, брата короля Калмана (Вертнер, с. 251). Цей шлюб також укріпляв позиції Ярослава Святополковича.

15. **БРЯЧИСЛАВ.** * 1104 р. + 28. 03. 1123 р. (ПСЛР, т. І, стб. 293; т. VII, с. 26). Старший з синів Барбари Комнен. Найімовірніше мав уділ у туровській землі (Рапов, с. 89).

16. **ІЗЯСЛАВ.** + 23. 12. 1123 р. (ПСЛР, т. І, стб. 299; т. VII, с. 28). Також мав уділ у туровській землі (Рапов, с. 89).

17. **МАРІЯ ?** Баумгартен вважав, що наймолодша дочка Святополка з таким ім'ям була видана за польського комеса Петра Властовича, видного діяча першої половини XII ст. (Баумгартен, с. 11). Найімовірніше, це помилка, і дружиною Петра Властовича була Марія Ольгівна, дочка сіверського князя Олега Святославича (Пашуто, с. 152).

18. **ЮРІЙ.** Згаданий під 1102 р. (ПСЛР, т. II, с. 123).

19. **ВЯЧЕСЛАВ.** У 1127 р. був клечеським князем (ПСЛР, т. І, стб. 297).

20. **ЮРІЙ.** Востаннє згаданий у 1166 р. За версією Баумгартена, * до 1112 р. (Баумгартен, с. 11-12). Князь пінський ? (бл. 1140-1157), туровський (1148-1150, 1151-1154, 1157-після 1166). У 1144 р. одружився з дочкою городенського князя Всеволода Давидовича (ПСЛР, т. ІІ, стб. 297), яка + 1190 р.

Був сином від другої жінки дочки Владислава-Германа. Виявився впертим і наполегливим. У 1146 р. туровський князь Всеволод Вячиславович, який після вигнання Ігоря Ольговича вважав себе великим князем, послав Ю. у Володимир-Волинський. Це зробило його ворогом Ізяслава Мстиславича та його союзників. Тому в складних умовах боротьби за Київ у 1148-1149 рр. Я. був у стані Юрія Долгорукого і рішуче противився миру на переговорах взимку 1149-1150 рр. Залишився вірним Долгорукому і після того як Туров, котрий йому вдалося захопити, було передано Андрію Боголюбському. В 1151- 1153 рр. знову утримував Туров і лише в 1154 р. мусив уступити його Борису Юрійовичу, якого прогнав звідти у 1157 р. по смерті Юрія Долгорукого. Але туровський стіл уже був обіцяний Володимиру Мстиславичу. Київські, чернігівські полки, очолювані самим великим князем Ізяславом Давидовичем, дружина претендента Володимира Мстиславича, смоленські та полоцькі полки, очолювані Рюриком Ростиславичем, волинська рать з луцьким князем Ярославом Ізяславичем, дорогобузька рать з Ярополком Андрійовичем і навіть галицький полк підступили до Турова. Десять літніх тижнів 1157 р. успішно відбивав приступи князь Ю., сам роблячи вилазки. При цьому він постійно посилав до Ізяслава Давидовича: "Брат! Прими мене до себе в любов!" Великий князь не погоджувався. Почалася осінь, непогода, падіж коней. Величезне військо мусило відступати ні з чим. Ю. відстояв туровську землю для потомків Ізяслава Ярославича.

21. **СОФІЯ.** + 1158 р. Видана за мінського, а потім полоцького князя Ростислава Глібовича (Баумгартен Н. Ярослав Святополкович, с. 12).

22. **ПРИБИСЛАВА.** Бл. 1136 р. видана за західнопоморського князя Ратибора І (Баумгартен Н. Прибыслава княгиня Померанская. - Летопись, т. ІІ). Ратибор І + 1155/56 р., їх син Богуслав тримав столицю на Славні. В.Дворжачек без достатнього обгрунтування вважав П. дочкою волинського князя Ярослава Ізяславича.

23. **ІВАН.** Густинський літопис згадує його під 1167-1168 рр. У 1170 р. був туровським князем (ПСЛР, т. ІІ, стб. 541).

24. **СВЯТОПОЛК.** Немає впевненості, хто був старшим - С. чи Іван. Згадується у 1162, 1184 рр. як туровський князь (ПСЛР, т. ІІ, стб. 521, 633). + в Турові 19. 04. 1190 р. (ПСЛР, т. ІІ, стб. 665).

25. **ГЛІБ.** + у Турові в 1195 р. (ПСЛР, т. ІІ, стб. 694). В 1183 р. був дубровицьким князем (ПСЛР, т. ІІ, стб. 631), по смерті Святополка зайняв туровський стіл.

26. **ЯРОСЛАВ.** + до 1190 р. (в цьому році пінським князем уже був Ярополк Юрійович). Займав пінський стіл у 1183 - бл. 1186 рр. (ПСЛР, т. ІІ, стб. 631). Між 1154 і 1157 рр. одружився з Єфросинією, дочкою тодішнього туровського князя Бориса Юрійовича.

27. **ЯРОПОЛК.** У 1190 р. Був пінським князем (Погод., т. VI, с. 289). В тому ж році одружився з незнаною княжною (ПСЛР, т. ІІ, стб. 672).

28. **АННА.** + по 1205 р. (ПСЛР, т. VII, с. 108, 114). Видана за овруцького, а пізніше і великого князя київського Рюрика Ростиславича, честолюбного інтригана, який активно боровся за лідерство на межі XII і XIII ст. У 1202 р. була силоміць пострижена з чоловіком в один з київських монастирів своїм зятем Романом Мстиславичем. По загибелі Романа у 1205 р. Рюрик покинув монастир, ала А. відмовилася повернутись до світського життя.

29. **МАЛФРІДА.** У 1166 р. видана за Всеволода Ярославича, сина луцького князя (ПСЛР, т. VII, с. 79).

30. **АНДРІЙ** ? + 1223 р. Один із зятів великого князя київського Мстислава Романовича. Здався з тестем під Калкою монголам і загинув (полонених князів поклали під настил, на якому бенкетували Субудай-багатур і Джеббе-нойон). У складі київської раті, яка виступала на Калку, було багато дрібних турово-пінських князів. Схоже, що їх привів сюзерен турово-пінської землі, зв'язаний з великим князем. Другий зять Мстислава Романовича - Олександр був дубровицьким князем, отже, не міг бути сюзереном турово-пінської землі. Серед зятів Мстислава Андрій названий перед Олександром, що означає, що він займав старший стіл. Дуже імовірно, що А. був туровським князем, а отже, нащадком одного з старших синів Юрія Ярославича.

31. **ВОЛОДИМИР.** Як пінський князь згадується в 1206-1207 рр. (ПСЛР, т. ІІ, стб. 720-721). Згідно з версією Баумгартена був сином Святополка Юрійовича і займав пінський стіл до 1228 р. (Баумгартен, с. 13).

32. **ВОЛОДИМИР.** У 1228-1232 рр. згадується як пінський князь. Провадив активну політику, сподіваючись розширити свої володіння за рахунок ослаблених волинських князів.

33. **ОЛЕКСАНДР.** + 1223 р. на Калці. Князь дубровицький, зять великого князя Мстислава Романовича. За принципом наслідування столів М.Баумгартен вважав його сином Гліба Юрійовича (Баумгартен, с. 13).

34. **СВЯТОСЛАВ.** + 1223 р. на Калці. Князь яненський. Локалізація Янева неясна. С. згадується поряд з несвізьким князем та іншими удільними туровськими династами. Можливо, що це був один з молодших внуків Юрія Ярославича.

35. **ЮРІЙ.** + 1223 р. на Калці. Князь несвізький.

36. **ЮРІЙ.** Батько туровського князя Семена, який займав туровський стіл на межі XIII і XIV ст. Можливо, був сином або онуком Андрія, який загинув на Калці.

37. **ВОЛОДИМИР.** Згадується у Пінську в 1228-1229 рр. Баумгартен вважав його не тотожним Володимиру, згаданому в 1206-1207 рр., що не викликає заперечень (Баумгартен, с. 13- 14).

38. **МИХАЙЛО.** Княжив у Пінську в 1247 р.

(ПСЛР, т. II, стб. 793).

39. **ГЛІБ**. Батько степанського князя Івана. Напевно, займав степанський стіл у середині XIII ст. (Баумгартен, с. 14).

40. **СЕМЕН**. За Любецьким синодиком займав туровський стіл на межі XIII і XIV ст.

41. **ФЕДІР**. Був пінським князем у 1262 р. (ПСЛР, т. II, стб. 856).

42. **ЮРІЙ**. + 1292 р. Князь пінський.

43. **ДЕМИД**. Князь пінський з 1292 р.

44. **ІВАН**. + 1292 р. Князь степанський.

45. - 46. **NN**, сини. В 1292 р. були у пінській волості.

47. **ВОЛОДИМИР**. З 1292 р. князь степанський.

48. **ОЛЕКСАНДР ЧЕТВЕРТНЯ**. Згаданий у грамоті 10. 10. 1388 р. (Archivum ksiazat Lubartowiczow Sanguszkow w Slawucie wydane nakladem wlasciciela pod kierownictwem Z.L.Radziminskiego przy wspoludziale P.Skobielskiego i B.Gorczaka. t.1, Lw, 1886, N. 11, s. 11).

Відповідно ло родословної легенди, яку приймали Й. Вольф та М.Баумгартен, князі Четвертинські походили від туровських. Щоб підкреслити свою спорідненість з династією вони навіть писалися Святополк-Четвертинськими. Князь Гедеон С.-Ч. був луцьким і острозьким православним єпископом, а в 1685-1690 рр. київським митрополитом. Саме його позиція допомогла патріарху Іоакиму підпорядкувати київську митрополію московській єпархії. Основні володіння Четвертинських з XVI ст. були розташовані у Руському воєводстві. У XVIII ст. Четвертинські стали католиками і злилися з польською знаттю. Брацлавський підкоморій Олександр Ч. (+ 1769) був одним з керівників Барської конфедерації 1768 р., а Антон Станіслав Ч. (+ 1794), перемишльський каштелян, одним з організаторів Торговицької конфедерації 1792 р.

49. **ЮРІЙ**. Князь слуцький. У 1387 р. в числі інших князів ручився галицькому воєводі Бенедикту в збереженні його володінь в обмін на задачу міста польському королю (Вольф. Рід Гедиміна, с. 21, 22).

У документах 1528, 1565, 1567, 1596 рр. (РИБ, т. XXXIII, стб. 35, 414, 417, 818; Жерела, т. VIII, с. 80) згадуються князі Лиходіївські. Князь Олександр та його нащадки з другої половини XVI ст. стали землянами несвізької лінії Радзивілів і ще зустрічаються в інвентарях XVII ст. (AGAD Archiwum Radziwillow, dz. XV, t. 14, plik. 4, dz. XXV. N. 2666 і 2669). Частина їх у XVII ст. мала статус шляхти повітової (Acta stanow WXL na pospolite ruszenie... miedzi Lawrem a Puzewiczami AD 1698 dn 21 Decembris. Wilno, 1699. Postanowienie... W., 1700). Столицею їх уділу була Лиходія в князівстві слуцькому. Судячи з невеликих чинів, приписати собі княжий титул вони не могли, а отже, най1мовірніше, були потомками князя Юрія.

50. **СЕМЕН**. + бл. 1399 р. Разом із слуцьким князем Юрієм ручився воєводі Бенедикту в 1387 р. Князь степанський. Й.Вольф, а за ним й інші історики пропонували вбачати у ньому молодшого брата пінського князя Василя Михайловича з династії Гедиміновичів. Але тоді волинський князь Федір Любартович не ризикнув би прогнати С. із Степані в 1387 р. Найімовірніше С. був нащадком князів степанської династії, які продовжували правити в своєму уділі. Після втрати Волині Федором Любартовичем С. повернувся у Степань. Напевно, з його смертю династія обірвалася. У битві на р. Ворсклі Семена вже не було.

Святославичі

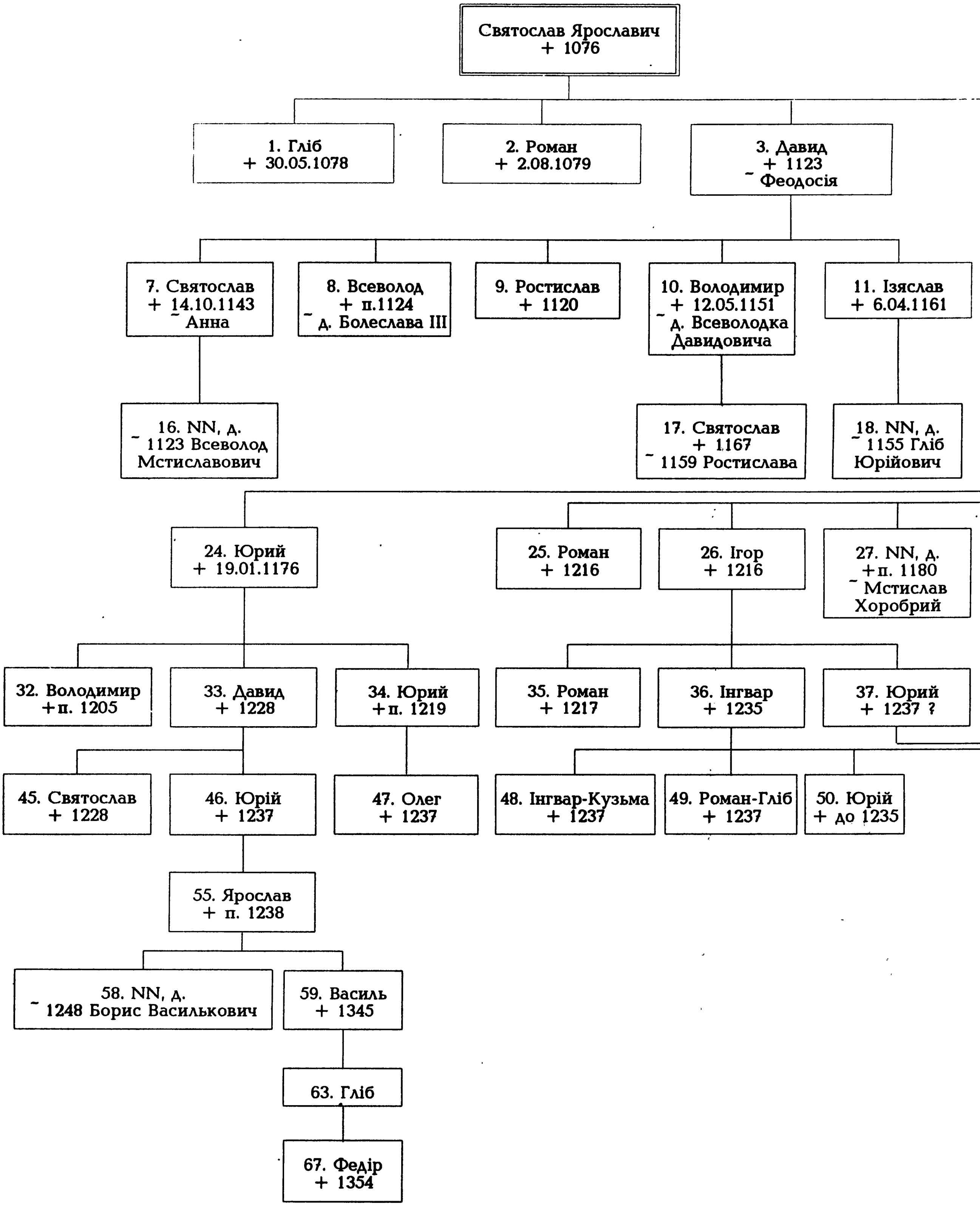
1. **ГЛІБ**. + 30. 05. 1078 р. (НПЛ, с. 18, 161, 201; ПСЛР, т. III, с. 3; т. V, с. 148; т. VII, с. 2). Князь тмутараканський (1060-1064, 1066-1069) і новгородський (1069-1078). Версія Татищева про те, що Гліб сидів у Переяславі в 1073-1077 рр., дуже малоімовірна: тоді б Всеволод Ярославич виступав у числі супротивників Святослава. По смерті батька Г. був позбавлений Новгорода на користь Святополка Ізяславича Він не погодився з таким рішенням й із своїми прихильниками втік у Заволочську Чудь, сподіваючись продовжити боротьбу. Але новгородська знать вирішила за краще не псувати відносин з Києвом. Гліб загинув у Заволоччі.

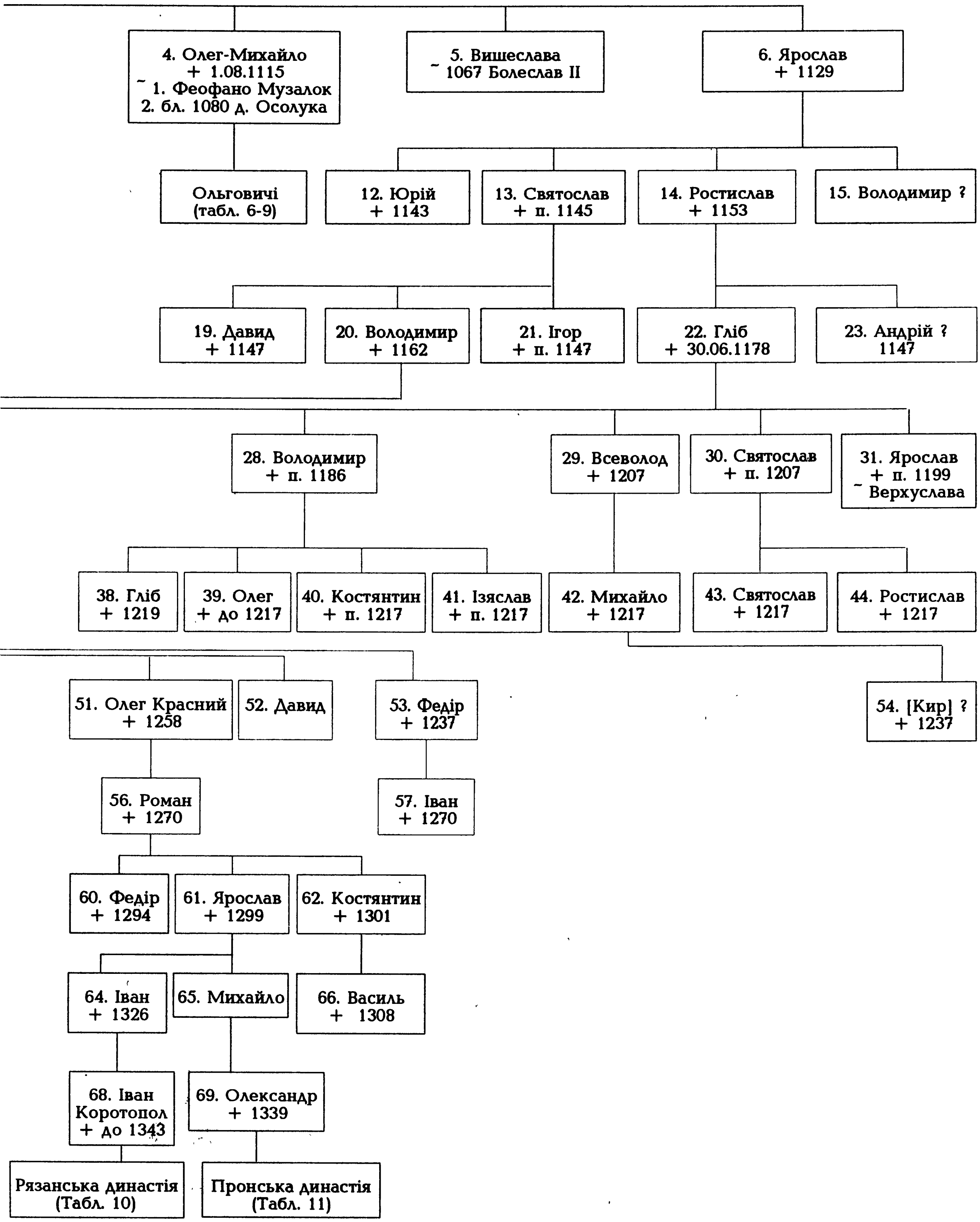
2. **РОМАН**. + 2. 08. 1079 р. (ПСЛР, т. IX, с. 109). Князь тмутараканський (1070-1079). Після загибелі брата Гліба прийняв до себе брата Олега та другого князя-ізгоя Бориса Вячеславича. З його допомогою обидва взяли наскоком Чернігів 25. 08. 1078 р. У битві на Нежатиній Ниві 3. 10. 1078 р. ізгої були розбиті, а Борис Вячеславич загинув. Олег знову втік до Р. У наступному році обидва виступили в похід на Чернігів. Всеволод Ярославич зумів перекупити половців, які покинули Святославичів. Р. намагався їх умовити, але був підступно вбитий під час переговорів.

3. **ДАВИД**. + 1123 р. (ПСЛР, т. I, стб. 293; т. VII, с. 25). З Любецького синодика відомо, що його дружину звали Феодосія (Зотов, с. 24). Князь смолениський (1093-1097) і чернігівський (1097-1123). Версії Татищева про те, що ніби Д. у 1073 р. був направлений у Новгород (він відсутній у списках новгородських князів), а до 1095 р. тримав Муром (він не брав участі в усобиці, піднятій Олегом), малоімовірні. У 1095 р. Святополк безуспішно пробував перевести Д. у Новгород, але наштовхнувся на опір новгородців, які не хотіли відпускати Мстислава Володимировича. Батьківський Чернігів дістав за Рішенням Любецького снему.

4. **ОЛЕГ-МИХАЙЛО**. + 1. 08. 1115 р. (ПСЛР, т. VII, с. 24). "Гореславич" назвав його автор "Слова". Родоначальник династії Ольговичів. Князь волинський (1074-1077), тмутараканський (1083-1115?) з претензійним титулом "архонта Матрахи, Зіхії і всієї Хазарії" (Молчанов А.А. Знаки княжеской собственности в политико-административной и хозяйственной жизни Древней Руси // Автореф. канд. дис. М., 1976, с. 26-29, 171), князь чернігівський (1097), сіверський (1097-

Табл. 5. Святославичі

4. Олег-Михайло + 1.08.1115 ~ 1. Феофано Музалок 2. бл. 1080 д. Осолука
5. Вишеслава ~ 1067 Болеслав II
6. Ярослав + 1129
Ольговичі (табл. 6-9)
12. Юрій + 1143
13. Святослав + п. 1145
14. Ростислав + 1153
15. Володимир ?
19. Давид + 1147
20. Володимир + 1162
21. Ігор + п. 1147
22. Гліб + 30.06.1178
23. Андрій ? 1147
28. Володимир + п. 1186
29. Всеволод + 1207
30. Святослав + п. 1207
31. Ярослав + п. 1199 ~ Верхуслава
38. Гліб + 1219
39. Олег + до 1217
40. Костянтин + п. 1217
41. Ізяслав + п. 1217
42. Михайло + 1217
43. Святослав + 1217
44. Ростислав + 1217
51. Олег Красний + 1258
52. Давид
53. Федір + 1237
54. [Кир] ? + 1237
56. Роман + 1270
57. Іван + 1270
60. Федір + 1294
61. Ярослав + 1299
62. Костянтин + 1301
64. Іван + 1326
65. Михайло
66. Василь + 1308
68. Іван Коротопол + до 1343
69. Олександр + 1339
Рязанська династія (Табл. 10)
Пронська династія (Табл. 11)

1115). У Візантії одружився з Феофано Музалон (Янин В.Л. Печать Феофано Музалон // НС, т. 2, 1965, с. 76-90). Бл. 1090 р., після смерті першої жінки одружився вдруге на дочці половецького хана Осолука (ПСЛР, т. II, стб. 329-334).

Після загибелі Романа був схоплений хазарами і виданий візантійським властям. Не без участі великого князя Всеволода Ярославича імператор Никифор III Воніат (1078-1081) відправив О. на о. Родос. У Тмутаракані посадницьким став переяславський тисяцький Ратибор. О. тим часом через родину дружини здобув прихильність у середовищі візантійської аристократії. Тому, коли в 1082 р. ізгої на чолі з Давидом Ігоревичем та Володарем Ростиславичем захопили Тмутаракань і ув'язнили Ратибора, імператор Олексій Комнен послав з візантійською допомогою О. Останній опанував князівство, трохи потримав у в'язниці ізгоїв, а потім відпустив їх, прийняв пишний титул, проводив політику відповідно до цього титулу і мав власну монету. Сліди його активності можна бачити в останньому спалаху активності русів на Каспії (Хвалинському морі) в районі Шабарана (область Куби) в 80-х роках XI ст. при ширваншаху Фарібурзі ібн Саларі (бл. 1063-не раніше 1111) (Бейлис В.М. Ал-Масуди о русско-византийских отношениях в 50-х годах X в. - Международные свяи России до XVII века. М., 1961, с. 21-31). Зібравшись із силами О. у 1094 р. знову захопив Чернігів, чим поклав початок довгій і кривавій усобиці 1094-1096 рр., яка охопила широкий ареал чернігівських, муромо-рязанських і суздальських земель. За рішенням Любецького снему дістав сіверську землю. За Татищевим - ще й муромську. За нам залишились і тмутараканські володіння. Одружившись з дочкою хана Осолука, О. вміло використовував половецькі сили: з одними ханами товаришував і саботував походи проти них, з іншими воював (у 1107 р. виступив проти Боняка, брав участь у з'їзді ханів під Лубнами), що давало змогу йому утримувати дороги в Тамань. Брав активну участь у заходах по припиненню усобиць, виступив за покарання Давида Ігоревича після осліплення Василька Теребовельського. В момент смерті Святополка підтримав Володимира Мономаха (його боярин Іванко Чудинович був при укладенні "Правди" Мономаха). Але, за Татищевим, у 1113 р. вдерся із Тмутаракані у Суздаль, був розбитий Мстиславом Володимировичем на Колокші і втік у Муром, а потім залишився княжити в Тмутаракані (Тат., т. II, с. 130). Може, він розраховував на більше на підтримки Мономаха? У повідомленні Татищева є великі суперечності. Після смерті Святополка О. разом з Мономахом розганяли половецькі дружини, які з'явилися на кордонах. Втім О. був імпульсивною і дуже запальною людиною. Навряд чи роки його зовсім змінили.

5. **ВИШЕСЛАВА**. У 1067 р. Видана за польського князя Болеслава II Сміливого (1039-1081) (Баумгартен, с. 13). Це повідомлення Татищева польська наука слідом за Бальзером не прийняла (Zakrzwski S. Boleslaw Smialy. ks. Pam. Uniwersytetu Lwowskiego Lw, 1901: Grudzinski T. Boleslaw Szczodry. cz. 1, Rosz. Tow. Naut. w Toruniu. R. 57, z. 2). Польські джерела не називають імені і походження дружини Болеслава II, але й не суперечать Татищеву. Сбігається і час шлюбу польського князя. Може, саме через родинні зв'язки з чернігівськими князями Болеслав II не хотів допомагати Ізяславу Ярославичу в 1073 р.

6. **ЯРОСЛАВ**. + 1129 р. Князь муромський (1093-1123, 1127-1129), чернігівський (1123-1127). Незнана з імені і походження його дружина померла в Чернігові у 1124 р. (Погод., т. VI, с. 44-45). У молодості підтримував Олега, від нього дістав муромську землю, закріплену за ним в Любечі. По смерті Давида, як старший серед Святославичів, зайняв Чернігів. Але син Олега Всеволод прогнав його звідти при мовчазній згоді Мстислава Великого.

7. **СВЯТОСЛАВ**. + 14. 10. 1143 р. Князь луцький (1099-1100), остерський (1106). 17. 11. 1106 р. прийняв постриг у Києво-Печерському монастирі. Канонізований як печерський подвижник св. Микола Святоша. Перші три роки колишній князь, якому було трохи більше 26 років, провів на монастирській поварні, рубав дрова, які носив на плечах з берега Дніпра до трапезної, потім три роки був на різних простих службах у трапезній та при монастирській брамі. На його кошти в 1106-1108 рр. збудована Троїцька надбрамна церква, яка у дуже зміненому вигляді збереглася й нині. І лише після шести років послушенства і фундації храму Микола Святоша перейшов жити в келію, при якій розвів сад, котрий сам доглядав до своєї смерті. Харчувався С. лише з монастирської трапезної (що ставилося йому в заслугу, а значить, була можливість харчуватися краще). Був одружений з дочкою Святополка Ізяславича Анною. Цим шлюбом Святополк думав скріпити союз із Святославичами і розділ Волині, що, однак, не вдалося здійснити.

8. **ВСЕВОЛОД**. У 1124 р. відбувся його шлюб з дочкою Болеслава Кривоустого. Нареченій було 14-15 років (ПСЛР, т. II, стб. 286; Бальзер, с. 137-138, 150). Ярослав Святославич, перейшовши в Чернігів, перевів старшого з Давидовичів у Муром. Дальша доля В. невідома.

9. **РОСТИСЛАВ**. + 1120 р. (ПСЛР, т. II, стб. 286).

10. **ВОЛОДИМИР**. + 12. 05. 1151 р. (ПСЛР, т. II, стб. 434-435). У 1127-1139 рр. мав якийсь уділ у чернігівській землі, імовірно, на Сіверщині (Рапов, с. 103-104). Князь чернігівський (1139-1151). У 1144 р. одружився з дочкою городецького князя Всеволодка Давидовича. У вирішальний момент боротьби Ольговичів з Мономаховичами в 1151 р. В. пробував прикинутися хворим. Чернігівський тисяцький Азарій Чудин був за Ізяслава Мстиславича. Святослав Ольгович послав чернігівському князю гнівного листа: "Ти боїшся або підкуплений від Ізяслава і не хочеш молоду жінку лишити відмовляєшся воювати." (Тат., т.II, ч.II, с.28). Можливо, що через це послання і рішився В. 23.04.1151 р. приєднатися до раті Юрія Довгорукого та Ольговичів, тоді як його брат Ізяслав пішов на з'єднання з смоленською дружиною, яка прямувала на допомогу Ізяславу Мстиславичу. У вирішальній битві на р. Руті 12.05.1151 р. брати

Давидовичі бились в різних ворожих військах. Юрій Довгорукий і Ольговичі були розбиті, а В. поліг на полі бою.

11. **ІЗЯСЛАВ.** + 6. 04. 1161 р. (ПСЛР, т. II, стб. 516), похований у Чернігові в соборі св. Спаса (ПСЛР, т. IX, с. 325). У 1127- 1142 рр. володів невеликим уділом з центром, імовірно, в Гомії (Гомелі), у 1142 р. дістав ще Берестій і Орміну. Князь стародубський (1147-1151), чернігівський (1151-1157), великий князь київський (16. 12. 1154-бл. 20. 03. 1155; 19. 05. 1157-21. 12. 1158; 12. 02. 1161-6. 03. 1161).

У битві на р. Руті взяв сторону Мстиславичів. З поля битви кинувся до Чернігова, куди вже поспішали Ольговичі. Удова Володимира та його син здали місто останньому Давидовичу. Укріпившись у Чернігові, почав претендувати на першість на Русі. В 1155 р. мусив звільнити Київ для Юрія Долгорукого, смерть якого відкрила йому шлях до мети. Але, зіткнувшись з галицьким князем Ярославом Осмомислом, І. підтримав ізгоя Івана Берладника. Це коштувало йому київського столу. В березні 1159 р. Мстислав Ізяславич здобув Київ для Ростислава Мстиславича. Ольговичі прогнали І. і з чернігівської землі. Іван Берладник, щоб якось допомогти І., захопив Олешшя. Київська флотилія Георгія Несторовича і Якуна переслідувала дружину Берладника аж до Дечина на Дунаї (пізніший Мячин). Іван Берладник здався візантійським властям. І. поспішив у половецький степ. Його єдиний союзник-племінник Святослав Володимирович п'ять тижнів боронив свою столицю Вщиж. Ця стійкість, а також половецькі удари врятували І. Він зумів зібрати сили для продовження боротьби. У 1161 р. під Трипіллям блискуче обдурив Ростислава і востаннє вступив у Київ. Ростислав зачинився у Білгороді. З Волині та Галича до нього йшла величезна підмога. Ольговичі радили відступити, але І. цілий місяць вперто штурмував Білгород. Дізнавшись від половців про чисельність супротивників, до яких під Котельницею приєдналися чорні клобуки, І. зняв облогу і почав відступати. Торки першими настигли його дружину. Воїбор Негечевич вдарив князя шаблею по голові, другий воїн проколов стегно та скинув з коня. Смертельно пораненого І. привезли в Київський Семенівський монастир. Вмираючого тривожили і відверто мучили його вороги. На прохання І. дати йому води, Ростислав Мстиславич та Мстислав Ізяславич веліли піднести кубок вина. "Он же, испив вина, усну сном вечным". Різкий, енергійний, імпульсивний І. був сміливим воїном, майстром дрібної інтриги, володів арсеналом усіх достоїнств феодала середньої руки, котрих явно бракувало для великого князя. Насамперед йому не вистачало далекоглядності, політичної тверезості, вміння приборкати свій нестримний темперамент. І. був, однак, не гірший за Танкреда, Раймунда Тулузького чи іншого знатного авантюриста, але йому поталанило менше, ніж іншим. Тіло І. перевезли у Чернігів в усипальню князів чернігівських.

12. **ЮРІЙ.** Займав муромський стіл у 1229-1143 рр. (ПСЛР, т. VII, с. 242).

13. **СВЯТОСЛАВ.** + 1145 р. (ПСЛР, т. II, стб. 318). Князь рязанський (1129-1143) і муромський (1143-1145). За Татищевим, займав рязанський стіл з 1127 р., за Воскресенським літописом, ділив князювання в Рязані з братом Ростиславом, що навряд чи правильно. Під 1131 р. згадується пронський князь, котрим міг бути лиш Ростислав.

14. **РОСТИСЛАВ.** + 1153 р. (ПСЛР, т. II, стб. 455; т. IX, с. 197). Князь пронський (1129-1143), рязанський (1143-1145) і муромський (1143-1153). У 1147-1151 рр. вів боротьбу за Муром, спираючись на боротьбу Ізяслава Давидовича, та рязанську землю.

15. **ВОЛОДИМИР.** За Татищевим, був князем єлецьким і одружився з дочкою великого князя Всеволода Ольговича (Тат., т. II, с. 160).

16. **NN**, дочка. У 1123 р. видана за Всеволода Мстиславича, сина Мстислава Великого.

17. **СВЯТОСЛАВ.** + 1167 р. Князь березійський (1156-1157), вщизький (1157-1167) і стародубський (1157-1159). У 1159 р. одружився з Ростиславою, дочкою Андрія Боголюбського (Зотов, с. 266). Ізяслав Давидович, який не мав синів, вбачав у ньому свого наступника. У 1160 р. після впертої оборони Вщижа утримав уділ, але мусив ввіддати Стародуб. Допомагали йому і половці. Його мати вийшла за хана Башкорда.

18. **NN**, дочка. У 1155 р. видана за переяславського князя Гліба Юрійовича. В 1160 р. зять несподівано відмовив тестю взяти участь у боротьбі проти Ростислава Мстиславича. Згарячу Ізяслав Давидович два тижні безплідно простояв під кам'яними стінами Переяслава, думаючи, як провчити Гліба, чим дав змогу своєму супернику зібрати сили.

19. **ДАВИД.** У 1147 р. дістав Рязань від Юрія Долгорукого, котрий прогнав Ростислава Ярославича та його сина Гліба (ПСЛР, т. IX, с. 172).

20. **ВОЛОДИМИР.** + 1162 р. (ПСЛР, т. II, стб. 519). Князь муромський (1147-1151, 1153-1162). У 1146 р., невдоволений дядьком Ростиславом Ярославичем, втік до Святослава Ольговича, а в 1147 р. пристав до Юрія Долгорукого. В результаті інтервенції останнього дістав Муром. Поразка Юрія знову позбавила його столу, і лише по смерті Ростислава закріпився у Муромі. Фактично був васалом Андрія Боголюбського. При ньому муромська земля розпалася на муромську і рязанську.

21. **ІГОР.** У 1147 р. на короткий час змінив Давида в Рязані.

22. **ГЛІБ.** + 30. 06. 1177 р. у володимирській в'язниці (ПСЛР, т. II, стб. 605). Князь рязанський (1145-1147, 1152-1177). Одружився з дочкою Ростислава Юрійовича, тому підтримував її братів у боротьбі за володимирсько-суздальську спадщину. Виступивши на боці Ростиславичів, Г. пограбував Володимир та Успенський собор, спалив Москву. Всеволод Велике Гніздо зустрівся з з Г. на р. Колокші. Обидва війська простояли один проти одного цілий місяць. Рязанці укріпилися на Прусковій горі. Лише 20. 02. 1177 р. Всеволод перейшов замерзлу річку і став табором, прикриваючись возами. Мстислав Ростиславич атакував цей табір, був розбитий і кинувся навтіки. Г. спізнився ввести у бій головні сили, вийшов з укріплень, був оточений на марші і потрапив у полон разом з

сином Романом. Володимирці вимагали розправи. Святослав Всеволодович прислав чернігівського ігумена Порфирія і єлецького ігумена Єфрема, пропонуючи звільнити полонених князів. Переможці і самі готові були відпустити Г. за умов відмови його від Рязані. Г. не погодився і помер у в'язниці, може, й не без допомоги тюремників.

23. **АНДРІЙ.** У 1147 р. втік до Чернігова з єлецького столу (ПСЛР, т. IX, с. 173). Є певні сумніви щодо існування Єльця в середині XII ст., однак В.Татищев ще раніше називав єлецьким князем Володимира Ярославича, а єлецький ігумен Єфрем брав участь у переговорах у Володимирі в 1178 р.

24. **ЮРІЙ.** + 19. 01. 1176 р. (ПСЛР, т. I, стб. 366; т. II, стб. 580; т. VII, с. 244; т. IX, с. 248). Князь муромський (1162-1176). Як васал Андрія Боголюбського брав участь у поході 1164 р. на волзьких болгар.

25. **РОМАН.** + 1216 р. в суздальському полоні (Тат., т. III, с. 199). Князь пронський ? (до 1177), рязанський (1178-1207). Одружився з дочкою чернігівського князя Святослава Всеволодовича (Зотов, с. 274). Повернувся в Рязань по смерті батька як суздальський васал. Намагаючись протистояти процесу роздроблення рязанської землі і підпорядкування її володимиро-суздальським князям, вів війни з пронськими князями у 1180 і 1186 рр. У 1207 р. в результаті чергової усобиці, спровокованої Всеволодом Велике Гніздо, взятий у полон.

26. **ІГОР.** У 1186-1195 рр. згадується як удільний рязанський князь. У літописі Переяслава-Суздальського помилково названий брянським.

27. **NN**, дочка. + після 1180 р. Після 1180 р. Після 1176 р. видана за торопецького князя Мстислава Ростиславича Хороброго. Цим шлюбом Гліб укріпляв зв'язки із смоленськими Мономаховичами напередодні вирішальної боротьби за володимиро-суздальське наслідство.

28. **ВОЛОДИМИР.** Бл. 1180-1186 рр. займав пронський стіл (Рапов, с. 122).

29. **ВСЕВОЛОД.** + 1207 р. у Пронську (ПСЛР, т. VII, с. 242).

30. **СВЯТОСЛАВ.** Удільний пронський князь. У 1207 р. захоплений у полон суздальцями, з полону не повернувся.

31. **ЯРОСЛАВ.** У 1199 р. одружився з Верхуславою, дочкою київського князя Рюрика Ростиславича (ПСЛР, т. II, стб. 708).

32. **ВОЛОДИМИР.** Муромський князь у 1176-1205 рр. (Рапов, с. 125). Був васалом Всеволода Велике Гніздо.

33. **ДАВИД.** Як удільний муромський князь брав участь у походах 1175 і 1185 рр. Займав муромський стіл у 1205-1228 рр. (ПСЛР, т. VII, с. 244).

34. **ЮРІЙ.** У 1219 р. очолював муромську рать у поході проти волзьких болгар.

35. **РОМАН.** + 1217 р. у с. Ісади на снемі, де Гліб Володимирович організував братовбивчу різню (ПСЛР, т. I, стб. 440). Князь рязанський (1212-1217). У 1207 р. в числі інших рязанських князів потрапив у володимирську в'язницю. В 1210 р. відновилися переговори про долю рязанських князів. У Володимир на Клязмі прибув митрополит Матфій. Результатом цього візиту було визволення ув'язнених рязанських князів (Тат., т. III, с. 366). Але на різдво 1210 р. з в'язниці були випущені тільки рязанські княгині та єпископ Арсеній. Тільки по смерті Всеволода Велике Гніздо його син Юрій випустив молодших рязанських князів, щоб мати підтримку в боротьбі з старшим братом. Р. став сюзереном рязанського князівства.

36. **ІНГВАР.** + 1235 р. (Тат., т. III, с. 230). Князь рязанський (1217-1235). У 1207-1212 рр. був у володимирському полоні. Не був присутній на снемі в Ісадах, що дозволило йому стати сюзереном рязанського князівства.

37. **ЮРІЙ.** У 1207-1212 рр. був у володимирському полоні. Може, загинув 1237 р. в бою з татарами?

38. **ГЛІБ.** + 1219 р. (ПСЛР, т. VII, с. 243). Удільний пронський князь (1207-1217). У 1207 р. обмовив стриїв, чим сприяв Всеволоду Веклике Гніздо в його планах ліквідації рязанського князівства. За це дістав уділ у пронській волості. В 1209 р. невдало намагався оволодіти Рязанню. У 1217 р. разом з рідним братом Костянтином на снемі в с. Ісади (за 6 км від Рязані) організував вбивство решти рязанських князів. Запросивши їх до свого шатра на бенкет, їх перебили мечами. Від своєї жорстокості обидва нічого не виграли. Їх не прийняла жодна земля. Інгвар Ігоревич утримав Рязань. Г. з половцями в 1219 р. знову намагався взяти Рязань, був розбитий і загинув у степу (ПСЛР, т. VII, с. 243). Служба Г. татарам, описана відомим письменником В.Яном, є авторським домислом.

39. **ОЛЕГ.** + до 1217 р. Удільний пронський князь. (з 1207 р.).

40. **КОСТЯНТИН.** + після 1217 р. Співучасник по злочину Гліба в Ісадах. Загинув у "половцях".

41. **ІЗЯСЛАВ.** Загинув в Ісадах у 1217 р.

42. **МИХАЙЛО.** Загинув в Ісадах у 1217 р. Князь пронський з 1207 р. Був одружений з Вірою, дочкою великого князя київського Всеволода Святославича Чермного (Зотов, с. 280).

43. **СВЯТОСЛАВ.** + 1217 р. На снемі в Ісадах не був.

44. **РОСТИСЛАВ.** Загинув в Ісадах у 1217 р.

45. **СВЯТОСЛАВ.** + 1228 р. (ПСЛР, т. I, стб. 450). Уперше згаданий у 1220 р.

46. **ЮРІЙ.** + 1237 р. на р. Воронеж (Тат., т. III, с. 232). Муромський князь у 1228-1237 рр. Загинув у битві з монголами.

47. **ОЛЕГ.** + 1237 р. Удільний муромський князь з 1220 р.

48. **ІНГВАР-КУЗЬМА.** Згаданий у "Повісті про розорення Рязані". Загинув у 1237 р. О.Кузьмін. не довіряє цим відомостям (Кузьмин А.Г. Рязанское летописание. М., 1965, с. 158).

49. **РОМАН-ГЛІБ.** + бл. 28- 30. 12. 1237 р., невдовзі після поразки під Коломною (Кузьмин, с. 160). Князь коломенський у 1217-1237 рр. учасник снему рязанських князів при обговоренні ультиматиму Батия. За версією Д.Іловайського, їздив у Володимир по допомогу і привів полк Єремея

Глібовича та дружину Всеволода Юрійовича. Кузьмін вважає, що коломенський князь був володимирським васалом. У цьому разу важко пояснити його присутність на снемі в Рязані.

50. **ЮРІЙ**. Плутанина в іменах рязанських князів, внесена "Повістю про розорення Рязані" не дозволяє з певністю говорити про цей трагічний період рязанської історії (Монгайт, с. 358-359). Рапов вважає Ю. сюзереном Рязані у 1235-1237 рр. (Рапов, с. 132). Це достовірно лише в тому випадку, якщо Юрій (поз.37) помер раніше 1235 р. Ю. міг бути і простим удільним рязанським князем, котрий розділив долю братів під час навали Батия.

51. **ОЛЕГ КРАСНИЙ**. + 1258 р. (ПСЛР, т. I, стб. 475; т. VII, с. 162). Згідно з "Повістю" єдиний з рязанських князів потрапив у полон. Батий, зачарований його красою, запропонував дружбу і зміну віри, але О. з гнівом відкинув цю пропозицію і помер від ран. За літописами, пробув у полоні до 1252 р. і помер рязанським князем.

52. **ДАВИД**. За "Повістю", муромський князь. Можливо, тут проста помилка і Д. просто не існував, а його сплутали з Давидом Юрійовичем, який помер у 1228 р.

53. **ФЕДІР**. Згідно з "Повістю" старший з рязанських князів Юрій Ігоревич послав свого сина Федора з багатими дарами до Батия, який дізнався про його красуню-дружину Євпраксію і захотів бачити її. Але Ф. відповів, що християни не показують своїх жінок поганим язичникам, за що тут же був убитий. Коли про це дізналася Євпраксія, вона з малолітнім сином кинулася вниз з вежі дитинця і розбилася. З її самовбивством ("зараза") і пов'язана назва їх удільного центру Зарайськ або Заразеськ (Воинские повести древней Руси. М.-Л., 1949, с. 252- 253). Інша давня "Повість про перенесення чудотворного образу Миколи в рязанську землю" розповідає про перенесення ікони в Зарайськ ще у 1225 р. (Комарович В.Л. К литературной истории Повести о Николе Зарайском.- ТОДРЛ, т. IV, 1947, с. 57-72). Навколо міста немало пам'ток XII ст. У "Списку городів ближніх і дальніх" Зарайськ не згадується, що наштовхує на думку, ніби легенда про Ф. і Євпраксію правдива і Зарайськ тоді ще носив свою первісну назву - Новгородок на Осетрі (Монгайт, с. 238).

54. **(КИР)**? За "Повістю", пронський князь, загинув у 1237 р. У джерелах Кир-Михайлом звуть його батька, який загинув у 1217 р. в Ісадах.

55. **ЯРОСЛАВ**. Рязанський князь у 1258-1270 рр. Загинув мученецьки в Орді. Хану Мунке-Темюру донесли, що Р. погано говорив про іслам, недавно прийнятий татарською верхівкою. Він наказав зашити Р. рота, розрізати на шматки по суглобах, а голову настромити на списа, здерши з неї шкіру (ПСЛР, т. IV, с. 42). Р. канонізований церквою як мученик за віру.

57. **ІВАН**. Розбився з матір'ю в грудні 1237 р.

58. **NN**, дочка. В 1248 р. видана за рязанського князя Бориса Васильковича (ПСЛР, т. I, стб. 471).

59. **ВАСИЛЬ**. + 1345 р. і похований у монастирі на Ушні (ПСЛР, т. X, с. 217). Якщо його батьком був Ярослав Юрійович (* не раніше 1218 р., бо в 1248 р. видав дочку при ролі шлюбів як атрибутів політичних угод дівчат видавали у 10 років), то обом доля відпустила довгий вік. Але не виключено, що існував ще й Ярослав Ярославич, який був сином Ярослава Юрійовича і батьком В.

60. **ФЕДІР**. Рязанський князь у 1270-1294 рр. (Илов., с. 137-143).

61. **ЯРОСЛАВ**. + 1299 р. Князь пронський.

62. **КОСТЯНТИН**. + 1301 р. у московському полоні (ПСЛР, т. X, с. 173). Князь рязанський (1294-1301). Потрапив у полон під час війни з московським князем Данилом Олександровичем через зраду бояр. Загинув у полоні, хоча московський літописець записав, що князя тримали в честі і відпустили у Рязань.

63. **ГЛІБ**. Напевно, змінив на муромському столі старого Василя Ярославича (не випадково той похований у дальньому монастирі).

64. **ІВАН**. + 1326 р. в Орді (НПЛ, с. 98). Князь рязанський (1308-1326). У Никоновському зведенні сплутаний з Василем Костянтиновичем, убитим у 1308 р. (ПСЛР, т. X, с. 30). Згідно з Любецьким синодиком його дружиною була Василина з династії Ольговичів (Зотов, с. 120). При ньому намітилась деяка стабілізація рязанського князівства, воно почало поширювати свій вплив на сусідні князівства дуже роздробленої чернігівської землі (Илов., с. 137-154). У 1320 р. воював з московським князем Юрієм Даниловичем. Убитий у Орді не без допомоги Івана Килити.

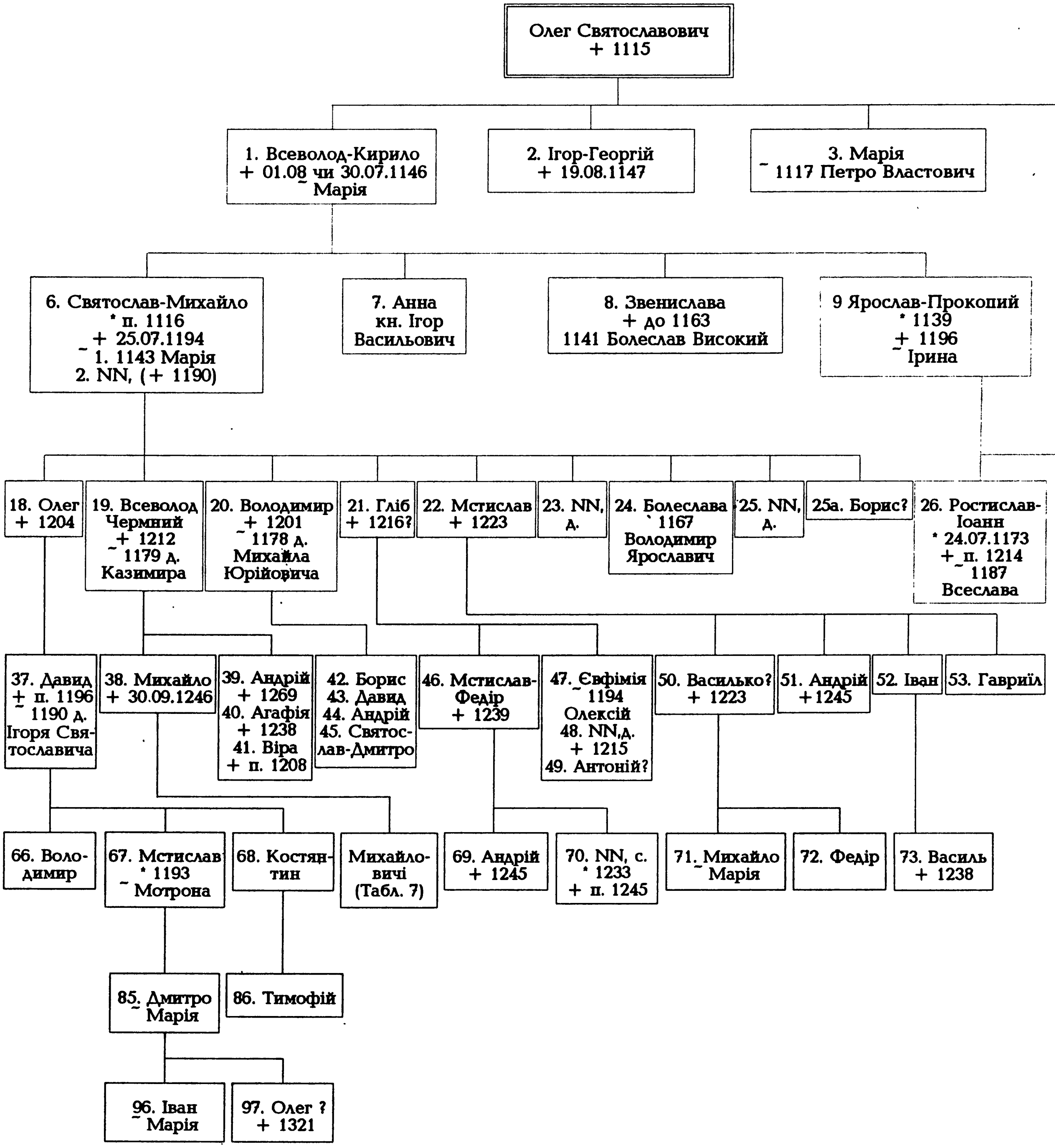
65. **МИХАЙЛО**. Імовірно, займав пронський стіл, коли брат Іван був рязанським князем.

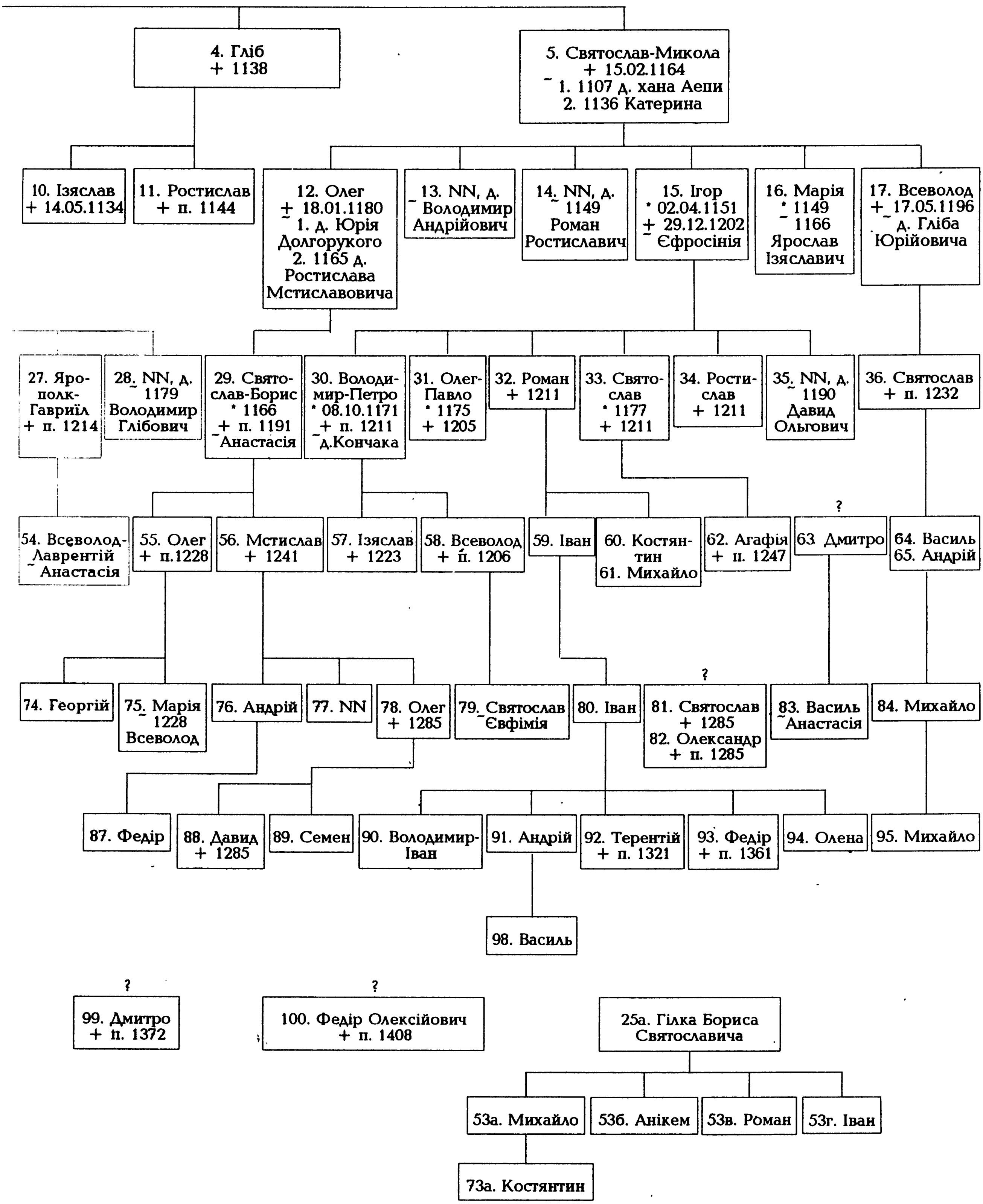
66. **ВАСИЛЬ**. + 1308 р. в Орді (ПСЛР, т. X, с. 176). Князь рязанський з 1301 р. Намагався порахуватися з московськими князями за вбивство батька. У 1305 р. велись якісь переговори з тверським князем Михайлом Ярославичем перед поїздкою останнього в Орду (Насонов А.П. "Русская земля" и образование территории Древнерусского государства. М., 1951, с. 202, 215). Інтриги московського князя стали причиною загибелі рязанського князя.

67. **ФЕДІР**. Імовірно, останній представник муромської гілки. Втратив муромський стіл і якийсь час перебував на службі у московського князя Семена Гордого. Як його посол їздив у Орду в 1348 р. З допомогою московського князя в 1354 р. захопив Муром і дістав санкцію хана Дженібега. Муромський князь Юрій Ярославич був йому виданий і закатований у в'язниці. Найімовірніше це був син пронського князя Ярослава - Дмитро Олександрович, ніж потомок муромської династії. Якщо б існував Ярослав Ярославич, а Юрій був би його сином, то тоді його права були би більшими, ніж права Ф. чи його батька.

68. **ІВАН КОРОТОПОЛ**. + не пізніше 1343 р. Князь рязанський (1326-1342). У 1339 р. взяв участь у поході татарського війська, очолюваного Товлубеєм на смоленську землю. Повертаючись назад, І. зустрів двоюрідного брата пронського князя Олександра Михайловича, розсердився, що той пробував встановити зв'язки з Ордою повз нього, пограбував його обоз і вбив у Переяславі-Рязанському. У 1342 р. син убитого Ярослав прогнав І. з рязанської землі. І. не зумів повернути собі князівство і загинув.

Табл. 6. Ольговичі.

4. Гліб + 1138
5. Святослав-Микола + 15.02.1164 ~ 1. 1107 д. хана Аепи 2. 1136 Катерина
10. Ізяслав + 14.05.1134
11. Ростислав + п. 1144
12. Олег + 18.01.1180 ~ 1. д. Юрія Долгорукого 2. 1165 д. Ростислава Мстиславовича
13. NN, д. ~ Володимир Андрійович
14. NN, д. 1149 ~ Роман Ростиславич
15. Ігор * 02.04.1151 + 29.12.1202 ~ Єфросінія
16. Марія * 1149 ~ 1166 Ярослав Ізяславич
17. Всеволод + 17.05.1196 ~ д. Гліба Юрійовича
27. Ярополк-Гавриїл + п. 1214
28. NN, д. 1179 ~ Володимир Глібович
29. Святослав-Борис * 1166 + п. 1191 ~ Анастасія
30. Володимир-Петро * 08.10.1171 + п. 1211 ~ д.Кончака
31. Олег-Павло * 1175 + 1205
32. Роман + 1211
33. Святослав * 1177 + 1211
34. Ростислав + 1211
35. NN, д. 1190 ~ Давид Ольгович
36. Святослав + п. 1232
54. Всеволод-Лаврентій ~ Анастасія
55. Олег + п.1228
56. Мстислав + 1241
57. Ізяслав + 1223
58. Всеволод + п. 1206
59. Іван
60. Костянтин
61. Михайло
62. Агафія + п. 1247
?
63 Дмитро
64. Василь
65. Андрій
74. Георгій
75. Марія 1228 ~ Всеволод
76. Андрій
77. NN
78. Олег + 1285
79. Святослав ~ Євфімія
80. Іван
?
81. Святослав + 1285
82. Олександр + п. 1285
83. Василь ~ Анастасія
84. Михайло
87. Федір
88. Давид + 1285
89. Семен
90. Володимир-Іван
91. Андрій
92. Терентій + п. 1321
93. Федір + п. 1361
94. Олена
95. Михайло
98. Василь
?
99. Дмитро + п. 1372
?
100. Федір Олексійович + п. 1408
25а. Гілка Бориса Святославича
53а. Михайло
53б. Анікем
53в. Роман
53г. Іван
73а. Костянтин

69. **ОЛЕКСАНДР.** + 1339 р. убитий Іваном Коротополом (ПСЛР, т. IV, с. 235). Князь пронський. Напевно, намагався ввільнитися від опіки рязанського князя. Схоплений по дорозі в Орду і вбитий.

Ольговичі

1. **ВСЕВОЛОД-КИРИЛО.** + 1.08. чи 30.07.1146. (ПСРЛ, т.І, стб.313; т.ІІ, стб.321; т.V, с.159; т.XXIII, с.32; т.XXV,с.37). Князь сіверський /1115-1127/, чернігівський (1127-1139), великий князь київський (5.03.1139-1.08.1146). Був одружений з Марією, дочкою Мстислава Великого.

"Сей великий князь зростом був велик муж і вельми товстий, власів мало на голові мав, борода широка, очі не малі, ніс довгий. Мудр був у радах і судах - для того, кого хотів, того міг оправдати або звинуватити. Багато наложниць мав і більше у веселощах, ніж росправах вправлявся. Через сіє киянинам від нього тягість була велика. І як вмер, то навряд чи хто по ньому, крім баб любимих, заплакав, а більше були раді" (Тат., т. III, с.142). Тенденційність цієї характеристики з київського джерела, ворожого Ольговичам, цілком очевидна. За Татищевим В. до приходу в Чернігів займав тьмутараканський стіл (Тат. т.II, с.138). Щоправда, важко стверджувати, що таманські землі ще входили до складу Русі. Знаменитий сіцілійський географ ал-Ідрісі у 1154 р. писав про Тьмутаракань: "Тут є емпорій, куди приходять з усіх навколишніх земель і навіть із віддалених країв" (Рыбаков Б.А. Русские земли по карте Идриси в 1154 г. // КСИИМК, XLIII, 1952, с.18). Але наступ половців призвів до розриву зв'язків з Руссю. В 1117 р. руський гарнізон і населення мусили покинути Білу Вежу (Саркел); (ПСРЛ, т.11, с.8). Тьмутараканська земля скоротилася до клаптика в гирлі Дону і володінь на Таманському та Керченському півостровах, населення яких схилялося до Візантійської опіки. На підставі відомостей Мануїла Ставромана про придбання Олексія Комнена "на Боспорі Кімерійському", Г.Літаврін припускає, що в цей час князівство було приєднане до Візантії. То далеко не безсумнівно. Анна Комнен, яка детально описала діяльність батька, ніде не згадувала про похід на північ Чорного моря. В. був рішучий князь, не боявся ризику, раптовими і сміливими діями здобув і утримав Чернигів і Київ. Йому під силу було утримати і Тьмутаракань.

2. **ІГОР-ГЕОРГІЙ.** + 19.08.1147 р. Князь сіверський (1127-1142), берестейсько-дорогочинський (1142-1146), великий князь київський (02.08.1146-12.08.1146). У 1144-1146 рр. в його володіння входили також Юр'єв, Городець, Рогачов (ПСРЛ, т.II, стб.312) і, напевно, Путивль. Повстання киян, незадоволенних діяльністю адміністрації Всеволода Ольговича, скинуло І. з київського престолу, який він зайняв по смерті брата. Цим рухом скористалися київські бояри на чолі з тисяцьким Улебом та Іваном Войтишечем, котрі запросили Мономашичів. І. потрапив у полон і був ув'язнений. Ізяслав Мстиславич дозволив йому постригтись у Київському Федорівському монастирі. Загострення міжусобної боротьби влітку 1147 р., чутки про наступ чернігівської раті на столицю призвели до нового вибуху киян. Ні митрополит Климент Смолятич, ні брат великого князя Володимир Мстиславович не змогли врятувати І. Його схопили в монастирській церкві і потягли на розправу. Володимир Мстиславович зумів вирвати нещасного і заховав у дворі своєї матері. Але повсталі вдерлися у двір удови Мстислава Великого і вбили І. на сходах її терему. Мертвого І. у чернечій рясі поволокли до Десятинної церкви, там кинули на воза і відвезли на Поділ "на торговище".

3. **МАРІЯ.** За неї був просватаний відомий палатин Болеслава Кривоустого - Скарбимир. Але в 1117 р. він повстав проти свого сюзерена, і Болеслав послав на Русь нового палатина Павла Властовича, який дістав руку Марії (МРН, т.ІІ, р.2, 508; т.ІІІ, р.629). Злет Павла Властовича розпочався з підступного захоплення у полон перемишльского князя Володаря Ростиславовича, причому палатин не зупинився перед порушенням кодексу лицарської честі. Ставши першою особою при дворі, Петро Властович зробився ярим католиком, заснував абатство і монастир цистеріанців в Опатові, котрий став центром місіонерської діяльності цистеріанців на Русі. Пізніше палатин устряв в інтріги молодших братів Владислава ІІ, яких підтримував його зять Якса з Міхова, комес Мікора, глоговський каштелян Єжі, вроцлавський єпископ Янік та інші прихильники дальшого роздроблення Польщі. Агнеса, дружина Владислава ІІ і дочка австрійского маркграфа Леопольда, котра була ініціаторкою централізаторської політики, виступила проти групи Петра Властовича. Крім того, як помітив В. Пашуто, Владислав ІІ шукав зближення з Галичем, де ім'я палатина було особливо ненависним (Пашуто, с.154-155). У 1146 р. Петро Властович був звинувачений у державній зраді, осліплений, йому вирвали язик і відібрали всі маєтки. Пізніше сім'я палатина з великим ескортом була відправлена на Русь (ПСРЛ, т.ІІ, с. 319).

4. **ГЛІБ.** + 1138 р. (ПСРЛ, т.І, стб.306; т.XXV, с.33). Князь курський (1130-1138).

5. **СВЯТОСЛАВ-МИКОЛА.** + 15.02.1164 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.552; т.IX, с.232). Князь новгородський (1136-1138, 1139-1141, 1142-1144), стародубський і білгородський (1141-1146), сіверський (1146-1157) та чернігівський (1157-1164). Першою дружиною була дочка хана Аепи (1107 р.); (ПСРЛ, т.VII, с.21). Вдруге одружився у 1136 р. з Катериною, дочкою новгородського посадника Петрила (Тат., т.ІІІ, с.142). Один з найбільш діяльних і активних князів, який зумів вистояти в умовах усобиці 1146-1152 рр., зберігши володіння Ольговичів після падіння Ігоря Ольговича.

6. **СВЯТОСЛАВ-МИХАЙЛО.** * після 1116 р. + 25.07.1194 р. Князь новгородський (1140), туровський (1142, 1154-1155), волинський (1142-1146), бузький (1146), сіверський (1157-1164), чернігівський (1164-1177), великий князь київський (06.09.1173-18.12.1173; 03.1174-

04.1174; 20.07.1176-кінець 07.1176; 08.1176-01.1181; літо 1181-25.07.1194). У 1143 р. одружився з Марією, дочкою полоцького князя Василька Святославовича. Після її смерті женився на незнаній з імені і походження княжні, яка померла після 1190 р. С. був одним з найвидатніших князів, якому вдалося загальмувати роздроблення Русі і добитися стабілізації під кінець XIIст., а також організувати відсіч половецькій агресії (Рыбаков Б.А. Князь Святослав Всеволодович (ок.1125-1194). Опыт исторической характеристики - МИА. 1949, N 11; його ж, "Слово о полку Игореве" и его современники. М. 1971).

7. **АННА** (?). Видана за галицького князя Ігоря Васильковича. Ім'я гіпотетично реконструйоване М.Баумгартеном.

8.**ЗВЕНИСЛАВА**. + до 1163 р. У 1141 р. видана за сілезьского князя Болеслава Високого, старшого сина Владислава ІІ (ПСРЛ,, т.ІІ, стб.308). Він + 07.12.1207 р. (Бальзер, с.160).

9. **ЯРОСЛАВ-ПРОКОПІЙ**. * 1139 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.306). + 1196 р. Був князем в Пропеску (бл. 1157-1160), Стародубі (1160-1180) і Чернігові (1180-1196). Його дружину звали Іриною (Зотов, с.267-268). Був блідою тінню свого брата, в основному виконував його вказівки. Тому, переходячи в Чернігів, Святослав Всеволодович не дав брату Новгород–Сіверський, а передав його старшому з князів молодшої гілки династії Олегу Святославичу, чим забеспечив собі підтримку решти Ольговичів. Я. не зумів забезпечити і своїх наслідників.

10. **ІЗЯСЛАВ**. + 14.05.1134 р. (ПСРЛ, т.ІІ, с. 295).

11. **РОСТИСЛАВ**. Згаданий під 1144р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.315).

12. **ОЛЕГ**. + 18.01.1180 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.613). Князь путивльский (1157-1159), курський (1159-1164), сіверський (1164-1178) і чернігівський (1178-1180). У 1150 р. одружився з дочкою Юрія Долгорукого. Цим шлюбом скріплювався союз Ольговичів та Юрія проти Ізяслава Мстиславовича (Зотов, с.269). Брав найактивнішу участь в усобицях середини XII ст. Уже в 1166 р., скріплюючи союз подарував Юрію Долгорукому барса, пізніше брав активну участь у війні. В 1159 р. ледве не був схоплений Ростиславом Мстиславовичем, який розігрував дружбу з Ольговичами і запросив О. до Києва. У наступному році допоміг Ізяславу Давидовичу взяти його. У 1166 р. по смерті батька запрошений матір'ю у Чернигів, але не зміг там утриматись і на переговорах з дядьком Святославом Всеволодовичем дістав Новгород-Сіверський. У 1167 р. брав участь в усобиці за Вщизьке наслідство, в 1160 р. був у коалиції князів, які взяли і пограбували Київ. У 1172 р. невдало намагався оволодіти Черніговом. У 1176 р. допоміг Всеволоду Велике Гніздо у війні проти Рязані, але знову програв у боротьбі за Чернигів. І лише, помирившись із Святославом Всеволодовичем і допомігши йому утвердитись у Києві, дістав Чернигів.

13. **NN**, дочка. У джерелах не згадується. В 1972 р. у Софіївському соборі в Києві було знайдено графіті 307: "Володимиряя. Се была многопечальная Андреева сноха, Олега сестра и Игоря и Всеволода. Написал Ванко-поп человек владыки..." С.Висоцький блискуче довів, що йдеться про дочку Святослава Ольговича, одружену з дорогобузьким князем Володимиром Андрієвичем (Высоцкий С.А. Киевские граффити XI-XVII вв. К.,1985,с.25-30). Святославною звав її і Татищев (Тат., т.ІІІ, с.93). У світлі цього стає зрозумілим, чому Володимир Андрійович зайняв ворожу позицію щодо Мстиславовичів та їх союзників.

14. **NN**, дочка. 09.01.1149 р. видана за наслідника смоленського князя Романа Ростиславовича. Цей шлюб був результатом вагань Святослава Ольговича після снему в Городці, на якому Ізяслав Мстиславович добився згоди більшості князів силою примусити Юрія Долгорукого відмовитися від дальшої боротьби за Київ. На бік Ізяслава перейшов навіть наслідник Юрія - Ростислав.

15. **ІГОР**. * 02.04.1151 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.422) + 29.12.1202 р. (ПСРЛ, т.І, стб.416). Князь путивльский (1161-1164), курський (1164-1178), сіверський (1178-1198) і чернігівський (1198-1202). Був одружений з Єфросинією, дочкою галицького князя Ярослава Осмомисла. Головний герой "Слова о полку Ігоревім". Угодою 1190 р. стримав розпад Чернігівської землі на дві частини: Чернігівську та Сіверську. Ця угода підтвердила союз між старшою і молодшою гілками династії Ольговичів та залишила принцип наслідування столів в цілій землі по старшинству. В результаті в 1198 р. І. став чернігівським князем, а Новгород–Сіверський було передано, напевно, Олегу Святославичу, старшому з князів старшої гілки, бо сини І. залишились в Путивльській волості, а старший племінник втримав лиш Курське князівство.

16. **МАРІЯ**. * 11549 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.376) + 1189 р. (ПСРЛ, т.VII, с.78). У 1166 р. була видана за бузького князя Ярополка Ізяславовича. В літописі про це весілля говориться без зазначення імені Святославни, але Р.Зотов переконливо довів, що йдеться про Марію (Зотов, с.271).

17. **ВСЕВОЛОД**. + 17.05.1196 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.696). Князь трубчевський (1164-1196) і курський (1185-1196). Одружився з дочкою переяславського князя Гліба Юрійовича (Зотов, с.271). Учасник походу 1185 р., один з головних героїв "Слова" (Буй-Тур Всеволод), якого і літописи прославляли за хоробрість.

18. **ОЛЕГ**. + 1204 р. (ПСРЛ, т.X, с.37). Княжив у Курську (1161-?), Лопасні (1176), Вирі (1185), Новгороді-Сіверському (1198-1202) та Чернігові (1202-1204). За Карамзіним, після 1179 р. одружився з дочкою Юрія Рязанського (Карам., т.ІІІ, прим.39). За віком серед рязансько-муромської гілки це могла бути лише дочка муромського князя Юрія Володимировича. Джерелами вона не засвідчена. Це, однак, не виключає, що Карамзин мав підстави для такого твердження.

19. **ВСЕВОЛОД ЧЕРМНИЙ**. + 1212 р. (ПСРЛ, т.VII, с.118) чи 09.1215 р. (Тат., т.ІІІ, с.192). Імовірно був сіверським князем (1202-1204), чернігівським (1204-1206, 1208-1210, 1212-1215) і великим князем київським (08.1202-11.1206, 04.1207-10.1207, бл.05.1210-15.07.1212). У 1179 р. одружився з донькою Казимира Справедливого,

якій тоді було 15 років (Бальзер, с.258). Один з найактивніших авантюристів початку XIII ст., організатор інтервенції в галицьку землю у 1206 р., боровся за Київ з Рюриком Ростиславовичем. На снемі 1206 р. добився закріплення чернігівських уділів за окремими гілками Ольговичів, чим стишив на короткий час протиріччя і дістав підтримку своїм амбітним планам. На цьому снемі було вирішено підтримати претензії Ігоревичів на Галицьке наслідство як синів Ярославни.

20. **ВОЛОДИМИР.** + 1201 р. (ПСРЛ, т.І, стб.416). Князь новгородський (1180-1181). В 1178 р. женився на доньці володимиро-суздальського князя Михайла Юрійовича. Без сумніві мав уділ в чернігівській частині землі. Вщиж по смерті Святослава Володимировича (1167) належав до володінь старшої гілки. Навряд чи правильно допускати, що тут не було окремого князя. Місто було зруйноване монголами в 1240 р. Якби вщижський уділ був просто з'єднаний з стародубським князівством, то Ростислав Ярославич не задовольнився би уділом в Сновську. Він підстав цей уділ, бо вщижський стіл був зайнятий котримсь з двоюрідних братів. Ним міг бути лиш В. (після 1181-1201).

21. **ГЛІБ.** + 1216? Князь коломенський (1179), канівський (1182-1190), переяславський (1190-1194), стародубський (1202–1204), новгород-сіверський (1204–1212) і чернігівський (1212–1216?). В 1182 р. женився на доньці овруцького князя Рюрика Ростиславовича. (Зотов, с.273).

22. **МСТИСЛАВ.** + 1223 р. на Калці. Князь козелський (1198?–1212), сіверський (1212–1216?), чернігівський (1216–1223). В 1182 р. женився на яській (аланській) княжні, своячениці Всеволода Велике Гніздо (Зотов, с.274-275).

23. **NN**, дочка. Видана за Мстислава Володимировича, сина дорогобузьского князя, який займав столи в Дорогобужі, а потім у Трипіллі і, можливо, Каневі (Карам., т.ІІІ, с.28, прим.44).

24. **БОЛЕСЛАВА.** У 1167 р. видана за Володимира, сина галицького князя Ярослава Осмомисла.

25. **NN**, дочка. Видана за рязанського князя Романа Гліборича. Святослав Всеволодович всіляко укріпляв зв'язки з рязанськими князями, пробуючи стримати активність Всеволода Велике Гніздо.

25А. **БОРИС** ? Знаний лиш з Любецького синодика (Зотов, с.274). Не зважаючи на переважаючу думку про перехід Тмутаракані до Візантії, це далеко не безперечно. За свідченням Хакані в 1175 р. на 75 лодях руська дружина з'явилась в Каспійському морі, напала на Ширван, здобула Шемаху, проникла на Куру, пішла до Лемберана і о. Руїнас біля Сарі (Дорн Б., Каспий. СПб., 1875, с. 20, 388–390, 529–530). Важко бачити в цьому просту вилазку з метою здобуття здобичі, а не продовження планомірної політики боротьби за вихід на Каспій через Манич та Дагестан. Подібним був і похід русів та алан на Дербент в 1033 р., про який згадується в турецькому наративному пам'ятнику XYII ст. Мюнеджимбаші (Минорский В.Ф., История Ширвана и Дербента X–XI веков. М., 1963, с. 70–71). В 1214 р. туркисельджукиии захопили Сінопу, один з головних портів Трапезундської імперії. Бл. 1221 р. султан Ала ад-дін Кей-Кубад І на прийомі в Кесарії вислухав жалобу сінопських купців, що їх пограбували "біля Хазарської переправи". Султан негайно послав на Сугдею (Судак) свій флот, очолений еміром Хасаном ед-дін Чобану. Жителі Сугдеї зібрали 50 тис. динарів викупу, а самі послали по половців по допомогу. В свою чергу половці послали по допомогу по архонта русів. Тим часом емір Чобану висадив десант і розбив половців. Малік (князь) підійшов до Сугдеї і вступив в переговори, в результаті яких обидві сторони домовились про мир. Князь послав в дар султану угорських коней, руський льон, дорогоцінності і 20 тис. динарів (Якубовский А.Ю., Рассказ ибн ал-Биби о походе малоазиатских турок на Судак, половцев и русских в начале XIII в.(ВВ т.XXY, 1928, с. 53–76). Цим маліком Русі міг бути лиш тмутараканський князь. Для допомоги Судаку кликати будь-якого іншого князя Русі не було ніякого змісту. І в сильно урізаному виді, без Білої Вежі, покинутої в 1117 р. (Мавродин В.В., Тмутаракань (ВИ, 1980, N 11, с.182)), при конкуренції Тани, де з XII ст. запанували італійці, та Сугдеї, можливо і при васальнії залежності від Візантії, Тмутараканське князівство могло проіснувати до монгольського розгрому. Лиш з кінця XIII—на початку XIY ст. рештки руського населення на Тамані асимілювались (ПСРЛ т. II, с. 8; Артамонов М., Белая Вежа (CA XYI, 1953; Труды Волго-Донской археологической экспедиции. т. 1–3, 1958–1963, МИА N 62, 75, 109). Якщо Тмутараканське князівство продовжувало існувати, то в ньому правили князі з старшої гілки Ольговичів. По Любецькому синодику гіпотетично реконструйована Р. Зотовим гілка наймолодшого сина Святослава Всеволодовича-Бориса, в котрого були сини МИХАЙЛО (поз. 53А), РОМАН (поз. 53В) і ІВАН (поз. 53Г). Роман прийняв постриг, а дружину Івана звали Феодосія. У Михайла Борисовича був син КОСТЯНТИН (поз. 73А). Ця гілка не залишила ніяких слідів в інших джерелах. Цілком можливо, що нащадки Всеволода Ольговича утримували Тмутараканське князівство. Срібні монети із зображенням архангела Михайла та легендою: "Господи, помози Михаилу", які рахуються монетами Олега-Михайла Святославича з кінця XI ст. могли належати і князю Михайлу Борисовичу з початку XIII ст.

26. **РОСТИСЛАВ-ІОАНН.** * 24.07.1273 р. + після 1214 р. (ПСРЛ, т.VII , с.170). Князь сновський (бл.1196-після1203) і вишгородський (1210-1214). 11.08.1187 р. одружився із Всеславою, дочкою Всеволода Велике Гніздо.

27. **ЯРОПОЛК-ГАВРИЇЛ.** + після 1214 р. Князь новгородський (1196-1197) і вишгородський (1210-1214). Його дружину звали Василиною (Зотов, с.275).

28. **NN**, дочка. У 1179 р. видана за переяслівського князя Володимира Глібовича (Зотов, с.275).

29. **СВЯТОСЛАВ-БОРИС.** * 1166 р. У 1185 р. брав участь у поході Ігоря Святославовича на половців як князь рильський. Згідно з Густинським літописом у 1191 р. ще княжив у Рильську. (ПСРЛ,

т.II, с.323). Дружину звали Ярослава (Зотов, с.275).

30. **ВОЛОДИМИР-ПЕТРО.** * 08.10.1171 р. (ПСРЛ, т.İİ, стб.562). + після 1211 р. Князь путівльский (бл.1184-після 1211) і галицький (1207-1208, 1210-1211). Одружений у 1186 р. з дочкою хана Кончака.

31. **ОЛЕГ-ПАВЛО.** * 1175 р. + 1205 р. (ПСРЛ, т.İİ, стб.600).

32. **РОМАН.** + 09.1211 р., повішений галицькими боярами. Князь звенигородський (1207-1208, 1210-1211) та галицький (1208). Учасник походу Ольговичів на галицьку землю. Переконав короля Андрія прислати на допомогу угорське військо, з допомогою якого вигнав з Галича брата Володимира. Був вигнаний Ростиславом Рюриковичем, знову прийнятий галичанами і, врешті, заарештований голим у лазні палатином Бенедиктом Бором. Утік з угорського полону. Коли Ігоревичі повернулися в галицьку землю, за його порадою було перебито до 500 бояр, включаючи їх лідерів Юрія Вітановича та Іллю Щепановича. Але Володислав Кормильчиш, Судислав і Пилип зуміли втекти. Вони організували угорську допомогу наступу Данила Романовича. Р. обороняв Звенигород і здався угорцям, але бояри викупили його з угорського полону і стратили, щоб помститися.

33. **СВЯТОСЛАВ-АНДРІЙ,** * 1174 р. +09.1211 р., повішений галицькими боярами. Князь волинський (1207) та перемишльський (1207-1209, 1210-1211). У 1187 р. одружився з Ярославою, дочкою овруцького князя Рюріка Ростиславича (Зотов.,с.276).

34. **РОСТИСЛАВ.** + 1211 р., повішений галицькими боярами. Князь теребовельский (1210-1211).

35. **NN**, дочка. У 1190 р. видана за Давида Ольговича. Схоже, що цим шлюбом був підтверджений союз між двома гілками Ольговичів. У такий спосіб було стримано розпад чернігівської землі на чернігівську та сіверську. Напевно, був підтверджений принцип наслідування по старшинству, в результаті чого Ігор Святославович у 1198 р. став чернигівським князем, а його сини, як молодші в роді, зберегли путивльське князівство, що і стало одним з головних стимулів їх інтервенції в галицьку землю.

36. **СВЯТОСЛАВ.** Як трубчевський князь згаданий під 1232 р. (ПСРЛ, т.İİİ, с.48; т.XV, с.359). Р.Зотов та М.Баумгартен вважали його сином Всеволода Святославовича, героя "Слова". У крайньому випадку це був його внук.

37. **ДАВИД.** + після 1196 р. (ПСРЛ, т.İİ, стб.668; т.VII, с.105). У 1190 р. одружився з дочкою сіверського князя Ігоря Святославовича. Можливо стародубський князь.

38. **МИХАЙЛО.** + 30.09.1246 р. в Орді (ПСРЛ, т.V, с.182-185). * 1179 р. (Тат. т.İİİ, с.121). Канонізований православною церквою. Князь переяславський (1206-?), князь сіверський (1215-1223), чернігівський (1223-1246), великий князь київський (бл.03.1238-бл.07/08.1239). Був одружений з дочкою Романа Мстиславовича від першого шлюбу. Суперник її зведеного брата Данила Галицького у боротьбі за галицьке наслідство.

39. **АНДРІЙ.** + 1262 р. (ПСРЛ, т.İİ, стб.848). М.Баумгартен повторив помилку Р.Зотова і "пропустив" А. У 1261 р. за А. видав дочку волинський князь Василько Романович. Напевно, це був не перший шлюб для обох, що й заплутало Р.Зотова, який порахував А. сином Всеволода Ярополковича (Зотов, с.25,278). Останнє дуже малоімовірно, оскільки було до десяти старших за Всеволода Ярополковича князів, які мали права на Чернігів, не кажучи про нащадків Михайла Всеволодовича та сіверських князів. А. був сіверським князем в 1223–46 та чернігівським у 1246-1262 рр.

40. **АГАФІЯ.** + 07.02.1238 р. під час взяття монголами Володимира-на-Клязьмі. 10.04.1211 р. видана за володимиро-суздальского князя Юрія Всеволодовича (Баумгартен, с.21).

41. **ВІРА.** Після 1208 р. видана за пронського князя Михайда Всеволодовича.

42. **БОРИС.** Разом з дружиною Анастасією згаданий у Любецькому синодику (Зотов, с.25,278). Можливо вщижський князь.

43. **ДАВИД.** 44. **АНДРІЙ.** 45. **СВЯТОСЛАВ-ДМИТРО.** Реконструкції Р.Зотова на підставі різних синодиків (Зотов, с.278).Можливо князі вщижські.

46. **МСТИСЛАВ-ФЕДІР.** + 1239 р. (ПСРЛ, т.İİ, стб.772,782). Вперше згаданий у 1234 р. М.Баумгартен слідом за Р.Зотовим помилково вважав М. чернігівський князем у 1235-1239 рр. М. лише прийшов на допомогу обкладеному монголами Чернігову. В 1235-1239 рр. чернігівським князем залишався Михайло Всеволодович, а в періоди його відсутности, в часи боротьби за Галич та Київ, його заміняв брат Андрій. М. був стародубським або сновським князем.

47. **ЄВФЕМІЯ.** У 1194 р. видана за Олексія Ангела, сина імператора Ісаака Ангела (1185-1195); (ПСРЛ, т.İİ(ПСРЛ, т.659). Після осліпнення і усунення батька, Олексій знайшов притулок у римського папи, а потім разом з дожем Венеції Енріко Дандоло підбив вождів хрестоносців до нападу на Константинополь. У липні 1203 р. на короткий час з допомогою хрестоносців проголошений імператором Олексієм VI. Скинутий 25.01.1204 р. Цей шлюб був результатом відродження зовнішньополітичної діяльності великих князів, насамперед Святослава Всеволодовича.

48. **NN**, дочка. У 1215 р. видана за переяславського князя Володимира, сина Всеволода Велике Гніздо.

49. **АНТОНІЙ** ? Знаний з Любецького синодика (Зотов, с.280). Можливо, що прийняв постриг в одному з монастирів.

50. **ВАСИЛЬКО** ? + 1223 р. у битві на Калці. За Татищевим, його звали Василько. Зотов на підставі Любецького синодика називає його Дмитром, а його дружину Мамелфою (Зотов, с.26,281). Може, Дмитро - хрестильне ім'я В.? Можливо князь козельский (1212–1223).

51. **АНДРІЙ.** + 1245 р. (Карам., т.IV, прим.62). Скоріше був сином Мстислава Глібовича (поз. 69), бо в 1238 р. козельским князем був зовсім юний князь Василь.

52. **ІВАН.** Знаний з Любецького синодика (Зо-

тов, с.281). Князь козельський (1223–до 1238).

53. **ГАВРИЇЛ**. Знаний з Любецького синодика (Зотов, с.281).

54. **ВСЕВОЛОД-ЛАВРЕНТІЙ**. Знаний з Любецького синодика. Дружину звали Анастасія (Зотов, с.25,281).

55. **ОЛЕГ**. + після 1228 р. (так вважали Р.Зотов і М.Баумгартен) чи в 1248 р. (за О.Раповим, який, найімовірніше сплутав О. з племінником). Як курський князь О. приймав участь у битві на р.Калці в 1223 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.744). У 1226 р. Михайло Всеволодович організував проти нього каральний похід.

56. **МСТИСЛАВ**. + 1241 р, (ПСРЛ, т.І, стб.470,523; т.Х, с.123). Князь рильский. Р.Зотов та М.Баумгартен вважали його сином Святослава Ольговича, що не викликає заперечень. Рильска волость як частина курського князівства закріпилася за нащадками Святослава Ольговича.

57. **ІЗЯСЛАВ**. + 1223 р. на Калці? (ПСРЛ, т.VII, с.236). Князь теребовельский (1210-1211) і путивльський (1211-1223?).

58. **ВСЕВОЛОД-СІМЕОН**. У 1206 р., коли Ігоревичі рушили завойовувати галицьку землю, залишився на путивльському князівстві (ПСРЛ, т.ІІ, стб.723). Дальша доля невідома.

59. **ІВАН**. Путивльський князь середини XIII ст. (Зотов, с.282).

60. **КОНСТЯНТИН**. Знаний з Любецького синодика (Зотов, с.282).

61. **МИХАЙЛО**. Загинув у Литві (Зотов, с.282).

62. **АГАФІЯ**. + після 31.08.1247 р. Видана у 1209 р. за мазовецького князя Конрада Казимировича (1187-1247); (МНР, т.ІІІ, р.353). Цим шлюбом новоспечений перемишльський князь Святослав Ігоревич шукав союзників у Польщі.

63. **ДМИТРО**. Курський князь із сіверської династії. Р.Зотов вагався, куди віднести цього князя. Імовірно, що Д. - християнське ім'я Мстислава Святославовича (табл.6, поз.56). Дружину його звали Феодора.

64. **ВАСИЛЬ**. Князь із сіверської вітки Ольговичів. Дружину його звали Фекла. (Зотов, с.283).

65. **АНДРІЙ**. Князь трубчевський. Найімовірнише, син Святослава Всеволодовича.

66. **ВОЛОДИМИР**. Князь чернігівський? (Зотов, с.284).

67. **МСТИСЛАВ**. * 1193 р. Дружину звали Мотроною (Зотов, с. 284).

68. **КОНТЯНТИН**. Жив у першій половині XIII ст.

69. **АНДРІЙ**. + 1245 р. у Монголії - за відомостями Плано Карпіні (Баумгартен, с.21). Можливо, тотожній Андрію Мстиславовичу (табл.6, поз.51).

70. **NN**, син. * 1233 р. + 1245 р. (відомості Плано Карпіні).

71. **МИХАЙЛО**. Жив на межі XIII і XIV ст. Дружину звали Марія (Зотов, с.287).

72. **ФЕДІР**. Відомий з синодика (Зотов, с.287).

73. **ВАСИЛЬ**. + 1238 при облозі Козельська. Князь козельський. Був малим хлопцем, котрий втопився в крові (так образно відбита загибель всього населення Козельська навесні 1238 р. під час походу Батия). На думку Р.Зотова, в. був сином Івана Мстиславича, що далеко не беззаперечно.

74. **ГЕОРГІЙ**. Князь курський (Зотов, с.288).

75. **МАРІЯ**. У 1228 р. видана за князя ярославського Всеволода Констянтиновича.

76. **АНДРІЙ**. Можливо тотожний своїм тезкам (поз.51 чи поз.69).

77. **NN**. син. Можливо, тотожний князю табл.6, поз.70.

78. **ОЛЕГ**. + 1285 р. Князь рильський і воргольський. Розміщення князів залежало від наслідування князівств. У XIII-XIV ст. родове старшинство втратило свою силу і наслідування столів відбувалося в межах батьківщини без переміщення. О. з допомогою татар убив сусіднього липецького князя Святослава. У відповідь сам був убитий братом покійного Олександром.

79. **СВЯТОСЛАВ-ФЕДІР**. Загинув у Литві. Дружину звали Євфімія (Зотов, с.288).

80. **ІВАН**. Князь путивльський. Убитий татарами. (Зотов, с.27,288).

81. **СВЯТОСЛАВ**. + 1285 р. в усобиці. Князь липецький (за Татищевим - с.Липець Орловської губернії), напевно, походив з сіверської вітки і був нащадком котрогось з молодших Ігоревичів. Виступив проти курського баскака Ахмата та його васала рильського князя Олега. С. перебив братів і слуг баскака, але був розбитий Олегом і загинув.

82. **ОЛЕКСАНДР**. + після 1285 р. Князь липецький. З допомогою татар розправився в убивцею брата Святослава рильським князем Олегом та його синами.

83. **ВАСИЛЬ**. Убитий татарами. Князь курський. Дружину звали Анастасія (Зотов, с.289).

84. **МИХАЙЛО**. Князь трубчевський (Зотов, с.289). Жив у другій половині XIII ст.

85. **ДМИТРО**. Новгород-сіверський князь. Дружину звали Марія. (Зотов, с.290).

86. **ТИМОФІЙ**. Новгород-сіверський князь.

87. **ФЕДІР**. Невідомо, якого князя син (поз.51, 69 чи 76).

88. **ДАВИД**. + 1285 р. Син рильського князя, згинув із батьком.

89. **СЕМЕН**. + 1285 р. Син рильського князя, згинув із батьком.

90. **ВОЛОДИМИР-ІОАНН**. Князь київський. Знаний з Любецького синодика (Зотов, с.295-296). М.Грушевський відносив його правління до першої чверті XIV ст. (Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. К., 1991, с.466). Напевно, князі путивльської династії зайняли ослаблений Київ на межі XIII і XIV ст.

91. **АНДРІЙ**. Князь овруцький (Зотов, с.296). Правив у першій чверті XIV ст. (Грушевський М.С. Op. cit., с.466).

92. **ТЕРЕНТІЙ**. Князь київський. Т. - ім'я хрестильне. Напевно, тотожний Станіславу, розбитому в 1321 р. Гедиміном на р. Ірпінь і вигнаному з Києва (ПСРЛ, т.XXXV, с.95, 152, 180, 184, 201, 221). За литовськими літописами, він утік у Брянськ, а потім в Рязань, де нібито одружився з дочкою місцевого князя Івана Олеговича і наслідував йому. Це явна вигадка. Доля Станіслава невідома. Можливо також, що саме

про цього князя йдеться в легендарній частині литовських літописів у розповіді про похід на князя Рингольта київського князя Святослава, луцького князя Льва та друцького князя Дмитра. Святослав-Станіслав-Терентій, напевно, був розбитий литовцями і втратив київський стіл у 1321 р.

93. **ФЕДІР.** У 1331 р. згаданий як київський князь. Разом з татарським баскаком і загоном у 50 чоловік напав на обоз новгородського владики Василя, поставленого митрополитом Феогностом (ПСРЛ, т.ІІІ, с.75-76; т.ІІ, с.350). Видно, що Ольговичі повернули собі Київ (Зотов, с.119-120; Квашнин-Самарин Н. По поводу Любецкого синодика// Чтения МОИДР, кн.4, М., 1837, с.224). Цей же князь згадується в Києві у 1361 р. (ПСРЛ, т.ІІ, с.350). Пропонують бачити в ньому двоюрідного брата Гедимина Ольгіманта-Федора Гольшанського (Любавський М.К. Очерк истории Литовско-Русского государства. М., 1910, с.23; Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения (Стрыйковский и его "Хроника") М., 1966, с.156-157; Батура Р. Борьба Литовского великого княжества против Золотой Орды. От нашествия полчищ Батыя до битвы у Синих Вод// Автореф. канд. дис. Вильнюс, 1972, с.21; Шабульдо Ф.М. Включення Київського князівства до складу Литовської держави у другій половині XIV ст.//УІЖ, 1973, N6, с.82). Слабість цієї версії полягає в тому, що Ольгімант Гольшанський ніде не названий Федором, а його син Іван, котрий загинув на р. Ворсклі у 1399 р., названий Борисовичем (ПСРЛ, т.35, с.65, 71, 72). У літописах розповідається і про приєднання київської землі Ольгердом у 1362-1363 рр., в чому не було би потреби, якби в Києві сидів литовський васал. Малоімовірна також підлеглість литовського васала татарському баскаку. За версією М.Дашкевича, Гедимін здобув Київ у 1333 р., але через опір татар змушений був залишити Ф. татарським данником. У 1362 р. Ольгерд просто змістив Ф., а не завоював Київ (Дашкевич Н.П. заметки по истории Литовско-Русского государства. К., 1988, с.42-64). Уразливість цієї версії очевидна. Тому і Антонович, і Грушевський не бачили в особі Ф. литовського васала (Антонович В.Б. Монографії, т.І, с.127-128; Грушевський М.С. Op.cit., с.486-487).

94. **ОЛЕНА.** Сестра Федора (Зотов, с.296).

95. **МИХАЙЛО.** Жив у першій половині XIV ст. (Зотов, с.290). Князь трубчевський?

96. **ІВАН.** Князь переяславський. Дружину звали Марія (Зотов, с.297).

97. **ОЛЕГ.** + 1321 р. у битві на р.Ірпінь (ПСРЛ, т.XXXV, с.95, 153, 180, 184, 201,221). Зотов його не згадує. Напевно, доводився братом Івану Дмитровичу. Ця гілка Ольговичів утримувала переяславську землю до походу Ольгерда в 1362 р. (Шабульдо Ф.М., с.84-85). Існування О. не є незаперечним, хоча, напевно, Гедимін дійсно виграв битву на Ірпені, а також на короткий час оволодів Києвом. Путивльські Ольговичі з допомогою татар повернули собі втрачені землі.

98. **ВАСИЛЬ.** Князь путивльський, сучасник попередніх князів (Зотов, с.299). Жив у першій половині XIV ст.

99. **ДМИТРО.** У 1372 р. займав овруцький стіл (ПСРЛ, т.XXXVII, с.34, 74). Напевно, це останній Ольгович, який ще зберігав удільні володіння в київській землі.

100. **ФЕДІР ОЛЕКСІЙОВИЧ.** У 1408 р. був путивльським князем (ПСРЛ, т.XXXVII, с.168). Це, напевно, один з останніх представників сіверської династії.

Ольговичі. Гілка Михайловичів

1. **ЄФРОСИНІЯ-ФЕОДУЛА.** * бл.1212 р. + 25.09.1250 р. Була заручена з Федором Ярославовичем, старшим братом Олександра Невського. Після його раптової смерті стала черницею (Баумгартен, с.54-55).

2. **РОСТИСЛАВ.** * близько 1219 р. Востаннє згаданий у документі 15.07.1264 р. Князь новгородський (1230-1231), галицький (1236-1238), луцький (1240), жупан березький і земплинський (бл.1245-1251), бан Мачви (з 1251 р.). Бл. 1244 р. одружився з Анною, дочкою угорського короля Бели IV (ПСРЛ, т.ІІІ, с.44-45; т.IV, с.29; т.X, с.99-102; т.XV, с.351-352; Палацкий Ф. О русском князе Ростиславе, отце чешской королевы Кунгуты и роде его//Чтения МОИДР, 1846, N3, с.11-16; Палаузов С.Н. Ростислав Михайлович, князь Мачвы//ЖМНП, 1851, N8, с.27-49; Вертнер, с.463-475; Codex diplomaticus Hungariae tcclesiasticus ac civilis Ed.G.Fejer. Buda. 1832, т.IV, V.3 (далі CDH) (d.15.07.1264) Боровся за галицький престол. Шлюб з Анною призвів до дальшої конфронтації Угорщини і Галицько-Волинської держави та останньої фази боротьби за галицьке наслідство. Після поразки під Ярославом у 1245 р. Р. відійшов у тінь, а після укладення союзу між Белою IV з Данилом Романовичем був переведений на південно-східну межу в Мачву.

3. **МАРІЯ.** + 07.12.1271 р. Видана 10.02.1227 р. за ростовського князя Василька Костянтиновича (ПСРЛ, т.VII, с.133-134).

4. **РОМАН СТАРИЙ.** + після 1288 р. Князь брянський (1246?-1263) і чернігівський (1263-1288). Слідом за родословними книгами і збірниками Діонісія (ГБЛ, ф.113, д.661; Бычкова М.Е. Состав класса феодалов России в XVI в. М., 1986, с.74-77) Р. Зотов та Г.Власьєв вважали Р. сином Михайла Всеволодовича. М.Баумгартен відкідав свідчення родословних і вважав Р. та інших синів Михайла потомками Всеволода Черемного неясного походження /?/.

5. **СЕМЕН.** За родоводом глухівський і новосильський князь у середині XIII ст. (Зотов, с.286).

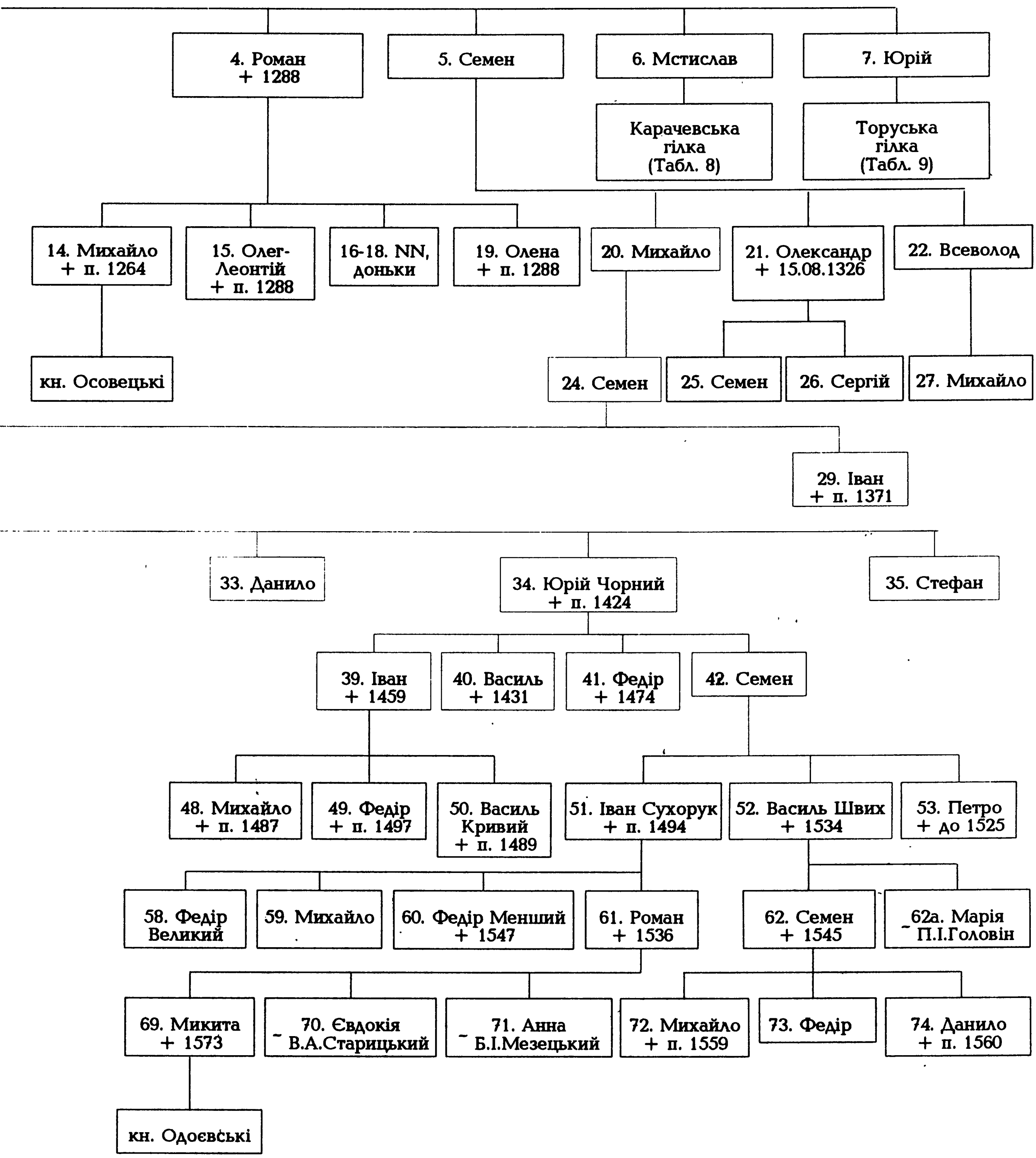
6. **МСТИСЛАВ.** Князь карачевський у середині XIII ст. Збірник Діонісія і деякі пізніші пам'ятки ставлять його вище Семена. Помилка тут очевидна - потомки Семена: Воротинські, Одоєвські та ін. стояли вище потомків М.-Мосальських, як старші серед Ольговичів.

7. **ЮРІЙ.** За родоводом - князь торуський у середині XIII ст.

Табл. 7. Ольговичі. Гілка Михайловичів.

- **Михайло Всеволодович** + 1246
  - 1. Євфросінія-Феодула * бл. 1212 + 25.09.1250
  - 2. Ростислав * бл. 1219 + 15.07.1264 ~ бл. 1244 Анна
    - 8. Михайло + 1269 ~ 1259 Марія
      - 23. Іван Асень + 1280 ~ 1278 Ірина
    - 9. Бела * 1250 + 1272
    - 10. NN, д. ~ 1. 1255 Михайло Асень 2. Коломан I
    - 11. Кунегунда + 09.09.1285 ~ 1. 1261 Пшемисл-Отокар II 2. 1284 Завіша Розенберг
    - 12. Агрипина + 1303/1309
    - 13. Маргарита * 1250 + п. 1290
  - 3. Марія + 07.12.1271 ~ 1227 Василько Костянтинович

- 28. Роман + п. 1385
  - 30. Василь
    - 36. Михайло
      - 43. Федір + п. 1459
      - 44. Василь ~ Євфросінія
        - 54. Іван + 1523
          - 63. Семен
          - 64. Іван + 1558
        - 55. Андрій + п. 1516
        - 56. Василь + п. 1492
  - 31. Лев
    - 37. Василь
    - 38. Федір + п. 1455 ~ Марія
      - 45. Михайло ~ Євфросінія
        - 57. Іван + 21.07.1534
          - 65. Володимир + 1558 ~ М.Ф. Телепньова-Оболенська
          - 66. Катерина + п. 1537
          - 67. Михайло * бл. 1510 + 1573
            - кн. Воротинські
          - 68. Олександр + 1565 ~ Марфа
      - 46. Дмитро + п. 1442 ~ Анна
      - 47. Семен + п. 1496
  - 32. Семен + п. 1404

4. Роман + 1288
5. Семен
6. Мстислав
7. Юрій
Карачевська гілка (Табл. 8)
Торуська гілка (Табл. 9)
14. Михайло + п. 1264
15. Олег-Леонтій + п. 1288
16-18. NN, доньки
19. Олена + п. 1288
20. Михайло
21. Олександр + 15.08.1326
22. Всеволод
кн. Осовецькі
24. Семен
25. Семен
26. Сергій
27. Михайло
29. Іван + п. 1371
33. Данило
34. Юрій Чорний + п. 1424
35. Стефан
39. Іван + 1459
40. Василь + 1431
41. Федір + 1474
42. Семен
48. Михайло + п. 1487
49. Федір + п. 1497
50. Василь Кривий + п. 1489
51. Іван Сухорук + п. 1494
52. Василь Швих + 1534
53. Петро + до 1525
58. Федір Великий
59. Михайло
60. Федір Менший + 1547
61. Роман + 1536
62. Семен + 1545
62а. Марія ~ П.І.Головін
69. Микита + 1573
70. Євдокія ~ В.А.Старицький
71. Анна ~ Б.І.Мезецький
72. Михайло + п. 1559
73. Федір
74. Данило + п. 1560
кн. Одоєвські

8. **МИХАЙЛО.** + 1269 р. Названий на честь діда - св. Михайла, що дозволяє віднести його народження бл.1245-1246 рр., коли для Ростислава ще існувала реальна надія повернутися на Русь. З 1262 р. згадується як бан Мачви і Боснії. У 1259 р. одружився з Марією, дочкою болгарського царя Івана II Асеня (Вертнер, с.473; Зотов, с.290).

9. **БЕЛА.** * 1250 р. + 1272р. Названий на честь другого діда-короля Бели IV. Це було уже в той час, коли Ростислав втратив надію на повернення на Русь. Бан Мачви у 1270-1272 рр. (Katona St. Historica Regum Hungariae t.VI. Buda, 1783, s.626).

10. **NN**, дочка. У 1225 р. видана за болгарського царя Михайла Асеня (1246-1256), а по його смерті стала дружиною його наступника Коломана I (1257); (Баумгартен, с.54-55).

11. **КУНЕГУНДА.** + 09.09.1285 р. 25.10.1261 р. видана за чеського короля Пшемисла-Оттокара II (+ 26.08.1278). У червні 1284 р. вдруге вийшла за магната Завішу Розенберга (Вертнер, с.527-536).

12. **АГРИПИНА.** + після 26.01.1303 р. і до 1309 р. У 1265 р. видана за польського князя Лешка Чорного, з яким розлучилася між 1271 і 1274 рр. (МРН, т.II, с.339; т.III, с.171, 177, 696; Бальзер, с.9, табл.VII).

13. **МАРГАРИТА.** * 1250 р. + після 1290 р. Посвячена в монастир у 1254 р., прийняла постриг у 1278 р., абатиса. (Wenzel G., Codex dipl. Arpad. cont//MHH, Diplomataria, t.IX, p.519).

14. **МИХАЙЛО.** У 1264 р. згаданий як князь брянський. Напевно, замінив батька, який у 1263 р. перейшов у Чернігів. Родоначальник князів Осовецьких, рід яких був відомий у Литві в XV-XVI ст. Осовик був брянською волостю, яку втримали наслідники М. після переходу Брянська до смоленської династії. (Boniecki A., Poczet rodow w wielkiem ksiestwe Litewskiem w XV i XVI wieku. W., 1887, s.229).

15. **ОЛЕГ-ЛЕОНТІЙ.** + після 1288 р., згадується як князь брянський і чернігівський під 1264 та 1274 рр. Можливо, замінив Михайла у Брянську і заміщав батька в Чернігові. Прийняв схиму під іменем Василя (Зотов, с.291).

16-18. Три незнані з імені дочки згадуються під 1263 р. (ПСРЛ, т.II, с.202).

19. **ОЛЕНА.** + після 10.12.1288 р. У 1263 р. видана за волинського князя Володимира Васильковича (Зотов, с.291).

20. **МИХАЙЛО.** Князь глухівський. У деяких родовідних, а за ним і в О.Зимина (Зимин, с.130) пропущений М. і Роман Одоєвський названий сином Семена (поз.5). Помилка легко спростовується хронологією: Семен почав княжити бл.1246 р., а Роман - після 1385 р. Помилка була виправлена вже в реєстрах Зотова та Власьєва.

21. **ОЛЕКСАНДР.** + 15.08.1326 р. в Орді (Зотов, с.291). Князь новосильський. У реєстрі Власьєва пропущений.

22. **ВСЕВОЛОД.** Князь устівський (Зотов, с.291). Діяльність його можна віднести до першої чверті XIV ст.

23. **ІВАН АСЕНЬ.** + 1280 р. Висунений провізантійськими колами болгарських феодалів, як претендент на царський престол, зайнятий вождем повсталих Івайлом. Коронований як Іван III Асень; правив у 1279-1280. Бл. 1278 р. імператор Михайло VII Палеолог видав за нього дочку Ірину (Хмыров М.Д. Алфавитно-справочный перечень государей русских и замечательных особ их крови. СПб., 1870, с.938).

25. **СЕМЕН.** Князь глухівський середини XIV ст.

26. **СЕМЕН.** Князь новосильський, убитий татарами. Згаданий у Любецькому синодику (Зотов, с.27,297).

27. **МИХАЙЛО.** Князь устівський. Згаданий у Любецькому синодику.

28. **РОМАН.** Згадується під 1375 і 1385 рр. Князь новосильський. Згідно з Рогозьським літописом, Р. "від насилля татарського переселився з Новосиля в Одоєв".

29. **ІВАН.** Згаданий під 1371 р. як князь новосильський. У 1371 р. одружився з дочкою великого князя Гедеміна Ольгердовича (Зотов, с.300).

30. **ВАСИЛЬ.** Князь новосильський і белевський. Родоначальник князів Белевських.

31. **ЛЕВ.** Князь новисильський і одоєвський. Родоначальник князів Воротинських. Версія Р.Зотова та Г.Власьєва, які вважали Л. батьком Федора Воротинського, виглядає досить мотивованою. У літературі, однак, перевага віддається верії П.Долгорукого, за якою батьком Федора Воротинського вважається Юрій Чорний (поз.34); (Долгорукий П. Российская родословная книга, ч.1. СПб., 1854, N38; Лобанов-Ростовский А.Б. Русская родословная книга, т.1, СПб., 1895, с.118; Рыбаков Б.А. Русские карты Московии XV-начала XVI вв. М., 1974, с.99). Л. ці автори вважають бездітним. Джерелом цієї версії служив Збірник Діонісія Звенигородського, а, можливо, і "Історія" князя Андрія Курбського (Курбський А.М. История о великом князе Московском. СПб., 1913, стб.130-131).

32. **СЕМЕН** + після 1404 р. Князь новосильський.

33. **ДАНИЛО.** Князь новосильський.

34. **ЮРІЙ ЧОРНИЙ.** Згаданий 1423-1424 рр. Князь новосильський і одоєвський. Родоначальник Одоєвських (Зотов, с.306).

35. **СТЕФАН.** Князь новосильський (Зотов, с.306).

36. **МИХАЙЛО.** Князь белевський.

37. **ВАСИЛЬ.** Князь новосильський (Зотов, с.309).

38. **ФЕДІР.** Згадується в 1442,1448,1455 рр. Князь новосильський, одоєвський і воротинський. Був одружений з Марією, дочкою новгород-сіверського князя Дмитра-Корибута Ольгердовича (Зотов, с.310). За даними П.Долгорукого, А.Лобанова-Ростовського, О.Зимина та ін., тотожний Федору Юрієвичу (поз.41). Воротинське князівство, вассальне до Литви, вперше згадується у 1427 р. (ПСРЛ, т.XII, с.201).

39. **ІВАН.** + 1459 р. Князь одоєвський. Прийняв постриг як інок Іона (Зотов, с.310).

40. **ВАСИЛЬ.** Князь одоєвський. Вбитий у Литві на Ошмані в 1431 р.

41. **ФЕДІР.** Князь одоєвський.

42. **СЕМЕН.** + 1474 р. Князь одоєвський. Сини

Юрія Чорного володіли Одоєвом по частинах. С. як наймолодший дістав найменьшу частку або був вигнаний братами. Тому першим з чернігівських князів перейшов на московську службу і незабаром загинув. (ПСРЛ, т.28, с.136).

43. **ФЕДІР**. Згаданий у 1459 р. Князь белевський.

44. **ВАСИЛЬ**. Згаданий у 1459 р. Князь белевський. Одружився з Єфросинією, дочкою князя Василя Івановича Оболенського.

45. **МИХАЙЛО**. Князь воротинський. Дружину звали Єфросинія. На карті С.Герберштейна воротинське князівство найбільше з усіх верховських.

46. **ДМИТРО**. + після 1489 р. Володів третиною Вортинська (Зимин, с.132). У грудні 1489 р. перейшов на московську службу (ПСРЛ, т.28, с.154; Сб. РИО, т.35, с.39-40, 232-234). За угодою 1494 р. великий литовський князь Олександр Казимирович визнав службу воротинських князів московському князю (ДДГ, N83, с.330). В архіві були договірні грамоти Воротинських з литовськими князями та інші дипломатичні документи, які свідчать, що Воротинські зберігали ще риси удільних володарів, які балансували між Литвою і Москвою. Д. одружився з Анною Костянтинівною Бабичевою (Бабич-Друцькою). Шлюб був бездітним. По смерті Д. його третина Воротинська перейшла не до племінника Івана, а до московського князя Івана III, який скористався правом сюзерена наслідувати виморочні уділи. В заповіті Івана III ця третина Воротинська віддана Юрію Івановичу (ДДГ, N89, с.359-360).

47. **СЕМЕН**. + 1496 р. (РК, т.I, с.27). Володів Мосальським, Серпейськом, Залідовом, Опаковом, Городечною, Лучином і третиною Воротинська (Сб. РИО, т.35, с.136). У 1492 р. С. останнім з воротинських князів перейшов на московську службу (Сб.РИО, т.35, с.80-84). Був одружений двічі: на дочці Можайського князя Івана Андрійовича та дочці ярославського князя Івана Васильовича. Шлюби потомства не дали, і його володіння (крім Мосальська) відійшли до Івана III.

48. **МИХАЙЛО**. Згаданий у 1497 р.

49. **ФЕДІР**. + 1497 р. Мав якусь частку у Воротинську. Одружився з дочкою князя Ярослава Оболенського (Зимин, с.132,149).

50. **ВАСИЛЬ КРИВИЙ**. Згаданий у 1489 р.

51. **ІВАН СУХОРУК (СУХИЙ)**. + після 1508 р. Володів з братами половиною Одоєва. У 1492 р. перейшов на московську службу і підбив братів захопити пловину Федора Івановича. 1494 р. великий князь Олександр Казимирович признав службу одоєвських князів московській державі (Зимин, с.134-135. У грудні 1502 І. очолював передовий полк у війську Семена Стародубського та Василя Шемячича в поході з Сівера в Литву на допомогу М.Л.Глінському був другим воєводою Великого полку.

52. **ВАСИЛЬ ШМИХ**. + 1534 р. З братами володів половиною Одоєва, в 1492 р. разом з ними захопив частку Федора Івановича. У 1494 р. вже перебував на службі у московського князя. В поході 1502 р. очолював полк правої руки. Влітку 1507 р. відбивав татар між Одоєвом та Белевом. Пізніше був московським намісником у Великих Луках. У кінці 1512 р. під час першого смоленського походу йшов у великому полку до Браславля. 1515 р. в Тулі очолював Великий полк. Під час набігу Мухаммед-Гірея на Москву в червні 1521 р. очолював російські війська на Угрі. Потім був перекинутий у Серпухов. У 1525 р. великий московський полководець князь Іван Михайлович Воротинський дістав два великокнязівських виморочних жеребки і частку Петра Семеновича в Одоєві. В. з цим племінником претендували на ці жеребки. Чим закінчився цей конфлікт - невідомо. Влітку 1527 р. В. очолював війська в Коломні, восени - в Ростиславлі. Влітку 1528 р. знову в Коломні. Ще до 1504 р. за свою службу дістав володіння в можайському повіті. Є відомості, що з 1506 р. В. був московським боярином.

53. **ПЕТРО**. + до 1525 р. Князь одоєвський. На московській службі з 1494 р. По його смерті частка Одоєва, що належала П., перейшла до великого князя, який передав її князю І.М.Воротинському.

54. **ІВАН**. Князь белевський. У кінці 1489 р. перейшов на московську службу, зберігши за собою белевський уділ. (ПСРЛ, т.28, с.319; Сб. РИО, т.35, с.47-51,58). У 1506-1507 рр. брав участь в обороні белевських і одоєвських земель. У 1512 р. - другий воєвода Полку правої руки, в 1513-му - перший воєвода Передового полку.

55. **АНДРІЙ**. + після 1516 р. Князь белевський. У 1490 р. перейшов на московську службу, але незабаром повернувся в Литву. З кінця 1492 р. - служилий князь Івана III, що було визнано московсько-литовською угодою 1494 р. У 1512 р. в раті князя М.І.Оболенського командував Передовим полком. У 1516 р. очолював Сторожовий полк на Вошані в раті князя В.С.Одоєвського. Пізніше був відпущений до себе у Белев.

56. **ВАСИЛЬ**. + після 1492 р. У 1490 р. вперше перейшов на московську службу, потім повернувся в Литву. З 1492 р. остаточно став московським васалом (Сб. РИО, т.35, с.58,152, 262; АЗР, т.I, N109).

57. **ІВАН**. + 21.07.1534 р. у засланні на Білоозері (Зимин, с.133). Князь перемишльський (місто на р.Оці південніше Воротинська) і воротинський. З осені 1487 р. на московський службі. При московському дворі займав особливе становище напівнезалежного володаря. У військових діях брав участь лише тоді, коли доводилося захищати південні і західні кордони, зв'язані безпосередньо з його уділом. Влітку 1507 р. обороняв одоєвську волость від татар. Восени був другим воєводою Передового полку в армії Василя Можайського та Василя Шомячича. В травні 1508 р. стояв на чолі Передового полку у війську того ж Шемячича. Восени 1508 р. поступився місцем першого воєводи князю В.В.Шуйському. В 1510-1511 р. у Тулі очолював Великий полк. Влітку 1512 р. в поході на Угру знову воєвода Передового полку. В поході із Козельська до Калуги очолював великий полк. Однак у кінці року в поході на Смоленськ лише третій воєвода Передового полку (після В.С.Можайського та В.В.Шуйського). У поході 1514 р. перший воєвода Передового полку в армії

А.В.Ростовського. В 1515-1519 рр. на тому ж посту при обороні південних кордонів. У 1521 р. під час походу Мухаммед-Гирея знаходився в Тарусі, а потім - у Серпухові. Разом з іншими воєводами звинувачений у зраді 17.01.1522 р. заарештований. Звільнений лише в лютому 1525 р., дав запис вірності і був прощений. Як компенсацію йому дали дві третини Одоєва і частку Петра Семеновича в тому ж Одоєві. У 1527 р. очолював полки в Одоєві, у 1529 р. - в Почепі, а потім у Серпухові. У 1530 р. в полках Д.Ф.Бельського, в січні 1531 р. - у Козельську, в лютому - у Тулі, влітку - в Одоєві як воєвода Великого полку. Влітку 1532 р. служив у Серпухові, а в 1534 р. при поході великої княгині Ольги в Коломну лише четвертий воєвода Великого полку. Йому не довіряли, тому не доручали самостійних операцій і посилали в походи лише з московськими воєводами. Причиною було становище удільного князя, який зберігав третину Воротинська, Перемишль, старий Одоєв, Новосиль та ін. волості. У серпні 1534 р. його заарештували у зв'язку з втечею у Литву С.Ф.Бельського і вислали на Білоозеро, де він незабаром помер, можливо, не без сторонньої допомоги.

І. був одружений двічі: на Анастасії Іванівні Захар'їній з родини відомих московських бояр (+ 1522 р.) та Анні Василівні (за Г.Власьєвим - Велико-Гагиній, за Зиміним - Шестуновій).

58. **ФЕДІР ВЕЛИКИЙ**. Знаний з родовідних.

59. **МИХАЙЛО**. Знаний з родовідних.

60. **ФЕДІР МЕНЬШИЙ**. + 1547 р. Князь одоєвський. Був на московській службі, можливо, з 1528 р. - боярин. З 1512 р. служив воєводою різних полків в армії І.М.Воротинського. Намістник у Муромі в 1537-1538 рр.

61. **РОМАН**. + 1536 р. (за Власьєвим) чи 1541 р. (за Зиминим). Може, з 1533р. був боярином. У 1536 р. другий воєвода Полку правої руки у війську Воротинського. Влітку 1527-1528 рр. служив у Тулі, в 1530 р. - під Окатовом, в 1531 р. знову був другим воєводою в Полку правої руки в армії Воротинського. Влітку 1533 р. ніс службу на Бобрику.

62. **СЕМЕН**. + 1545 р. Дружину звали Анна. Князь одоєвський. У травні 1533р. з окольничим І.В.Ляцьким очолював рать на Тулі.

62А. **МАРІЯ**. Видана за Петра Івановича Головіна (Казанський П. Село Новоспасское. М.,1847, с.115-116).

63. **СЕМЕН**. Відомий з родоводів.

64. **ІВАН**. + 1558 р. у засланні (Васильєа, т.І, ч.4, с.47) чи до 1555 р. (Веселовський С.Б. Последние уделы в северо-восточной Руси//ИЗ, т.22, 1947, с.121). У 1521-1536 рр. на різних посадах на військовій службі. Після його заслання белевський удел було ліквідовано і за заповітом 1572 р. Іван Грозний мав намір передати його сину Івану. Одружений з Анною Петрівною Захар'їною.

65. **ВОЛОДИМИР**. + 1558 р. Князь воротинський. Видний діяч епохи Івана Грозного. Одружився з княгинею Марією Федорівною Телепньовою-Оболенскою.

66. **КАТЕРИНА**. Згадується у 1537 р.

67. **МИХАЙЛО**. * бл. 1510 р. + 1573 р. Останній удільний воротинський князь. Один з найвидатніших полководців XVI ст. У 1572 р. переміг величезне військо Девлет-Гірея біля Серпухова та Молодей. Автор статуту станичної та сторожової служби (1570). Його успіхи і популярність призвели до трагічної загибелі: Іван Грозний звинуватив його у зносинах з Кримом і стратив. У результаті наступного походу хан легко здобув і спалив Москву. По його смерті вототинсько-перемишльський уділ було ліквідовано. Нащадки М. перейшли в розряд московської знаті, але великої ролі вже не відігравали. Рід Воротиньських обірвався у 1679 р. із смертю Івана Олексійовича, правнука М. Єдиний син І.О.Воротинського - Михайло + 1677 р. ще за життя батька, а наймолодша з трьох дочок - Анастасія, яка була одружена з П.О.Голициним, + у 1691 р.

68. **ОЛЕКСАНДР**. + 1565 р. Видатний діяч часів Івана Грозного. Прийняв постриг як інок Арсеній. Дружину звали Марфа.

69. **МИКИТА**. Страчений у 1573 р. (Веселовский С.Б. Последние уделы.., с.114-115; Скрынников Р.Г. Опричный террор. М., 1969, с.163-167). Був опричним боярином. По його загибелі одоєвський уділ був ліквідований. З нащадків М. найбільш відомі бояри Микита Іванович (+ 12.02.1689 р.) та Яків Микитович (+ 1697 р.), які відігравали велику роль при дворах Федора Олексійовича та Софії Олексіївної, а також поет-декабрист Олександр Іванович Одоєвський (26.11.1802-10.10.1839). Рід обірвався у 1869 р. із смертю Володимира Федоровича Одоєвського. Наслідниця роду Софія Іванівна в 1878 р. вийшла за Маслова, поклавши початок Гілки Одоєвських-Маслових.

70. **ЄВДОКІЯ**. Видана за двоюрідного брата Івана Грозного - князя Володимира Андрійовича Старицького (+ 1569 р.).

71. **АННА**. Видана за князя Бориса Івановича Мазецького.

72-74. **МИХАЙЛО. ФЕДІР. ДАНИЛО**. Ще зберігали якісь удільні імунитети в одоєвському князівстві, хоча й належали до московської служилої знаті середньої руки (Власьєв, т.І, ч.1, с.90-96).

Ольговичі. Карачевська гілка

1. **ТИТ**. Князь карачевський на межі XIII і XIV ст., знаний з родовідних.

2. **СВЯТОСЛАВ**. + 1310 р., убитий брянським князем Василем Олександровичем із смоленської династії. Князь карачевський (Зотов, с.291).

3. **ПАНТЕЛЕЙМОН**. Князь карачевський.

4. **АНДРІЯН**. + 1339 р. Князь козельський і звенигородський. Убитий племінником Василем Пантелеймоновичем. Одруженний з Оленою, дочкою литовськоко князя Гаманта (Ольгіманта?); (Зотов, с.292). У джерелах, на відміну від рідоводів, А. названий Андрієм. Г.Власьєв вирішив, що йдеться про двох різних князів: Андрія, сина Мстислава Михайловича, який зги-

нув у 1339 р., і Андріяна Титовича, який одружився з Оленою Гамантівною (Власьєв, т.І, ч.1, Прилож, табл.11). Для такої гіпотези, здається, підстав мало.

5. **СВЯТОСЛАВ**. Князь карачевський. У 1377 р. одружився з Феодорою, дочкою великого князя литовського Ольгерда Гедиминовича (Власьєв, т.І, ч.1, с.98,118).

6. **ВАСИЛЬ**. + 1338 р., загинув у бою. Князь карачевський.

7. **ФЕДІР**. Князь козельський. (Зотов, с.297).

8. **ІВАН**. Князь козельський. З 1371 р. васал Ольгерда Гедиминовича. Одружився з Агрипиною, дочкою великого князя рязанського Олега Івановича (Зотов, с.297). Союзом з рязанськими князями дрібні верховські князі намагалися зберегти свою назалежність від Литви та Москви. На межі XIV і XV ст. це ще вдавалося.

9. **ВАСИЛЬ**. Князь карачевський. У 1339 р. вбив свого дядька Андріяна. Напевно, це було боротьба за звенигородський уділ.

10. **ФЕДІР**. Князь звенигородський. Напевно, сини Андріяна відстояли звенигородську волость. У 1377 р. був васалом Литви. Дружину звали Софія.

11. **ІВАН БОЛХ**. Звенигородський князь. Родоначальник князів Болховських. Вони тримали дрібний уділ у звенигородському князівстві, а з середини XVІ ст. нічим не відрізнялися від середнього дворянства. Потомство Болховських виглядає так: Іван Болх-Іван-Олександр-Василь-Роман-Іван, Василь, Юрій, Ілля, Михайло. Старший з Романовичів згаданий у 1521 р. (Власьєв, табл.XII). Час ліквідації болховського уділу точно невідомий, напевно, ще в XV ст. З наступних поколінь Болховських найбільш відомі: кн.Семен Микитович, діяльність якого припадає на 1627-1677 рр.;у 1648-1649 рр. він був хотмизьким воєводою і вів дипломатичну переписку з гетьманом Б.Хмельницьким; Іван Дмитрович, який загинув у битві під Конотопом у 1659 р.(ГПБ, т.IV, 254, л.63).

12. **ФЕДІР**. Князь карачевський (кінець XIV ст.).

13. **ВАСИЛЬ**. Князь карачевський (кінець XIV ст.).

14. **ЮРІЙ**. Князь мосальський. Родоначальник родів князів Мосальських.

15. **МСТИСЛАВ**. Князь карачевський (можливо, на межі XIV і XV ст.).

16. **СВЯТОСЛАВ**. Князь карачевський (можливо на межі XIV і XV ст.); (Зотов, с.300).

17. **ТИТ-ЮРІЙ**. Згаданий у 1365 р. Князь козельський. Родоначальник Огінських і Пузин (Долгоруков П.І,50; IV,20-21).

18. **ІВАН ШОКУР**. Князь козельський. Родоначальник відомого дворянського роду Сатіних-Шокурових (Долгоруков П.І,50; IV,20-21), представники якого втратили княжий титул.

19. **ВАСИЛЬ ЗАЗРІПКА**. Князь козельський (можливо на межі XIV і XV ст.).

20. **РОМАН**. Князь козельський і звенигородський (можливо на межі XIV і XV ст.). Напевно, козельські князі володіли своїм князівством частками, претендуючи і на звенигородський уділ, який виділився з козельського князівства ще в першій половині XIV ст.

21. **ФЕДІР**. Згадується у 1380 і 1395 рр. Князь єлецький (Зотов, с.302). Родоначальник князів Єлецьких. Дві гілки цього роду походять від правнуків Ф. - Івана та Семена Юрійовичів. Їлецькі зберігали власні уділи ще в першій третині XVІ ст., будучи на московській службі (Кобрін, с.50). Найбільш відомий з них Дмитро Петрович Ї., з молодшої гілки (бл.1584 р.), окольничій, керівник посольства, яке в 1582 р. підписало в Ямі-Запольському мир з поляками (Книга посольская метрики Вел.кн.Литовського, т.ІІ, М., 1844, N83, с.263-242; ЦГАДА, ф.79, кн.14, л.1-34,262об.-290). Молодша гілка князів Єлецьких обірвалась у 1638 р. із смертю Федора Андрійовича, старша - у середині XIV ст., коли померли дочки Михайла Федоровича (Власьєв, табл.Х).

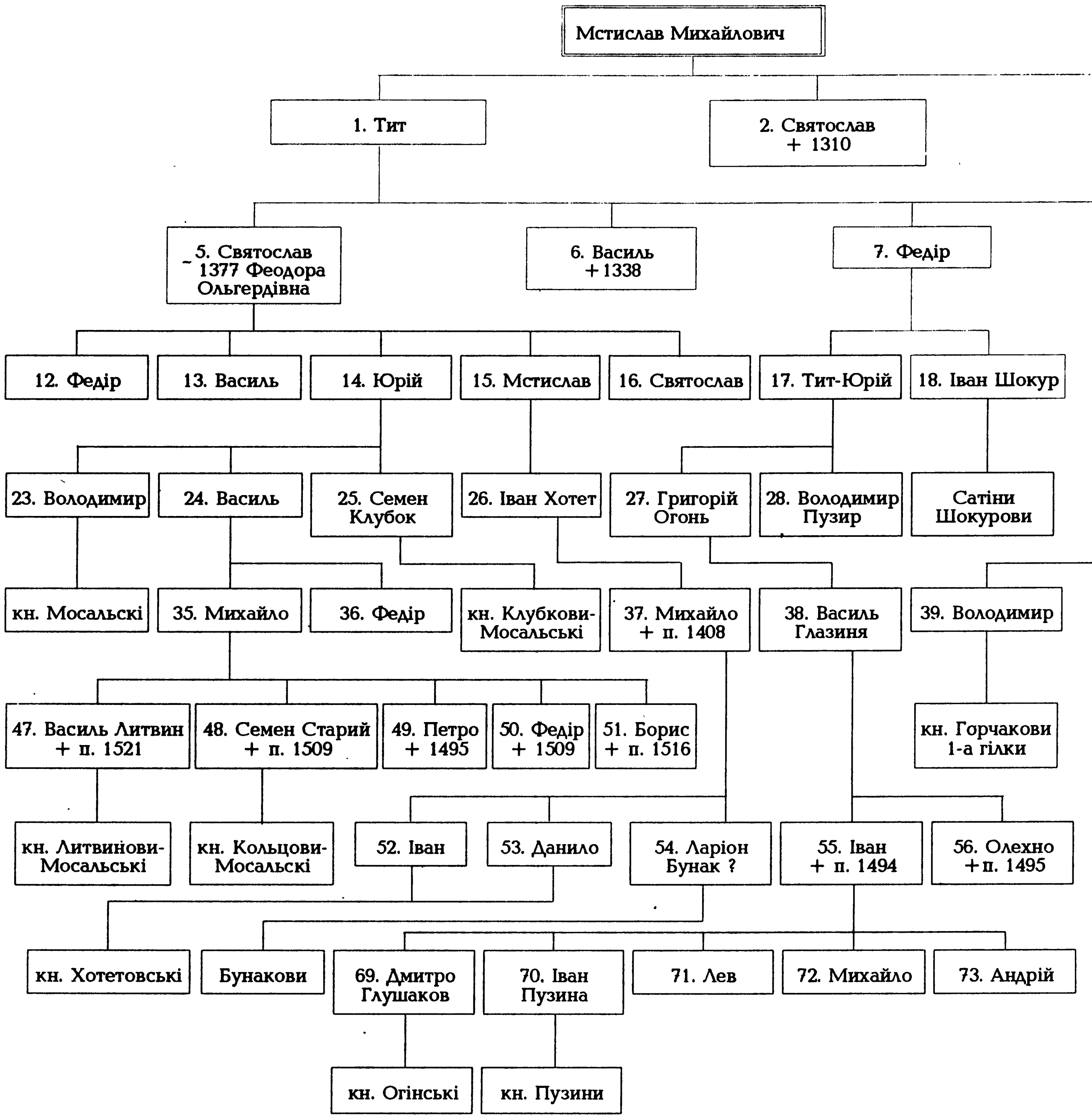
22. **ОЛЕКСАНДР**. Князь звенигородський. У 1408 р. в свиті Свидригайла Ольгердовича приїхав у Москву і залишився на московській службі (ПРСЛ, т.25, с.237).

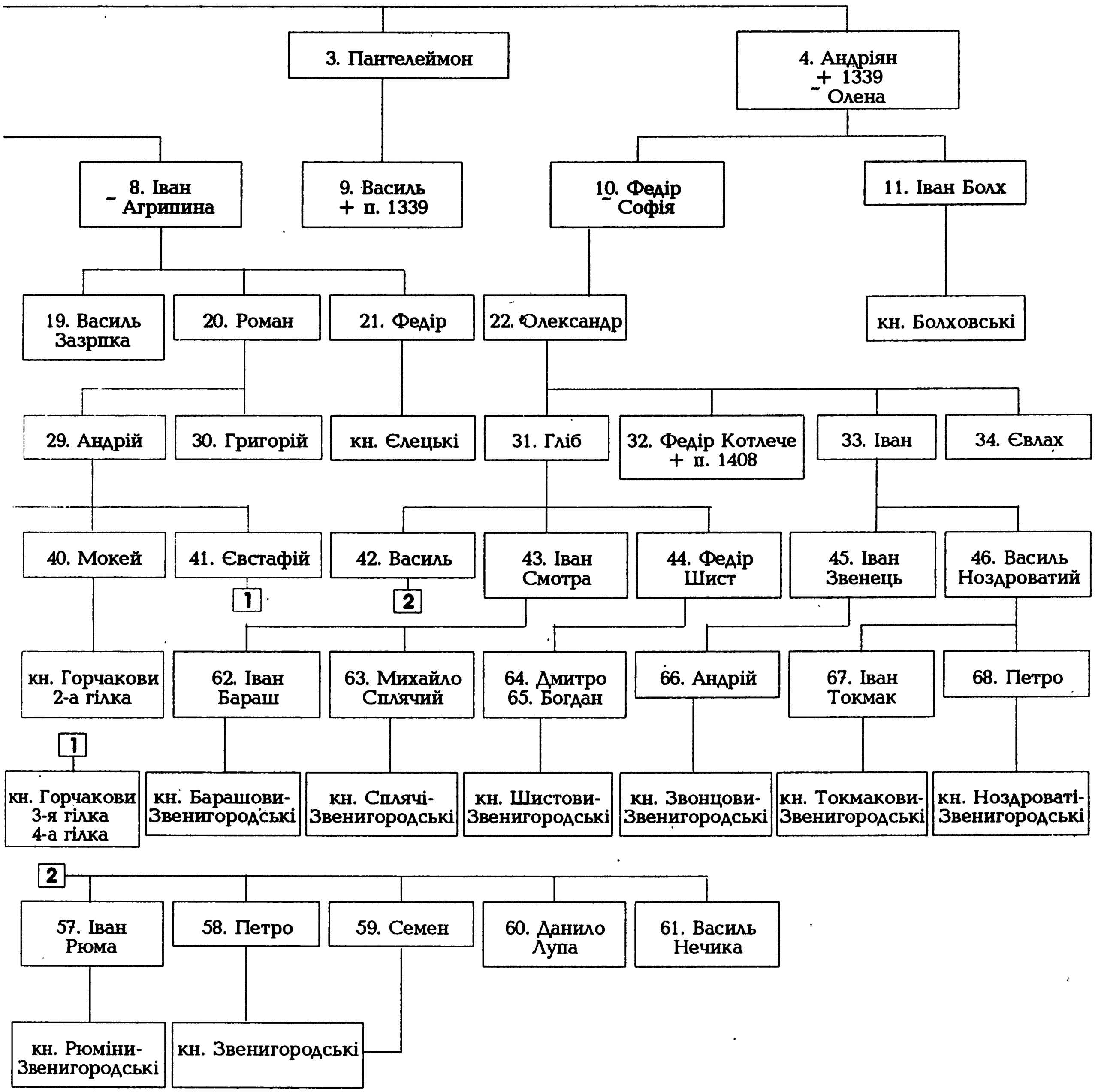
23. **ВОЛОДИМИР**. Князь мосальський. Потомки Юрія Святославовича втратили права на карачевський стіл і утримали лише мосальський уділ. Від В. походить численна родина князів Мосальських, яка згасла у кінці XVІІІ ст. (Зотов, с.306). Князі Мосальські не склали власного родовідного роспису. Родовід, побудований М.Е.Бранденбургом та Г.А.Влавьєвим, найбільш уразливий саме щодо потомків В. Усі вони служили литовській державі. Онуки В. Олександр, Петро, Юрій та Іван Тимофійовичі мали володіння в серединних білоруських землях. Бл. 1508 р. землі Петра в Мінському повіті перейшли до А.Дрождича (ЦГАДА, ф.389, Литовская метрика, кн.8, л.171 об.,224, 443). Петро Мосальський був одружений двічі: з дочкою М.Головинського, а потім з дочкою князя А.Сангушка, володіння яких були на Волині і Туровщині. Напевно, тоді він продав або обміняв свої мінські землі. Нащадки Петра дожили до початку XVІІ ст. Син Юрія - Іван + 1558 р., дочки - у другій половині XVІ ст. Останній з дітей Івана М. - Василь помер після 1607 р. Нащадки Олександра Тимофійовича померли до кінця XVІІІ ст. Сини Михайла Богдановича (+ 1572) Фрідріх та Януш були вже католиками. Найдовше православ'я дотримувались нащадки Богдана Михайловича (1577-1623), але з середини XVІІ ст. всі Мосальські уже перейшли в католицьку релігію. Особливо високих посад Мосальські не займали.

24. **ВАСИЛЬ**. Князь мосальський, напевно, на початку XV ст.

25. **СЕМЕН КЛУБОК**. Родоначальник князів Клубкових-Мосальських. Навесні 1500 р. його онуки Дмитро і Семен Івановичі разом з князями Трубецькими, які на той час, непевно, були їх сюзеренами, перейшли на московську службу. В поході 1512-1513 рр. вони були у великому полку М.І.Глінського (Сб. РИО, т.35, с.300,399). Їх батько Іван Семенович і старший брат Андрій у 1485 р. згадуються як литовські васали. Дуже дрібні уділи Мосальські зберігали ще в XVІ ст. За заповітом Івана Грозного третина Мосальська переходила безпосередньо до його сина, але князі Мосальські

Табл. 8. Ольговичі. Карачевська гілка.

3. Пантелеймон
4. Андріян
+ 1339
Олена
8. Іван
Агрипина
9. Василь
+ п. 1339
10. Федір
Софія
11. Іван Болх
19. Василь
Зазрпка
20. Роман
21. Федір
22. Олександр
кн. Болховські
29. Андрій
30. Григорій
кн. Єлецькі
31. Гліб
32. Федір Котлече
+ п. 1408
33. Іван
34. Євлах
40. Мокей
41. Євстафій
42. Василь
43. Іван
Смотра
44. Федір
Шист
45. Іван
Звенець
46. Василь
Ноздроватий
1
2
кн. Горчакови
2-а гілка
62. Іван
Бараш
63. Михайло
Сплячий
64. Дмитро
65. Богдан
66. Андрій
67. Іван
Токмак
68. Петро
1
кн. Горчакови
3-я гілка
4-а гілка
кн. Барашови-
Звенигородські
кн. Сплячі-
Звенигородські
кн. Шистови-
Звенигородські
кн. Звонцови-
Звенигородські
кн. Токмакови-
Звенигородські
кн. Ноздроваті-
Звенигородські
2
57. Іван
Рюма
58. Петро
59. Семен
60. Данило
Лупа
61. Василь
Нечика
кн. Рюміни-
Звенигородські
кн. Звенигородські

мали служити із своїми вотчинами (Зимин А.А. Служилые князья в Русском государстве конца XV-первой трети XVI в.- Дворянство и крепостной строй России XVI-XVIII вв., 1975, с.42). У Федора Івановича Мосальського (згаданий у 1496 р.) потомства не було. Останній з нащадків Дмитра Івановича - Семен Васильович К.-М. + 1661 р. З ним обірвалась гілка Клубкових-Мосальських. Правнук Семена Івановича - Дмитро Васильович К.-М. востаннє згадується у 1607 р.

26. **ІВАН ХОТЕТ**. Князь карачевський, родоначальник Хотетовських, напевно, з першої половини XVI ст. Сам карачевський уділ скоротився до околиць Карачева.

27. **ГРИГОРІЙ ОГОНЬ**. Князь козельський. За версією П.Долгорукого, яку підтримував Р.Зотов, був родоначальником князів Огінських. Власьєв досить переконливо виводить від Г. і Огінських, і Пузин.

28. **ВОЛОДИМИР ПУЗИР**. Князь козельський. Можливо, родоначальник князів Пузин (Пташицький С.Л. Князья Пузины. Историко-генеалогические мат. СПб., 1898).

29. **АНДРІЙ**. Князь козельський і перемишльський на межі XIV і XV ст. Родоначальник князів Горчакових.

30. **ГРИГОРІЙ**. Князь козельський і перемишльський.

31. **ГЛІБ**. Князь звенигородський. Про його приїзд у російську державу невідомо, але все його потомство служило удільним тверським князям. Їх володіння розміщувались у Кашині і Рузі.

32. **ФЕДІР КОТЛЕЧЕ**. Разом з батьком у 1408 р. в свиті Свидригайла Ольгердовича приїхав до Москви. Убитий татарами (Зотов, с.307).

33. **ІВАН**. + після 1466 р., московський боярин з 1447 р. За збірником Діонісія (який сам був звенигородським князем), у Олександра було два сини: Гліб та Іван. У різних редакціях родоводу згадуються Іван Великий й Іван Малий. У свиті Свидригайла був Федір Котлече, якого О.Зимін у своїй версії Звенигородських називає Іваном (Зимин, с.57). У літописній редакції названі Гліб, Іван та Євлах.

34. **ЄВЛАХ**. За Р.Зотовим, у Олександра було п'ять синів: Гліб, Федір, Іван Великий, Іван Малий та Євлах.

35. **МИХАЙЛО**. Князь мосальський у кінці XV ст.

36. **ФЕДІР**. Князь мосальський. Його сини Василь (згаданий у 1493 р.) та Іван (згаданий у 1493 і 1508 рр.) ще утримували уділи в мосальській волості. Нащадків у них не було.

37. **МИХАЙЛО**. Згаданий у 1408 р. Князь хотетовський.

38. **ВАСИЛЬ ГЛАЗИНЯ**. За Г.Власьєвим, родоначальник князів Огінських та Пизин.

39. **ВОЛОДИМИР**. Родоначальник 1-ї гілки князів Горчакових. Його нащадки володіли частинами козельського князівства, яке в 1494 р. увійшло до складу російської держави. Старшим з козельських князів був Іван Михайлович, востаннє згаданий у 1503 р. Прізвище "Горчакови" походить від його правнука Івана Федоровича Горчака (служив у 1538-1564 рр.). Найвидатнішими представниками роду, нащадки якого живуть і нині, були шурин О.В.Суворова генерал Іван Романович Горчаков (1716-1801) та канцлер Олександр Михайлович Горчаков (04.07.1798-27.02.1883), відомий політик і дипломат.

40. **МОКЕЙ**. Князь козельський. Родоначальник 2-ї вітки князів Горчакових. Горчаковими потомки М. почали називатись від Юрія Івановича (межа XVI і XVII ст.), слідом за старшою гілкою. Із смертю дочок Федора Савича Г. (1692-1740) ця гілка обірвалася.

41. **ЄВСТАФІЙ**. Князь козельський. Родоначальник 3-ї і 4-ї гілок роду Горчакових. 3-я гілка обірвалась у 1709 р. із загибеллю 23-річного кн. Петра Михайловича Горчакова. Ірина, дочка Микити Григоровича Горчакова, останнього з 4-ї гілки, згадується в 1740 р.

42. **ВАСИЛЬ**. Князь звенигородський. Мав володіння в Рузі, перебував на службі в московських князів. Записаний у Синодику Йосифа Волоцького.

43. **ІВАН СМОТРА**. + після 1494 р. Згадується в документах 1477-1494 рр. Служив волоцькому князю Борису Васильовичу (Акты феодального землевладения и хозяйства XIV-XV вв. М., 1956, ч.2, N2).

44. **ФЕДІР ШИСТ**. Родоначальник князів Шистових-Звенигородських. Були дворянами середньої руки. Мали володіння в дорогобузькому повіті.

45. **ІВАН ЗВЕНЕЦЬ**. + після 1496 р., окольничий. У 1468 р. з устюжанами брав участь у казанському поході, з 1475 р. син боярський, учасник походу на Новгород у 1477 р., посол у Крим в 1480 р., посол у Казань в 1482 р. У 1489 р. з устюжанським військом брав Вятку, влітку вже в чині окольничого був на прийомі імперського посла. В 1495-1496 рр. супроводжував Івана III в Новгород, у кінці 1496 р. посланий у Крим, звідки не повернувся. Родоначальник Звенцових-Звенигородських.

46. **ВАСИЛЬ НОЗДРОВАТИЙ**. + після 1509 р. Як і брат, служив при дворі Івана III на дипломатичній ниві. В березні 1484 р. їздив у Крим. У листопаді 1491 р. в Москві вів переговори з кримськими послами. У 1501 р. очолював похід на улуси Мухаммед-Еміна. В січні 1502 р. їздив у Казань. У кінці 1509 р. в чині окольничого супроводжував Василя III в Новгород. Родоначальник Ноздроватих-Звенигородських (Зимин, с.56-57).

47. **ВАСИЛЬ ЛИТВИН**. Згадується в 1500-1521 рр. Перейшов на московську службу. Родоначальник Литвинових-Мосальських. Найбільш відомий з них Василь Васильович Л.-М., який у 1584 р. очолював Розбійний приказ (Зимин А.А. В канун грозных потрясений. М., 1986, с.197). Останній з Литвинових-Мосальських Андрій Федорович + 1664 р. Його дочка Євдокія вийшла за князя Куракіна.

48. **СЕМЕН СТАРИЙ**. Згадується в 1508 р. Від його сина Василя Кольцо, який згадується в 1550-1554 рр., пішов рід князів Кольцових-Мосальських. Внук С. - Володимир Васильович К.-М. керував урядовими військами в невдалій битві на р.Лопасні восени 1606 р. (Булганов В.И. Крестьянские войны в России XVII- XVIII вв. М., 1976, с.32). Генерал-поручик Ф.М.Кольцов-Мосальсь-

кий на початку XVIII ст. здійснював будівництво Кам'яного Затону і других фортець на землях Запоріжської Січі. В 1826 р. померла остання з роду - Пелагея Олексіївна Плохова.

49. ПЕТРО. + 1495 р.

50. ФЕДІР. Згадується у 1500-1509 рр. Одружився з Анастасією Язловецькою, через що увійшов до лав найвищої знаті Польсько-Литовської держави. Ця гілка Мосальських дала кількох видатних діячів литовсько-білоруської історії. Андрії М. (+ 1651 р.) був брест-литовським каштеляном (1627), мінським (1643) і брест-литовським (1645) воєводою. Михайло Йозеф М. (+ 1768 р.) був мстиславським воєводою (1737), каштеляном троцьким (1742), каштеляном віленським і гетьманом польним литовським (1744) та гетьманом великим литовським (1762). Останій з цієї гілки Мосальських-Ксаверій Йосифович + 1787 р.

51. БОРИС. Згадується у 1516 р. Князь мосальський.

52. ІВАН. Родоначальник старшої гілки князів Хотетовських, яка обірвалася в 1793 р. із смертю Ірини Онисимівни, яка вийшла за Наришкіна.

53. ДАНИЛО. Родоначальник молодшої гілки князів Хотетовських, останній представник якої Федір Федорович згадується у 1676-1700 рр.

54. ЛАРІОН БУНАК. У кінці XVII ст. дворяни Бунакови представили в Розрядний приказ до комісії князя Долгорукого грамоту Василя Темного Ларі Бунаку княж Михайлову сину Хотетовському від 09.10.1461 р. на два села вяземського повіту (Акты XIII-XVII вв., представленные в Разрядный приказ представителями служилых фамилий после отмены местничества. Собр. и изд.А.Юшков, ч.1, м., 1898, N15; Акты социально-экономической истории Северо-Восточной Руси конца XIV-начала XV вв. Сост.А.И.Голубцов, т.III, М., 1964, N179). Комісія прийняла версію Бунакових щодо їх походження від князів Хотетовських. Цієї ж версії дотримувалися Р.Зотов, Г.Власьєв та ін. В.Кобрин вважає грамоту вдалою підробкою на базі подібних автогенічних грамот. У 1461 р. вяземський уділ належав до Литви, а Можайськ, князів якого дозволялось "перезивати", навпаки, входив у володіння Василя Темного (Кобрин, с.19-20). Однак у середені XV ст. прикордонні княжата часто змінювали своїх сюзеренів, тому твердо говорити про межі не доводиться. Комісія В.Д.Долгорукого була досить суворою, самі Бунакови саме в той період зазнали переслідувань з боку глави уряду князя В.В.Голіцина. Тоді ще були живі Іван Степанович, Онисим Іванович, Федір і Гаврило Федоровичі Хотетовські. Ніхто з них не протестував проти грамоти Бунакових. Отже, їх походження від князів Хотетовських досить вірогідне.

55. ІВАН. Згадується у 1494 р. Князь козельський.

56. ОЛЕХНО. Згадується у 1495 р. Князь козельський.

57. ІВАН РЮМА. Служив молодшим князям московської династії. Мав володіння, найвірогідніше, в Рузі. Родоначальник Рюміних-Звенигородських, які згасли із смертю Івана Афанасійовича (після 1576 р.).

58. ПЕТРО. Мав невеликі володіння в Рузі. Його сини Григорій Угрим, Василь, Іван Великий, Федір, Іван Меньший, Григорій Голова були дрібними вотчинниками.

59. СЕМЕН. Початок XVI ст.

60. ДАНИЛО ЛУПА. + 1538 р. Постригся у Волоколамському монастирі під іменем Діонісія. Автор збірника Діонісія - родовідної потомків чернігівського князя Михайла Всеволодовича (Бычкова М.Е. Состав класса феодалов России в XVI в. М., 1986, с.74-77; ГБЛ, ф.113, д.661).

61. ВАСИЛЬ НЕЧИКА. Володів вотчиною у Рузькому повіті в 1510 р. (Акты феодального землевладения.:.4, 2, N7).

62. ІВАН БАРАШ. На початку XVI ст. мав якісь землі (Акты феодального землевладения...N30), збкрігаючи удільні імунітети. Родоначальник Барашових-Звенигородських, які обірвалися на початку XVII ст. із смертю його внука Івана Недаша.

63. МИХАЙЛО СПЛЯЧИЙ. У 1516 р. мав вотчину в рузькому повіті (Акты феодального землевладения... N72). Родоночальник Сплячих-Звенигородських, від якого походить рід нинішніх Звенигородських.

64. ДМИТРО. Зберігав ще якісь володіння в дорогобузькому повіті. Із смертю його сина Івана обірвалася гілка Шистових-Звенигородських.

65. БОГДАН. Знаний з родовідних.

66. АНДРІЙ. Останній із Звенцових-Звенигородських.

67. ІВАН ТОКМАК. Родоначальник Токмакових-Звенигородських. Його сини Юрій та Василь в середині XVI ст. служили по Коломні, а потім по Каширі, що означає, що в них не залишилось ніяких родових володінь (Зимін, с.57). Ця гілка обірвалася в 1590 р. із смертю Юрія Івановича Чорного.

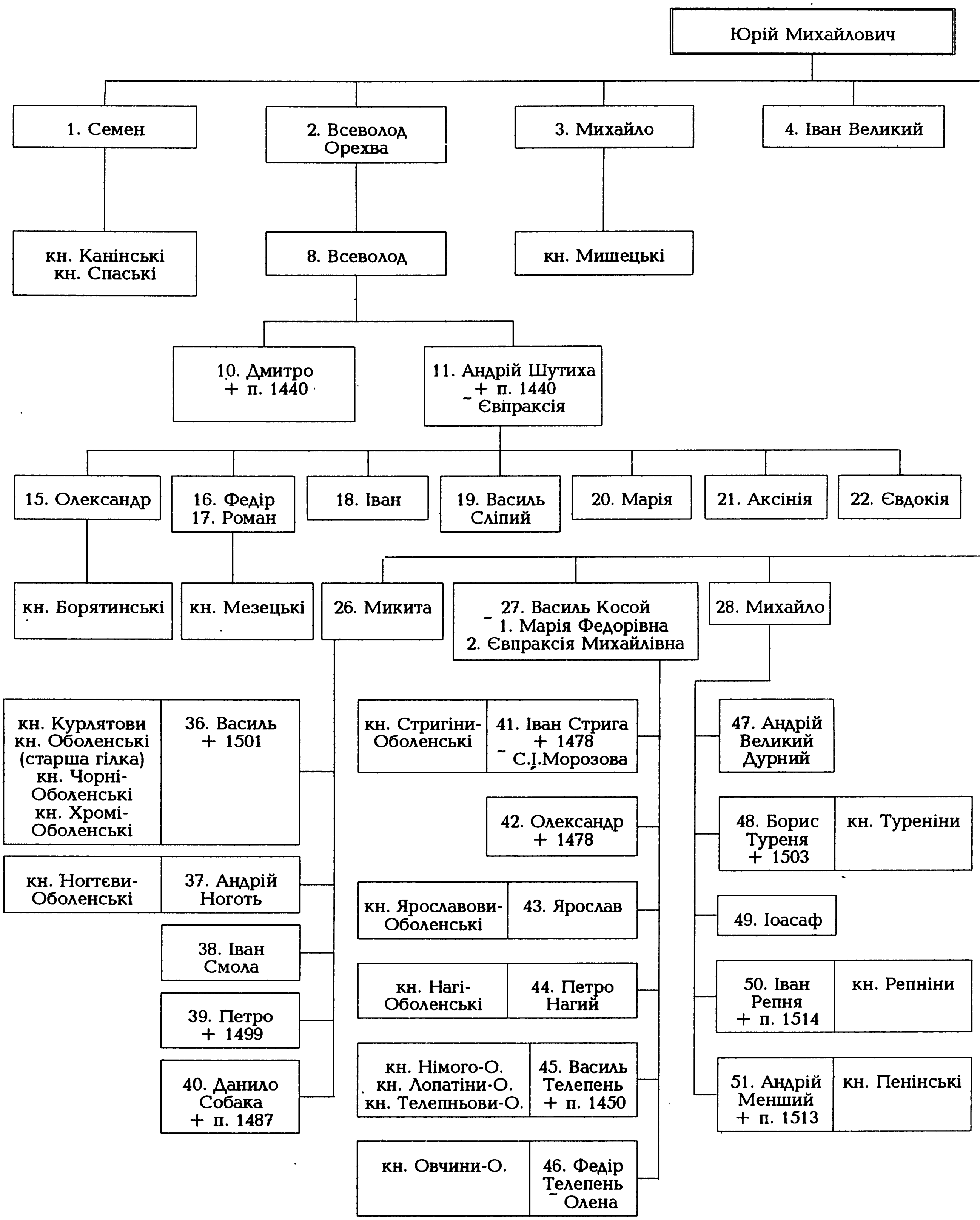
68. ПЕТРО. Втратив рештки удільних володінь. Останнім з Ноздроватих-Звенигородських був Микита Борисович, який згадується в 1649-1651 рр.

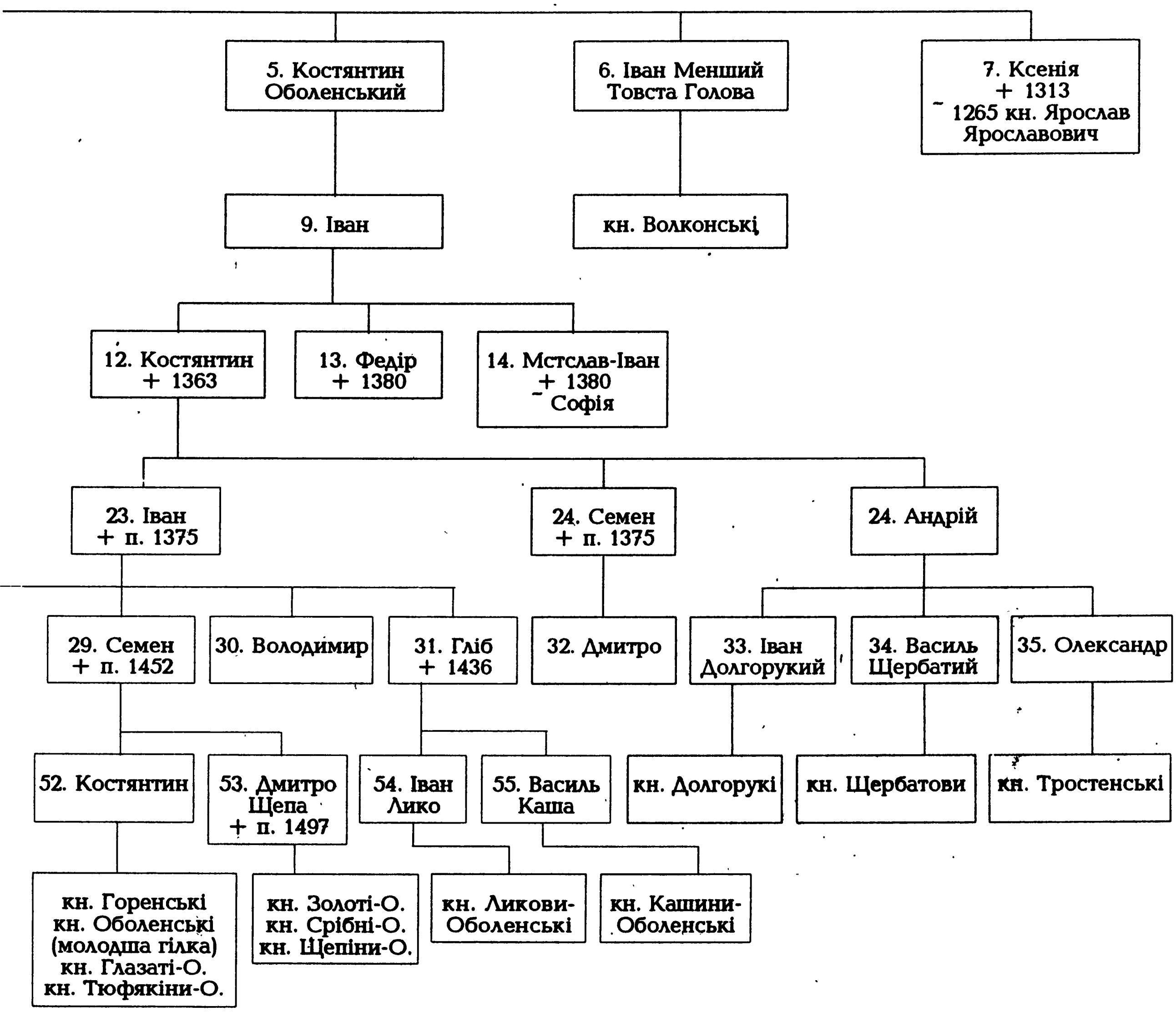
69. ДМИТРО ГЛУШАКОВ. Від його сина Богдана Огінського, який згадується в 1510-1542 рр. пішов литовський рід князів Огінських. Видатну роль у литовсько-польській історії зіграли такі представники роду, як Богдан Федорович (+ після 1601 р.), Богдан Матвійович (+ 1625), Богдан Григорович (+ 1658), Олександр Богданович (+ 1667), Михайло Богданович (+ після 1712 р.). До молодшої гілки роду, яка втратила княже достоїнство, належав польський композитор М.А.Огінський (1765-1833). З XVII ст. Огінські мали володіння на Україні.

70. ІВАН ПУЗИНА. Згадується в 1496 р. Родоначальник князів Пузин. За Г.Власьєвим, був внуком Василя Глазині. Пузини займали помітне місце серед литовської зниті (Пташицкий С.Л. Князья Пузины. Историко-генеалогические материалы. СПб., 1898).

71. **ЛЕВ.** 72. **МИХАЙЛО.** 73. **АНДРІЙ.** Знані з родовідних. Померли без потомства.

Табл. 9. Ольговичі. Торуська гілка

5. Костянтин Оболенський
6. Іван Менший Товста Голова
7. Ксенія + 1313 ~ 1265 кн. Ярослав Ярославович
9. Іван
кн. Волконські
12. Костянтин + 1363
13. Федір + 1380
14. Мстслав-Іван + 1380 ~ Софія
23. Іван + п. 1375
24. Семен + п. 1375
24. Андрій
29. Семен + п. 1452
30. Володимир
31. Гліб + 1436
32. Дмитро
33. Іван Долгорукий
34. Василь Щербатий
35. Олександр
52. Костянтин
53. Дмитро Щепа + п. 1497
54. Іван Лико
55. Василь Каша
кн. Долгорукі
кн. Щербатови
кн. Тростенські
кн. Горенські
кн. Оболенські
(молодша гілка)
кн. Глазаті-О.
кн. Тюфякіни-О.
кн. Золоті-О.
кн. Срібні-О.
кн. Щепіни-О.
кн. Ликови-Оболенські
кн. Кашини-Оболенські

Ольговичі. Торуська гілка

1. **СЕМЕН.** Князь торуський і канінський. Родоначальник фамілій князів Канінських і Спаських (Зотов, с. 293). Напевно, помер за життя батька, а його нащадки утримали невеликий канінський уділ, з якого потім виділився ще й спаський.

2. **ВСЕВОЛОД ОРЕХВА.** Князь торуський. Знаний з родовідних, напевно, на початку XIV ст.

3. **МИХАЙЛО.** Князь мишезький (від Мишеги?). Родоначальник князів Мишецьких. Ці князі рано втратили удільні володіння і почали шукати щастя на службі в інших землях. Напевно служили Новгороду або брали активну участь в його підпорядкуванні Москві, бо основні володіння М. розміщувалися в новгородських п'ятинах. У 1678 р. вони були найбільшими землевласниками регіону (Воробьев В.М., Дегтярев А.Я. Русское феодальное землевладение от "Смутного времени" до Кануна петровских реформ. Л., 1986, с. 116-120). У 1612 р. князь Борис Олександрович не захотів присягати шведам і поселився в глухих районах Помор'я. Його нащадок Андрій Денисов (1674-1730) став знаменитим вождем виговського об'єднання старообрядців. Князь Семен Іванович Мишецький у в 1736-1740 рр. служив на Україні і написав "Історію про козаків запорізьких..."

4. **ІВАН ВЕЛИКИЙ.** Знаний з родовідних. Напевно помер у молодості.

5. **КОСТЯНТИН.** Князь оболенський, напевно, напочатку XIV ст. Столиця його уділу м.Оболенськ розміщувалася неподалік від впадіння Протви в Оку. В Никонівському зведенні, де говориться про вбивство К. Ольгердом у 1363 р., він переплутаний із своїм онуком Костянтином Івановичем. К. в 1363 р. було би не менше 120-130 років. Цю помилку О.Зимін переніс у свою схему (Зимин, с. 45, 148).

6. **ІВАН МЕНШИЙ ТОВСТА ГОЛОВА.** Князь волконський. Родоначальник князів Волконських. Столицею їх князівства було невелике місто Волкона. Два його сини: Федір, князь торуський, і Мстислав, князь спаський, загинули на Куликовому полі в 1380 р. (Власьев, т. I, ч. 3, с. 327). Від Костянтина Федоровича пішла 1-а гілка Волконських, від Івана Федоровича - 2-а від Федора Федоровича, який згинув під Белевом у 1437 р., - 3-я. Наступне покоління втратило уділи, і їх діти вже служили старицьким князям. Князь Потул Волконський у 1533 р. був біля "місця" на весіллі Андрія Івановича з княжною Хованською, а князь Іван Волконський у 1555 р. ніс каравай на весіллі Володимира Андрійовича і княжни Одоєвської. З другої половини XVI ст. Волконські в числі дворянських родин, які всі надії пов'язували з військовою службою. Чини їхні тримаються на рівні дітей боярських. Михайло Волконський згинув у 1578 р. під Кесею, Іван - у 1656 р. при штурмі Смоленська, Данило і Тимофій - у 1659 р. під Конотопом (Волконская Е.Г. Род князей Волконских. СПб., 1900). Найбільш відомі з роду: генерал-лейтенант Григорій Семенович Волконський (+ 1721), генерал-фельдмаршал Петро Михайлович (1776-1862) та декабрист, генерал-майор Сергій Петрович (1788-1865).

7. **КСЕНІЯ.** + 1313 р. як інокиня Марія. В 1265 р. видана за тверського князя Ярослава Ярославича (Зотов, с. 295).

8. **ВСЕВОЛОД.** Князь торуський бл. першої половини XIV - кінця XIV ст.

9. **ІВАН.** Князь оболенський бл. першої половини XIV ст.

10. **ДМИТРО.** Князь торуський. Згаданий у 1440 р.

11. **АНДРІЙ ШУТИХА.** Князь мезецький. Дружину звали Євпраксія (Зотов, с. 304). Мезецький уділ виділився з торуського князівства десь на початку XV ст.

12. **КОСТЯНТИН.** + 1363 р., убитий Ольгердом в Оболенську (Никон., ч. IV, с. 21; ПСРЛ, т. XI, с. 11). Але К. переплутаний з дідом Костянтином Юрійовичом, про що вже говорилося. У Холмогорському літописі згаданий під 1375 р. (ПСРЛ, т. 33, с. 87). Але там братом оболенського князя названий торуський князь Іван. Напевно, літописець переплутав Семена Костянтиновича з його батьком чи просто перекрутив Семена Костянтиновича в Костянтина Семеновича.

13. **ФЕДІР.** Князь торуський. Згинув на Куликовому полі в 1380 р. (Повести о Куликовской битве. М., 1959, с. 457). За Є.Волконською та Г.Власьєвим був сином Івана Меншого Товста Голова і родоначальником усіх трьох гілок князів Волконських. Родовід Волконських у цій частині досить непевний.

14. **МСТИСЛАВ-ІВАН.** Князь торуський. Згинув на Куликовому полі в 1380 р. Може, був сином Івана Меншого Товста Голова. Дружину звали Софія (Зотов, с. 305). У джерелах Куликовського циклу всі торуські князі назваються від загальної волості (без поділу на дрібніші уділи), що ускладнює їх ідентифікацію. Фактично на той період торуська волость поділялась на канінський, спаський, мишецький, оболенський, волконський, мезецький і власне торуський уділи, частина з яких ділилась на частки.

15. **ОЛЕКСАНДР.** Князь борятинський. Родоначальник князів Борятинських. Борятинський уділ виділився з Мезецького уділу, напевно, ще за життя Андрія Шутихи. Князі Б. удільні права втратили на межі XV-XVI ст. В духовній Івана III Борятин передається бежецькому князю Семену Івановичу як одна з козельських волостей. У Тисячній книзі Б. записані по Коломні, Каширі, Калузі, Боровську, Вязьмі, Ярославлю, Суздалю, і лиш один - по Торусі (Кобрин, с. 80), що свідчить про втрату ними практично всіх родових володінь. В 1678 р. бояри Іван Петрович та Юрій Микитович Борятинські були майже єдиними Рюриковичами в Думі, які не мали володінь в родових гніздах. Найбільш відомі Борятинські: поет Олександр Петрович (1815-1879) генерал-фельдмаршал Олександр Іванович (1815-1879). (Богданович

Е.В. Род князей Барятинских, ист. очерк. М., 1893). Одна гілка Б. емігрувала в Литву. Представник її князь Юрій Борятинський був одним з лідерів магнатської опозиції Жигмонту Августу в середині XVI ст.

16. **ФЕДІР**. Князь мезецький. Родоначальник старшої гілки князів Мезецьких. У нього було п'ять синів: Михайло, Федір Сухий, Петро, Василь Кукубяка та Іван Говдиревський. У 1492 р. Петро був захоплений двоюрідним братом Михайлом Романовичем, який перейшов на російську службу. За московсько-литовськюо угодою 1484 р. Мезецьк перебував у спільному володінні Федора Сухого, Василя Кукубяки, Михайла Романовича та синів Івана Говдиревського: Василя і Федора. За угодою 1494 р. на литовській службі залишився Петро Федорович. Разом з Федором Сухим він лишався литовським васалом. У 1498 р. Михайло і Петро Федоровичі померли бездітними. У Федора Сухого був син Іван, у Василя Кукубяки - Іван та Михайло. В 1503 р. всі князі Мезецькі перейшли на московську службу. Іван III виміняв їх столицю на с.Олексин у Стародубі-Ряполовському, причому "суд і дань" з цього села залишилися за великокнязівським скарбом. Частина їх нащадків повернулася до Литви. В генеалогії, яку склав Ю.В.Татищев, ці гілки висвітлені неповно (Татищев Ю.В. Род князей Мезецких. - Изв. имп. Русского генеалогического об-ва. СПб., 1903, вып. 2, с. 48-71).

17. **РОМАН**. Князь мезецький. Родоначальник молодшої гілки князів Мезецьких. У 1470 р. видав дочку за углицького князя Андрія Васильовича (ПСРЛ, т. 33, с. 120). Його син Михайло перейшов на московську службу, захопивши з собою старшого брата Семена та двоюрідного брата Петра і оволодівши їх частками Мезецька. Михайло з сином згинули під Казанню, Петро + після 1513 р. Сини Семена: Андрій (+ після 1513 р.), Іван (+ до 1539 р.), Петро (згадується в 1512 р.), Федір (+ після 1531 р.) та Василь (+ після 1535 р.) займали другорядні посади в прикордонних військах. Вони втратили удільні права і мали незначні маєтки в суздальських волостях (Зимин, с. 135-136).

18. **ІВАН**. Князь мезецький. При великому князі литовському Казимирі дістав частину доходів від смоленського і путивльського мит (РИБ, т. 27, стб. 322-324). Будучи бездітним, продав у кінці XV ст. свою частку Мезецька племіннику Петру Федоровичу, долю якого захопив двоюрідний брат Михайло Романович (Сб. РИО, т. 35, с. 147).

19. **ВАСИЛЬ СЛІПИЙ**. 20. **МАРІЯ**. 21. **АКСИНІЯ**. 22. **ЄВДОКІЯ**. Знані з родовідних.

23. **ІВАН**. Як князь торуський згаданий у 1375 р. (ПСРЛ, т. 33, с. 87). Старші гілки втратили торуський уділ, який перейшов до Оболенських.

24. **СЕМЕН**. Князь оболенський, згадується у 1375 р., васал Дмитра Донського. В літописі помилково переплутаний з батьком.

25. **АНДРІЙ**. Князь оболенський в останній чверті XVI ст. (Власьев, т. І, ч. 2, с. 251-252).

26. **МИКИТА**. Князь торуський на межі XIV і XV ст.

27. **ВАСИЛЬ КОСИЙ**. + після 1462 р. Князь торуський і оболенський. Перейшов на московську службу. В 1443 р., очолюючи великокнязівське військо, переміг царевича Мустафу. В 1445 р. взяв у полон мурзу Бегича. В 1450 р. як великий воєвода завдав вирішальної поразки Дмитру Шемяці. Боярин Івана III (ПСРЛ, т. VIII, с. 111; т. 28, с. 110; Акты феодального землевладения и хозяйства XIV-XVI вв. М., 1951, ч. 1, N103, 126). Здається, перед смертю прийняв постриг як Варсофоній (Зотов, с. 313). Був одружений двічі: з Марією Федорівною Всеволож-Заболоцькою, а по її смерті - з княгинею Євпраксією Михайлівною Белевською.(Власьев, т. І, ч. 2, с. 253).

28. **МИХАЙЛО**. Князь оболенський (бл. середини XV ст.).

29. **СЕМЕН**. + після 1452 р. Князь оболенський. Васал великого князя московського Василя Темного. У 1446 р. після осліплення свого сюзерена разом з серпуховсько-боровським князем Василем Ярославичем втік до Литви, де обидва отримали Брянськ (ПСРЛ, т. IV, с. 125). У 1447 р. обоє виступили з Брянська на допомогу Василю Темному.

30. **ВОЛОДИМИР**. Князь оболенський (бл. середини XV ст.).

31. **ГЛІБ**. + 1436 р. Князь оболенський. Прихильник Василя Темного. Убитий звенигородським князем Василем Косим.

32. **ДМИТРО**. Князь оболенський. Знаний з родословних.

33. **ІВАН ДОЛГОРУКИЙ**. Князь оболенський. Родоначальник князів Долгоруких. Родовід цієї гілки князів Оболенських складений відомим істориком і генеалогом князем Петром Володимировичем Долгоруким (1816-1868); (Долгоруков П. Сказание о роде князей Долгоруковых. СПб., 1840). У XVII ст. молодша гілка почала називатися Долгорукови, старша - обірвалася в XVIII ст. Князь І. перейшов на московську службу і втратив удільні права. Його син Володимир і внуки Семен та Федір згадуються бл. 1496-1498 рр. у поземельному акті на малоярославецькі землі (Акты социально-экономической истории Северо-Восточной Руси конца XIV - начала XVI в. М., 1952, т. І, N609). Піднесення роду почалося з середини XVII ст. Відомі: боярин князь Юрій Олексійович Долгоруков (+ 1682 р.) - переможець Разіна; петровські дипломати Григорій Федорович Долгорукий (1656-1723) і Василь Лукич Долгорукий (1670-1739), відомий діяч петрівської епохи Яків Федорович Долгорукий (1639-1720), генерал-фельдмаршал Василь Васильович Долгоруков (1667-1746) та письменник-мемуарист Іван Михайлович Долгорукий (1764-1823). З роду Долгоруких походить і претендент на королівський престол України Олексій (Олелько) II. Генерал від інфантерії князь О. Долгорукий був Головнокомандуючим Української Армії в 1918 р. при гетьмани Скоропадському і лідером військово-монархічної партії, яка стояла за утворення української монархії. Після зречення гетьмана він виїхав в Одесу. Активно протидіяв Добровольчій Армії. Монархісти рахували його після зречення гетьмана претендентом на українську корону. В

1919 р. він був захоплений більшовиками, які його розстріляли в Києві. Його син Микола коронувався 27.10.1938 р. в Хусті як король Руси–України. В нього було дві доньки Ольга–Беата та Юлія. Від шлюбу Ольги–Беати з герцогом Л. д'Анжу–Дураццо з бічної гілки Аджуйської династії. Актома короля Миколи I від 4.05.1969 р. був адоптований і проголошений наслідником престолу. Король Олексій II живе в Мадріді і має надію, що український народ ще забажає встановлення монархії.

34. **ВАСИЛЬ ЩЕРБАТИЙ.** + після 1495 р. (РК, с. 25). Родоначальник князів Щербатових. Перейшов на московську службу і втратив удільні права. Його син Василь, схоже, служив старицькому князю (Зимин, с. 55). У Василя було шість синів: Іван, Михайло, Олександр, Василь, Григорій та Сильвестр. Від них походить численна родина князів Щербатових. Найвідоміший з них: історик Михайло Михайлович Щербатов (1733-1790), автор "Історії Російської" і перших генеалогічних таблиць Рюриковичів. Цікаво, що саме у Щербатових уціліли фрагменти бібліотеки чернігівських князів - "Ізборники" XI ст.

35. **ОЛЕКСАНДР ТРОСТЕНСЬКИЙ.** Родоначальник князів Тростенських. Центром їх уділу була невелика волость Тросна в Звенигородському повіті (Власьев, т. I, ч. 3, с. 326). Його сини Тимофій, Андрій Голодний та Іван Колишевський згадуються на межі XV і XVI ст. на московській службі. Бл. 1496-1498 рр. в одному акті по Малоярославцю згадується князь Данило Олександрович Оболенський, якого В.Кобрин вважає сином О. Виходить, що сини О. втратили удільні права. У Тимофія було п'ять синів: Петро, Федір, Йосип, Василь та Іван. Петро був новгородським поміщиком, Федір служив у невисоких чинах у 1527-1531 рр., Йосип був намісником (1527) та воєводою (1534), Іван згадується в розрядах за 1519 р. Андрій Голодний мав трьох синів: Федора, Івана, Тимофія; Іван Колишевський - одного сина Івана. В 1552 р. під Казанню загинув старший з правнуків О. - Федір Петрович. У 1565 р. Іван Іванович Козлина-Тростенський був воєводою. Рід князів Т. згас до 1651 р. із смертю Дарії Афанасівни Тростенської.

36. **ВАСИЛЬ.** + 1501 р. З 1474 р. служив при дворі углицького князя Андрія Васильовича. Боярин. У 1479 р. від імені свого сюзерена вів переговори з Іваном III. В 1487 р. брав участь у поході на Казань. Бл. 1480 р. перейшов на московську службу (Зимин, с. 44). У нього було троє синів: Іван Курля, Михайло і Микита Хромий.

Від старшого сина походить рід князів Курлятєвих. Він служив в Угличі; в 1507 р. Іван Курля командував нарядом у війську князя Дмитра Жилки. В нього було троє синів: Михайло, Костянтин і Дмитро. Костянтин з середини XVI ст. був уже боярином. Дмитро дістав боярство у 1549 р., був воєводою під час Казанської і Лівонської воєн, учасник Вибраної ради. У 1562 р. разом з сином насильно пострижений в іноки, а потім, напевно, страчений. Володимир Костянтинович Курлятєв був воєводою у 1565 р.

Від другого сина В. - Михайла (+ після 1551 р.) походить старша гілка нині живучих князів Оболенських. У нього було троє синів: Федір Чорний (згадується у 1563), Андрій (згадується у 1563) та Василь. Від Федора Чорного пішла гілка Чорних-Оболенських, від Василя - нині існуюча старша гілка Оболенських, серед яких відомий історик-архівіст Михайло Оболенський (1805-1873) та історик-візантолог Дмитро Оболенський, який працює в Англії.

Микита Хромий (+ після 1540 р.) боярин з 1534 р., на службі з 1500 р. Перший воєвода полку лівої руки в поході на Смоленськ, воєвода правої руки (1513), перший воєвода полку лівої руки (1517), намісник новгород-сіверського князівства (1524-1530), воєвода передового полку (1531), другий воєвода великого полку при князі М.В.Горбатому (1534), другий воєвода великого полку при арешті удільного князя Андрія Старицького (1537). Дружину звали Анна. Син - князь Данило Хромий-Оболенський, потомства не мав.

37. **АНДРІЙ НІГОТЬ.** + після 1493 р. З 1480 р. на службі у невисоких чинах. Родоначальник Нігтєвих-Оболенських. Його син Василь та внук Дмитро також не досягли успіхів на службі.

38. **ІВАН СМОЛА.** + 1504 р. Втратив уділ, був боярином дмитровського князя Юрія Васильовича. Бл. 1471 р. перейшов на московьку службу. В 1493 р. разом з братом був у полку правої руки в поході на Литву (Зимин, с. 44).

39. **ПЕТРО.** + 1499 р. (Зотов, с. 316). Уперше згадується в 1477 р. Залишивши дуже дрібний уділ, перейшов на службу до князя Бориса Волоцького. В 1479 р. від його імені вів переговори з Іваном III. Навесні 1491 р. вже на московській службі, очолював допомогу Менглі-Гірею проти Великої Орди. У 1493 р. в передовому полку в поході на Литву, в 1495 р. в передовому полку в поході на Виборг.

40. **ДАНИЛО СОБАКА.** Згадується у 1487 р.

41. **ІВАН СТРИГА.** + 1478 р. (Зимин, с. 48). На московській службі з 1446 р. вів переговори з князями Ряполовськими про звільнення Василя Темного. У 1447 р. відразу ж приєднався до нього. У 1449 р. не пропустив Дмитра Шемяку в Кострому. У 1456 р. здобув Стару Русу, розбивши новгородців. Князь-намісник Пскова (1461-1462), намісник Ярославля (бл. 1463-1468) та Новгорода (1478). Одружився із Степанидою, дочкою Івана Костянтиновича Морозова. Родоначальник Стригіних-Оболенських. У нього було шестеро синів: Василь (у чернецтві Вассіан, тверський єпископ у 1477-1508 рр.), Іван Слих (мав маєток під Суздалем, помер бездітним), Федір Гузей (був одружений з Євдокією, дочкою І.Г.Чорта-Куріцина, помер бездітним), Іван Щетина (боярин з 1527 р., учасник походів 1505-1532 рр., як новгородський намісник підписав угоду із Швецією в 1524 р., мав дочку Марію і сина Романа), Василь Шиха (служив воєводою в 1485-1525 рр., мав дочку Єфросинію) і Олександр (козельський намісник у 1507 р., стародубський у 1525-1526, 1528, 1531 рр., псковський - 1536 р.; сини Петро та Іван Пуговка померли без потомства).

42. **ОЛЕКСАНДР.** + 20/21. 11. 1501 р. (ПСРЛ, т. VI, с. 47; т. 28, с. 335). Згинув під час походу на

Литву. Боярин московського великого князя (ще до 1475 р.). Удільні права втратив, а його московський двір було передано князю Юрію Івановичу з московської династії. Єдиний син Володимир (?) прийняв постриг як Варлаам у Троїцькому монастирі (Зимин, с.49-50).

43. **ЯРОСЛАВ.** + 1487 р. Князь-намісник Пскова (1473-1477, 1481-1482, 1484-1487) і Новгорода (1478-1481). Був одружений з дочкою М.Ф.Сабурова. Родоначальник князів Ярославових-Оболенських. Його син Костянтин був псковським князем у 1487-1488 рр., у 1495 р. супроводжував до Литви княжну Олену Іванівну. Правнук Олександр, син Івана Глупого, був воєводою в 1565 р.

44. **ПЕТРО НАГИЙ.** + після 1509 р. (Зимин, с. 50). На московську службу перейшов ще до 1468 р., боярин з 1498 р. Родоначальник князів Нагих-Оболенських. Мав двох синів: Андрія Лапу і Василя. Останній помер бездітним. Єдиний син Андрія - Іван також не мав потомства.

45. **ВАСИЛЬ ТЕЛЕПЕНЬ.** В 1493-1494 рр. був на московській службі. Його сини стали родоначальниками різних гілок князів Оболенських.

Старший син Іван Німий - родоначальник князів Німих-Оболенських. Згадується в 1516-1530 рр., боярин з 1526 р., з його дочкою женився М.Л.Глінський. В нього було троє синів: Петро Одолба, Дмитро і Федір. Дмитро був боярином при Івані Грозному.

Другий син Федір Лопата - родоначальник князів Лопатіних-Оболенських. У 1517 р. він розгромив литовців під Опочкою, загинув у 1530 р. під час погоні за Сафа-Гіреєм. В нього був син Василь.

Третій син Василь Телепньов, напевно, помер рано і бездітним.

Четвертий син Федір Овчина-Телепньов служив з 1521 р. на кордоні, як стародубський воєвода потрапивув 1535 р. потрапив у литовський полон, де і загинув. У нього був син Василь Помяс.

46. **ФЕДІР ТЕЛЕПЕНЬ.** + 1508 р. На московській службі раніше 1492 р. У цьому році в поході на Литву очолював сторожовий полк і взяв Мценськ. У 1496 р. в поході на Казань очолював полк правої руки, у 1500 р. знову в поході на Литву. В 1502 р. - третій воєвода сторожового полку в поході на Смоленськ, у 1508 р. - перший воєвода полку правої руки. Згинув під час облоги Мстиславля (Зимин, с.50). Його дружину звали Олена. Мав двох синів: Бориса (помер молодим) та Івана Овчину. Іван Федорович Овчина-Телепньов-Оболенський (+1539 р.) почав службу в 1510 р. з незначної посади воєводи передового полку тульської раті, став боярином (з 1534 р.), головою двірцевого відомства - конюшим і фактичним правителем держави при регентші Олені Глинській (1533-1537 рр.), провів ряд реформ по централізації держави, подавив спробу бунту Андрія Старицького, спрямував зовнішню політику держави. Став жертвою боярських заздрощів: по смерті регентші, яка була його коханкою, ув'язнений і страчений (Тихомиров М.Н. Записки о регенстве Елены Глинской и боярском правлении 1533-1547 гг. - ИЗ, кн. 46, 1954, с. 278-288). Його єдиний син Федір був страчений у 1547 р.

47. **АНДРІЙ ВЕЛИКИЙ ДУРНИЙ.** + після 1520 р. без потомства.

48. **БОРИС ТУРЕНЯ.** + 1503 р., службу почав у 1477 р., в 1498 р. - окольничий. Родоначальник князів Туреніних. У нього було шестеро синів: Василь Більший (+молодим), Василь Менший, Володимир (служив у 1493-1501 рр.), Федір Гвоздь, Іван Бобос (служив у 1521-1524 рр.) і Микита (служив з 1512 р., був намісником Рязані в 1530-1533 рр.). Туреніни не досягли високих чинів. Іван Самсонович Туренін (+ після 1594 р.), щоб стати окольничим, в 1586 р. мусив конвоювати Шуйських, а 16. 11. 1588 р. задушив димом І.П.Шуйського (Самокващов Д.Я. Архивные материалы. М., 1909, т. II, с. 515). Дмитро Михайлович Туренін в 1606 р. потрапив у полон до самозванця і в його думі дістав чин окольничого.

49. **ІОАСАФ.** Прийняв постриг у Ферапонтовому монастирі і займав ростовську архієпископію в 1481-1489 рр.

50. **ІВАН РЕПНЯ.** + після 1513 р. Служив з 1491 р., боярин з 1512 р., княжив у Пскові в 1508-1509 рр. (Зимин, с. 53). Родоначальник князів Репніних. У нього було троє синів: Василь Великий (постригся як інок Вассіан у Кирилівському монастирі), Петро (служив у 1510-1537 рр.) і Василь Менший (служив у 1518-1537 рр.). Син Петра - боярин і воєвода Михайло, герой здобуття Полоцька в 1563 р., через рік з наказу Івана Грозного був схоплений у церкві і убитий прямо на вулиці. На його дочці першим шлюбом був жонатий В.І.Шуйський. Рід Репніних займав високе становище. Борис Олександрович Репнін (+ 1670), боярин з 1639 р., був одним з керівників Думи при Олексії Михайловичі. Боярин Іван Борисович у 1672 р. ще утримував родові землі в оболенському повіті. Його син - генерал-фельд маршал Микита Іванович Репнін (1668-1726). Генерал-фельдмаршалом був і другий представник родини - Микола Васильович (1734-1801). По його смерті за указом Павла І від 12. 07. 1801 р. прізвище Репніних прийняв генерал-лейтенант М.Г.Волконський, одружений з його дочкою. Нинішні Репніни - його нащадки.

51. **АНДРІЙ МЕНШИЙ.** + після 1513 р. Родоначальник князів Пенінських. На московській службі в 1500-1513 рр. Його три сини Іван, Юрій Більший та Юрій Менший служили старицькому князю Андрію. Як дворові старицьких князів П. були репресовані в 1537 р. і в надалі не змогли піднестися.

52. **КОСТЯНТИН.** + у кінці XV ст. Був на московській службі. Мав 12 синів: Василь Великий Краса (згадується у 1515 р.), Іван Глупий (згадується у 1549 р.), Василь Середній Горенський (родоначальник князів Горенських, його син Іван у середині XVI ст. став боярином, а внук Петро - підчашим), Михайло Сухорукий, Юрій Глазатий (родоначальник Глазатих-Оболенських), Борис Тюфяка (родоначальник Тюфякіних-Оболенських), Дмитро Великий Куличка (згадується у 1549р.), Петро (згадується у 1549 р.), Борис, Дмитро Менший Корольок (від його синів Осипа і Федора пішла молодша гілка роду Оболенських),

Василь Менший Білий (згадується у 1551 р.), Іван Менший. У XVI ст. Оболенські, включаючи потомків Костянтина Оболенського, в один час налічували понад сотню чоловіків (Кобрин, с. 66).

53. ДМИТРО ЩЕПА. + після 1497 р. На службі з 1482 р. В нього було 8 синів: Іван Золотий (родоначальник Золотих-Оболенських, згадується у 1515 р.); Семен Срібний (служив у 1508-1535 рр., боярин з 1526 р., дворецький великого князя московського; родоначальник Срібних-Оболенських. Його сини Василь та Петро підтримали Володимира Старицького в 1553 р., Василь був звільнений під заставу і продовжував активну політичну діяльність; його син талановитий полководець Борис Васильович Срібний-Оболенський, який у 1547 р. розгромив татар під Нижнім Новгородом, був обмовлений і загинув); Данило Щепін (згадується у 1530 р.), Борис Щепін (згадується у 1530 р.), Борис Щепін (+ після 1544 р.), Петро Цигор, Федір Шевир (+ після 1531 р.), Дмитро (+ після 1535 р.). З наступного покоління найбільш відомий Петро Микитович Щепін-Оболенський, який загинув під Казанню в 1552 р.

54. ІВАН ЛИКО. + після 1497 р. Служив з 1479 р. у волоцького князя Бориса. Родоначальник князів Ликових. Його сини служили старицьким князям. Борис Михайлович Ликов перейшов на бік Лжедмитрія і дістав від нього чин підчашого. У 1620-х роках. разом з князем Кашиним він утримував частину родового володіння в Оболенському повіті - с.Спаське-Загір'я.

55. ВАСИЛЬ КАША. + після 1493 р. Родоначальник князів Кашиних. Боярин Юрій Іванович Кашин-Оболенський (+ 1574 р.) відзначився при здобутті Полоцька в 1563 р. Згинув з братом Іваном в часи терору Івана Грозного. У 1606 р. М.Ф.Кашин-Оболенський був одним з небагатьох, хто залишився вірним уряду Федора Борисовича.

Рязанська династія

1. ОЛЕГ. + 5.07.1402 р. (ПСЛР, т.III, с.102; т.IV, с.105-106; 144; т.V, с.252; т.VI, с.123). Великий князь рязанський (1349-1402). На думку Екземплярського, був сином Івана Олександровича, якого в літописі помилково назвали Василем (Экз. т.2, с.582). Ця помилка виправлена уже в таблицях Зиміна. Дружину звали Єфросинія. Вона + 5.12.1405 р. (Никон., т.IV, с.316). Один з найзнаменитіших рязанських князів. Став великим князем у дуже складній ситуації: доступна татарським нападам, під постійними спробами московських князів нав'язати свій вплив, Рязань намагалася вести власну політику і відстояти незалежність, поширити свій вплив на частину верховських князівств та використати суперечності між Москвою, Литвою і Твер'ю. В грудні 1371 р. був розбитий Московським воєводою князем Боброк-Волинським (з Корятовичів). Швидко опам'ятався після цієї поразки і не дав пронському князю Володимиру Дмитровичу здобути рязанський стіл. У 1373 р. в угоді Твері з Великим Новгородом О. названий арбітром. У тому ж році Рязань була зруйнована татарами, і О. мусив підписати угоду з Москвою, де визнавав себе молодшим братом Дмитра Івановича рівним з його братом серпухівським князем Володимиром Андрійовичем. В 1377 р. Арапша здобув Переяслав-Рязанський і О. ледве вирвався з палаючого міста. В наступному році Мамай спустошив всю землю, знову спалив столицю та м.Дубок. Нового удару рязанська земля уже б не витримала. Через це рязанська рать не брала участі в Куликовській битві. Історики звинуватили О. у зраді інтересів рідної землі (!) та підступних планах разом з Ягайлом оволодіти Москвою. В 1382 р. під час наступу Тохтамиша О. вийшов йому назустріч і провів за межами рязанських земель. Це також зарахували йому за зраду, хоча рязанська земля не мала ніякої можливості протистояти татарам, а сам Дмитрій Донський втік, покинувши свою столицю. Після відходу Тохтамиша московські війська вторглися на рязанську землю і спустошили її села. О. зумів зібрати сили і в 1385 р. здобув Коломну, а потім розгромив військо Володимира Андрійовича. Москва мусила піти на переговори, які повів Сергій Радонезький, котрий добився скріпленого шлюбом сина О. з дочкою Дмитра Донського. Союз із смоленським князівством і верховськими князями змушував О. активно втручатись у литовські справи, підтримуючи їх боротьбу за незалежність. Перша велика війна з Литвою відбулась у 1395 р., в цьому ж році рязанська земля знову постраждала від монголів - Тамерлан стояв тут 15 днів. У 1401 р. О. допоміг зятю повернути Смоленськ. Уставні грамоти О., що збереглися, також свідчать про його енергійну діяльність в інтересах рідної рязанської землі.

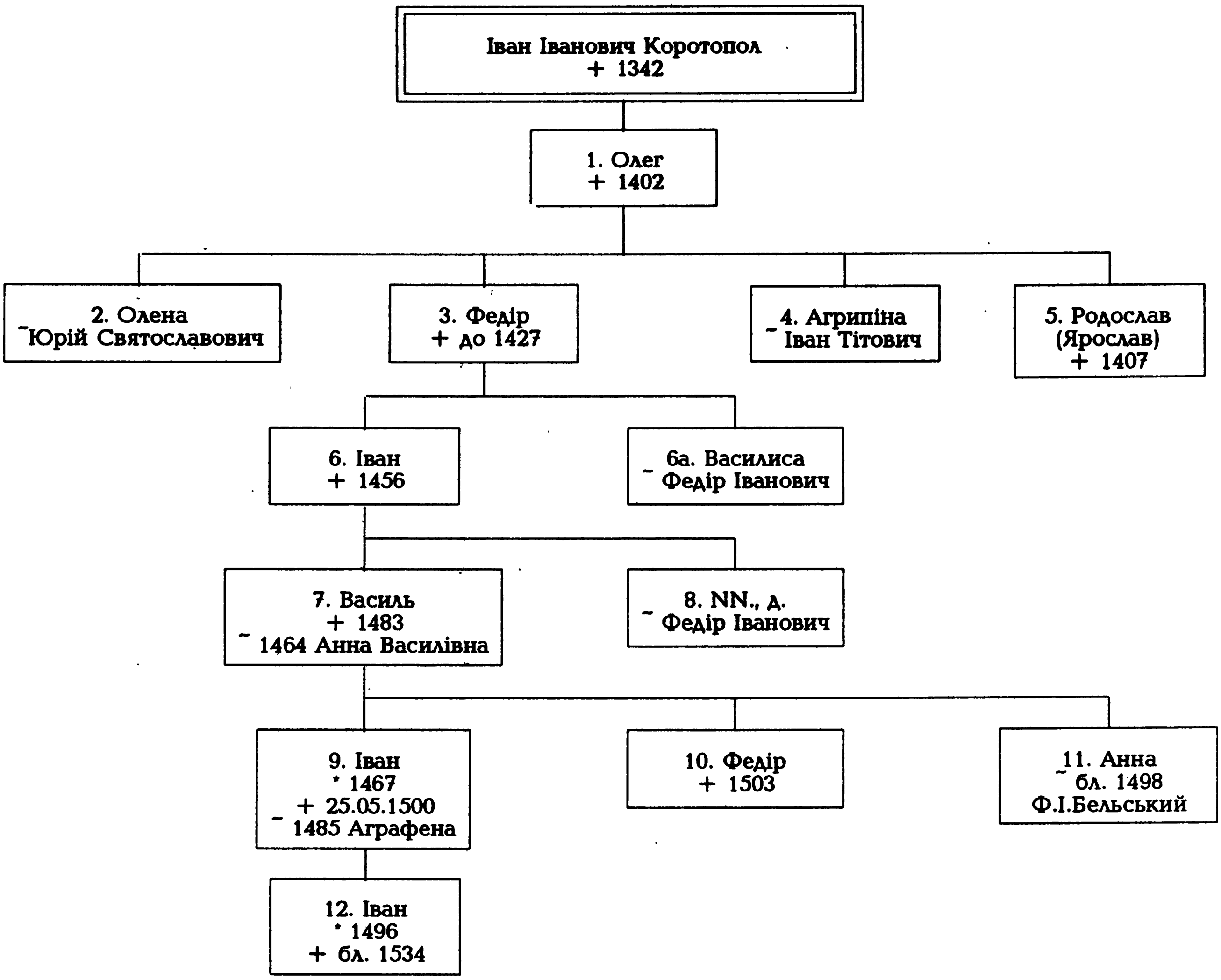
За родовідною легендою, у часи О. в Рязань прийшли два брати - мурзи Салахміри. Одного з них вбили татари, а другий прийняв християнство, став Іваном Мирославичем, одружився із сестрою О. Анастасією (не згаданій у джерелах) і від цього шлюбу пішли дворянські родини Крюкових, Вердеревських, Дуванових, Ратаєвих, Апраксіних і Ханикових. Це не більше ніж легенда.

2. ОЛЕНА. Видана за смоленського князя Юрія Святославича. Цим союзом обидві сторони сподівалися відстояти незалежність своїх земель. Вигіднішим союз виявився для смоленського князя.

3. ФЕДІР. + 10.1427 р. (Илов., с.138). Великий князь рязанський (1402-1408, 1409-1427). У 1387 р. одружився з Софією, дочкою великого князя московського і володимирського Дмитра Донського (ПСРЛ, т.VIII, с.51; т.XV, с.480). Цим шлюбом було завершено довгий період московсько-рязанської конфронтації.

Уже в першій угоді з москвою у 1402 р. Федір мусив визнати Василя Дмитровича старшим братом. Щоправда, в 1408 р., коли його прогнав пронський князь Іван Володимирович, Федір дістав московську допомогу і, незважаючи на поразку на р.Смядві, у 1409 р. вернув собі престол. Все ж при Федорі рязанська земля почала перетворюватись

Табл. 10. Рязанська династія.

у московського васала.

4. **АГРИПІНА.** В 1377 р. видана за козельського князя Івана Титовича.

5. **РОДОСЛАВ. (ЯРОСЛАВ?).** + 1407 р. (ПСРЛ, т.VI, с.135). У 1402р. під час походу на Брянськ був розбитий Симеоном Лугвенієм Ольгердовичем і Олександром Патрикеєвичем, потрапив у полон і був відпущений тільки в 1405 р. за викуп у 3000 крб.

6. **ІВАН.** + 1456 р. (ПСРЛ, т.IV, с.147, т.V, с.271; т.VI, с.181; т.VII, с.244; т.VIII, с.147). Великий князь рязанський (1427-1456). Вперше згадується у васальній угоді з Вітовтом, яка найімовірніше датується 1427 р. (ААЕ N25, с.17-18; ЦГАДА, ф.147, Lieferung, VII, N161). Це було зумовлено важким становищем рязанської землі і усобицею в стані московських князів. За угодою 1434 р. визнав Василя Косого та його братів рівними собі. В угоді Москви з Литвою 1449 р. рязанський князь названий васалом Москви. У 1452 р. Казимир скаржився І. на напади рязанців на литовські землі. Помираючи, залишив опікуном свого сина московського князя.

6А. **ВАСИЛИНА.** Видана за сина серпухівського князя Івана Володимировича (ПСРЛ, т.VI, с.131; т.VIII, с.75).

7. **ВАСИЛЬ.** 1448 р. + 1483 р. У 1456 р. був вивезений до Москви, а в Рязані від його імені управляли намісники московського князя. Перша його грамота після повернення в Рязань датована 10.03.1463 р. (Акты социально-экономической истории СевероВосточной Руси конца XIV - начала XVI в. М., 1964, т.3, N355; ПСРЛ, т.28, с.114, 117). 28.01.1465 р. одружився з Анною Василівною, сестрою Івана III (ПСРЛ, т.IV, с.149; т.V, с.274, т.VI, с.185, т.VII, с.244; т.VIII, с.150-151). Анна Василівна +1501 р. Цей шлюб свідчить про те, що в Москві мусили ще рахуватися з могутнім Рязанським князівством.

8. **NN**, дочка (Феодосія?). У 1456 р. разом з братом вивезена до Москви. Її подальша доля невідома.

9. **ІВАН.** * 14.04.1467 р. + 29.05.1500 р. (ПСРЛ, т.VI, с.44; т.VIII, с.238). Великий князь рязанський (1483 - 1500). 9.06. 1483 р. підписав угоду з Москвою, в якій визнавав себе молодшим братом Івана III. Не без впливу Москви виділив уділ молодшому брату Федору, з котрим 19.09.1494 р. була підписана угода, в якій Федір признавав себе молодшим і васалом великого князя рязанського. У 1485 р. одружився з Аграфеною, дочкою князя Василя Бабич-Друцького.

10. **ФЕДІР.** + 1503 р. Дістав від брата третину в ПереяславРязанському, Перевитеск і Стару Рязань. За угодою 19.08.1494 р. визнав себе васалом великого князя рязанського (ДДГ, N84, с.333). В порушення цієї угоди передав свій уділ безпосередньо московському князю (ДДГ, N89, с.357-358), чим прискорив ліквідацію рязанського князівства і приєднання його Москвою.

11. **АННА.** Бл. 1498 р. видана за князя Федора Івановича Бельського (ПСРЛ, т.VI, с.244; т.VIII, с.234).

12. **ІВАН.** * 1496 р. (ПСРЛ, т.XII, с.251; т.28, с.333). + бл. 1534 р. в Литві (Экз., т.2, с.608). Великий князь рязанський (1500-бл.1520). До 1501 р. фактично правила бабуся Анна, сестра Івана III, а потім мати. Рязанський двір не міг завадити Москві оволодіти наслідством Федора Васильовича. Московські намісники сиділи в Перевитську щонайменше з 1509 р. Угодою 1508 р. Москва примусила короля Сигизмунда визнати свої права на Рязань. Московський натиск обурював широкі кола рязанської знаті і купецтва, які підбурювали молодого князя на рішучі дії. Переговори з кримським ханом Мухаммад-Гіреєм у 1518-1519 рр. були використані Москвою як привід для арешту І. Остання його грамота датується 4.06.1519 р. (Акты социально-экономической истории Северо-Восточной Руси конца XIV - начала XVI в. М., 1964, т.3, N388). Князя хитрістю заманили до Москви через зрадника-боярина Семена Короб'їна. Він був заарештований у травні 1520 р. (Илов., с.229-232). Потім насильно була пострижена його мати (Герберштейн С., Записки о московитских делах. СПб., 1908, с.104-105). Під час набігу кримського хана в серпні 1521 р. І. вдалося втекти, але спроби повернути собі Рязань закінчились невдачею. Нелегко далось приєднання Рязані і Москві. Рязанці були впертими і їх масово переселяли в інші області (Илов., с.231-233).

Пронська династія

1. **ІВАН.** Можливо помер за життя батька.

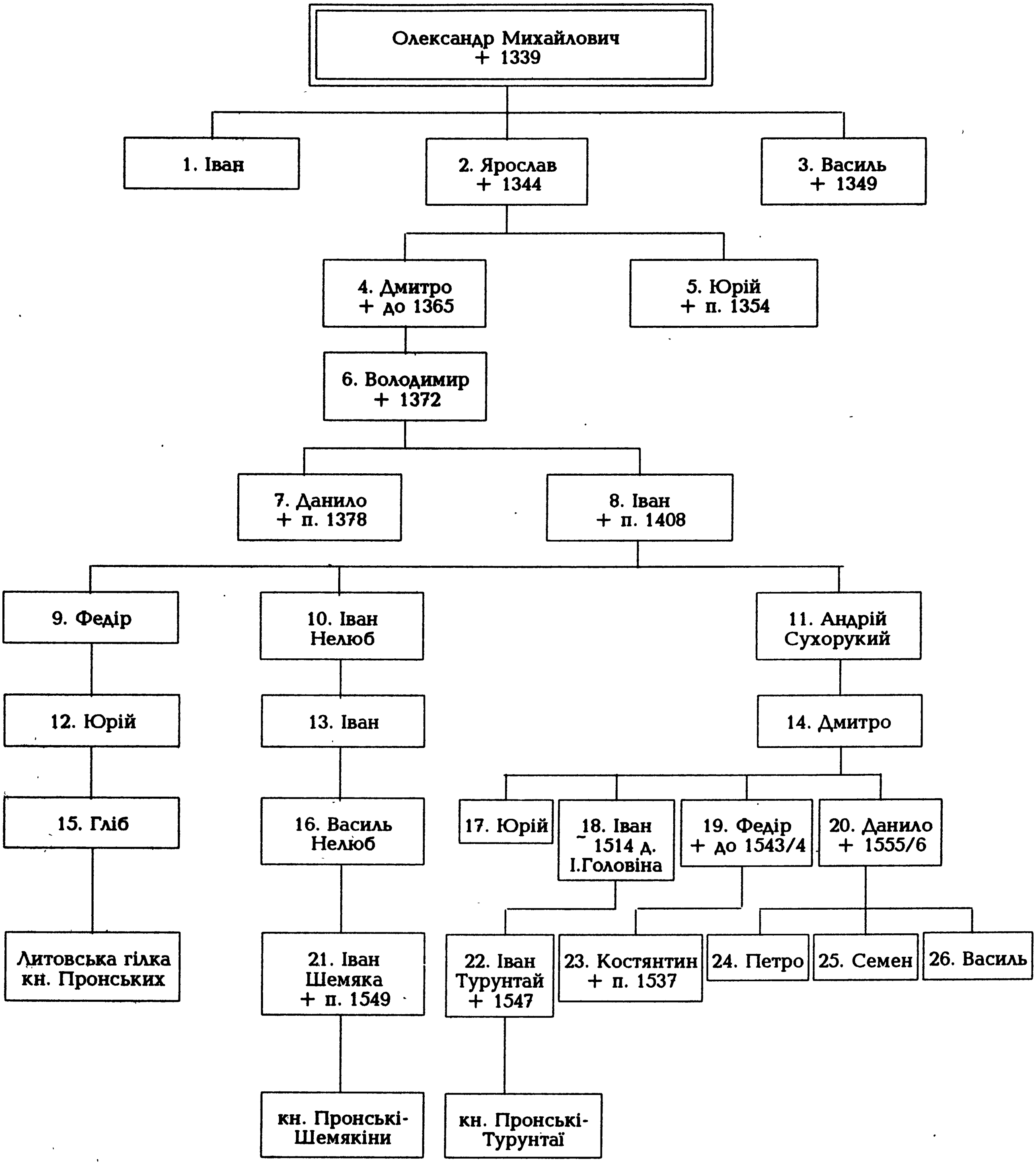
2. **ЯРОСЛАВ.** + 1344р. Князь рязанський (1342-1344). Виклопотав ярлик в Орді і прогнав з Рязані Івана Івановича Коротопола. Напевно займав пронський стіл в 1340-1342рр. В Екземплярського об'єднаний з сином Дмитром як Ярослав-Димитрій. Та ж версія прийнята й О.Зиміним. Здається, що в середині XIV століття в Північно-Східній Русі хрестильні імена перестали потрапляти в джерела. Цей період рязанської і пронської історії надзвичайно заплутаний через брак джерел.

3. **ВАСИЛЬ.** + 1349 р. Князь рязанський (1344-1349) і пронський (1342-1344). За Екземплярським + 1351 р.

4. **ДМИТРО.** Можливо, тотожний з Ярославом, як це вважав Екземплярський. Проти цього говорить прихід до влади в рязанському князівстві Олега Івановича з рязанської гілки династії, а Володимир Дмитрович згадується лише в 1365 р. Напевно, Д. займав пронський стіл і не зумів витримати суперництво з рязанським претендентом, що, зрештою, призвело до повного відходу Пронська від Рязані.

5. **ЮРІЙ.** У 1344 р. дістав Муром, приїхав у це опустіле місто, відновив укріплення та старий княжий двір. За його прикладом у Муром переїхали купці та ремісники (ПСРЛ, т.X, с.222). У 1354 р. в Орді дістав ярлик нащадок старої муромської династії Федір Глібович. Жителі Мурома

Табл. 11. Пронська династія.

розділилися. Ю. вирішив добиватися прав в Орді, але програв, був виданий супернику і загинув.

6. ВОЛОДИМИР. + 1372 р. Пронський стіл зайняв до 1365 р. Першим прийняв титул великого князя пронського. У 1365 р. здійснив по ход на мордву. Продовжував боротьбу з рязанською династією. У 1371 р., після поразки Олега Івановича від московської раті на короткий час захопив Рязань. Але Олег швидко опанував ситуацію, В. став його полоненим і мусив прийняти васальну присягу.

7. ДАНИЛО. В 1378 р. брав участь у битві на р.Вожі як удільний пронський князь (Соловьев С.М. кн.2, т.3, с.274). За Д.Іловаським, у Володимира Дмитровича було двоє синів: Іван та Федір. Федора Екземплярський в джерелах не знайшов. Можливо, Данило був помилково названий Федором. Напевно, Д. займав пронський стіл у 1372 - після 1378 рр.

8. ІВАН. + бл. 1430 р. Великий князь пронський. У 1401 р. взяв участь у поході на Смоленськ як рязанський васал. У 1408 р. разом з татарами раптово напав на Переяслав-Рязанський і прогнав Федора Ольговича. Московську допомогу було розбито на р.Смядві (ПСРЛ, т.Х, с.246). У 1409 р. мусив уступити. У 1416 р. видав дочку за Івана, сина вел. кн.московського Василя Дмитровича (Экз., т.2, с. 632-633), що свідчить про вагу його землі.

9. ФЕДІР. 10. **ІВАН НЕЛЮБ.** 11. **АНДРІЙ СУХОРУКИЙ.** Відомі з родовідних. Були пронськими князями. Пронські князі (старший брат) згадуються в угодах 1442, 1447 і 1459 рр. без зазначення імен. Безперечно, що йдеться про синів Івана Володимировича. Десь між 1459 і 1483 рр. пронська земля була втрачена її князями і приєднана до Рязані. Пронські князі були змушені поступити на московську службу. (Зимин, с.116).

12. ЮРІЙ. 13. **ІВАН.** 14. **ДМИТРО.** Це покоління пронських князів відоме в основному з родоводів. У 1513 р. згадується Іван. Дмитро Андрійович шукав щастя в Литві. Після його повернення в московську державу володіння, надані йому в Литві, перейшли до віленського конюшого А.Дрождджа (Акты Литовской метрики, 1986, вып.1, с.92; вып.2, с.67). Основні супротивники пронських князів князі рязанські були зв'язані з московською династією і це не могло не позначитися на першому поколінні пронських князів, які перейшли на московську службу. Ніхто з них не добився успіху.

15. ГЛІБ. Втратив свої володіння. У 1510 р., перейшовши на литовську службу, дістав землі Василя Микулинського в Троцькому повіті (ЦГАДА, ф.389, Литовская Метрика, кн.8, л.369). Оба його сини Семен та Андрій лишились у Литві. Андрій Глібович Пронський в 1540-х роках був намісником київського воєводи і забороняв козакам ставити укріплення на р.Орелі та обох Тясминах (АЗР, ч.VII, т.II, док.17, с.372). Г. або його син Семен + в 1533 р. і був похоронений на березі р.Стир поблизу Берестечка (Костомаров Н. И. Истор. произведения. К., 1989, с.472). Пронські дістали значні володіння на Україні. У XVII ст. вони ополячились після переходу в католицьку віру.

16. ВАСИЛЬ НЕЛЮБ. Згаданий у 1538 р.

17. ЮРІЙ. + після 1533 р. (Зимин, с.116). Московський боярин з 1529 р., князь псковський (1522), смоленський (1527-1530).

18. ІВАН. На службі з 1505 р. У 1514 р. в битві під Оршею потрапив у полон, де і помер. Одружений з дочкою Івана Головіна, родоначальника відомого дворянського роду (Сб. РИО, т.35, с.654, 657).

19. ФЕДІР. + до 1543/1544 рр. На московській службі з 1511 р. У 1513/14 рр. дістав уділ Федора Васильовича (третину Переяслав-Рязанського, Перевитеск та Стару Рязань), що було викликом рязанському князю. В травні 1515 р. востаннє згадується як володар цього уділу. Можливо, що Москва мусила виконати вимоги Рязані. Очевидно, через це Ф. перейшов на службу до старицького князя, де в 1524 р. став боярином. У 1537 р. посланий у Москву, де був схоплений і ув'язнений. Помер у вязниці.

20. ДАНИЛО. + 1555/1556 р. Московський боярин з 1547 р. (Зимин, с.117).

21. ІВАН ШЕМЯКА. + після 1549 р., московський боярин з 1549 р. (РК, с.124). Родоначальник князів Пронських-Шемякіних. У нього було троє синів: Юрій, Іван та Микита. Потомство було лише у Івана. Юрій (+ 1555 р.), боярин, з 1554 р. був одним з найкращих полководців часів Івана Грозного. У 1548-1552 рр. брав участь в завоюванні Казані, у 1554 р. командував походом на Астрахань.

22. ІВАН ТУРУНТАЙ. + після 1555 р. Боярин з 1547 р. Один з лідерів аристократичної опозиції в Думі. Після загибелі А.Шуйського в 1543 р. потрапив в опалу. Під час повстання проти Глінських намагався втікти до Литви, за що в нього конфіскували частину вотчини. У 1553 р. підтримав кандидатуру Володимира Старицького, але у 1555 р. увійшов до складу Ближньої Думи. Родоначальник князів Пронських-Турунтаїв.

23. КОСТЯНТИН. Згадується в 1537 р. на службі у старицького князя. (ПСРЛ, т.28, с.537). Його сини Андрій та Василь у середині XVI ст. служили по Старицi. Ця гілка якимось чином зберегла володіння в рязанській землі із столу Федора Дмитровича. У 1678 р. боярин Іван Петрович Пронський ще мав маєтки рязанському повіті (Кобрин, с.157-158).

24. ПЕТРО. + після 1575 р. (РК, с.248). Боярин з 1573 р. Служив Володимиру Старицькому, а потім робив кар'єру в опричній Думі.

25. СЕМЕН. + після 1580 р. Опричний боярин з 1573 р., земський боярин з 1576 р.

26. ВАСИЛЬ. Служив (за Юр'євим). У нащадків пронських князів зберігалися, можливо, лиш маленькі вотчини в колишніх уділах, та й то не в усіх.

Всеволодовичі

1. **ВОЛОДИМИР МОНОМАХ.** * 1053 р. + 19.06.1125 р. (ПСРЛ, т.І, стр.293-295; т.ІІІ, с.5; т.IV, с.3; т.V, с.256; т.VII, с.26). Князь смоленський (1076-1093, 1097-1112), чернігівський (1078-1094), переяславський (1093-1113), великий князь київський (20.04.1113-19.06.1125). Бл. 1070 р. одружився з Гітою, дочкою англійського короля Гаральда, який загинув 14.10.1066 р. в битві з норманнами при Гастінгсі. Гіта була вивезена близькими в Швецію, а потім на Русь. (Saxons, lib., XI, cap.VI, p.308; Munch P.A. Det Norske Folks Historial. Christicria. 1854. II. p.147, Tabl.4; Langebek J. Scriptors rerum Danicarum, t.II, 1774). 7.05.1107 р. в Смоленську померла дружина В. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.287; т.VII, с.26). Здається в нього була уже друга жінка, незнана з походження, хоча впевненості немає. Бл. 1107 р. одружився з дочкою хана Аепи (ПСРЛ, т.ІІ, стб.293; т.VII, с.26). Здається в нього ще була й коханка, яка померла 1103 р. (Погод., т.VI, с.50), котру деякі вважають матір'ю Юрія Долгорукого (Баумгартен, с.24).

Один з найвидатніщих людей XI-XII ст., політик, полководець, письменник, "... був красивий лицем, очі в нього були великі, волосся рудувате і курчаве, чоло високе, борода широка. Зростом він був не особливо високий, але міцний тілом і дуже сильний" (Тат.). На схилі своїх років В. із задоволенням згадував: "От коли я жив у Чернігові, я своїми руками стриножив у лісових пущах десятки три диких коней, та ще й доводилось їздити по степу, то також власноручно ловив їх. Два рази тури піднімали мене разом з конем на роги, олень бив мене рогами, лось ногами топтав, а другий колов, дикий вепр зірвав у мене із стегна меч, медвідь укусив коліно, а рись один раз, скочивши мені на стегна, звалила разом із конем ..." На підтвердження правдивості цих спогадів у лісах під Черніговом в 1821 р. знайшли важкий змійовик вагою у 100 гривен кун, загублений Мономахом під час однієї з мисливських пригод або під час шаленої скачки до Києва ("А з Чернігова я сотні разів скакав до батька в Київ за один день до вечерні").

2. **ЯНКА.** * бл. 1068 р. + 3.11.1113 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.277, 289; т.V, с.148; т.VII, с.4). У 1074 р. була заручена з Костянтином Дукою, візантійським царевичем, пізніше співправителем Олексія Комнена. Він загинув у битві з норманнами при Діррахії у 1081 р. (не слід плутати з сином Михайла Дуки - Костянтином, який * 1074 р., і був заручений з Анною Комнен (Biblio teka Graeca medii arvi. Ed. S. Sathas, t.V, p.1890, N143, 144). Шлюб не відбувся, Я. прийняла постриг і повернулася з Візантії черницею. Всеволод спеціально збудував для дочки монастир. У 1089 р. Я. привезла з Візантії митрополита - скопця Іоанна III.

3. **РОСТИСЛАВ.** * 1070 р. + 26.05.1093 р. При переправі через р.Стругну під час походу на половців (ПСРЛ, т.ІІ, стб.212; ПВЛ, ч.І, с.160). Князь перпеяславський (з 1077 ?). Вів життя феодала-гульвіси і не зупинився перед вбивством ченця Григорія, який взявся навертати князя до життя праведного. Літописці бачили в загибелі Р. кару за вбивство монаха.

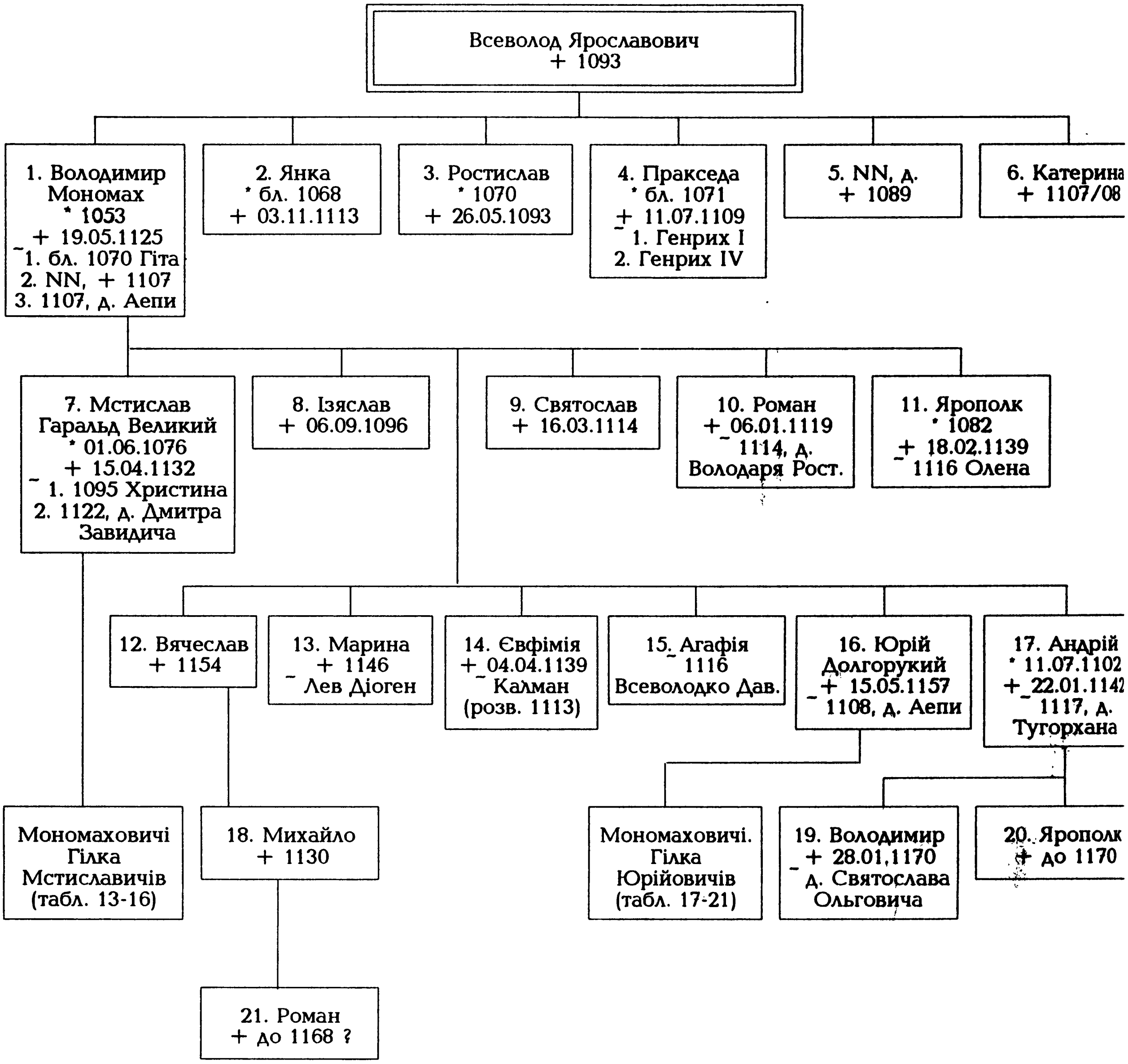
4. **ПРАКСЕДА. (ЄВПРАКСІЯ).** * бл. 1071 р. + 9.07.1109 р. У 1083 р. була заручена з Генріхом фон Штаде, сином маркграфа Південної Саксонії, ворожого до імператорської сім'ї Штауфенів. Прибула до Саксонії з пишним посольством, в якому були навіть погоничі з верблюдами, навантаженими пишними тканинами, дорогоцінним камінням та іншими предметами розкошу. До 1086р. виховувалася у Кведлінбурзькому монастирі при абатисі Адельгейді, сестрі короля Генріха IV. Шлюб був короткий. Маркграф Генріх Довгий + 1087 р. Удова знову зхоронилась у монастирі, де її побачив Генріх IV. У 1088 р. відбулися заручини, а в 1089 р. - шлюб у Кельні. При коронації П. дістала ім'я Адельгейди. Вона супроводжувала імператора в Бамберг, а в 1090-1092 рр. - в італійському поході. Справи Генріха IV складалися погано, а він був людиною настрою. Крім того, імператор належав до секти миколаїтів з їх таємними оргіями, де жінки йшли по колу. У цих оргіях Генріх примушував брати участь і П. Герцог Баварії Вельф II та його дружина тосканська маркграфиня Матільда використали трагедію П. Їй допомоголи втекти з Верони. У березні 1094 р. на соборі в Констанці була обговорена грамота П. із скаргою на Генріха IV. Виступала й сама П. Папа Урбан II умовив її виступити ще й на соборі в П'яченці у березні 1095 р., де П. слухали 4 тис. кліриків та 30 тис. мирян. Не жаліючи себе, імператриця розповіла про все, що їй довелося перенести від різних насильників за бажанням чоловіка. Імператор був засуджений, а П. навіть звільнили від єпітимії. Уже в 1097 р. Генріх IV помирився з Вельфами. П. повернулася на Русь і 6.12.1106 р. прийняла постриг у переяславському монастирі (ПСРЛ, т.ІІ, стб.287-288; т.ІІІ, с.133; т.IX, с.140-141; т.XVI, с.639; MGH SS, т.VI, с.721,207; Розанов С. П., Евпраксия-Адельгейда Всеволодовна, 1071-1109 // Изв. АН, отд. гуманит. наук, 1929, N8, с.617-648; Krug Ph., Forschunder in der alteren Gechichte, Russland. S.-Pb., t.2, 1848, s.578-618; Meter von Klonau G. Jehrbucher des deutchen Reiches unter Heinrich IV und Heinrich V. Leipzig, t.IV, 1903; Lorenz H., Bertha und Praxedis die beiden Genhalinnen Heinrich IV. Halle 1911; Leib B., Rome, Kiev et byzance a la fir du XI siecle. Paris, 1924, s.164-166).

5. **NN**, дочка. + 1089 р. (ПСРЛ, т.ІІІ, с.3).

6. **КАТЕРИНА.** + 11.07.1108 р. як черниця (ПСРЛ, т.ІІ, стб.288).

7. **МСТИСЛАВ-ГАРАЛЬД ВЕЛИКИЙ.** * 1.06.1076 р. (Тат., т.ІІ, с.91) + 15.04.1132 р. (ПСРЛ, т.ІІ, стб.289,294). Князь новгородський (1088-1117), білгородський (1117-1125) і великий князь київський (20.05.1125-15.04.1132). Це був останній вел. кн.київський, якому підпорядковувались всі землі Русі. Був одружений двічі: у 1095 р. з Христиною, дочкою шведського

Табл. 12. Всеволодовичі.

короля Інга Стейкельсона (+ 18.01.1122 р.) (ПСРЛ, т.II, стб.292; Лангебек, II, 160). В 1122 р. з дочкою новгородського посадника Дмитра Завидича (+ після 1168 р.) (ПСРЛ, т.III, с.5).

8. **ІЗЯСЛАВ.** + 6.09.1096 р. (ПСРЛ, т.II, стб.290). Князь курський (1095р.), ростовський і муромський (1095-1096). Згинув під час усобиці із своїм хресним батьком Олегом Святославичем. Судячи з листа Володимира Мономаха до Олега, І. був одружений.

9. **СВЯТОСЛАВ.** + 16.01.1114 р. (ПСРЛ, т.II, стб.290). Князь смоленський (1112-1113) і переяславський (1113-1114).

10. **РОМАН.** + 6.01.1119 р. (Длугош, кн.3-4, с.348-349). Князь волинський (1117-1119). 11.09.1114 р. одружився з дочкою перемишльського князя Володаря Ростиславича. Цим шлюбом створювався союз Мономаховичів з галицькими князями, які допомогли першим закріпитися на Волині.

11. **ЯРОПОЛК.** * 1082 р. (Тат., т.I, с.374) + 18.02.1139 р. (ПСРЛ, т.II, стб.294, 302). Князь смоленський (1101-1103, 1107-1112), переяславський (1114-1132) і великий князь київський (15.04.1132- 18.02.1139). У 1116 р. одружився з Оленою, дочкою яського (аланського) князя - після 1146 р. (ПСРЛ, т.II, стб.319). С.Плетньова рахує, що мова йде про дочку князя одного з алано-половецьких міст (Шаруканя, Сугрова чи Балина) (Плетнева С.А. Половецкая земля - Древнерусские княжества. М., 1975, с.270-271). Це не дуже переконливо. Орді Шарукана було завдано страшного удару. Його син Отрок прийняв пропозицію грузинського царя Давида Будівника переселитися в Грузію. Аланія пропустила через свої землі 45 тис. половців Отрока. Не виключено, що союз Києва і Аланії, який привів до перемоги 1116 р., і був однією з причин, які примусили Отрока прийняти пропозицію грузинського царя. Обидві сторони були зацікавлені у зменшенні числа половців у Подонні (Рыбаков Б.А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. М., 1963, с.89-91). Олена була, напевно, дочкою князя Аланії.

12. **ВЯЧЕСЛАВ.** + 12.1154 р. Князь суздальський (1096-1107 ?), смоленський (1113-1125), туровський (1125-1132; 1133-1142; 1133-1147), переяславський (1132-1142), пересопницький (1147- 1149), вишгородський (1150-1151) і великий князь київський (22.02. 1139-4.03.1139, 04.1151-12.1154). Нерішучий, недалекий, був іграшкою у політичній боротьбі своїх родичів за Київ і першість на Русі.

13. **МАРИНА.** + 1146 р. (ПСРЛ, т.II, стб.291; т.VII, с.24). У 1089 р. у Візантії з'явився самозванець, який видавав себе за куропалата Льва Діогена, сина Романа IV і Євдокії. Насправді Лев Діоген загинув у 1087 р. у битві з печенігами (Анна Комнена. Алесиада. М., 1965, с.210). Самозванець втік із в'язниці у Херсонесі до половців і в 1092 р. з Тугорканом рушив на Візантію. При облозі Адріанополя підступом знову схопили і осліпили (ПСРЛ, т.I, стб.226-227). Йому вдалось втекти на Русь, де визнали принцом і видали за нього М. Претендент загинув при облозі Доростола 15.08.1116 р. Спроба посадити у Візантії свого ставленника не вдалася (Рыб... Древняя Русь, с.108-111).

14. **ЄВФІМІЯ.** + 4.04.1139 р. Видана у 1112 р. за угорського короля Калмана. Уже в 1113 р. звинувачена у подружній невірності і вагітною вислана на Русь, де народила сина Бориса. Борис Калманович, який у 1129 р. одружився з родичкою імператора Іоанна II Комнена, у першій половині XII ст. брав участь у боротьбі за угорський престол (Вертнер, с.222-223).

15. **АГАФІЯ.** У 1116 р. видана за городенського князя Всеволода Давидовича.

16. **ЮРІЙ ДОЛГОРУКИЙ.** + 15.05.1157 р. (ПСРЛ, т.II, стб.304; т.IV, с.10). За Татищевим * у 1090 р. (Тат., т.II, с.96). Князь суздальський (1108-1155), великий князь київський (2.09.1149-20.08.1150, 28.08.1150-бл. початку 04.1151, 20.03.1155-15.05.1157). 12.01.1108 р. одружився з дочкою хана Аепи (ПСРЛ, т.II, стб.288; т.VII, с.21). Карамзін доводив, що у Ю. була друга дружина, найімовірніше Олена з Візантії, яка померла в 1183 р. Вона виїхала з дітьми у Візантію, будучи вигнаною Андрієм Боголюбським (Карам., т.II, прим.405). Довго і настійливо боровся за київський престол, використовуючи ресурси ростово-суздальської землі. Був отруєний на бенкеті у київського чиновника - осьменика Петрила.

17. **АНДРІЙ.** * 11.07.1102 р. + 22.01.1142 р. (ПСРЛ, т.III, с.124; т.IV, с.7). Князь волинський (1119-1135), переяславський (1135-1142). Хоробрий воїн і полководець. У 1117 р. одружився з дочкою Тугоркана (ПСРЛ, т.II, стб.291; т.VII, с.24).

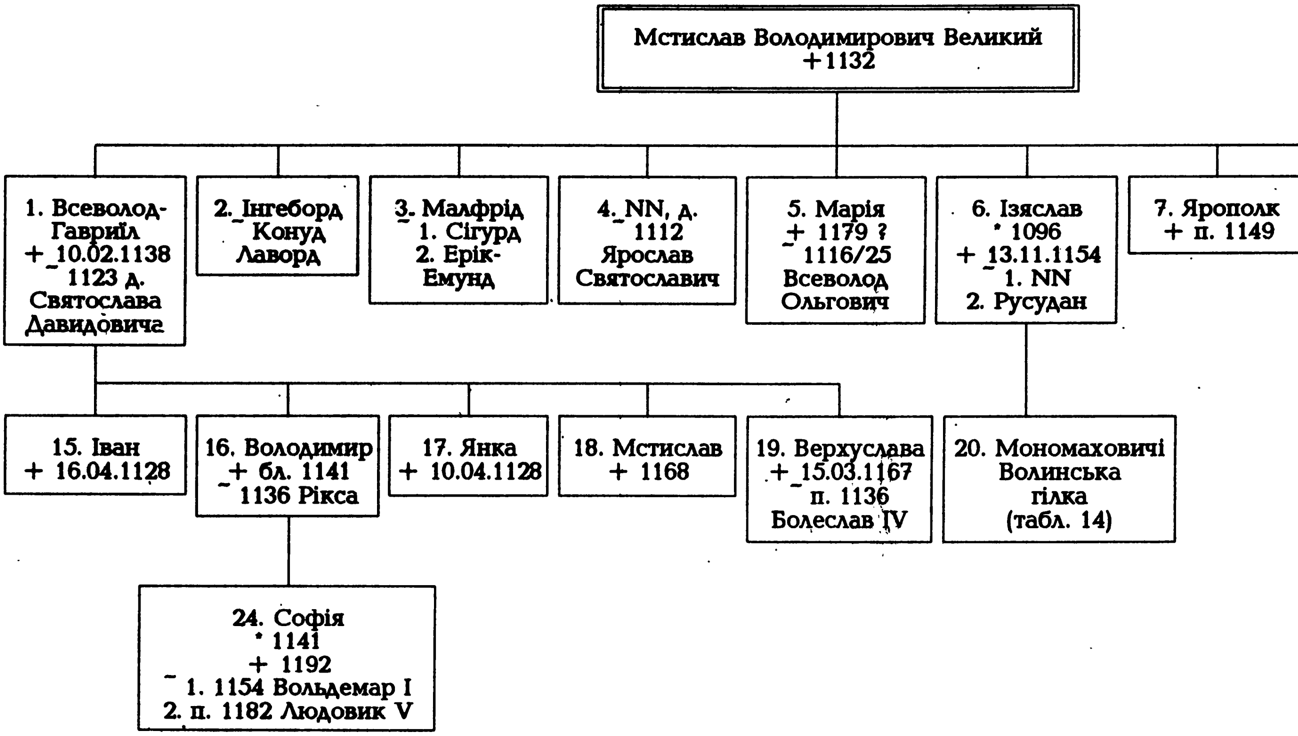
18. **МИХАЙЛО.** + 1130 р. (ПСРЛ, т.II, стб.293).

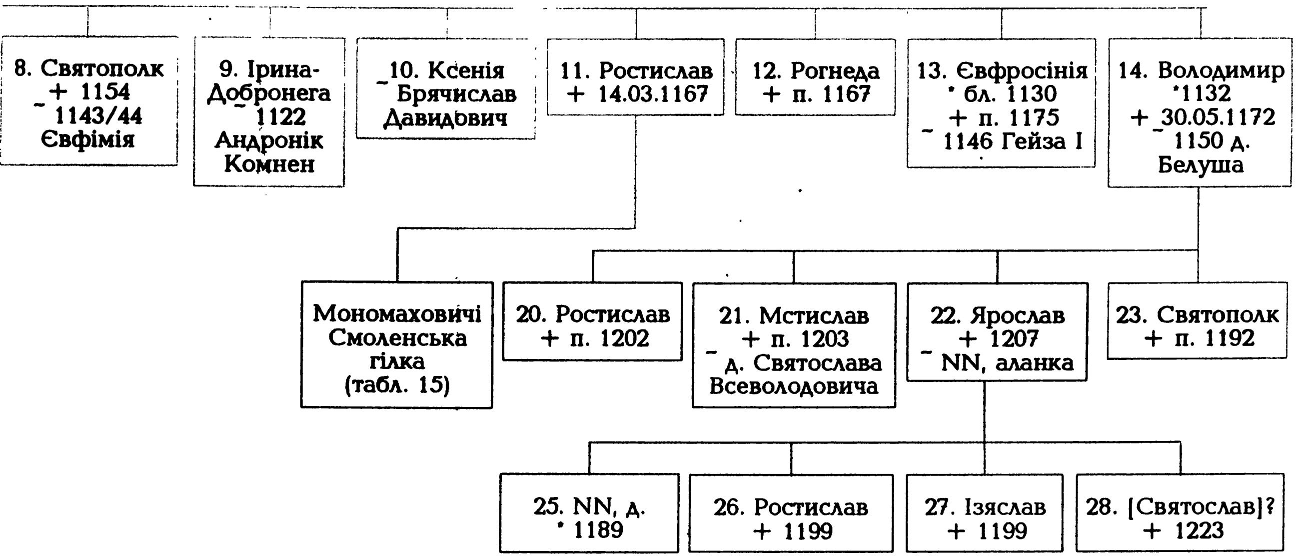
19. **ВОЛОДИМИР.** + 28.01.1170 р. (ПСРЛ, т.II, стб.546). Князь волинський (1146-1148?), білгородський (1150), дорогобузький (1150-1152, 1156-1170), пересопницький (1152-1154) і берестейський (1154-1156). Одружився з дочкою Святослава Ольговича. Цей шлюб визначив його політику щодо старших Мономаховичів, а також участь у розгромі Києва у 1169 р. (Высоцкий С.А. Киевские граффити XI-XVII вв. К. 1985, с.25-30). Похований 21.02.1170 р. в Андріївському монастирі у Києві. Його власна дружина, а також дружинники його союзника Давида Ростиславича, налякані можливістю помсти з боку киян, покинули траурний кортеж і не ризикнули вступити у місто.

20. **ЯРОПОЛК.** + до 1170 р., згаданий у 1157-1159 рр. (ПСРЛ, т.II, стб.307; т.VII, с.66; Погод., т.VI, с.181).

21. **РОМАН.** + до 1168 р.? У 1165 р. Ростислав Мстиславич "Романови, Вячеславлю внуку, да... Васильевь и Краснь" (ПСРЛ, т.II, стб.525), П.Толочко ідентифікує цей уділ у київській землі в районі міст Василева і Красна (Толочко П.П., Киевская земля - Древнерусские княжества..., с.33). Спроба Л.Алексеєва розмістити уділ на смоленській землі не переконлива (Алексеев, СЗ, с.128-129). Волость Мирятичі, де розташувався "смоленський уділ", давала лише 10 гривен малої дані і не могла прогодувати князя з десятком бояр та службовців й кількома десятками дружинників,

Табл. 13. Мономаховичі. Гілка Мстиславичів.

8. Святополк
+ 1154
= 1143/44
Євфімія
9. Ірина-Добронега
= 1122
Андронік Комнен
10. Ксенія
= Брячислав Давидович
11. Ростислав
+ 14.03.1167
12. Рогнеда
+ п. 1167
13. Євфросінія
* бл. 1130
+ п. 1175
= 1146 Гейза I
14. Володимир
*1132
+ 30.05.1172
= 1150 д. Белуша
Мономаховичі Смоленська гілка (табл. 15)
20. Ростислав
+ п. 1202
21. Мстислав
+ п. 1203
= д. Святослава Всеволодовича
22. Ярослав
+ 1207
= NN, аланка
23. Святополк
+ п. 1192
25. NN, д.
* 1189
26. Ростислав
+ 1199
27. Ізяслав
+ 1199
28. [Святослав]?
+ 1223

які були і у найдрібніших князів. До того ж ясна тенденція Ростислава Мстиславича зберегти єдність смоленського домена: навіть синам він роздавав волості у київській землі.

Мономаховичі. Гілка Мстиславичів

1. **ВСЕВОЛОД-ГАВРИЇЛ.** + 10.02.1138 р. (НПЛ, с.209-210). Князь новгородський (1117-1132, 1133-1136), переяславський (1132-1133), вишгородський (1136-1137) і псковський (1137-1138). У 1123 р. одружився з дочкою Святослава Давидовича з чернігівської династії (чернець Микола Святоша).

2. **ІНГЕБОРД.** Бл. 1130 р. видана за датського принца герцога Шлезвіга Кнута II Лаварда, обраного королем бодричів (1129-1131). В умовах боротьби за датську корону Кнут Лавард став небезпечним претендентом, особливо для сил, які орієнтувались на німецьку допомогу. В 1131 р. Кнута застрелили із засідки на датсько-ободрицькому кордоні. І. зуміла зберегти недоторканими кордони королівства. Її син Волдемар, хоч і не зумів утриматись на ободрицькому троні, незабаром став одним з найвидатніших датських королів.(Лангебек, VI, 42).

3. **МАЛФРІД.** Була видана за норвезького короля Сігурда I Хрестоносця (+ 1130 р.).По його смерті в Норвегії розпочалася міжусобна боротьба. М. вийшла за датського принца Еріка-Емунда Еріксона, який жив у Норвегії у вигнанні. Цей шлюб і підтримка Мстислава Великого вдіграли певну роль у його поверненні на датський престол (Ерік II Достопам'ятний, 1134-1137). (Лангебек, IV, 250; Helle K. Norge blir en stat, 1130-1319. Bergen, Oslo, Tromse, 1974, s.34).

4. **NN,** дочка. У 1112 р. видана за волинського князя Ярослава Святополковича. Бл. 1118 р. вони розлучилися.

5. **МАРІЯ.** + 1179? (ПСРЛ, т.II, стб.317). Між 1116-1125 рр. вийшла за Всеволода Ольговича, тоді сіверського князя. Цей шлюб допоміг йому незабаром здобути Чернігів, а потім і Київ.

6. **ІЗЯСЛАВ-ПАНТЕЛЕЙМОН.** * бл. 1096 р. (Тат., т.III, с.48). + 13.11.1154 р. (ПСРЛ, т.III, с.11; т.I, стб.342; т.V, с.160; т.VII, с.60-61; т.IX, с.198; Тат., т.III, с.48). Князь курський (1127-1130), полоцький (1130-1132), мінський (1132), переяславський (1133-1135; 1142-1146), волинський (1135-1142; 1149-1150; 1150-1151), великий князь київський (13.08.1146- 23.08.1149; 20.08.1150-27.08.1150; бл.6.04.1151-13.11.1154). Першою його дружиною була незнана з імені німецька принцеса, родичка імператора Фрідріха I (+ 1151 р.) (MPH, т.II, p.526). У 1154 р. одружився з Русудан, дочкою грузинського царя Дмитра I та сестрі царя Георгія III (ПСРЛ, т.II, стб.465, 468; т.IX, с.198). Наполегливий, рішучий політик, відомий полководець. Зумів повернути нащадкам Володимира Мономаха великокнязівський стіл і відстояти його в боротьбі з Юрієм Долгоруким.

7. **ЯРОПОЛК.** В 1149 р. згадується як пороський князь (ПСРЛ, т.IX, с.180). Напевно займав пороський стіл з 1146 р. У М.Баумгартена не згадується.

8. **СВЯТОПОЛК.** + 1154 р. (ПСРЛ, т.II, стб.468). Князь полоцький (1132), псковський (1133-1139), берестейський (1140), новгородський (1142-1148), волинський (148-1149, 1152-1154), луцький (1150-1151, 1151-1152). Допомагав спочатку Всеволоду-Гавриїлу, а потім Ізяславу-Пантелеймону в їх боротьбі за повернення Мономаховичам гегемонії на Русі. Між 23.12.1143 та 6.01.1144 рр. одружився з Євфімією, дочкою оломоуцького герцога Оттона II (Баумгартен, с.25). Заперечення Д.Расовського щодо цієї версії грунтується на тому, що чеські джерела знають лише рік народження Євфімії (1115), а літописи не називають її імені. Це не може бути вирішальним. На Мораві в ті часи не було іншої принцеси, яка б згадувалася в джерелах, з котрою міг би одружитися С.

9. **ІРИНА ДОБРОНЕГА.** У 1122 р. видана за кесаря Андроніка Комнена. Супротивник візантійського імператора Мануїла кесар Андронік був одним з організаторів союзу Ізяслава Мстиславича, угорського короля ГейзиII та грузинського царя Георгія III. Він + бл. 1153 р. (ПСРЛ, т.II, стб.286; Византийский временник, т.IX, с. 418-446; т.XI, с.73-98; Рындина А.В. Суздальский змеевик // Древнерусское искусство. Художественная культура домонгольской Руси. М., 1972, с.222).

10. **КСЕНІЯ.** Видана за ізяславського князя Брячислава Давидовича. Поділила долю князів полоцької династії.

11. **РОСТИСЛАВ.** + 14.03.1167 р. (Тат., т.III, с.83). Князь смоленський (1125-1154; 1154-1159; 1161), великий князь київський (8.12.1154-15.12.1154; 12.04.1159-12.02.1161; 6.03.1161-14.03.1167). При ньому відбулося піднесення Смоленська. Р. підтримав брата Ізяслава Мстиславича. Був останнім великим князем, якому вдалося дещо загальмувати процес розпаду Київсклї Русі на окремі землі.

12. **РОГНЕДА.** + після 1175 р. (Тат., т.III, с.83). В її селі Рогнедино помер великий князь Ростислав Мстиславич.

13. **ЄФРРОСІНІЯ.** * бл. 1130 р. + після 1175 р. У 1146 р. видана за угорського короля Гейзу II (Вертнер, с.311-315). Цей шлюб надовго скріпив союз Мстиславичів з угорською короною. Енергійна і наполеглива Є. мала вплив на чоловіка та угорську політику. По смерті Гейзи II (+ 1162) була регентшою і спрямовувала всю зовнішню політику краю. Є. - була супротивницею унії з Візантією і конфронтації з галицькими князями. Бела III спочатку намагався усунути матір від влади, навіть посадив її у фортецю Бранічево, а під кінець призмусив прийняти постриг в єрусалимському монастирі іоаннітів.

14. **ВОЛОДИМИР-ДМИТРІЙ.** * 1132 р. (ПСРЛ, т.II, стб.294) + 30.05.1171 р. (Тат., т.II, с.98). Князь остерський (1147), луцький (1149), дорогобузький (1152-1154; 1170-1171), волинський (1154-1156), слуцький (1162), трипільський

(1162-1168), котельницький (1169), великий князь київський (бл.20.03.1167-9.05.1167; 17.02.1171-30.05.1171). Спочатку перебував у затінку своїх братів. Старші Мстиславичі та їхні нащадки вважали його нижчим за себе (матір'ю В. була дочка новгородського посадника, тоді як вони походили від королівни Христини). Нерідко В.-Д. доводилося бути ізгоєм, боротись за невеликі другорядні уділи. Був учасником розгрому Києва у 1169 р., все ж зумів у смутні часи оволодіти столицею і помер великим князем.

У 1150 р., під час своєї місії в Угорщину, куди був посланий старшим братом Ізяславом, одружився з дочкою бана Хорватії Бейлуша (1141-1157). Брат Бейлуша Урош II Молодший був великим жупаном Зети. Сестра Бейлуша і Уроша була матір'ю Гейзи II, брати ж були опікунами юного короля і мали вплив на нього і в наступний період.

15. **ІВАН.** + 16.04.1128 р.

16. **ВОЛОДИМИР-ІОАНН.** + бл. 1141 р. Князь новгородський (1136). Бл. 1136 р. одружився з Ріксою, дочкою польського князя Болеслава III. По його смерті вона вдруге вийшла за шведського короля Сверкера I. + після 1155 р.

17. **ЯНКА.** + 10.04.1128 р. (ПСРЛ, т.III, с.5; т.IV, с.3).

18. **МСТИСЛАВ.** + 1168 р. (ПСРЛ, т.IX, с.235).

19. **ВЕРХУСЛАВА.** + 15.03.1167 р. Після 1136 р. видана за Болеслава IV (+ 3.04.1173), князя мазовецького, куярського і краківського (Бальзер, с.158).

20. **РОСТИСЛАВ.** + після 1202 р. Князь канівський (1163-1169), михайлівський (1169-1170), трипільський (1191-1202).

21. **МСТИСЛАВ.** + після 1203 р. Князь дорогобузький (1171-1173), трипільський (1173-після 1183), канівський?(1194-1203). У 1203 р. потрапив у полон до Ольговичів і був ув'язнений у Сновську (Погод., т.VI, с.233).

22. **ЯРОСЛАВ.** + після 1207 р. Князь новгородський (1182-1184; 1187-1196; 1197-1199), торжоцький (1196-1197), вишгородський (1203?-1205). Був одружений з аланкою, яка + 25.12.1201 р. (ПСРЛ, т.I, с.175). Умілий воїн, відданий новгородській землі, був жертвою чужих політичних амбіцій і відсутності родинної підтримки, через це мусив змінювати свою політичну орієнтацію.

23. **СВЯТОПОЛК.** Згадується у 1192 р.

24. **СОФІЯ.** * 1141 р. + 1198 р. У 1154 р. видана за короля Данії Волдемара I (+ 1182), сина Кнута Лаварда та Інгеборд Мстиславни. У скандінавському епосі збереглися розповіді, про те: як С. спалила в лазні суперницю (Рыдз., с.196; Скандинавская баллада. Л., 1978, с.42-47, 250). Бл. 1186 р. вдруге вийшла за тюрінгського маркграфа Людовіка V (+ 1190 р.); (MGH, т.29, р.205).

25. **NN**, дочка. * 1189 р. (ПСРЛ, т.III, с.20).

26. **РОСТИСЛАВ.** + 1199 р. від пошесті (ПСРЛ, т.III, с.22, 24; т.V, с.171).

27. **ІЗЯСЛАВ.** + від пошесті у 1199 р. (ПСРЛ, т.III, с.22, 24; т.V, с.171; т.VII, с.106). Мав 8-10 років. Князь великолуцький (1197-1199).

28. **[СВЯТОСЛАВ?].** Не знаний з імені брат Р. та І. займав трипільський стіл у 1207 р. (ПСРЛ, т.VII, с.114). На думку М.Баумгартена, цей князь тотожний шумському. Дана гіпотеза мало обгрунтована. У цей період волинська династія утримувала всі волинські волості. Потомки ж Володимира Мстиславича мали дрібні володіння в Пороссі. Братом Р. та І. (поз. 27 і 28) найімовірніше, міг бути канівський князь Святослав, який згинув на Калці у 1223 р.

Мономаховичі. Волинська гілка

1. **МСТИСЛАВ-ФЕОДОР.** + 13.08.1170 р. Князь переяславський (1146-1149; 1151-1154), пересопницький (1154-1156), волинський (1156-1170), великий князь київський (15.05.1167-12.03.1169; 22.02.1170-13.04.1170). Був талановитим полководцем і політиком, яки намагався загальмувати процес дальшого розпаду Київської Русі. "Сей князь зросту не вельми великого, але широкий плечима і міцний, як його лук ледве хто натягнути міг, лицем красивий, волосся кучеряве і коротке носив, мужнім був у битві, любитель правди, хоробрості його заради всі князі його боялись і шанували, хоча часто і з жінками і з дружиною веселився, але ні жінки, ні вино ним не володіли. Він завжди до розправи і розпорядку був готовий, для того мало спав, а багато книг читав, і в радах про розправу з вельможами вправлявся, і дітей своїх сумлінно в тому наставляв, кажучи їм, що честь і вигода князя полягає в правосудді, розправі і хоробрості" (Тат., т.III, с.178). У 1151 р. одружився з Агнессою, дочкою польського князя Болеслава III. Цим шлюбом скріплювався польсько-волинський союз, якому надавав значення батько М. Шлюб допоміг і М. утвердитися на Волині.

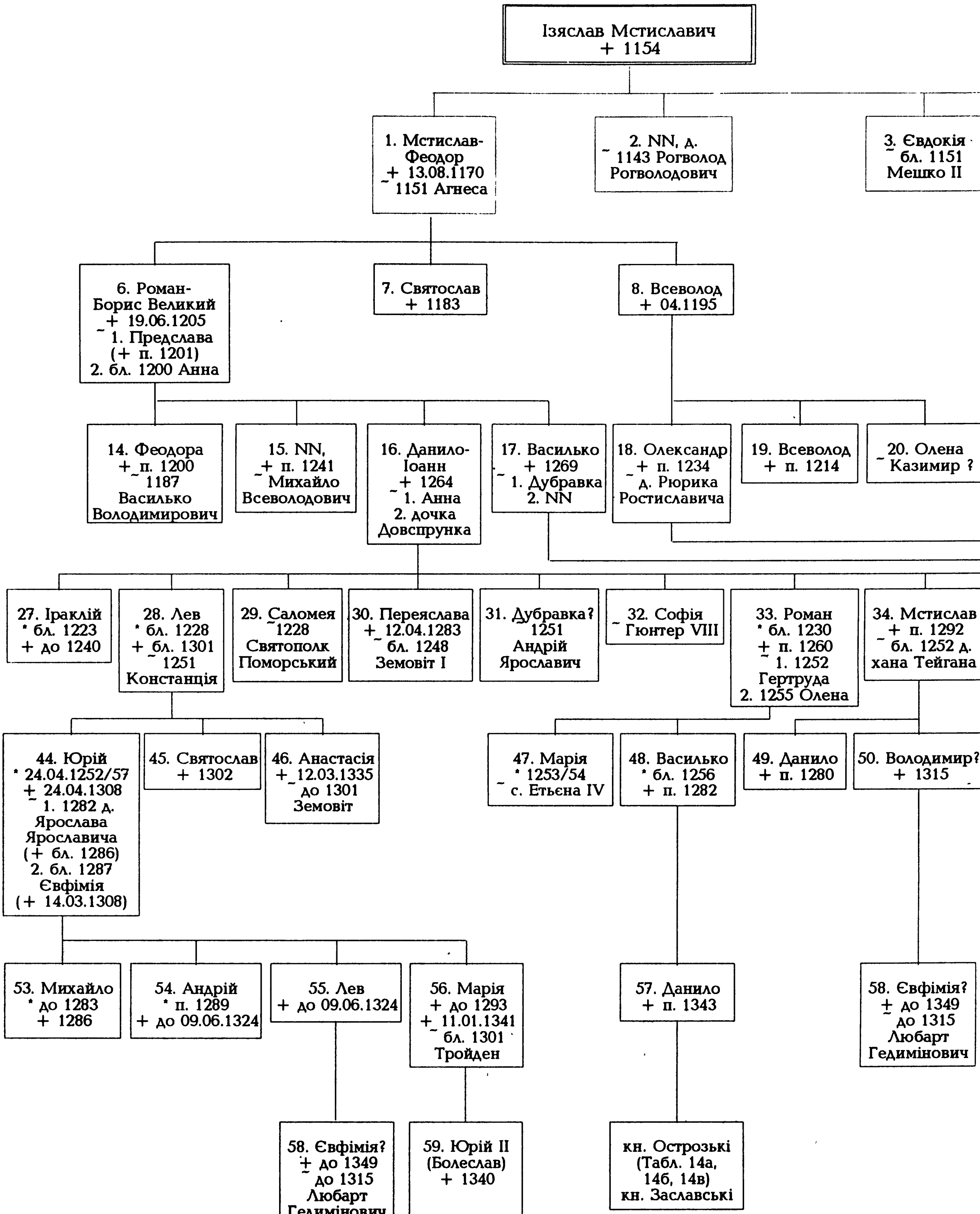
2. **NN**, дочка. У 1143 р. видана за друцького князя Рогволода Рогволодовича.

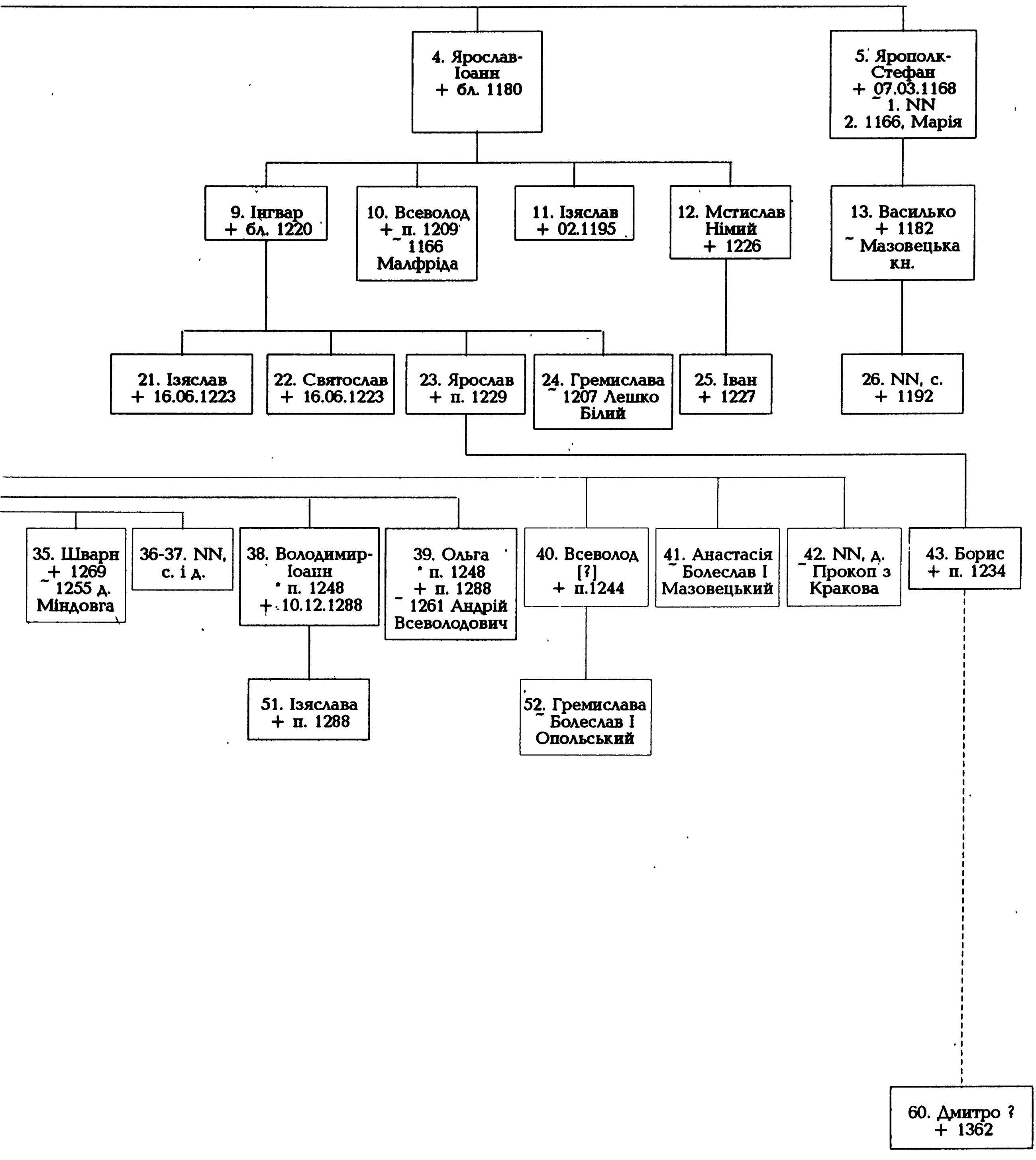
3. **ЄВДОКІЯ.** Бл. 1151 р. видана за Мешка III Старого, на той час познанського князя (MPH, т.II, р.379; т.III, р.634, 479; Бальзер, с.165-167; Пашуто, с.157, 332, 422), Цей шлюб, за планами Ізяслава Мстиславича, повинен був укріпити союз з польськими князями напередодні вирішальної кампанії проти Юрія Долгорукого та його союзника Володимира Володаревича.

4. **ЯРОСЛАВ-ІОАНН.** + бл. 1180 р. Князь туровський (1146-1148), новгородський (1148-1154), луцький (1154-бл.1180), великий князь київський (12.1173-кінець 02.1174; початок 03.1174-кінець 06.1174). У 1149 р. одружився з дочкою чеського короля Владислава II (Баумгартен, с.26). Мудрий політик, по смерті Мстислава Ізяславича став сюзереном Волині, але зберіг слово, дане братові, і не вигнав із Західної Волині його синів, чим уникнув усобиці в стані волинських князів.

5. **ЯРОПОЛК-СТЕФАН.** + 7.03.1168 р. (ПСРЛ, т.II, стб.539). Князь бузький (до 1166-1168). У 1166 р. вдруге одружився на Марії, дочці чернігівського князя Святослава Ольговича.

Табл. 14. Мономаховичі. Волинська гілка.

4. Ярослав-Іоанн + бл. 1180
5. Ярополк-Стефан + 07.03.1168 ~ 1. NN 2. 1166, Марія
9. Інгвар + бл. 1220
10. Всеволод + п. 1209 ~ 1166 Малфріда
11. Ізяслав + 02.1195
12. Мстислав Німий + 1226
13. Василько + 1182 ~ Мазовецька кн.
21. Ізяслав + 16.06.1223
22. Святослав + 16.06.1223
23. Ярослав + п. 1229
24. Гремислава ~ 1207 Лешко Білий
25. Іван + 1227
26. NN, с. + 1192
35. Шварн + 1269 ~ 1255 д. Міндовга
36-37. NN, с. і д.
38. Володимир-Іоанн * п. 1248 + 10.12.1288
39. Ольга * п. 1248 + п. 1288 ~ 1261 Андрій Всеволодович
40. Всеволод [?] + п.1244
41. Анастасія ~ Болеслав І Мазовецький
42. NN, д. ~ Прокоп з Кракова
43. Борис + п. 1234
51. Ізяслава + п. 1288
52. Гремислава ~ Болеслав І Опольський
60. Дмитро ? + 1362

6. РОМАН-БОРИС ВЕЛИКИЙ. * бл. 1152 р. + 19.06.1205 р. під Завихвостом (Длугош, кн.IX, с.172-176; МРН, т.II, р.440, 555; Тат., т.III, с.173-174). Князь новгородський (1168-1170), володимирський (1170-1187, 1188-1205), галицький (1199-1205), фактичний великий князь київський (04-05.1203-19.06.1205). Ініціатор реформ ("доброго порядку"), які повинні були загальмувати процес розпаду Київської Русі на дрібні князівства: "... коли у Києві великий князь помре, то негайно місцеві князі суздальський, чернігівський, галицький, смоленський, полоцький і рязанський, домовившись, оберуть найстарішого і найдостойнішого собі великим князем і утвердять хресним цілуванням, як то в інших добропорядних державах чиниться. Молодших же князів до цих виборів не потрібно, але вони повинні слухати, що інші визначать. Коли ж великий князь на київський престол вибраний буде, повинен старшого сина залишити на уділі своєму, а молодших наділити від оного ж або в Руській землі від Гориня і за Дніпро, скільки міст здавна до Києва належало. Якщо хто з князів почне війну і напад учинить на область іншого, то великий князь да судить з місцевими князі і приборкає. Якщо на кого прийдуть половці, угри, поляки чи інщий народ і сам той князі оборонитися не може, тоді великий князь, домовившись з місцевими князі, пошле на допомогу від всієї держави, скільки треба. А щоби місцеві князі не ослабли в силах, не належить їм областей своїх ділити, але оним бути під владою старшого брата. А буде у кого син не залишиться, тоді віддати брату старшому по ньому або хто є старійший по лінії в роді його, щоб руська земля в силі не зменшилася..." (Тат., т.III, с.169-170). З вини інших князів, насамперед Всеволода Юрійовича Велике Гніздо, "добрий порядок" не було прийнято. Р. був "на зріст хоч не вельми великий, але широкий і надмірно сильний, лицем красний, очі чорні, ніс великий з горбком, власи чорні і короткі, вельми яр був у гніві, косен язиком, коли сердився, не міг довго слова вимовити; багато веселився з вельможами, але п'яним ніколи не бував. Багато жінок любив, але ні одна ним не володіла. Воїн був хоробрий і хитрий на шикування полків, що наочно продемонстрував, коли угрів велике військо з малим своїм розбив. Все життя своє у війнах провадив, многі перемоги дістав, а єдиною переможений був" (Тат., т.III, с.174-175). Одружений був двічі: між 1170 і 1180 рр. з Предславою - дочкою овруцького князя Рюрика Ростиславича. Бл. 1198 р. фактично розлучився з дружиною, а в 1202 р. примусив її прийняти постриг. Другою дружиною була Анна, незнана з походження, найімовірніше, родичка імператора Ісаака II Ангела (Баумгартен, с.24, 26; его же Основатели второй династии в галицкой земле // Зап. рус. генеалог. об-ва в Москве, IX, с.1-53). Ім'я Анни встановлено на підставі того, що над її могилою у Володимирі-Волинському внук Мстислав Данилович поставив у 1289 р. каплицю св.Іоакима та Анни. Правдоподібно виглядає версія, що батьком Анни був Ісаак II Ангел, а матір'ю Маргарита-Марія, сестра угорського короля Андрія II і дочка Бели III. Шлюб цей був укладений посольством у складі Твердяти Остромировича, Недана, Домажира і Негвара, яке в середині 1200 р. бачив у Константинополі Добриня Ядрійкович (Махновець Л. Літопис Руський. К., 1989, с.369). Анна + після 1253 р., прийнявши постриг у 1219 р. На користь версії походження Анни говорить і похід Р. на допомогу Філіпу Швабському в 1205 р., котрий завершився загибеллю князя під Завихвостом. Німецький король Філіп Гогенштауфен, один з прихильників виборності імператора та других принципів, які складали основу "доброго порядку", пропонованого Р. іншим князям, був одружений на Ірині, доньці Ісаака II Ангела, тобто вони були з Романом свояками (Isenburg K.W., Stammtafeln zur Geschichte der europaishen Staaten. I/II 2 Aulf. Marburg 1953). Р. був одним з найвидатніших князів, і пам'ять про нього збереглась надовго (Войтович Л. Зоря князя Романа. - Літопис Червоної калини. 1991, N2, с.32-37).

7. СВЯТОСЛАВ. + 1172 р. в Бересті (Тат. т.II, с.96) чи в 1193 р. (за Кадлубком // МРН, т.II, р.408-409, 412). Відомості останнього більш вірогідні. Князь берестейський і червенський (з 1170 р.). Баумгартен вважав С. нерідним, адаптованим, сином Мстислава, старшим за Романа, для чого особливих підстав немає.

8. ВСЕВОЛОД. + 04. 1195 р. Князь белзький (бл. 1180-1195) і володимирський (1187-1189). Намагався здійснити самостійну політику, спираючись на союз з поляками.

9. ІНГВАР. + бл. 1220 р. По смерті батька дістав Луцьк (1180), який у суперечці з братом Всеволодом втратив у 1183 р. (ПСРЛ, т.II, стб.630-631). До 1186 р. утвердився в Східній Волині, оволодів Дорогобужем, а пізніше і Шумськом. Всеволод був вигнаний. Великий князь київський (07.1201-16.01.1202; середина 01.1203-16.02.1203; друга половина 02.1204). У 1205 р. намагався утримати Володимир (ПСРЛ, т.II, стб.721).

10. ВСЕВОЛОД. + після 1209 р. (ПСРЛ, т.II, с.332). Напевно, в 1180 р. дістав Дорогобуж, претендував на Луцьк, який тримав у 1183 р. В 1186 р. Дорогобуж був уже в числі володінь Інгвара, а сам В. вигнаний. У 1209 р. перебував при чернігівському дворі, ворожому до волинської династії.Певно, втративши свої володіння на Волині в 1183-1186 рр., став ізгоєм. У 1166 р. одружився з Малфрідою, дочкою туровського князя Юрія Ярославича (ПСРЛ, т.II, с.300-331; т.VII, с.79).

11.ІЗЯСЛАВ. + 02.1195 р. (ПСРЛ, т.II, с.325). Правдоподібно, що з 1180 р. був шумським князем.

12. МСТИСЛАВ НІМИЙ. + 1226 р. Князь пересопницький (бл. 1180-1220) і луцький (1220-1226) (ПСРЛ, т.II, с.319, 332; т.VII, с.131). Претендував на Галич. Як сюзерен Волині брав участь у битві на Калці в 1223 р.

13. ВАСИЛЬКО. * бл. 1151 р. + 1182 р. Князь бузький або шумський (бл. 1168-?), дорогочинський (1180?-1182), претендував на Берестя (1181). Був зятем мазовецького князя, напевно, Болеслава IV (Тат., т.III, с.427; Бальзер, с.188). Відомості Кадлубка, ніби В. зберіг дорогочинський стіл

ціною васальної присяги і передачі його по смерті Польші, не підтверджуються перебігом подій: після В. у Дрогичині сидів його син.

14. **ФЕОДОРА.** + після 1200 р. У 1187 р. видана за внука Ярослава Осмомисла Василька Володимировича (ПСРЛ, т.II, с.32; т.III, с.145). У 1188-1189 рр. останній на вимогу свого батька розлучився з Ф. через претензії Романа Мстиславича на галицький стіл.

15. **NN**, дочка. + після 1241 р. Видана за чернігівського князя Михайла Всеволодовича.

16. **ДАНИЛО-ІОАНН.** * 1202 р. (ПСРЛ, т.II, с.329) + 1264 р. (ПСРЛ, т.II, с.343). Похований в Холмі. Князь галицький (1205-1207; 1211-1212; 1230-1232; 1233-1234; 1238-1264), володимирський (1205-1208; 1215-1238), київський (1240), король галицько-волинський (з 1256 р.). (ПСРЛ, т.II, с.341; МРН, т.III, р.132; Codex diplomatyczny Malopolski. t.III. Krakow, 1901, s.33). Одружений двічі: у 1219 р. - з Анною, дочкою Мстислава Удатного (+ бл.1252 р.) - цей шлюб був невдалою спробою сплотити сили Мономаховичів у боротьбі за галицьке наслідство); бл. 1252 р. - з дочкою литовського князя Довспрунка, сестрою Товтивіла, племінницею Міндовга (ПСРЛ, т.II, стб.815). Д. був одним з найвидатніших представників династії (Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М., 1950; Дашкевич Н.П. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. К., 1873; его же, Переговоры пап с Даниилом Галицким об унии ЮгоЗападной Руси с католичеством // Универс. изв. ун-та св.Владимира, 1884, N8; Черепнин Л.В. Летописец Даниила Галицкого // ИЗ, 1941, т.12; Гуслистый К. Данило Галицький. Сатаров, 1942; Котляр М.Ф. Данило Галицький. К., 1979.)

17. **ВАСИЛЬКО.** * бл. 1205 р. (ПСРЛ. т.VII, с.324) + 1269 р. (ПСРЛ, т.II, с.344). Князь белзький (1207-1211), берестейський (1208-1210; 1219-1228), перемишльський (1209-1219), пересопницький (1228-1229), луцький (1229-1238) і волинський (1238-1269). Перший раз одружився бл. 1229 р. з Дубравкою, дочкою володимиро-суздальського князя Юрія Всеволодовича (+ після 05.12.1247 р.). Її ім'я ідентифікується на підставі булли папи Іннокентія IV від 5.12.1247 р. (Тургенев А.И. Акты исторические, относящиеся к России. т.I, СПб., 1841, N76; Большакова С.А. Папские послания галицкому князю как исторический источник // Древнейшие государства на территории СССР. М., с.128-129). Другий раз - бл. 1248 р. - з Оленою, дочкою краківського князя Лешка Білого (+ 1265 р.); (Баумгартен, с.48-49).

18. **ОЛЕКСАНДР.** + після 1234 р., імовірно, в галицькій в'язниці (ПСРЛ, т.II, стб.771-772). Князь белзький (1195-1208; 1215-1233) і володимирський (1208-1215). Невтомний інтриган, домагався першості серед волинських князів. Був одружений з дочкою Рюрика Ростиславича (ПСРЛ, т.II, стб.765).

19. **ВСЕВОЛОД.** + після 1214 р. Князь червенський (1207-1212) і белзький (1208-1215?); (ПСРЛ, т.II, стб.721, 729).

20. **ОЛЕНА.** У 1163 р. видана за Казимира Справедливого (ПСРЛ, т.II, стб.731). О.Бальзер вважав дружину Казимира дочкою Ростислава Мстиславича, інші - белзькою князівною (Siarczynski F. Dzieje ksiestwa Belzkiego, Lq., 1829, s.14-19). За традицією, О., дочка Всеволода Мстиславича заснувала монастир поблизу Плісненська. Але вона не могла народитися раніше 1170 р., а шлюб відбувся у 1163 р., тому М.Баумгартен взагалі не вірив у її існування, що навряд чи справедливо. О. могла не виходити заміж і померти у заснованому нею монастирі. У Казиміра могло бути і дві жінки з однаковим ім'ям. Тісний союз белзьких князів з поляками свідчить на користь такої можливості.

21. **ІЗЯСЛАВ.** + 16.06.1223 р. у битві на р.Калці (ПСРЛ, т.I, стб.509; т.VII, с,132; т.X, с.92). Мав уділ на Волині, можливо, пересопницький (бл. 1220-1223).

22. **СВЯТОСЛАВ.** + 16.06.1223 р. у битві на Калці. Князь шумський (1220-1223). У джерелах згадується без батькового імені, однак, враховуючи, що шумська волость залишалася волинською, князем її міг бути лише один з синів Інгвара Ярославича.

23. **ЯРОСЛАВ.** + після 1229 р. Князь луцький (1226-1227), меджибізький і перемильський (з 1228 р.). Був одружений з дочкою смоленського князя Романа Ростиславича (Баумгартен, с.60).

24. **ГРЕМИСЛАВА.** + після 13.06.1258 р. У 1207 р. видана за Лешка Білого (+ 23.11.1227 р.). Була регентшою при сині Болеславі Стидливому і активно підтримувала волинських князів.

25. **ІВАН.** + 1227 р. (ПСРЛ. т.II, стб.750). Князь луцький і чарторийський (1226-1227). Тяжко хворий, був залишений батьком під опіку Данила Галицького.

26. **NN**, син. Займав дорогочинський стіл у 1182-1192 рр.

27. **ІРАКЛІЙ.** * бл.1223 р. + до 1240 р. (ПСРЛ, т.II, с.160, 333).

28. **ЛЕВ.** * бл.1228 р. (перша згадка під 1233 р.) + бл. 1301 р. (остання безсумнівна згадка 1299 р.). За традицією прийняв постриг і помер у монастирі св.Онуфрія в Лаврові, але каплиця, до якої традиційно прив'язували могилу, виявилась будовою XVII-XVIII ст. (Площанський В. Лавров село и монастырь в Самборском округе. - Науков. сб., изд. Литературным об-вом Галицкорусской матицы. Львов, 1866; Малевская М.В. Архитектурно-археологические исследования в Львовской области. - АО за 1980 г. М., 1981, с.278). Більш рання церква в Лаврові не знайдена, хоча монастир св.Онуфрія, напевно, був закладений у XIII ст. Хрестильне ім'я Л., напевно, було Онуфрій. Князь перемишльський (бл.1240-1269), галицький (1269-1301?), претендував на литовське (1269) та польське (1289) наслідства, мав володіння у Закарпатті. Бл. 1250-1251 рр. одружився з Констанцією, дочкою угорського короля Бели IV (Вертнер, с.485-488; Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Ed., G.Fejer. Buda. 1832. t.VII, p.216). Цей шлюб означав поворот у відносинах з Угорщиною від конфронтації до тісного союзу. Ім'ям Л. названо Львів, у якому, можливо, в кінці XIII ст. Л. тримав свою столицю.

29. **САЛОМЕЯ.** У 1228 р. видана за Святоплука II, східнопомор ського князя (+ 1266 р.); (Silesiacarum Rerum Scriptores, pars.I. Ed., F.W.Sommersberg, 139. Lipsiar, 1729, 1, 505). У джерелі XVI ст. помилково названа дочкою Романа, що було запозичено Баумгартеном (Баумгартен, с.48-49).

30. **ПЕРЕЯСЛАВА.** + 12.04.1283 р. Бл. 1248 р. видана за мазовецького князя Земовіта I (+ 23.06.1262 р.); (Бальзер, с.313-320).

31. **ДУБРАВКА** ? У 1251 р. видана за суздальського князя Андрія Ярославича, брата Олександра Невського. Цей шлюб був однією з ланок політики Данила Романовича, спрямованої на організацію антимонгольської коаліції.

32. **СОФІЯ.** За гіпотезою Баумгартена, яка виглядає правдоподіб ною, була видана за комтура хрестоносців Гюнтера VIII фон Кефернбурга, графа (1259-1289); (Баумгартен, с.49).

33. **РОМАН.** * бл. 1230 р. + бл. 1261 р. і був похований у Холмі. Князь новогрудський (1251-1256?). У червні 1246 р. австрійський герцог Фрідріх II фон Бабенберг згинув на Лейті. На зустрічі в Пожоні (Братіслава) у 1248 р. Данило Романович, Бела IV і імперські посли обговорювали майбутнє Австрії (Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М., 1950, с.255). 27.06.1252 р.. Р. вступив у шлюб з Гертрудою Бабенберг, удовою чеського короля Владислава II і баденського герцога Германа. Одночасно король Чехії Пшемисл II вступив в шлюб з Маргаритою Бабенберг і заявив свої претензії на австрійське наслідство. Маргарита була сестрою Фрідріха II, а Гертруда - лише племінницею. Феодали Австрії розділилися. Галицько-угорсько-польська коаліція діяла розрізнено і не змогла допомогти Р. Оточений у Нейбурзі поблизу Відня, Р. лише з допомогою Гертруди уникнув полону в 1254 р. Гертруда добровільно відмовилася від шлюбу. Г. + 24.04.1288 р. Роман повернувся у галицьку землю (MGH, t.IX, p.599, 612, 727; Fontes Rerum Bohemicarum. t.II, Praga, 1874, p.289; t.III, p.312; Fischer M., Merkwiirdigere Schicksaie des Stiftes und der Stadt klosterneuburg aus Urkunden gezogen II (Urkundenbuch). Wien, 1815, N60). Бл. 1255 р. одружився з дочкою волковиського князя Гліба (+ після 1288 р.).

34. **МСТИСЛАВ.** + після 1292 р. (ПСРЛ, т.Ii, с.348), князь луцький (1264?-1289) і волинський (1289-п.1292). Можливо, що бл. 1253 р. одружився з дочкою половецького хана Тейгака (ПСРЛ, т.II, стб.818). За заповітом двоюрідного брата дістав Західну Волинь і об'єднав більшість волинських земель.

35. **ШВАРН.** + 1269 р. (ПСРЛ, т.II, с.344). Князь галицький і холмський (1264-1269), великий князь литовський (1264-1269). У 1255 р. одружився з дочкою Міндовга і сестрою Войшелка, який у 1264 р. уступив йому велике князівство литовське (ПСРЛ, т.II, с.192, 201; Баумгартен Н. Родословные отрывки. - Летопись историко-родовідного об-ва. Вып. 1 (17). М., 1900, с.16-27). Спроба Льва Даниловича по смерті Ш. зайняти стіл великих князів литовських закінчилась невдало. Під час зустрічі Льва з Войшелком в Михайлівському монастирі під Володимиром зчинилася бійка, яка закінчилась загибеллю Войшелка Міндовговича. Литовські князі не визнали Льва своїм сюзереном і галицько-волинська унія розпалася.

36-37. **NN**, син і дочка. Померли немовлятами (ПСРЛ, т.II, с.160, 333).

38. **ВОЛОДИМИР-ІОАНН.** * після 1248 р. + 10.12.1288 р. в Любомлі. Князь волинський (1269-1288). Книжник і будівничий. У 1263 р. одружився з Оленою, дочкою брянського князя Романа Михайловича. Заповів свої землі Мстиславу Даниловичу.

39. **ОЛЬГА.** * після 1248 р. + після 1288 р. У 1261 р. вийшла за чернігівського князя Андрія Всеволодовича (ПСРЛ, т.II, с.343), який + 1262р.

40. **ВСЕВОЛОД.** У 1244 р. згаданий як князь белзький. Баумгартен вважав його сином Олександра (Баумгартен, с.57-58). Але не виключено, шо він тотожний молодшому брату Олександра, котрий мав таке саме ім'я (поз.19, табл.14).

41. **АНАСТАСІЯ.** Між 1244-1247 рр. видана за мазовецького князя Болеслава I (+ 25.02.1248), який володів сандомирською і серадзькою землями. По його смерті вийшла за угорського магната Дмитра, надвірного суддю (Бальзер, с.8, табл.VI, поз.8; Баумгартен, с.58).

42. **NN**, дочка. Видана за польського магната Петра з Кракова (Баумгартен, с.58).

43. **БОРИС.** Згадується у 1234 р. як князь меджибізький (ПСРЛ, т.II, стб.774). Наймовірніше, він син Ярослава Інгваревича (Баумгартен, с.62-63; Рапов, с.196). З ним пов'язана проблема походження болохівських князів. Єх вважали туземними князями на зразок Кондувдія (хоча археологи точно встановили, що болохівська земля була густо заселена нащадками древлян, полян та уличів); переселеними після поразки на Калці половцями (що також не підтверджується археологічними знахідками); Ігоревичами, які уціліли в цьому районі після 1211 р. (на думку М.Карамзіна, М.Арцибашева та ін.); навіть боярами (хоча літописи ніколи не плутали бояр з князями). У 1235 р. князь Ізяслав Мстиславич, який захопив Київ, послав до Данила Романовича з вимогою повернути його братію, тобто болохівських князів. За Татищевим, цей князь був сином Мстислава Ростиславича і молодшим братом Мстислава Удатного (Тат., т.III, с.464). До смоленської династії відносили його і Баумгартен і Пашуто. Ольговичем він бути не міг, бо у одноіменного путивльського князя не було ресурсів навіть, щоб претендувати на чернігівський стіл. Для смоленського Мономаховича волинські Мономаховичі були братією. Баумгартен вважав болохівських князів нащадками Інгвара Ярославича. Позбавлені володінь у луцьких і шумських волостях, ці потомки зберегли володіння у болохівській землі, яка з кінця XII- початку XIII ст. увійшли до складу волинських земель. Їх опозиція до Данила Галицького цілком зрозуміла - молодша лінія втратила свої основні володіння.

44. **ЮРІЙ.** * 24.04.1252 р. (чи 1257) + 24.04.1308 р. Закарпатські феодали висували Ю. як претендента на угорський престол у 1312-1313

рр., тому є сумніви щодо правильності дати смерті. Князь белзький (бл. 1269-1301), король галицький і великий князь володимирський (бл. 1301-1308). У 1282 р. одружився з дочкою тверського князя Ярослава Ярославича (+бл. 1286 р.). У 1287 р. одружився вдруге з Євфімією, дочкою куявського князя Казиміра Конрадовича (+ 18.03.1308 р.); (Баумгартен, с.50).

45. СВЯТОСЛАВА. + 1302 р. у монастирі кларисок у Старому Сончі (Линниченко И. Известия о взаимоотношениях России и Польши. - Зап. ун-та св. Владимира в Киеве. 1882, т.IX, с.223).

46. АНАСТАСІЯ. + 12.03.1335 р. Перед 1301 р. вийшла за добжинського князя Земовита (+ 1306); (Бальзер, с.345-347).

47. МАРІЯ. * 1253/54 від Гертруди. Виховувалася в Австрії. Видана за загребського бана Етьєна IV (Грушевський М.С. Історія України-Руси, т.3, с.76).

48. ВАСИЛЬКО. Займав слонімський стіл у 1281-1282 рр. Найімовірніше, син Романа Даниловича і Олени Глібівни (Баумгартен, с.50-51).

49. ДАНИЛО. Востаннє згаданий 1280 р. (ПСРЛ, т.II, с.208, 346).

50. ВОЛОДИМИР ? + 1315 р. в Литві в битві з Вітеном (ПСРЛ, т.XVII, с.258, 311, 372-373, 437-438). Баумгартен вважав його представником молодшої гілки династії, яка зберегла володіння в луцькій землі. Достовірність фігури В. проблематична, може йдеться про якогось князя туровської династії.

51. ІЗЯСЛАВА. + після 1288 р. Адаптована дочка Володимира Васильковича і Олени Романівни, доля якої невідома.

52. ГРЕМИСЛАВА. Видана за опольського князя Болеслава І (бл. 1257-14.05.1314); (Баумгартен, с.58-59).

53. МИХАЙЛО. * до 1283 р. + 1286 р.

54. АНДРІЙ. * бл. 1289 р. + 9.06.1324 р. У грамоті Льва Даниловича 1301 р. названий князем ярославським. Князь галицький (1308-1324), був сюзереном галицько-волинської землі.

55. ЛЕВ. + до 9.06.1324 р. Князь волинський (1308-1324). За одними даними, видав дочку за Дмитра-Любарта Гедиміновича і віддав йому Луцьк (ПСРЛ, т.XVII, с.71; Latopisiec Litwy i kronika Ruska. Wilno, 1827, s.27), за другими - перед литовською навалою утік до Брянська, з князями якого був зв'язаний родинними зв'язками. В 1320 р. брав участь у поході на допомогу київському князю Station Станіславу і загинув у битві на р.Ірпені. За Київським Печерським літописом, ця битва відбулась у 1323 р. Відомості ці заплутані, але, можливо, відбивають реальну участь Л. в допомозі київським князям.

56. МАРІЯ. * бл. 1293 р. + 11.01.1341 р. Бл. 1301 р. вийшла за сохачевського і черського князя Тройдена Болеславича (+ 13.03.1341р.); (МРН, т.V, р.880, 881).

57. ДАНИЛО. + після 1343 р. Традиційно рід Острозьких вважав основоположником роду князя Данила, який був внуком Романа Даниловича (Власьев Г. Происхождение князей Острожских. - Зап. имп. генеалогического об-ва. СПб., 1906, т.II, с.349-350). Князь Д. разом з Дмитром Детьком і татарами в 1344 р. здійснив похід під Острог (Шараневич И. История Галицко-Володимирской Руси, с.158-159). Його згадують також Ян з Чарнкова, Длугош і Кромер (МРН, т.II, р.621; Длугош, т.XII, р.213; Кромер, т.XII, р.206). Грамота князя Д. та його дружини Василиси для церкви св.Миколи в Острозі на внутрішній обкладці Евангелія ("Се аз князь Данило з княгинею своєю Василисою і з дітьми...") в 1634р. внесена до луцьких книг з підтвердженням 1592 р. через князя Костянтина Острозького.

Дістала поширення версія походження Острозьких, викладена М.Максимовичем у листах до гр.А.Д.Блудова (Собр. соч., т.I, с.164-195). Він спирався на київський печерський поминальник (синодик), де предки Острозьких записані так: Георгій, Дмитро, Данило, Федір (в чернецтві Феодосій) і княгині Варвари, черниці Єлісавети, княгині Василиси, княгині Агафії, черниці Агрипіни і т.д. Ототожнюючи Георгія з Юрієм Володимировичем, який + 1292 р., дослідник виводив Острозьких від туровських князів. Він звертав увагу також на поминальник дубенської церкви, де згадуються князі Гуровські, зробивши з них Туровських. Всі ці здогадки грунтуються на досить хитких данних: у поминальниках порушено хронологічний порядок князів. Взагалі це дуже непевні джерела. В Дерманському та Дубенському поминальниках (Памятники.., т.IV, отд.1, с.107-117) з кінця першої половини XVII ст., згадується аж 131 ім'я князів Острозьких, 169 - князів Луцьких, 112 - князів Слуцьких, 66 - Соломирецьких - 246 - Гольшанських (!). Тут за князем Костянтином і королевою Оленою ідуть князь Георгій з княгинею Варварою.

І.З.Мицько з ІСН (Львів) звернув нашу увагу на Холмський помянник. Малоімовірно, щоби нині екзистувала сама пам'ятка. Десь бл. 1720-х років митрополит Лев Кішка вніс витяг з поминальника, який стосувався княжих і магнатських родів, до свого рукопису (с.287), датуючи пам'ятку бл.1650 р. Фрагмент рукопису Кішки наведений у А.Петрушевича (Сводная Галицко-Русская летопись с 1600 по 1700 год. Львов, 1874, с.529). Сам рукопис Л.Кішки зберігався у бібліотеці Перемишльського єпископського собору (Галицкий истор. сборник. Львов, 1853, вып.1, с.144, прим.55). Фрагмент звучить так: De domo Ostrosiorum: Anna religiosa et filius ejus Patritius Olgimantorum Ozarius Skimnik Euphemius Basilius. Нам здається, що оригінал читався так: "З дому Острозьких благочестива Анна і сини її отчичі Ольгімантовичі: Азарій Схимник, Євфімій, Василь." І.З.Мицько грунтовно вивчав Острог і Острозьких (Мыцько И.З. Острожский культурно-просветительный центр. - Федоровские чтения. 1981. М., 1985. с.57-65; його ж, Матеріали до історії Острозької академії 1576-1636. Біобібліограф. довідник. К., 1990). На його думку, не можна відкидати версію литовського походження князів Острозьких. Вони не встигли створити родовідну, однак їх традиція ніде не зберегла навіть натяків на литовське походження. Сучасник князів Острозьких польський геральдик Бартош Папроцький (бл. 1543-1614) висунув версію про

походження Острозьких від Василька, сина Романа Дмитровича (Herby rycerstwa Polskiego, przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r.p. 1584, wyd. k.Turowskiego, 1858, p.448). Навряд чи ризикнув би в ті часи Б.Папроцький викладати версію походження наймогутнішого княжого роду, як б суперечила поглядам Острозьких. Ніде традиція або геральдики не зв'язували походження Острозьких із Гольшанськими. Анна, згадана в Холмському поминальнику, напевно, могла бути дочкою Данила і сестрою Юрія Даниловича, який княжив у Холмі бл. 1376 р. Цілком зрозумілий її вклад у монастир в родинному Холмі, заснований далеким прапрадідом Данилом Романовичем. Зрозуміло також, і чому в поминальнику монастиря рід Острожських поставлений попереду інших. Питання тут не тільки в хронології вкладів. Напевно, і Азарій Схимник був причетний до цього монастиря. Не виключено, що всі четверо були там поховані. Імена наведено хрестильні або чернечі, отже ідентифікувати їх навряд чи можливо. Малоімовірно, щоб Гольшанські заслужили на таку шану у Холмі. Вони поставлені в поминальнику попереду всіх прізвищ лише через те, що мати їх була з дому Острожських, які були холмськими князями і нащадками Данила Романовича.

Версія Б.Папроцького була прийнята К.Стадніцьким, Я.Вольфом, Д.Зубрицьким, М.Баумгартеном та Г.Власьевим. Всі основні публікації на цю тему не містять обгрунтованих заперечень цієї версії (Костянтинович М.Т. Генеалогія роду Острозьких-Костянтиновичів, 1790-1875; Перлштейн А. Несколько слов о княжестве Острогском // Временник МОИДР, 1852, кн.14, с.33-48; його ж, Описание города Острога // Чтения ОИДР, 1847, кн.4, с.137-142; Шараневич И. Гальшка Острожская // Истор. исслед. Львов, 1880; Левицкий О. Анна Алоиза Острожская // КС, т.VII, 1883, ноябрь, с.329-373; В.Руліковський і З.Л.Радзімінський. Kniaziowie i szlachta, t.I, Kr., b.e.3-40; Kardaszewicz St., Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. W.-Kr., 1913; Быков Н.П. Князья Острожские и Волынь. М., 1915; Lewichi K., Ksiaze k.Ostrogski a unia Brzeska 1596 roku. Lw., 1933; Войтович Л.В. Генеалогія Рюриковичів. К., 1990, с.122-123). Як встановив Я.Вольф, усі, хто носив княжий титул у XV ст. і раніше, були Рюриковичами або Гедиміновичами (сюди він відносив усіх князів литовського походження). Оскільки немає підстав зараховувати Острозьких до Гедиміновичів, слід віднести їх до Рюриковичів. Версія В.Руліковського і З.Л.Радзімінського щодо бічних гілок норманнських конунгів часів Рюрика малосерйозна. Гіпотези, які пов'язують Острозьких з друцькими чи турово-пінськими князями, грунтуються на непідтверджених натяках поминальників. А тим часом спостереження Я.Вольфа та ін. показують, що прізвища Рюриковичів, які походять від їх доменальних володінь, завжди пов'язані з територіями династій, що склалися ще в XII-XIII ст. Від домену родоначальника одержали свої прізвища і Гедиміновичі. Домени ці складались переважно в часи Свидригайла. Що стосується Острозьких, то вони перебували на Волині по меншій мірі з середини XIV ст. Жодне джерело не дає підстав стверджувати ніби турово-пінські Ізяславичі переходили на землі волинських Мономаховичів і в XIV-XV ст. мали там володіння. Навіть втративши старші столи, удільні князі в чернігівських, київських, полоцьких землях зберігали свої дрібні уділи до повного згасання або втрати удільних прав, продовжуючи дроблення самих уділів у межах володіня династії. Така сама практика зберігалася і в турово-пінській землі. Зміни настали лише в часи Свидригайла, коли його прихильники зайняли волинські та східноподільські землі (1430-1450-ті роки). Якби Острозькі були Ольгімонтовичами, то дарча грамота К.І.Острозькому 18.06.1511 р. на Степань з волостю (Метрика литовська, 194, с.740), де сказано, що король може відібрати у наступників князя Ю.І.Гольшанського-Дубровицького даровизну свого батька і передати її іншому державцю у вічне володіння, не мала би змісту, оскільки князь Острозький виступив би в числі претендентів-наступників. Отже, усі знані джерела і факти дають підстави прийняти версію про походження Острозьких від Романа Даниловича.

Відома грамота XIV ст. князя Юрія Холмського церкві Пресвятої Богоматері у Холмі, умовно датована 1376 р.: "Се я Юрій Холмський син Данила Холмського" (Зубрицкий Д. История Древнего Галицко-Русского княжества, ч.3, Львов., 1885, с.266). Оригінал зберігається у відділі рукописів бібліотеки ім.В.І.Леніна (ГБЛ, ф.Румянцева, N256, Євангелие XIV ст., N106, л.4-11). Твердо говорити про фальсифікат не можна. К Стадницький та Я.Вольф визнавали Д. та його сина Юрія холмськими князями, васалами Любарта. Один син Юрія - Семен - помер у Холмі, другий - Іван - згинув на Ворсклі в 1399 р. (Stadnicki K., Sunowie Gedimina. Lubart xiaże wolynski. t.I, Lw., 1853, s.12-26). Федір, як і його брат Михайло (згадується у 1386 р.), могли бути молодшими братами Семена та Івана. Враховуючи значення роду князів Острозьких і князів Заславських, що походять від них, в історії України, наводиться таблиця цих родів (табл. 14А, 14Б, 14В).

58. **ЄВФІМІЯ.** + перед 1349 р. бл. 1315-1321 рр. видана за Любрта Гедиміновича. М.Баумгартен вважав її дочкою Володимира Мстиславич, інші дослідники - дочкою Льва Юрійовича. Останнє імовірніше, тому що саме родинні зв'язки з галицькою династією давали Дмитру-Любарту право вести боротьбу за галицько-волин ське наслідство у 1341-1384 рр.

59. **ЮРІЙ II** (Болеслав Тройденович), син Марії Юріївни і Тройдена Болеславича. Був галицько-волинським князем у 1324-1340 рр.

60. **ДМИТРО** ? У 1363 р. Ольгерд Гедимінович на Синіх Водах розгромив татарських князів "отчичів" і "дідичів" подільської землі Хаджибея, Кутлубуги і Дмитра (ПСРЛ, т.XVII, с.82). Серед татарських феодалів XIV ст. християни вже не трапляються. С.Кучинський вважав Д. руським князем (Kuczynski S.M., Studia z dziejow Europy Wscodniej X-XVIII. Wr.-W., 1965, s.159, 172, 175). В такому разі це міг бути потомок болохівських

Табл. 14а. Рід князів Острозьких.

- **Роман Данилович** * бл. 1230, + п. 1260, ~ 1. 27.06.1252 Гертруда Бабенберг; 2. бл. 1255 Олена, д. Гліба, кн. волковиського (+ п. 1288)
  - **1. Василько** * бл. 1256, + п. 1282, кн. слонімський
    - **2. Данило Острозький** + п. 1366, кн. холмський і острозький, ~ Василиса
      - **3. Юрій** + п. 1376, кн. холмський
        - **9. Семен** + 1376
        - **10. Іван** + 1399
      - **4. Михайло** + 1399
      - **5. Дмитро** + 1399
      - **6. Анастасія?** ~ Іван Глинський
      - **7. Федір** + п. 1435, кн. острозький
        - **11. Роман** + п. 1393
        - **12. Дашко** + п. 1419
        - **13. Федір-Вацлав** + п. 1459
        - **14. Андрушко** п. 1435
        - **15. Василь** + бл. 1450, нам. туровський, ~ до 1429 Агафія (+ п. 1460)
          - **16. Іван Острозький** + п. 1465, ~ д. Івана Белзького
            - **19. Михайло** + 1501, ст. луцький, маршалок Волинської землі
            - **20. Костянтин** * бл. 1460, + 1530, гетьман вел.лит. (1497), ст. луцький і марш. вол. зем. (1507), кашт. волинський (1511), воєвода троцький (1522), ст. брацлав., вінниц., звенигородський, ~ 1. Таня Гольшанська (+ 1522); 2. 1523 Олена Слуцька (+ п. 1555)
              - Табл. 14б
            - **21. Марія?** ~ Андр. Ол. Сангушко
          - **17. Агрипіна (Катерина)** ~ 1. Іван Кгойчевич; 2. Михайло Нацович; 3. Войтех Янович
          - **18. Юрій Заславський** + бл. 1500, ~ Анна (+ п. 1508)
            - кн. Заславські (табл. 14в)
      - **8. Анна?** ~ Іван Гольшанський

Табл. 14б. Рід князів Острозьких (продовження).

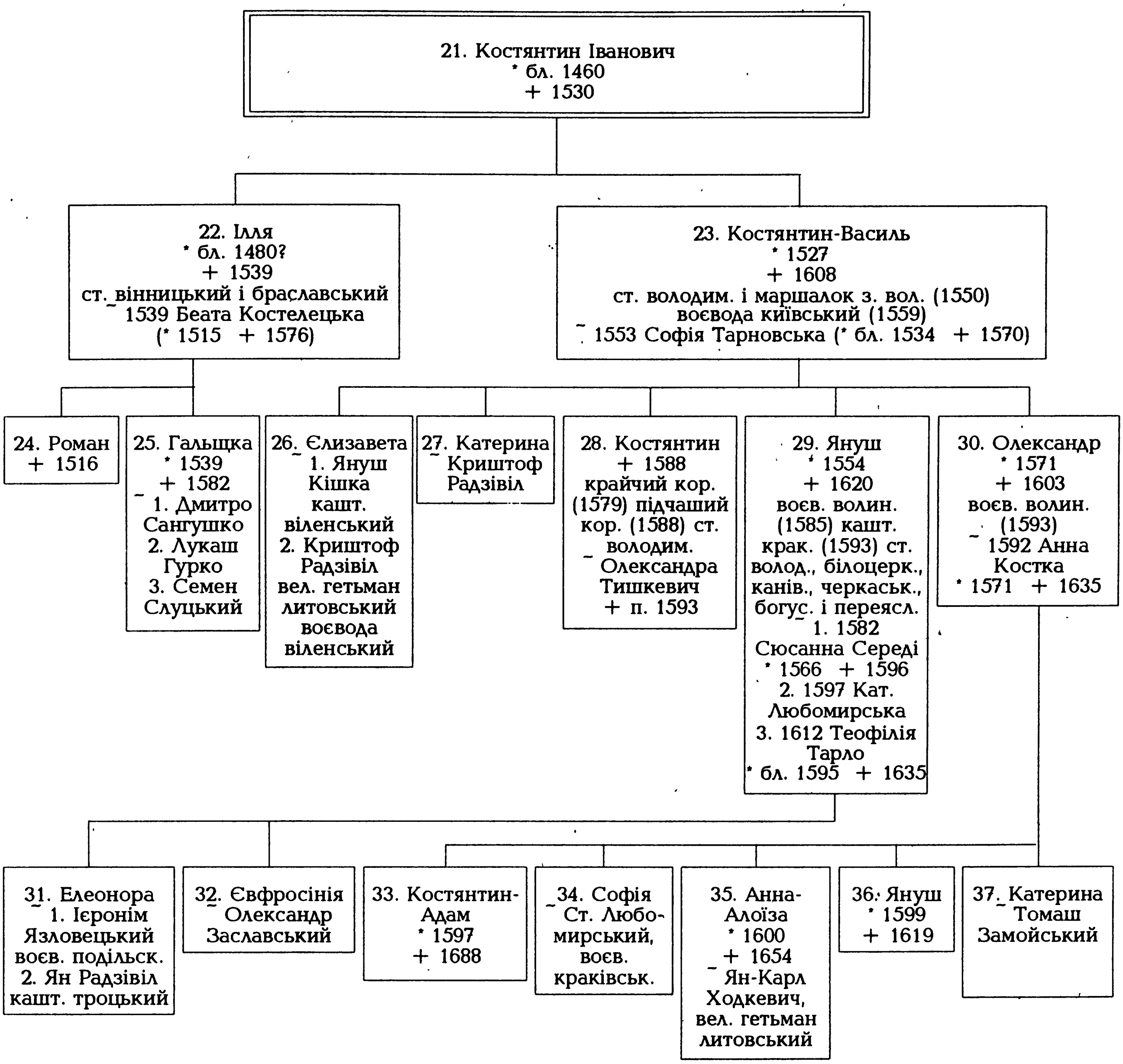

Табл. 14В . Рід князів Заславських

Юрій Васильович Заславський
+ бл. 1500

1. Андрій
+ бл.1535

2. Іван
+ 1514/16
~ Олена Федорівна
(+п. 1545)

3. NN.,
~ Семен Олізарович

4. Михайло
+ бл. 1530

5. Кузьма
+ 1556
~ Анастасія
Дубровицька-Гольшанська
(+1561)

6. Анна
Іван
Чарторийський

7. Януш
+ 1562
~ NN з Кердеїв

8. Софія
~ 1. Олександр Заславський
2. Фрідріх Тишкевич

9. Януш
+ 1629
воєв. підляський (1591)
волинський (1604)
~ 1. бл. 1577 Олександра
Сангушко (+ 1602)
2. п. 1609 Маріанна
Лещинська (*1574 + 1642)

10. Михайло
+ 1586

11. Ельжбета
~ 1. Ян Щенсний
Гербурт
2. Макс
Пшерембський

12. Софія
~ Ян Остророг
воєв. познанський

13. Олександр
+ 1629
кашт. волинський 1605
воєв. брацлавський 1615
київський 1628
~ Єфросінія Острозька

14. Костянтин
+ 1615
~ п. 1612 Анна
Потоцька
бл. 1593-1623

15. Юрій

16. Франтішек
+ до 1622

17. Владимир-Домінік
* до 1618 + 1656
конюший кор. (1636)
воєв. сандомир. (1645), крак. (1649)
~ 1. 1634 Софія з Бібрки Лігензяка
* бл. 1616 + 1649
2. 1650 Катерина Собєська
* 1634 + 1694

18. Костянтин-
Олександр
* 1620
+ 1642

19. Януш-Ізідор
* 1622
+ 1649

20. Костянтин-
Фердінанд

21. Олександр-Януш
+ 1682
ординат острозький

22. Теофілія Людвіка
~ 1. Дмитрій Юрійович Вишневецький
2. Йозеф Кароль Любомирський

князів. У XIX ст. архімандрит вірмено-католицької церкви Мінас Медічі (Бжкянц) знайшов грамоту, нібито датовану 1062 р.: "Ось від великого князя Федора Дмитровича косогацьким вірменам. (Ті), які схочуть сюди прийти (і) прийдуть мені на допомогу, я дам волю на три роки, а коли будете підо мною, хто де захоче, там вільно поселиться". Єдиний відомий текст грамоти написаний латинською мовою у 1641 р. В полеміці В. Мікаеляна з Я.Дашкевичем щодо автентичності грамоти її датування XI ст., напевно, правий останній (Дашкевич Я. Грамота Федора Дмитровича 1062 р. // Нарис з української дипломатики. К., 1962, N4, с.4-18; Микаэлян В. К вопросу о грамоте князя Федора Дмитриевича // АЕ за 1964 г., М., 1965, с.11-18). Грамота не могла бути видана в XI ст., коли не було князя Федора Дмитровича. У XIV ст. в Солхаті (Судаку) розміщалася значна вірменська колонія (косохатським вірменам - ко со-л-хатським вірменам). Грамота могла бути датована за григоріанським календарем (1062 р. відповідає приблизно 1362 р.), а в XVII ст. в латинському перекладі могла бути допущена помилка. Федір Дмитрович міг бути сином Дмитра, який загинув у битві на Синіх Водах. Він міг направити в Крим свій відчайдушний заклик до кримських вірмен перед загрозою навали литовських військ Корятовичів. Князь Дмитр та його син Федір могли бути останніми Рюриковичами, нащадками болохівських князів, яких обставини примусили до співробітництва з татарами. Можливо, тому в 1432-1433 рр. Федір Данилович Острозький добивався подільської землі. Як володіння молодшої гілки волинської династії, яка згасла, подільська земля могла бути передана йому відповідно до права наслідування. Це вигідно і його сюзерену Свидригайлу Ольгердовичу.

Мономаховичі. Смоленська гілка

1. **РОМАН-БОРИС.** + 14.06.1180 р. (Погод., т.VI, с.141, 214). Одружився на дочці Святослава Ольговича 9.01.1149 р. (ПСРЛ, т.VII, с.45; т.XV, с.212). Цей шлюб був спробою Мстиславичів помиритися з Ольговичами і порушити їх союз з Юрієм Долгоруким. Князь смоленський (1154; 1159-1171; 1173-1174; 1177-1180), великий князь київський (1.07.1171-середина 02.1173; кінець1174-бл.19.07.1176). Нерішучий, м'ягкий, на київський стіл був висунутий своїми братами як старший в роді Ростиславичів і не проявляв активності в боротьбі за першість на Русі.

2. **ОЛЕНА.** + до 1207 р. У 1163 р. видана за Казимира II Справедливого (1138-1194); (МРН, т.II, р.21-22, 834; т.III, р.915). Вона була матір'ю таких визначних князів як Лешко Білий та Конрад Мазовецький.

3. **СВЯТОСЛАВ-ІОАНН.** + 1170 р. (ПСРЛ, т.II, с.102, 312). Князь новгородський (1157-1160; 1161-1168). У 1161 р. одружився на незнаній княжні.

4. **РЮРИК-ВАСИЛЬ.** + 19.04.1212 р. (Бережков Н.Г. Хронология русского летописания. М., 1963, с.104). Князь вишгородский (1161-1168), овруцький (1168-1173; 1173-1180; 1182-1194; 1202-1203; 1206-1207; 1207-1208), новгородський (1170-1171), чернігівський (1210-1212). Багато разів займав київський стіл (24.03.1173-6.09.1173; кінець 07.1176-початок 08.1176; 09.1180-07.1181; 26.07.1194-06.07.1201; 16.02.1203-початок02.1204; бл.25.06.1205-середина 08.1206; 02.1207-04.1207; 10.1207-05.1210). Жадібний до влади інтриган, він був стержнем боротьби за Київ в останній чверті XII ст. - на початку XIII ст. Значною мірою повинний у розгромі Києва в 1169 р. У боротьбі за владу не зупинився перед пограбуванням столиці половцями в 1203 р. Поряд з цим сприяв розвитку культури, кам'яного будівництва. В 1204 р. силоміць постриженний Романом Мстиславичем, у 1205 р., після загибелі Романа покинув монастир. У 1162 р. одружився з дочкою половецького хана Белука (ПСРЛ, т.VII, с.77; т.II, с.92, 307). Вона померла до 1172 р., бо в цьому році Р. одружився вдруге на Анні, дочці туровського князя Юрія Ярославича. Була пострижена разом з чоловіком і відмовилась покинути монастир після загибелі Романа Мстиславича.

5. **АГАФІЯ.** 16.05.1165 р. видана за сіверського князя Олега Святославича (ПСРЛ, т.II, с.93, 308; т.VII, с.106).

6. **ДАВИД-ГЛІБ.** * 1140 р. + 23.04.1197 р. (ПСРЛ, т.II, с.151-152; т.VII, с.106; Погод., т.VI, с.216). Князь новгородський (1154-1155), торжоцький (1158-1160), вітебський (1164-1166), вишгородський (1168-1177; 1195-1197), смоленський (1180-1197). Подібно до брата Рюрика, жадібний до влади авантюрист, учасник розгрому Києва в 1169 р., боязкий і нерішучий на полі бою, активний учасник усобиць кінця XII ст. Літописці називали його справедливим і сувоим правителем. Його дружина, незнана з імені, по його смерті прийняла постриг.

7. **АГРАФЕНА.** + 12.1237 р. Видана за рязанського князя Ігоря Глібовича (Карам., т.III, прим.358).

8. **МСТИСЛАВ-ФЕДІР ХОРОБРИЙ.** 80 р. (ПСРЛ, т.I, с.164; т.II, с.120, 137; т.III, с.17; т.IV, 16). Князь білгородський (1160-1163; 1169-1175; 1176-1179), торопецький (1164-1180), трипільський (1169-1173) та новгородський (1178-1180). Блискучий полководець і посередній політик. За версією М.Костомарова, першою дружиною М. була дочка Ярослава Осмомисла, через це її син Мстислав Удатний виступив претендентом на галицький стіл. Після 1176 р. одружився з дочкою рязанського князя Гліба Ростиславича. До самої смерті був рішучим супротивником суздальської династії.

9. **ЯРОПОЛК.** + після 1176 р. (ПСРЛ, т.II, стб.471). Князь смоленський (1171-1173; 1174-1176) і трипільський (1176).

10. **МСТИСЛАВ-БОРИС.** + 3.06.1223 р. в битві на р.Калці. Князь псковський (1178-1179), смоленський (1197-1214), білгородський (1206) та великий князь київський (бл.07.1212-3.06.1223). Учасник походу на половців в 1185 р., служив інтересам дядьків Рюрика та Давида. У 1195 р.

розгромив Олега Святославича, але випадково потрапив у полон до союзних йому половців, пробув у них до 1196 р., наслідував Смоленськ Давиду. Учасник походу на Галич в 1206 р.; утвердився в Києві з допомогою Мстислава Удатного. Проводив політику консолідації дрібних удільних князів. У битві під Калкою повірив воєводі бродників Плоскині, здався монголам і був закатований. Татари поклали полонених князів під дошки, на які сіли бенкетувати.

11. **NN**, дочка. Видана за половецького князя Всеслава Васильковича.

12. **АНАСТАСІЯ**. У 1182 р. видана за канівського князя Гліба Святославича (Зотов, с.273). Цей шлюб скріплював мир між Рюриком Ростиславичем та Святославом Всеволодовичем, які боролись за Київ.

13. **ПРЕДСЛАВА**. + після 1202 р. Видана за володимир-волинського князя Романа Мстиславича. Цей шлюб в кінці XII ст. фактично розпався, а в 1202 р. П. була силоміць пострижена чоловіком.

14. **ЯРОСЛАВА**. У 1187 р. видана за рильського князя Святослава Ольговича (ПСРЛ, т.II, с.136, 321).

15. **РОСТИСЛАВ-МИХАЙЛО**. * 5.04.1172 р. (ПСРЛ, т.II, стб.567). + 1218 р. (ПСРЛ, т.VII, с.125). Князь брягінський (1188-1190), торчеський (1190-1195; 1195-1198), білгородський (1195), вишгородський (1198-1203; 1205-1207; 1208-1210), овруцький ? (1203-1218) і київський (бл.02.1204-07.1205). Одружився 15.06.1187 р. з Верхуславою, дочкою Всеволода Велике Гніздо (ПСРЛ, т.VII, с.101). Цей шлюб скріплював черговий компроміс Рюрика Ростиславича, який рвався до влади. Родинні зв'язки з володимиро-суздальським князем дозволили Р. номінально вважатись київським князем, залишаючись васалом Романа Мстиславича.

16. **ВСЕСЛАВА**. У 1189 р. видана за рязанського князя Ярослава Гліббовича.

17. **ВОЛОДИМИР**. * 1187 р. (ПСРЛ, т.II, с.136, 321; т.IV, с.28; т.V, с.173; т.VII, с.132). + 3.03.1239 р. (ПСРЛ, т.IV, с.178). Князь переяславський (1206-1210), смоленський (1214-1219), овруцький (1219-1223, 1235-1239) і великий князь київський (16.06.1123-бл.05.1235; бл.07.1236-бл.02.1238). У 1228-1231 рр. в союзі з чернігівським князем Михайлом Всеволодовичем боровся проти Данила і Василька Романовичів. Пізніше змушений воювати проти Михайла Всеволодовича, зблизився з Данилом Романовичем. У 1231 р. передав йому за допомогу Торчеськ. Потрапив у полон до половців, що коштувало йому великокняжого столу. Надалі спирався на союз з Данилом Романовичем.

18. **ІЗЯСЛАВ**. + після 1185 р.

19. **МСТИСЛАВ**. + 1189 р. (ПСРЛ, т.III, с.18; т.IV, с.16-17; т.V, с.168-169). Князь новгородський (1184-1187), вишгородський (1187-1189). У 1184 р. одружився з дочкою хана Толгія.

20. **NN**, дочка. Видана за рязанського князя Гліба Володимировича.

21. **NN**, дочка. Видана за вітебського князя Василька Брячиславича.

22. **КОСТЯНТИН**. + 1218 р. (ПСРЛ, т.VII, с.118, 125). Князь порський (1197-?).

23. **МСТИСЛАВ-ФЕДІР**. * 1193 р. + 1230 р. (ПСРЛ, т.II, с.143, 324; т.IV, с.29; т.V, с.173; т.VII, с.137). Князь смоленський (1219-1230).

24. **ДАВИД-ГЛІБ**. + 9.02.1226 р. в бою з литовцями (ПСРЛ, т.III, с.42; т.IV, с.28; т.V, с.173; т.VII, с.137). Князь торопецький (бл.1212-1226).

25. **МСТИСЛАВ-ФЕДІР УДАТНИЙ**. * до 1176 р. + 1228 р. (ПСРЛ, т.I, с.181, 189, 218-219; т.II, с.160, 167, 333, 336; т.III, с.31; т.IV, с.19; т.VII, с.131, 134). Князь новгородський (1208-1214; 1216-1218), галицький (1219-1220; 1221-1226) і торчеський (1226-1228). Умілий полководець і короткозорий, посередній політик. Допоміг смоленській династії запанувати в Києві. У битві на Липиці в 1216 р. розбив суздальське військо і зробив Костянтина Всеволодовича сюзереном володимиро-суздальської землі. Вступивши у боротьбу за Галич, зумів там утвердитися, вступив у союз з Романовичами, але дуже швидко став іграшкою в руках галицького боярства. Його поведінка у битві на Калці була однією з причин поразки руських військ. Одружився з дочкою половецького хана Котяна (ПСРЛ, т.IV, с.129).

26. **ВОЛОДИМИР**. + між 1226 і 1233 рр. Князь псковський (1208-1211; 1211-1213; 1214-1226). Одружився з дочкою Дітріха фон Буксгевдена, брата ризького єпископа (Погод., т.IV, с.325; Карам., т.III, с.147). Намагався з допомогою хрестоносців зробити псковський уділ незалежним від Новгорода Великого.

27. **ВИСЛАВА**. Видана за поморського князя Богуслава II (+ 23.01.1220). Розглядаючи версії, чиєю дочкою була В. - буського, суздальського чи смоленського Ярополка, М.Баумгартен схилявся на користь останнього (Баумгартен, с.41-42).

28. **NN**, дочка. + 24.01.1221 р. (ПСРЛ, т.VII, с.134). У 1196 р. видана за Костянтина Всеволодовича (+ 1218), наслідника Всеволода Велике Гніздо. Цей шлюб був однією з причин допомоги Констянтину Всеволодовичу з боку Мстислава Удатного, що дозволило йому після Липецької перемоги стати сюзереном володимиро-суздальської землі.

29. **СВЯТОСЛАВ-СИМЕОН**. + після 1232 р. (НПЛ, с.281). Князь новгородський (1218-1219), полоцький (1222-1232) і смоленський (1232-?).

30. **NN**, дочка. Видана за дубровицького князя Олександра, який загинув у 1223 р. на Калці.

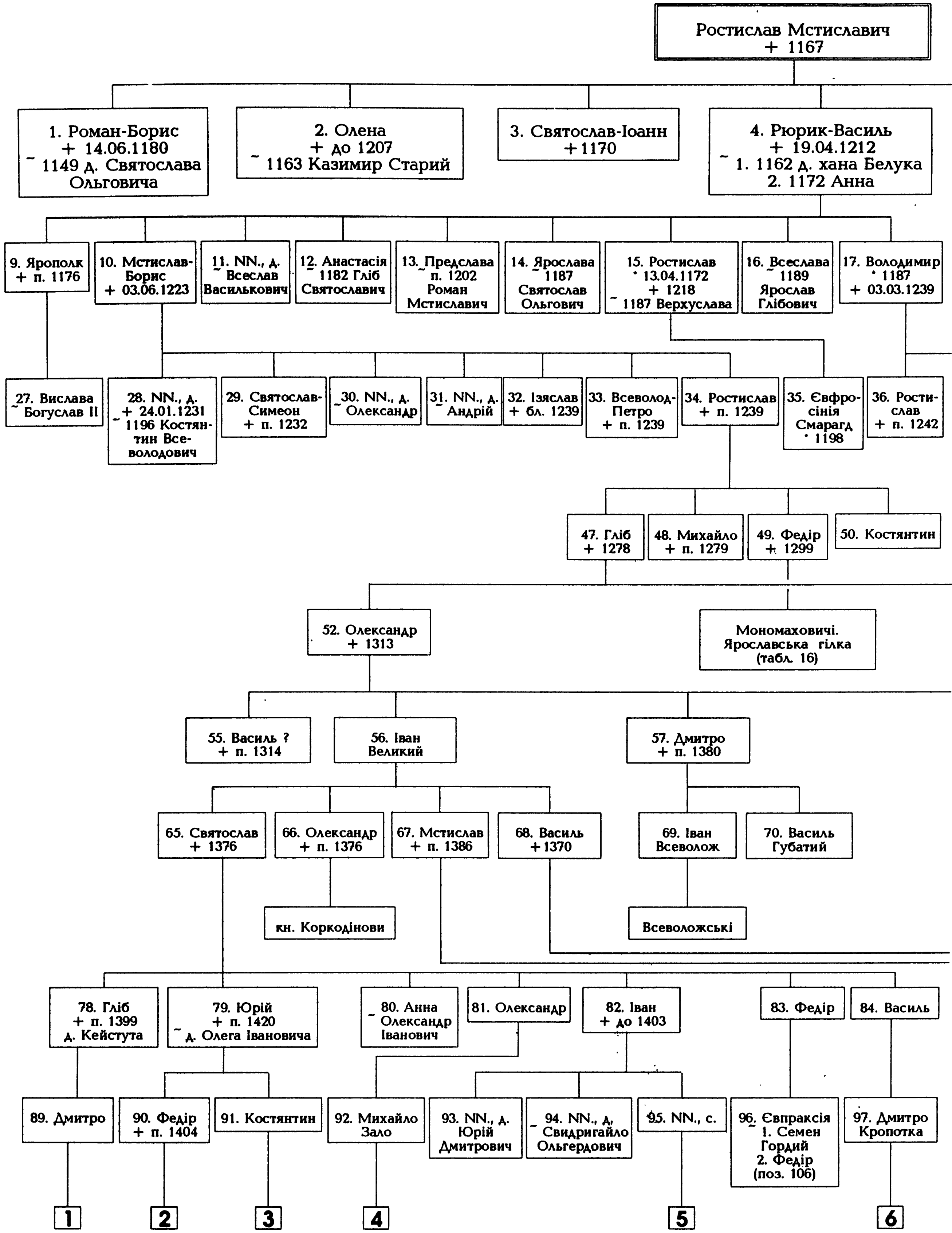
31. **NN**, дочка. Видана за туровського князя Андрія, який загинув у 1223 р. на Калці.

32. **ІЗЯСЛАВ**. + бл.1239 р. Князь вишгородський ? (1232-1235), великий князь київський (05.1235-бл.03.1236; 10.04.1236-05.1236), смоленський (1239).

33. **ВСЕВОЛОД-ПЕТРО**. + після 1239 р. Князь псковський (1214), новгородський (1219-1221) і смоленський (1238?-1239; 1239-?) (ПСРЛ, т.VII, с.144).

34. **РОСТИСЛАВ**. + після 1240р. Князь смоленський (1230-1232; 1239) та великий князь київський (бл.10.1239-бл.02.1240); (ПСРЛ, т.II, с.334, 339; т.VII, с.144). В умовах, коли рязанські та суздальські міста вже лежали в руїнах, смолен-

Табл. 15. Мономаховичі. Смоленська гілка.

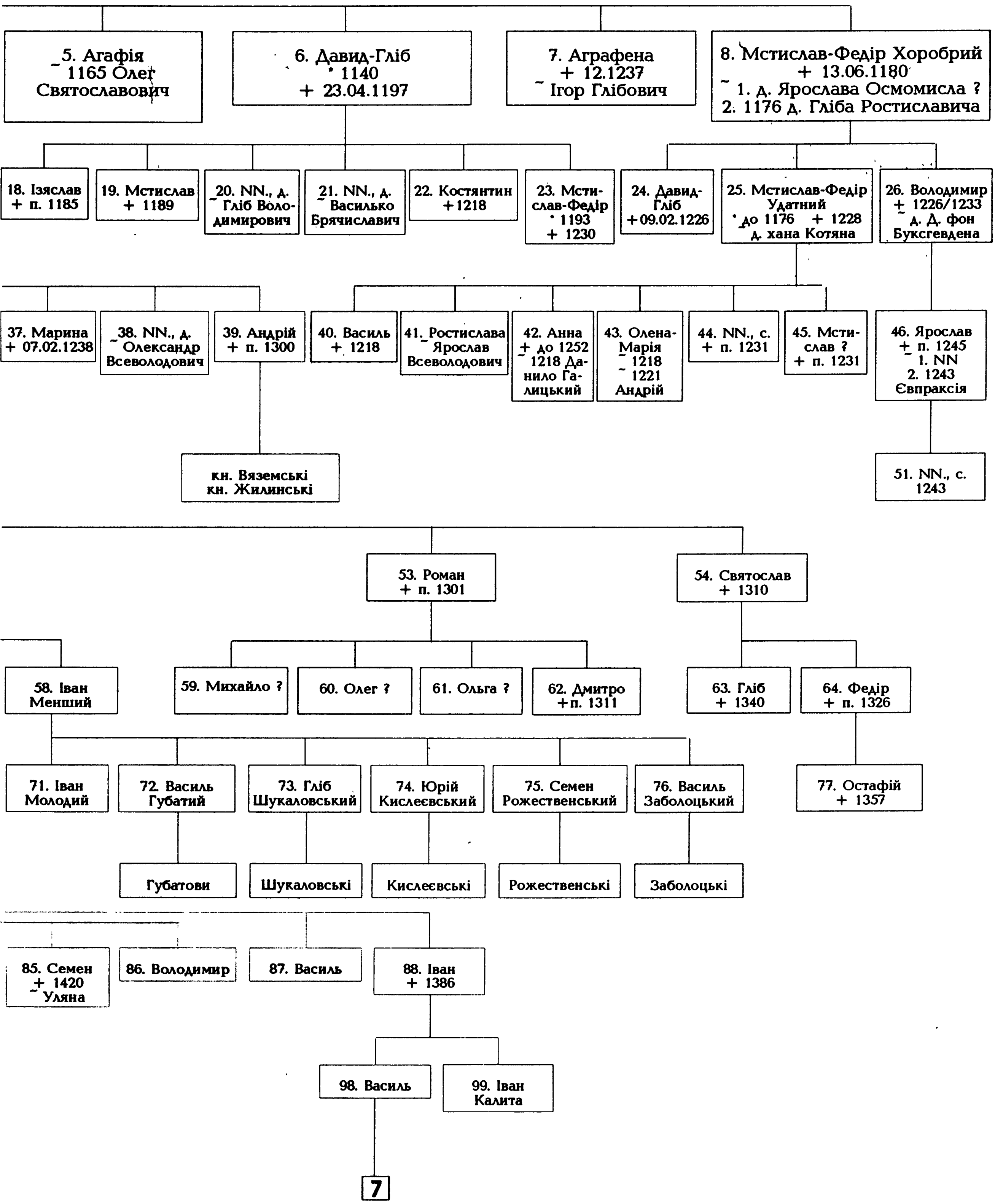
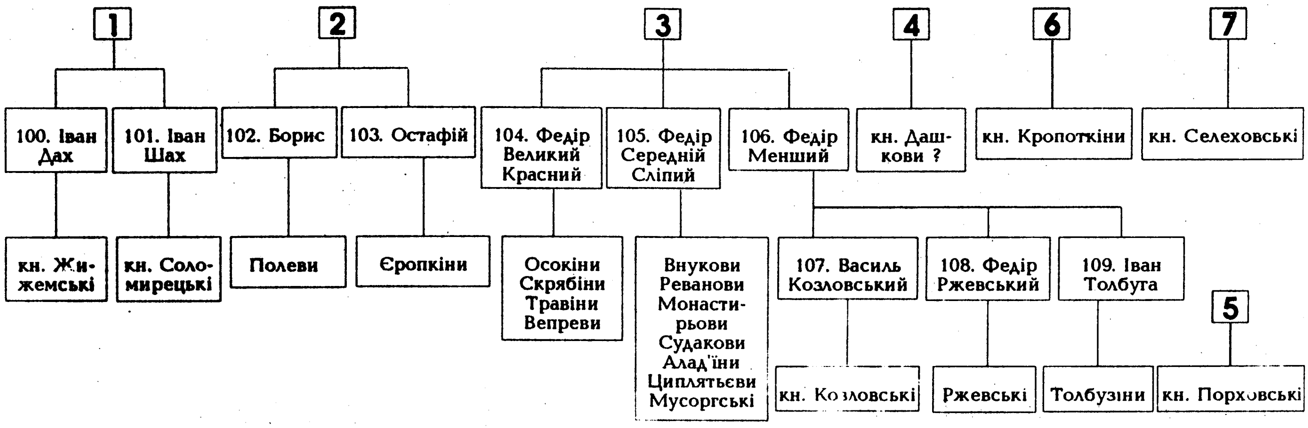

5. Агафія
~ 1165 Олег Святославович
6. Давид-Гліб
* 1140
+ 23.04.1197
7. Аграфена
+ 12.1237
~ Ігор Глібович
8. Мстислав-Федір Хоробрий
+ 13.06.1180
~ 1. д. Ярослава Осмомисла ?
2. 1176 д. Гліба Ростиславича
18. Ізяслав
+ п. 1185
19. Мстислав
+ 1189
20. NN., д.
~ Гліб Володимирович
21. NN., д.
~ Василько Брячиславич
22. Костянтин
+1218
23. Мстислав-Федір
* 1193
+ 1230
24. Давид-Гліб
+09.02.1226
25. Мстислав-Федір Удатний
* до 1176 + 1228
д. хана Котяна
26. Володимир
+ 1226/1233
~ д. Д. фон Буксгевдена
37. Марина
+ 07.02.1238
38. NN., д.
~ Олександр Всеволодович
39. Андрій
+ п. 1300
40. Василь
+ 1218
41. Ростислава
~ Ярослав Всеволодович
42. Анна
+ до 1252
~ 1218 Данило Галицький
43. Олена-Марія
~ 1218
~ 1221 Андрій
44. NN., с.
+ п. 1231
45. Мстислав ?
+ п. 1231
46. Ярослав
+ п. 1245
~ 1. NN
2. 1243 Євпраксія
кн. Вяземські
кн. Жилинські
51. NN., с.
1243
53. Роман
+ п. 1301
54. Святослав
+ 1310
58. Іван Менший
59. Михайло ?
60. Олег ?
61. Ольга ?
62. Дмитро
+п. 1311
63. Гліб
+ 1340
64. Федір
+ п. 1326
71. Іван Молодий
72. Василь Губатий
73. Гліб Шукаловський
74. Юрій Кислеєвський
75. Семен Рожественський
76. Василь Заболоцький
77. Остафій
+ 1357
Губатови
Шукаловські
Кислеєвські
Рожественські
Заболоцькі
85. Семен
+ 1420
~ Уляна
86. Володимир
87. Василь
88. Іван
+ 1386
98. Василь
99. Іван Калита
7

Табл. 15. Мономаховичі. Смоленська гілка.

Продовження

ська династія продовжувала боротьбу за Київ. Тривала боротьба між різними представниками династії і за сам Смоленськ.

35. **ЄФРОСІНІЯ-СМАРАГД.** * 1198 р. (Погод., т.VI, с.222). Дальша доля її не відома.

36. **РОСТИСЛАВ.** + після 1242 р. (ПСРЛ, т.II, стб.772, 788-789). Можливо, був овруцьким князем або мав інший уділ в київській землі.

37. **МАРИНА.** + 7.02.1238 р., видана за Всеволода Юрійовича, старшого сина володимиро-суздальського князя (ПСРЛ, т.VII, с.136).

38. **NN,** дочка. Видана за белзького князя Олександра Всеволодовича.

39. **АНДРІЙ.** + після 1300р. (ПСРЛ, т.33, с.77). Князь вяземський (1239 ?-початок 1300). Мав прізвисько Довгорукий. Родоначальник князів Вяземських (РодК., с.200). Його нащадки були васалами смоленських князів, на межі XIV і XV ст. короткий час були незалежними володарями. З 1402 р. - васалами Литви, а з 1492 р. вяземське князівство увійшло до складу московської держави, а його князі стали служилими. Удільні князі Вяземські майже не відображені в джерелах і відомі переважно з родовідних книг. Сини А.: Федір, Василь та Іван Жилка жили на межі XIII-XIV ст.

У Федора Андрійовича був син Констянтин, який займав вяземський стіл у першій половині XIV ст. У нього було двоє синів Юрій та Іван, які володіли вяземським князівством у середині XIV ст. Їх сини Михайло Юрійович, Михайло Іванович та Іван Іванович (середина XIV ст.) продовжували поділ вяземського князівства на частки. Михайло Юрійович мав синів Івана, Данила і Олександра, Михайло Іванович - Тимофія та Данила, Іван Іванович - Івана. Усі вони жили в кінці XIV-першій половині XV ст. Кожний мав якусь частку князівства. Потомства не було тільки у Тимофія Михайловича. У серпні-жовтні 1492 р. князь Андрій Юрійович Вяземський (з найстаршої вітки) від'їхав із своєю вотчиною у Москву. Його прийняли як служилого князя і залишили на княжінні. До кінця вересня російські війська взяли м.Хлепень, яке належало другому вяземському князю - Михайлу Дмитровичу. Взимку цього ж року була взята Вязьма, а вяземські князі привезені до Москви. Іван III передав їм їхню вотчину на васальному праві. За угодою 1494 р. Литва визнала приєднання вяземського князівства. Уже в 1492 р. князь Михайло Дмитрович був засланий на Двину, де помер "у залізі". В 1495 р. у Вязьму посаджений намісник, а в кінці 1503 р. Іван III заповів це місто сину Василю (Зимин, с.136-137). Вяземські князі служили князями дрібної руки. Михайло Чорний (з наймолодшої гілки) в 1519 р. служив у сторожовому полку "на березі". Афанасій Іванович Вяземський (+ 1569) був оружничим Івана Грозного і одним з відомих опричників, його стратили за доносом Г.Ловчикова. З наступних Вяземських найбільш відомий поет Петро Андрійович В. (1792- 1878).

Василь Андрійович Вяземський нащадків не мав.

Від Івана Андрійовича Жилки пішли князі Жилінські, які володіли невеликим уділом у вяземському князівстві. З XV ст. вони служили в Литві, а в XVII ст. втратили княжий титул. Потомок Жилінських - генерал від кавалерії Яків Григорович Жилінський (1853-1918) був начальником Генштабу Росії у 1911-1914рр.

40. **ВАСИЛЬ.** + 1218 р. (НПЛ, с.257-258). Князь торжоцький (1217-1218).

41. **РОСТИСЛАВА.** Видана за переяслав-заліського князя Ярослава Всеволодовича. Розлучилась в 1216 р. через суперництво чоловіка і батька за новгородську землю.

42. **АННА.** + до 1252 р. У 1219 р. видана за волинського князя Данила Романовича. Цей шлюб скріпив альянс між двома гілками Мономаховичів, які претендували на галицьке наслідство. Через політичну короткозорість Мстислава Удатного союз не дав бажаних результатів, але шлюб Данила і А. не розпався.

43. **ОЛЕНА-МАРІЯ.** У 1221 р. видана за угорського принца Андрія (Вертнер, с.452-455). Мстислав Удатний, який перебував під впливом угорської партії галицького боярства, цим шлюбом скріпляв невигідний мир, по суті узаконюючи угорські претензії на анексію галицьких земель.

44. **NN,** син. У 1231 р. разом з братом дістав від Данила Галицького торчеське князівство.

45. **МСТИСЛАВ ?** У 1231 р. дістав від Данила Галицького торчеське князівство (Погод., т.VI, с.310).

46. **ЯРОСЛАВ.** + після 1245 р. (Погод., т.VI, с.363). Князь псковський (1233) і торжоцький (1245). Перша дружина невідома. Вдруге був одружений з полоцькою княжною Євпраксією (+ 8.06.1243).

47. **ГЛІБ.** + 1278 р. Князь смоленський (1239 ?-1278). Смоленське князівство не постраждало від монгольської навали і зуміло стабілізувати внутрішне становище після боротьби за владу між князями у 1230-х роках. Г. у 1270 р. брав участь у поході на Новгород, а в 1274 р. виступав союзником Льва Даниловича в боротьбі проти великого князя литовського Тройдена.

48. **МИХАЙЛО.** + 1279 р. Удільний смоленський князь (1260), князь смоленський (1278-1279).

49. **ФЕДІР ЧОРНИЙ.** + 1299 р. Канонізований церквою. Князь Можайський (не раніше 1250-х). У 1261 р. одружився з єдиною дочкою ярославського князя Василя Всеволодовича Марією і став ярославським князем. У 1279 р. успадкував смоленське князівство, з якого був прогнаний племінником Олександром Глібовичем, і в 1281 р. виїхав в Орду, де пробув до 1292 р. Дружина померла, а теща, яка правила від імені малолітнього сина, не пустила його в Ярославль. Повторно одружився з ханською дочкою, яка при хрещенні взяла ім'я Анна. З допомогою Орди здобув Ярославль, а в 1298 р. невдало намагався здобути Смоленськ. Родоначальник ярославської династії (ПСРЛ, т.XXXI, с.79-80; Экз., т.11, с.78).

50. **КОНСТЯНТИН.** Відомий з родовідних (Власьев, т.I, табл.А, с.27, прим.9).

51. **NN,** син. + 1243 р. (ПСРЛ, т.III, с.54; т.V, с.182; т.VII, с.152; т.X, с.128).

52. **ОЛЕКСАНДР.** + 1313 р. Князь смоленський (бл.1281-1313). Зумів відібрати Смоленськ у

дядька Федора. Відстояв столицю від Федора з ординцями у 1298 р. У 1300 р. розв'язав війну з вяземським князем Андрієм Володимировичем. Обклав Дорогобуж, але був поранений і мусив відступити.

53. **РОМАН.** + після 1301 р. Удільний смоленський князь. У 1293 р. очолював невдалий похід на Карелу, перебуваючи на службі у Новгороді, а в 1300 р. у війні проти вяземського князівства. + до 1313 р., бо не брав участі в боротьбі за смоленський стіл.

54. **СВЯТОСЛАВ.** + 1310 р. князь можайський (з 1261 ?), захоплений у полон московськими військами в 1301 р. (ПСРЛ, т.І, стб.486; т.VII, с.183; т.Х, с.178). У 1309 р. прогнав з Брянська племінника Василя. Той в наступному році з'явився під Брянськом з татарами. Митрополит Петро, який був в той час у Брянську, умовляв С. поділитись волостю з племінником і не вступати в битву, але князь не послухав. Брянці зрадили, дружина С. була перебита, а сам князь згинув.

55. **ВАСИЛЬ.** (у деяких джерелах названий Володимиром). + 1314 р. Князь брянський. У 1309 р. вигнаний дядьком Святославом Глібовичем, повернувся в 1310 р. з татарською допомогою. При штурмі міста Святослав був вбитий. У тому ж році з татарами виступив проти карачевського князя Святослава Мстиславича, який загинув у бою. Може, в 1313-1314 рр. був смоленським князем. Його належність до смоленської династії на підставі родовідних, наведених у Никонівському зведенні, довів С.Соловйов, відкинувши заперечення Карамзіна.

56. **ІВАН ВЕЛИКИЙ.** + 1359 р. Князь смоленський (1314?-1359). У 1340 р. відмовився платити Орді викуп і витримав удар ординських військ, до яких мусили приєднатися рязанські, суздальські, ростовські, юр'євські, друцькі, фомінські князі та московське військо (Бугославський Г. Сокращенная литовская летопись начала XVI в. - Смоленская старина. 1911; Маковский Д. Смоленское княжество. Смоленск, 1948).

57. **ДМИТРО.** + після 1380. Князь брянський (з 1314 ?), в 1333 р. з допомогою татар намагався здобути Смоленськ. За угодою 1372 р. з Ольгердом Гедиміновичем виступав як смоленський васал. Учасник Куликовської битви 1380 р. (ПСРЛ, т.Х, с.178).

58. **ІВАН МЕНШИЙ.** Знаний з родовідних.

59. **МИХАЙЛО ? 60. ОЛЕГ ? 61.ОЛЬГА ?** Віднесені Г.Власьевим до смоленської династії (т.І, табл.А, прим.9). Напевно, Олег та Ольга сплутані з брянськими Романовичами чернігівської династії. Олег віднесений до смоленської династії лише на тій підставі, що в 1286 р. пробував здобути Смоленськ.

62. **ДМИТРО.** У 1311 р., будучи на службі у Новгорода, очолив успішний похід у фінську Таваструську область (Карам., т.IV, с.397).

63. **ГЛІБ.** У 1340 р. убитий брянськими вічниками, напевно, при спробі утвердитися в Брянську.

64. **ФЕДІР.** У 1326 р. в складі литовського посольства приїздив у Новгород. Певно, не мав володінь у смоленській землі і мусив служити в Литві.

65. **СВЯТОСЛАВ.** + 1386 р. Великий князь смоленський (1359-1386). Союзник Ольгерда Гедиміновича, з яким здійснив похід на Москву. За угодою 1372 р. виступав рівним Ольгерду і сюзереном брянського князя. При ньому смоленська земля переживала свій останній злет. Згинув під час невдалого походу на мстиславське князівство.

66. **ОЛЕКСАНДР.** Згадується 1376 р. Імовірно, що від нього походять князі Коркодінови, які з XVI ст. знаходились серед служилих московських князів. Семен Коркодінов був воєводою у 1581 р. Родовідні книги не дають точних даних щодо родоначальника Коркодінових.

67. **МСТИСЛАВ.** + до 1386 р., бо не брав участі у війні за мстиславське князівство.

68. **ВАСИЛЬ.** + 1370 р. Князь березуйський. Брав участь у поході на Москву, був поранений під Волоком-Ламським, прийняв постриг і помер у монастирі (ПСРЛ, т.ХІ, с.11).

69. **ІВАН ВСЕВОЛОЖ.** Перейшов на московську службу; підтримав князя Юрія Дмитровича. У 1433 р. був спійманий і осліплений; а володіння в Бежецьку конфісковані (ПСРЛ, т.XV, стб.490; т.XXIII, с.148). Родоначальник старшої гілки Всеволозьких, яка обірвалась на його внуках Івані Бздиху та Андрії Кутиху, синах молодшого сина Семена.

70. **ФЕДІР ТУРИК.** Також перейшов на московську службу. Його дочка була видана за князя В.І.Оболенського (РодК., с.44, гл.2), а сини Федір та Микита померли бездітними.

71. **ІВАН МОЛОДШИЙ.** Перейшов на московську службу. Родоначальник старшої гілки Заболоцьких, яка згасла із смертю Тимофія Васильовича Бражнікова-Заболоцького, дипломата, чия діяльність припадала на 1533-1541 рр. (Зимин, с.246).

72. **ВАСИЛЬ ГУБАТИЙ (ГУБАСТИЙ).** Перейшов на московську службу. Родоначальник Губастових, які втратили княжий титул у XV ст.

73. **ГЛІБ ШУКАЛОВСЬКИЙ.** Родоначальник дворян Шукаловських. З них найбільш відомий Василь Михайлович Чортеня, який у 1490-1491 рр. описав Ростов, разом з князем М.В.Шуйським був переяслав ським намісником і сторожив дітей князя Андрія Углицького (Зимин, с.246).

74. **ЮРІЙ КИСЛЕЇВСЬКИЙ.** Родоначальник дворян Кислеєвських.

75. **СЕМЕН РОЖЕСТВЕНСЬКИЙ.** Родоначальник дворян Рожественських. З цього роду походив віце-адмірал Зиновій Петрович Рожественський (1848-1909), розбитий японцями під Цусімою у 1905 р.

76. **ВАСИЛЬ ЗАБОЛОЦЬКИЙ.** Служив князю Дмитру Юрійовичу Красному. Родоначальник Заболоцьких (з середини XVI ст. Всеволож-Заболоцьких). Молодший з його синів Григорій був новгородським намісником, мав значні володіння в переяслав ській волості, тримав васалів.

77. **ОСТАФІЙ ?** У 1357р. помер князь і намісник ізборський Остафій Федорович (ПСРЛ, т.Х, с.228; т.XV, с.65). На наш погляд, цей князь міг бути лише сином Федора Святославича, який

не дістав жодного уділу і мусив шукати щастя на стороні.

78. **ГЛІБ.** + після 1399 р. У 1386 р. потрапив у литовський полон, де одружився з дочкою Кейстута Гедиміновича. Повернувся в Смоленськ і претендував на великокняжий стіл. У 1395 р., віддавшись на третейський суд Вітовта, фактично допоміг йому здобути Смоленськ.

79. **ЮРІЙ.** + після 1420 р. Останній великий князь смоленський (1386-1395; 1401-1404). Жонатий на дочці великого князя рязанського Олега Івановича, з його допомогою повернув Смоленськ, зданий литовцям. У 1404 р. виїхав на переговори про допомогу до Москви, а бояри знову здали князівство литовцям. З Москви мусив їхати в Новгород (ПСРЛ, т.IV, с.107; т.XVII, с.50). Будучи намісником у Торжку, захопився дружиною двоюрідного брата, колишнього вяземського князя Семена Мстиславича. Убив Семена, а потім порубав і Уляну, яка вчинила опір. Втік до Орди і закінчив свої дні в рязанській землі у пустинника Петра.

80. **АННА.** Видана за тверського князя Олександра Івановича.

81. **ОЛЕКСАНДР.** Відомий з родовідних.

82. **ІВАН.** + до 1403 р. Можливо порховський князь.

83. **ФЕДІР.** Видав дочку за великого князя московського Семена Гордого, який передав тестю в вотчину Волок (ПСРЛ, т.XI, с.189). Але через бездітність шлюб було розірвано і Євпраксія вислана до батька у Волок.

84. **ВАСИЛЬ.** Відомий з родовідних.

85. **СЕМЕН.** Князь вяземський. Вигнаний, жив у Торжку. У 1420 р. з дружиною Уляною вбитий колишнім смоленським князем Юрієм Святославичем.

86. **ВОЛОДИМИР.** + до 1403 р.

87. **ВАСИЛЬ.** Після 1386 р. виїхав у Москву на службу (РодК., с.145).

88. **ІВАН.** Згинув в нещасливій битві під Мстиславлем у 1386 р.

89. **ДМИТРО.** Служив в Литві.

90. **ФЕДІР.** Князь вяземський і дорогобузький. У міру роздроблення вяземського князівства частина його волостей періодично переходила в руки старшої гілки смоленської династії. У 1404 р. Ф. виїхав у Москву шукати допомоги перед литовцями. Пізніше був порховським князем.

91. **КОСТЯНТИН.** Князь березуйський (кінець XIV-XV ст.). Родоначальник князів Фомінських і Березуйських.

92. **МИХАЙЛО ЗЯЛО.** На підставі родовідних від нього виводить рід князів Дашкових, які фіксуються у розрядах з 1570 р. Відповідно до сімейного літопису "муж честен Дашек" виїхав з Великої Орди при Василі III (Белоброва О.А., Богданов А.П. Дашков Андрей Яковлевич. - Исследовательские материалы для "Словаря книжников и книжности Древней Руси". - ТОДРЛ, т.39, Л., 1985, с.32-33). Спроба виведення Дашкових з смоленської династії небезперечна, як і спроба вивести з тієї ж династії відомий дворянський рід Татищевих (Татищев С.С. Род Татищевых 1400-1900. СПб., 1900).

93. **NN**, дочка. Видана за звенигородського князя Юрія Дмитровича, який претендував на московський стіл.

94. **NN**, дочка. Видана за вітебського князя Свидригайла Ольгердовича, пізніше великого князя литовського.

95. **NN**, син. Родоначальник князів Порховських.

96. **ЄВПРАКСІЯ.** Видана за великого князя московського і володимирського Семена Гордого. Через бездітність цей шлюб розпався. Є. була вислана до батька у Волок, а потім вдруге видана за фомінського князя Федора Красного.

97. **ДМИТРО КРОПОТКА.** Родоначальник князів Кропоткіних, які мали волості в можайському князівстві. Його сини Олександр та Іван ще були удільними князями. З середини XVI ст. Кропоткіни служили в старицькому уділі. З цього роду походить знаменитий революціонер і теоретик анархізму Петро Олексійович Кропоткін (1842-1921).

98. **ВАСИЛЬ.** Родоначальник князів Селеховських. Батько В. був вигнаний Ольгердом і мусив шукати щастя на службі у Дмитра Донського. Через це і сини В.: Іван, Федір Бутора та Іван Гладиш разом з батьком шукали щастя на московській службі. Іван Семенович Селеховський потрапив у полон під Оршею в 1514 р. і вернув з полону лиш на початку 1552р. (ПСРЛ. т.35, с.169-234).

99. **ІВАН КАЛИТА.** Служив в Москві.

100. **ІВАН ДАХ.** Родоначальник князів Жижемських. З сином Михайлом служили мстиславльським князям. Сини Михайла: Данило, Тимофій та Богдан залишилися в Литві, а Дмитро та Василь у 1508 р. виїхали до Москви разом з Глинськими, чиїми васалами були (ПСРЛ, т.35, с.167, 264). Жодна гілка Жижемських після XVI ст. значної ролі не відігравала.

101. **ІВАН ШАХ.** Родоначальник князів Соломирецьких. Представники цього роду відігравали помітну роль серед литовської знаті.

102. **БОРИС.** Родоначальник дворян Полєвих. Полєви починали службу у волоцькому уділі.

103. **ОСТАФІЙ.** Родоначальник дворян Єропкіних. Втративши княжий титул, вони брали активну участь у політичному житті Московської держави XV-початку XVI ст.

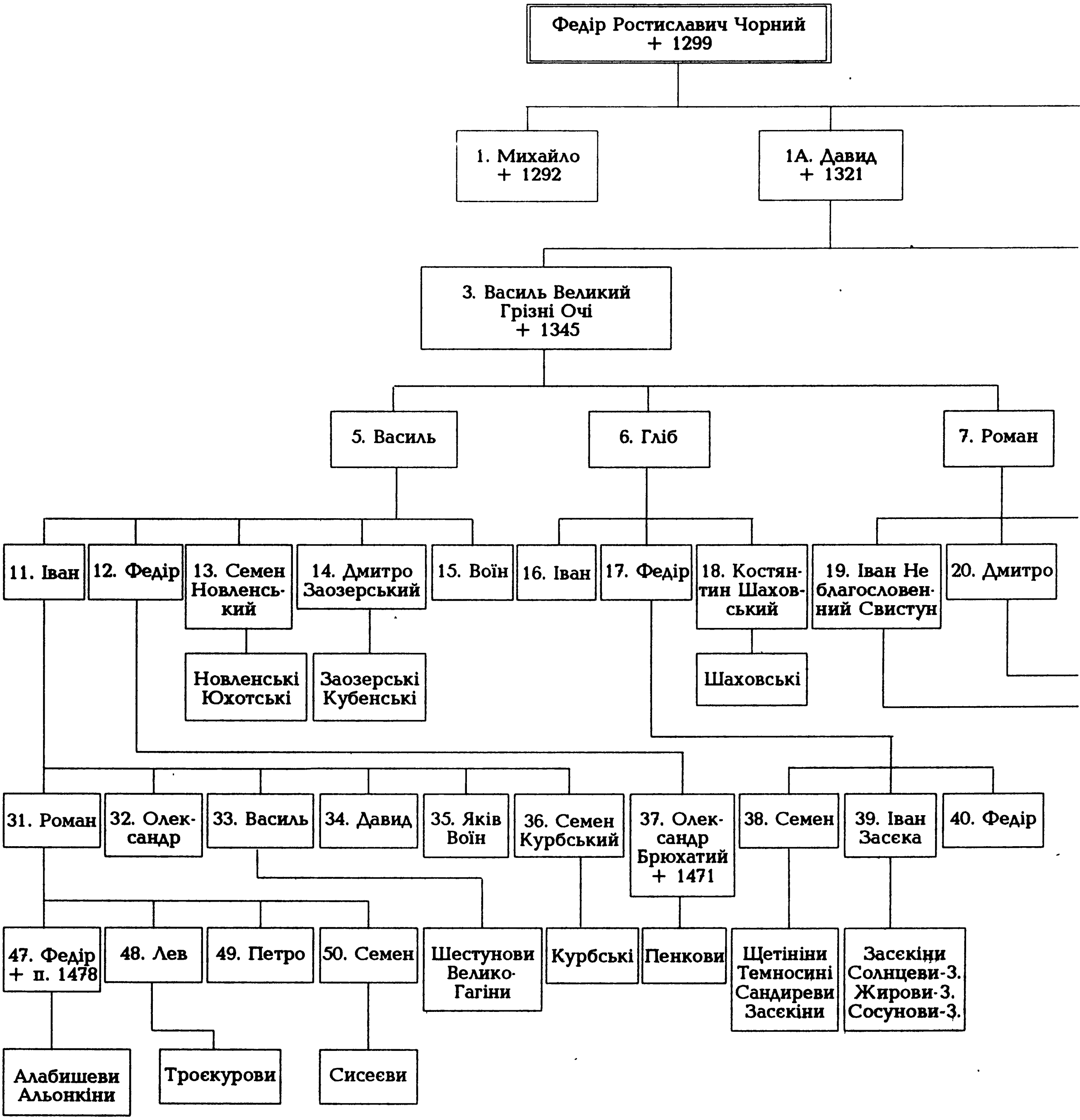
104. **ФЕДІР ВЕЛИКИЙ КРАСНИЙ.** Князь фомінський (перша половина XV ст.). Середній син Ф. Іван Собака, боярин Дмитра Донського та його сина Василя, мав свій двір у Кремлі, одна з веж Кремля, носить його ім'я. Від Івана Собаки походять дворянські роди Осокіних, Скрябіних і Травіних, а від його молодшого брата **Бориса** Вепра - Вепрєви.

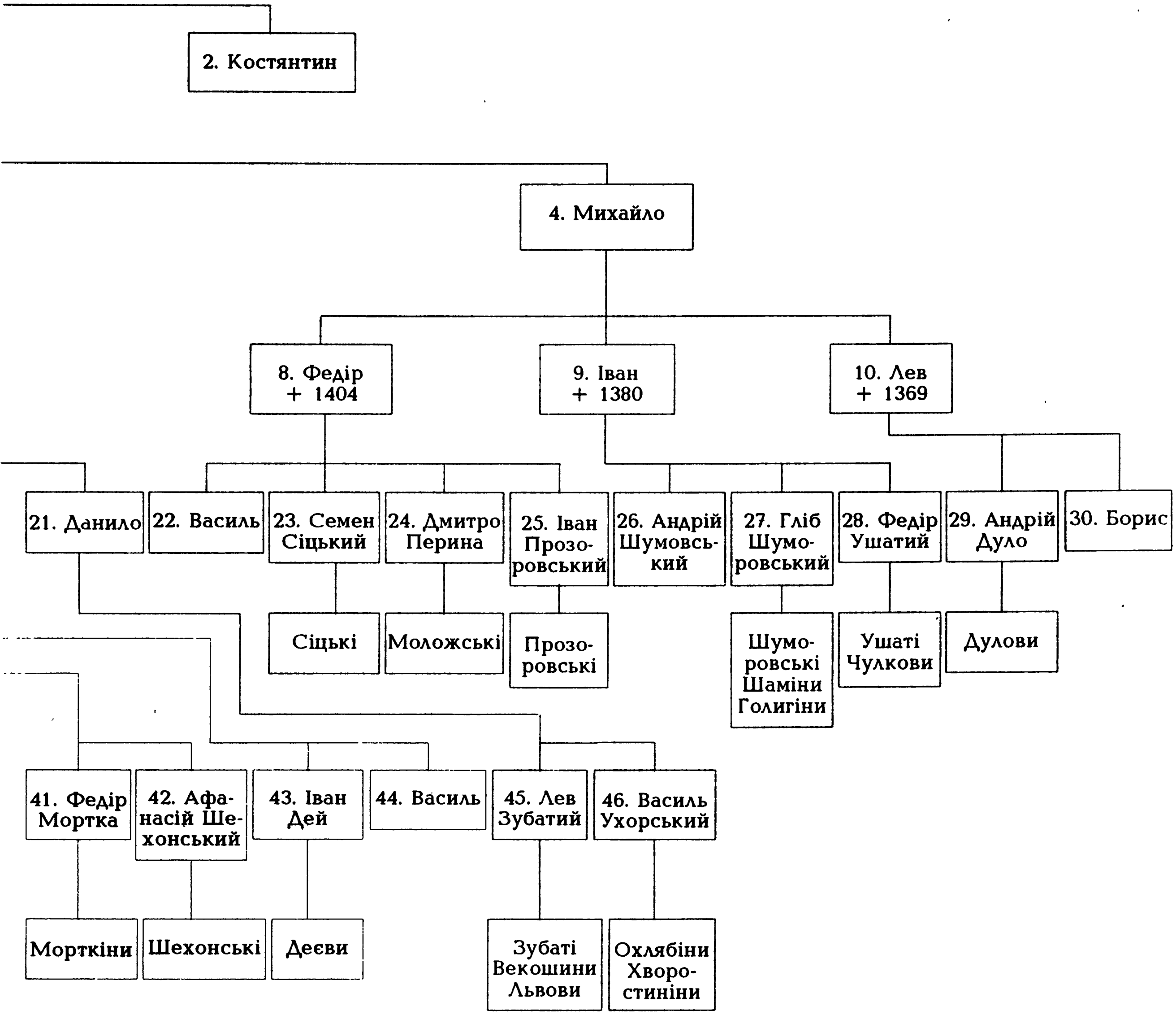
105. **ФЕДІР СЕРЕДНІЙ СЛІПИЙ.** Від нього походять Бокеєви і Карпови, які виїхали служити до Твері. Надалі від них пішли роди Внукових, Резанових, Монастирьових, Судакових, Аладьїних, Циплятєвих і Мусоргських.

106. **ФЕДІР МЕНШИЙ.** Князь фомінський (середина XV ст.).

107. **ВАСИЛЬ КОЗЛОВСЬКИЙ.** Родоначальник князів Козловських. Певний час, балансуючи між Литвою та Москвою, зберігали незалежність.

Табл. 16. Мономаховичі. Ярославська гілка.

2. Костянтин
4. Михайло
8. Федір + 1404
9. Іван + 1380
10. Лев + 1369
21. Данило
22. Василь
23. Семен Сіцький
24. Дмитро Перина
25. Іван Прозоровський
26. Андрій Шумовський
27. Гліб Шумоpовський
28. Федір Ушатий
29. Андрій Дуло
30. Борис
Сіцькі
Моложські
Прозоровські
Шумоpовські Шаміни Голигіни
Ушаті Чулкови
Дулови
41. Федір Мортка
42. Афанасій Шехонський
43. Іван Дей
44. Василь
45. Лев Зубатий
46. Василь Ухорський
Морткіни
Шехонські
Деєви
Зубаті Векошини Львови
Охлябіни Хворостиніни

Роман Іванович Козловський згаданий в угоді Казимира IV з Василем II в 1449 р. (ДДГ, N53, с.161). Лев Іванович К. тримав Козлов в 1470 р. (РИБ, т.27, стб.66-67). Пізніше перейшли на московську службу. В. часто називають Березуйським. Напевно, він зберігав ще березуйське князівство, з якого і виділився козловський уділ.

108. **ФЕДІР РЖЕВСЬКИЙ**. Князь ржевський, перейшов на службу до волоцьких князів. Його сини Василь Кобила, Семен і Олександр втратили княжий титул, хоча й займали високі посади. Від Ржевських походить і соратник Дмитра Байди-Вишневецького Матвій Іванович Р., на прізвисько Дяк.

109. **ІВАН ТОЛБУГА**. Родоначальник дворянського роду Толбузіних. З цього роду походили Семен Іванович Толбузін, який в 1475 р. їздив з дипломатичною місією до Венеції, а також герой оборони Албазани в 1685-1686 рр. воєвода А.Л.Толбузін.

Мономаховичі. Ярославська гілка

1. **МИХАЙЛО**. + бл. 1292 р. Князь ярославський бл. 1281-1292 рр. На час відсутності батька, який виїхав в Орду, був проголошений князем групою місцевих феодалів, яких очолювала його бабка Ксенія. За версією А.Екземплярського М. + 1287/88рр., а Федір Чорний повернувся з Орди бл. 1289 р. (Экз., т.II, с.79-80), проте джерела жодного разу не згадують Федора Чорного між 1281-1292 рр.

1А. **ДАВИД**. + 1321 р. (ПСРЛ, т.I, стб.530, т.III, с.131; т.IV, с.49; т.V, с.216; т.VII, с.198). Князь ярославський (1299-1321).

2. **КОСТЯНТИН**. Знаний лише із житій (Экз., т.II, с.84). Гіпотези про його князіння не мають під собою підстав (Маркевич А.И. Ярославские князья в Московском государстве. - Тр. VII Археолог. съезда. М., 1891, т.2, с.83).

3. **ВАСИЛЬ ГРІЗНІ ОЧІ**. + 1345 р. (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.56; т.XVIII, с.95). Князь ярославський (1321-1345), протидіяв спробам підпорядкування московському князівству. В 1322 р. Іван Калита на короткий час здобув Ярославль. Дальшу конфронтацію не зменшив навіть шлюб В. з Євдокією, дочкою Івана Калити (до 1339 р.). У 1340 р. в Орді В. претендував на велике княжіння. В 1342 р. Іван Калита навіть вирядив 500 вершників перехопити зятя по дорозі в Орду, але ярославський князь зумів відбитися. В. брав участь у загальноруському з'їзді в Москві і поході на Торжок у 1340-1341 рр. Євдокія Іванівна + 1342 р. (ПСРЛ, т.XVIII, с.94).

4. **МИХАЙЛО**. + 1375 р. За родоводом - князь молозький, що і було визнано Екземплярським (Экз., т.II, с.104). Цю версію спростував Кучкін, який довів, що в 1340 р. М. був намісником у Торжку, а в 1345-1375рр. займав ярославський стіл (Кучкин В.А. Формирование государственной территории Северо-Восточной Руси в X-XIV вв. М., 1984, с.287). Можливо, що був молозьким князем у 1341-1345 рр., бо його нащадки осіли на молозькому уділі. У 1361 р. він був у Орді, де дістав ярлик на своє князіння (ПСРЛ, т.V, с.225; т.XVIII, с.101).

5. **ВАСИЛЬ**. + не пізніше 1391 р. (бо в цьому році великим князем ярославським уже був його син Іван). Згадується вперше в 1375 р. як князь ярославський (ПСРЛ, т.XVIII, с.115-116). Напевно, займав ярославський стіл у 1375-не раніше 1380 і не пізніше 1391 рр. У 1375 р. брав участь у поході разом з братом Романом на Твер. У Куликовській битві був на лівому фланзі (Карамзин, т.V, с.39).

6. **ГЛІБ**. Відомий з родоводів. Володів уділом по лівому берегу Волги на північний схід від Ярославля в басейнах Касті та Іті, яка служила межею його володінь (Кучкин, с.298).

7. **РОМАН**. + після 1380 р. Учасник походу проти Твері (1375) і Куликовської битви (1380). Столицею його уділу було м.Романов (нині Тутаїв) (Кучкин, с.284).

8. **ФЕДІР**. + 6.04.1408 р. (Экз., т.II, с.105). За родовідними - князь молозький і найстарший син Михайла Давидовича. Напевно займав молозький стіл в 1361-1408 рр. В 1362 р. кашинський князь Василь Михайлович видав дочку за молозького князя - Михайлового сина (Кучкин, с.287). За Екземплярським, з кашинською княжною одружився Ф., Кучкін заперечує цю версію, вказуючи на те, що Ф. у 1398 р. видав власну дочку за тверського князя Олександра Івановича, а це було б порушенням канонічного права. З огляду на близкість до Твері Льва Михайловича, дослідник пропонує вважати його старшим у роду (Кучкин, с.287-288). Однак канонічні права відступали, коли йшлось про політичні вигоди, про що свідчить чимало прикладів. Крім того, при складанні родовідних традиції старшинства враховувались особливо суворо. Сини Ф. та Івана володіли невеликими уділами, тоді як сини Льва практично нічого не мали. Все це свідчить на користь версії А.Екземплярського.

9. **ІВАН**. + 1380 р. в Куликовській битві (Никон, IV, с.121). Напевно володів молозьким уділом з центром в с.Шуморове, який успадкували його сини.

10. **ЛЕВ**. + 1369 р. (ПСРЛ, т.VIII, с.16). Можливо, що не дістав нічого і змушений був служити тверському князю Борису Олександровичу, як зазначено у родовідних книгах.

11. **ІВАН**. + 1426 р. (ПСРЛ, т.V, с.262; т.VI, с.143). Великий князь ярославський (бл. 1391-1426). Збереглися карбовані ним монети (Мец Н.Д. Ярославские князья по нумизматическим данным. - СА, 1960, N3, с.123). З 1410 р. виступав на боці московських князів в їх суперництві з новгородськими. 17.01.1411р. видав дочку Марію за микулинського князя Олександра Федоровича (ПСРЛ, т.VIII, с.81).

12. **ФЕДІР**. + після 1426 р. Змінив брата в Ярославлі, що підтверджується нумізматичними матеріалами (Мец, с.129-131).

13. **СЕМЕН НОВЛЕНСЬКИЙ**. Князь новленський. У Пошехонні є два поселення з назвою Нов-

ленське, одне з них було центром його уділу. Діяльність С. припадає на 1400-1440 рр. Він був засновником церкви і монастиря на р.Кушті при впадінні у Кубенське озеро. Кучкін, полемізуючи з Екземплярським, вважає центром уділу С. село Нова в Юхотській волості (Кучкин, с.294-295). С. мав сина Данила, який також був удільним нов-ленським князем (Экз., т.II, с.112) та дочку Анну, яка в 1407/1409 р. була видана за боровського князя Ярослава Володимировича. Син Данила Іван Юхотський став родоначальником князів Юхотських, які володіли юхотською волостю. Правнук його Іван, син Дмитра Федоровича, помер бездітним і рід князів Юхотських згас (Барсуков А.П., Сведения об Юхотской волости и ее прежних владельцах князьях Юхотских и Мстиславских. СПб., 1894).

14. ДМИТРО ЗАОЗЕРСЬКИЙ. Діяльність припадала на 1420-1440 рр. Володів землями поблизу Кубенського озера і в басейні р.Кубени з центром в Усті на Кубені (Кучкин, с.295-296). Дружину його звали Марія. Донька Софія була видана за Дмитра Шемяку (коли останній у 1436 р. прибув до Москви запрошувати великого князя на весілля, його арештували, тому весілля відбулося дещо пізніше); (ПСРЛ, т.VII, с.238). Д. мав трьох синів: Андрія (1452 р. постригся в Спасокам'яному монастирі, + 1457 р.), Семена Кубенського та Федіра (не залишив потомства). Семен Дмитрович - родоначальник князів Кубенських. Він був останнім удільним заозерсько-кубенським князем. Його уділ перейшов до Москви ще до 1447 р. Син Семена Дмитровича князь Іван Більший Семенович Кубенський (+ після 1527 р.) служив при дворі. Сини Івана Більшого в XVI ст. були видатними діячамив московської держави: Іван Іванович (+ 1546 р.), боярин з 1541 р., та його брат Михайло, боярин з 1539 р. (Зимин, с.94-95).

15. ВОЇН. Можливо помер малолітнім. (Кучкин, с.296).

16. ІВАН. Знаний з родоводів. У нього було четверо синів: Василь, Михайло, Федір і Роман, які померли без потомства.

17. ФЕДІР. Судячи з володінь його нащадків, мав уділ по р.Касті, правій притоці р.Соти, і по лівому берегу р.Іті (Кучкин, с.297-298).

18. КОСТЯНТИН ШАХ. Перший удільний князь шаховський (Шахов локалізується в районі с.Хінове в верхів'ях р.Шіголості). Відома грамота К. бл. 1392 р. ярославському Спаському монастирю (Кучкин, с.296-297). В нього було двоє синів: Андрій та Юрій. Юрій ще в 1460-1470 рр. зберігав свій невеликий уділ. Шаховська волость почала належати Москві лише на початку XVI ст. при синах Андрія Костянтиновича: Олександрі Драниці та Олександрі Шемяці. Шемяка служив вологодському князю, усі шестеро його синів були дрібними новгородськими поміщиками. З князів Шаховських найбільш відомі: генерал-аншеф Олексій Іванович (бл. 1690-1737) - у 1734-1737 рр. правитель України; генерал від інфантерії Іван Леонтійович (1776-1846) - герой війн з Наполеоном; драматург і письменник Олександр Олександрович (1777-1846); декабрист Федір Петрович (1796-1829); міністр торгівлі і промисловості в 1915-1917 рр. Всеволод Миколайович (1874-1954), який помер в еміграції і чиї потомки живуть нині. Один з кадетських лідерів, міністр Тимчасовго уряду і чудовий літературознавець Дмитро Іванович Шаховський (1861-1939), який повернувся з еміграції і був репресований.

19. ІВАН НЕБЛАГОСЛОВЕННИЙ СВИСТУН. Напевно, був романовським князем. Крім Дмитра і Данила, родовідні називають серед його братів ще й Василя, Іллю та Андрія (двоє останніх бездітні), про яких немає жодних слідів.

20. ДМИТРО. 21. ДАНИЛО. Знані з родовідних і через своє потомство.

22. ВАСИЛЬ. Князь молозький з 1408 р. Мав сина Дмитра Сліпого, який помер без потомства.

23. СЕМЕН СІЦЬКИЙ. Перший удільний князь сіцький (володіння по р.Сіті). Помер, імовірно, за життя Василя, бо молозький стіл зайняв наступний брат Дмитро. Родоначальник князів Сіцьких. Син Борис згинув у московському війську під Казанню в 1455 р. Правнук, потомок другого сина Петра - Василь Андрійович (+ 1578), боярин і воєвода, одружений з Анною Романівною Юр'євою-Захар'їною, рідною сестрою першої дружини Івана Грозного, став жертвою терору свого шурина. Рід Сіцьких згас у XVII ст.

24. ДМИТРО ПЕРИНА. Займав, напевно, молозький стіл в першій пол. XV ст., після Василя, бо його потомки звалися Молозькі (Экз., т.II, с.107). Єдиний син Д. Петро був останнім молозьким князем. Іван III віддав Мологу своєму сину Дмитру Жилці, а Борис Петрович Молозький (+ після 1502 р.) перебував на його службі і в 1495 р. проводжав княжну Олену до Литви (сб. РИО, т.35, с.164). Внук Бориса - Василь Андрійович Молозький був останнім у роду.

25. ІВАН ПРОЗОРОВСЬКИЙ. Перший удільний прозоровський князь (с.Прозорово на р.Редмі). У нього були двоє синів: Юрій та Андрій. Від Андрія пішли князі Прозоровські. Рід цей згас у середині XIX ст. Син Анни Прозоровської, дочки генерал-фельдмаршала Олександра Олександровича (1732-1809) та князя Ф.С.Голіцина - генерал-майор князь О.Ф.Голіцин 10.11.1854 р. дістав дозвіл називатися князем Прозоровським-Голіциним.

У Юрія було двоє синів: Федір Судський та Андрій Баклашка. Від Федора пішли князі Судські (р.Судка впадає зліва в р.Стеблю - правий приток Мологи, с.Судка лежало в гирлі одноіменної ріки, недалеко від Прозорова); (Кучкин, с.302-304). Син Федора - князь Іван Федорович Судський ще зберігав якісь удільні права в 1545-1546 рр. (Лихачев Н.П. Сборник актов, собранных в архивах и библиотеках. СПб., 1895, вып. 1, N5, с.15-18).

26. АНДРІЙ ШУМОРОВСЬКИЙ. Князь шуморовський, Знаний з родовідних, мав сина Семена, який помер бездітним.

27. ГЛІБ ШУМОРОВСЬКИЙ. Князь шуморовський. Мав чотирьох синів: Бориса, Семена Хромого, Михайла Шаміна та Івана Голигу. Сини Бориса (Олександр Мамот і Василь) та сини Семена Хромого Іван Ходиря, Леонтій і Дмитро) не залишили потомства. Від Михайла пішли князі Шаміни: Дмитро і Роман втекли "у турки", а

Андрій помер бездітним. Від Івана Голиги пішли князі Голигіни. Старший з них Леонтій помер бездітним, а сліди потомства Федора та Ушака загубилися.

28. **ФЕДІР УШАТИЙ**. Родоначальник князів Ушатих. Був одружений з дочкою Якова Казака з московського боярського роду Кошкіних (РК, ч.2, с.123). Всі його сини: Василь Ушатий, Костянтин, Іван Ляпун, Іван Бородатий, Юрій та Петро - служили у Москві. Його внук Василь Васильович Чулок (+ бл.1548 р.) став родоначальником Чулкових, які в XVII ст. втратили княжий титул. З цього роду був історик, письменник і економіст Михайло Дмитрович Чулков (1744-1792).

29. **АНДРІЙ ДУЛО**. Не мав ніяких володінь і виїхав на службу до Твері (Экз., т.II, с.109). Родоначальник Дулових, які втратили княжий титулв XVI ст.

30. **БОРИС**. Знаний з родовідних.

31. **РОМАН**. Володів частиною батьківських земель на півдні ярославського князівства як удільний князь.

32. **ОЛЕКСАНДР**. У 1455 р., загинув у битві з казанцями в Арському полі. Потомства не мав.

33. **ВАСИЛЬ**. Мав якусь частку суверенних прав в Ярославлі. У нього було четверо синів: Юрій (бездітний); Данило (+ 1469), вбитий у поході на Казань (його права на частку в Ярославлі Іван III виміняв на села в звенигородському уділі), Василь Шестун та Федір (бездітний); Василь Шестун (+ 1495), боярин з 1485 р., був родоначальником роду Шестунових. Від його старшого сина Петра Великого, дворецького Івана III, ведуть свій рід Велико-Гагіни (внук Петра Великого Василь мав прізвисько Гага). Велико-Гагіни втратили княжий титул у XVII ст.

34. **ДАВИД**. Знаний з родовідних.

35. **ЯКІВ-ВОЇН** + 1455 р. (Экз., т.11, с.98). Дістав курбський уділ. Центром його було с.Курба на р.Курбі, правій притоці р.Пахни. По його смерті уділ перейшов до наймолодшого брата Семена.

36. **СЕМЕН КУРБСЬКИЙ**. Князь курбський. Його сини Федір і Дмитро ще зберігали удільні права. Їхні діти вже перебували на московській службі. Федір Семенович (+ п.1483) та Дмитро Семенович К. (+ п.1500) були московськими воєводами. В родині Курбських найбільш відомий Андрій Михайлович (1528-1583), супротивник Івана IV. У кінці XVII ст. його потомки з допомогою князя В.В. Голіцина повернулися до Москви. Рід згас у XVIII ст.(Зимин, с.90-92). В еміграції Курбські володіли ковельським князівством.

37. **ОЛЕКСАНДР БРЮХАТИЙ**. + 17.04.1471 р. (ПСРЛ, т.VI, с.191; т.XXIV, с.188). Останній великий князь ярославський (до 1463 р.). В 1463 р. на переговорах з дяком О.Полуехтовим поступився Москві своїми володіннями Москві. Натомість зберіг для свого сина Данила Пенка володіння в Закубенні. Рівночасно митрополит санкціонував знайдення мощів Федора Чорного та його синів - родоначальників ярославської династії (ПСРЛ, т.XXIII, с.157-158; т.37, с.91). Припинилось і карбування монети, хоч О., можливо, номінально до смерті зберіг свій титул. Від його єдиного сина Данила Пенка пішов рід князів Пенкових. Дружину його звали Марія. Данило Пенко зберігав малий уділ, будучи на московській службі. Він командував великим полком у 1493 р., був намісником Новгорода в 1495-1497 рр., намісником Білоозера в 1490-92, 1499рр., дістав сан боярина в 1500р. У Данила Пенка було троє синів: Олександр (загинув у 1506 р. під Казанню, потомства не залишив, йому належала так звана Буслаєвська псалтир, рукопис 1480-х років); Василь (Вассіан) та Іван Хом'як (у 1527 р. одружений із свояченицею Василя III Марією). Обидва молодших брати були полководцями. Василь + бл.1530 р.; Іван + бл.1540 р., ставши боярином до 1534 р. Іван Хом"як потомства не залишив. Іван Васильович, боярин середини XVI ст., був останнім з князів Пенкових.

38. **СЕМЕН ЩЕТИНА**. Родоначальник Щетиніних, Темносиніх, Сандирєвих і старшої гілки Засєкіних. У С., імовірно, ще зберігався невеликий уділ. Мав двох синів: Василя Щетиніна, троє синів якого: Семен, Іван та Лев дали численне потомство князів Щетиніних, та Володимира Темносинього. У Володимира Семеновича було троє синів: Василь (від нього пішли князі Темносині), Дмитро Сандир (від нього пішли Сандирєви, які втратили княжий титул) та Петро Засєка) від нього пішла старша гілка князів Засєкіних).

39. **ІВАН ЗАСЄКА**. Родоначальник молодших гілок Засєкіних. Мав чотирьох синів: Івана Бородатого Дурака (родоначальник молодшої гілки князів Засєкіних, його старший син Іван служив у першій третині XVI ст., у 1524-1526 рр. їздив з посольством до імператора Карла V; від молодшого сина Івана Сосуна пішли князі Сосунови-Засєкіни); Дмитра Засєку-Сонце (був у свиті Івана III у 1495 р., родоначальник князів Сонцевих-Засєкіних); Івана Молодшого Жирового (родоначальник князів Жирових-Засєкіних) і Давида (родоначальник наймолодшої гілки князів Засєкіних). Пізніше, втративши княжі титули, дворянські роди писалися просто Щетиніни, Сандирєви, Сонцеви, Жирові, Сосунови, Засєкіни.

40. **ФЕДІР**. Помер без потомства.

41. **ФЕДІР МОРТКА**. Уділу не мав, мусив служити в Твері. Родоначальник князів Морткіних. Син Дмитро та внук Михайло слідів не залишили. Правнуки Андрій Михайлович та Іван Михайлович, який втік до Литви, були останніми представниками роду.

42. **АФАНАСІЙ ШЕХОНСЬКИЙ**. Володів невеликим уділом по р.Шексні. З духовної грамоти Василя II Темного видно, що Усть-Шексна була володінням синів А. - Семена та Василя Шехонських (Кучкин, с.298-299). Від них пішли князі Шехонські.

43. **ІВАН ДЕЙ**. Володів землями по Кубені, бо Андрій Дмитрович Кубенський дістав їх за його дочкою як придане (Зимин, с.94). Родоначальник Деєвих, які уже в XVI ст. втратили княжий титул.

44. **ВАСИЛЬ**. Знаний з родовідних. Помер без потомства.

45. **ЛЕВ ЗУБАТИЙ**. Можливо, мав якийсь уділ по Шексні. Родоначальник князів Зубатих.

Мав трьох синів: Дмитра Векошу (від нього пішов рід князів Векошиних), Василя (втік до Литви, від нього пішли Будинови) та Андрія Лугвицю (родоначальник князів Луговських). Векошини та Луговські в XVI ст. стали називатися Львовами, утворивши дві гілки роду. З них походили князь Семен Петрович Львов, який згинув у битві під Конотопом (1659), петрашовець Федір Миколайович Львов (1823-1885), голова перших двох кабінетів уряду Росії князь Георгій Євгенович Львов (1861-1925) та лідер "прогресистів" і партії мирного оновлення у Думі князь Микола Миколайович Львов (1867-1944).

46. ВАСИЛЬ УХОРСЬКИЙ. Мав уділ по лівій притоці Шексни р.Ухрі. У нього було п'ятеро синів: Федір Охлябін (родоначальник роду Охлябіних), Микита, Олександр, Ярослав та Михайло Хворостина (родоначальник князів Хворостиніних). З останніх найбільш відомий князь Іван Андрійович (+ 1625 р.), кравчий Лжедмитрія І, автор блискучої книги про Смутні часи та церковно-полемічних трактатів.

47. ФЕДІР. Його дружину звали Анастасія (ЦГАДА, ф.281, N 14794, л.53). Мав уділ поблизу Ярославля. У нього було троє синів: Федір Алабишев (родоначальник князів Алабишевих), Василь Мамон та Олександр Альонка (родоначальник князів Альонкіних). Федір Алабиш та його син Семен ще зберігали якісь удільні права, про що свідчить грамота кінця XV - початку XVI ст. Толзькому монастирю (Шульгин В.С. Ярославское княжество в системе Русского централизованного государства в конце XV - первой половине XVI в. // Науч. докл. высшей школы. Истор. науки. 1958. N4, с.11).

48. ЛЕВ. Мав уділ у басейні р.Туношни, правої притоки Волги (Кучкин, с.291-292). У нього було троє синів: Василь, Петро та Михайло Троєкур. Від останнього пішов рід князів Троскурових. Іван Михайлович Троєкуров у 1554 р. уже був боярином. Іван Борисович Троєкуров, боярин з 1681 р., суддя Стрілецького приказу в 1689-1700 рр., відігравав значну роль у ранні роки правління Петра І. У деяких родовідних неправильно виводять рід князів Тюменських від Семена Михайловича Троєкурова, прозваного Тюмень, який жив у середині XVI ст. (Экз., т.II, с.98).

49. ПЕТРО. Помер бездітним.

50. СЕМЕН. Мав уділ між річками Солоницею і Чорною з центрами в селах Левашові та Красному (Кучкин, с.291). Одним з перших серед ярославських княжат перейшов на московську службу. Князь-намісник у Пскові (1489-1491 рр.), з 1495 р. боярин, новгородський намісник у 1495-1497 рр. С. + після 1501 р: Мав трьох синів Костянтина Сісея (родоначальник князів Сісеєвих), Петра Кривого та Івана Семейка (згинув 1514 р. під Оршею, не залишив потомства). Два старші сини служили в першій третині XVI ст., зберігаючи частину батьківської волості.

Мономаховичі. Суздальська гілка Юрійовичів

1. РОСТИСЛАВ-ЯКІВ. + 6.04.1151 р. (ПСРЛ, т.V, с.90; т.VII, с.92). Його дружина, незнана з походження, + після 1176 р. Князь новгородський (1138-1142; 1145), котельницький (1148-1149) і переяславський (1149-1151). У пошуках щастя покинув батька, перейшов на бік Ізяслава Мстиславича, через інтриги був ним вигнаний і перетворився на найбільшого ворога.

2. ІВАН. + 24.02.1147 р. (ПСРЛ, т.II, стб.359). Князь курський (1146- 1147). Був посланий на допомогу Ольговичам і наділений ними курським уділом.

3. ОЛЬГА. + 4.07.1181 р. (ПСРЛ, т.1, с.324; т.XV, с.268). У 1150 р. видана за галицького князя Ярослава Осмомисла. Цей шлюб у середині 60-х рр. XII ст. фактично розпався.

4. АНДРІЙ БОГОЛЮБСЬКИЙ. + 29.06.1174 р.(ПСРЛ, т.1, стб.586-587). Князь вишгородський (1149-1150; 1155-1156), пересопницько-туровський (1150-1151) і володимиро-суздальський (1156-1174). Проводив політику підпорядкування решти земель Русі Володимиру на Клязьмі. Невдало намагався організувати окрему митрополичу кафедру на півночі з центром у Володимирі, перевіз туди ікону Богоматері з Вишгорода та інші регалії. Був організатором зруйнування Києва в 1169 р. Став жертвою змови бояр Кучковичів. Був одружений двічі. Відомостей про першу дружину немає. Друга, за легендою, була Оліта, дочка боярина Кучка, брати якої брали участь у змові, що призвела до вбивства А. (Карам., т.II, прим.301). Напевно, найімовірніша гіпотеза, висунута свого часу П. Бутковим і підтримана М.Баумгартеном та Ю.Лимоновим (Бутков П. О браках русских князей с грузинками и ясынями в XII веке. // Северный архив. СПб., 1825, т.IV, N4, с.317-333; Баумгартен, с.28; Лимонов Ю.А. Владимиро-Суздальская Русь. Л., 1987, с.95), згідно з якою друга дружина А. була аланкою-осетинкою або половчанкою із задонських половців. Сюди, до родичів матері, втік наймолодший з синів А. після загибелі батька.

5. NN, дочка. + до 1165 р. У 1150 р. видана за новгород-сіверського князя Олега Святославича. Цим шлюбом був скріплений альянс суздальських Мономаховичів з Ольговичами.

6. СВЯТОСЛАВ. + 11.01.1174 р. (ПСРЛ, т.І, с.156; т.II, с.316; т.VII, с.88).

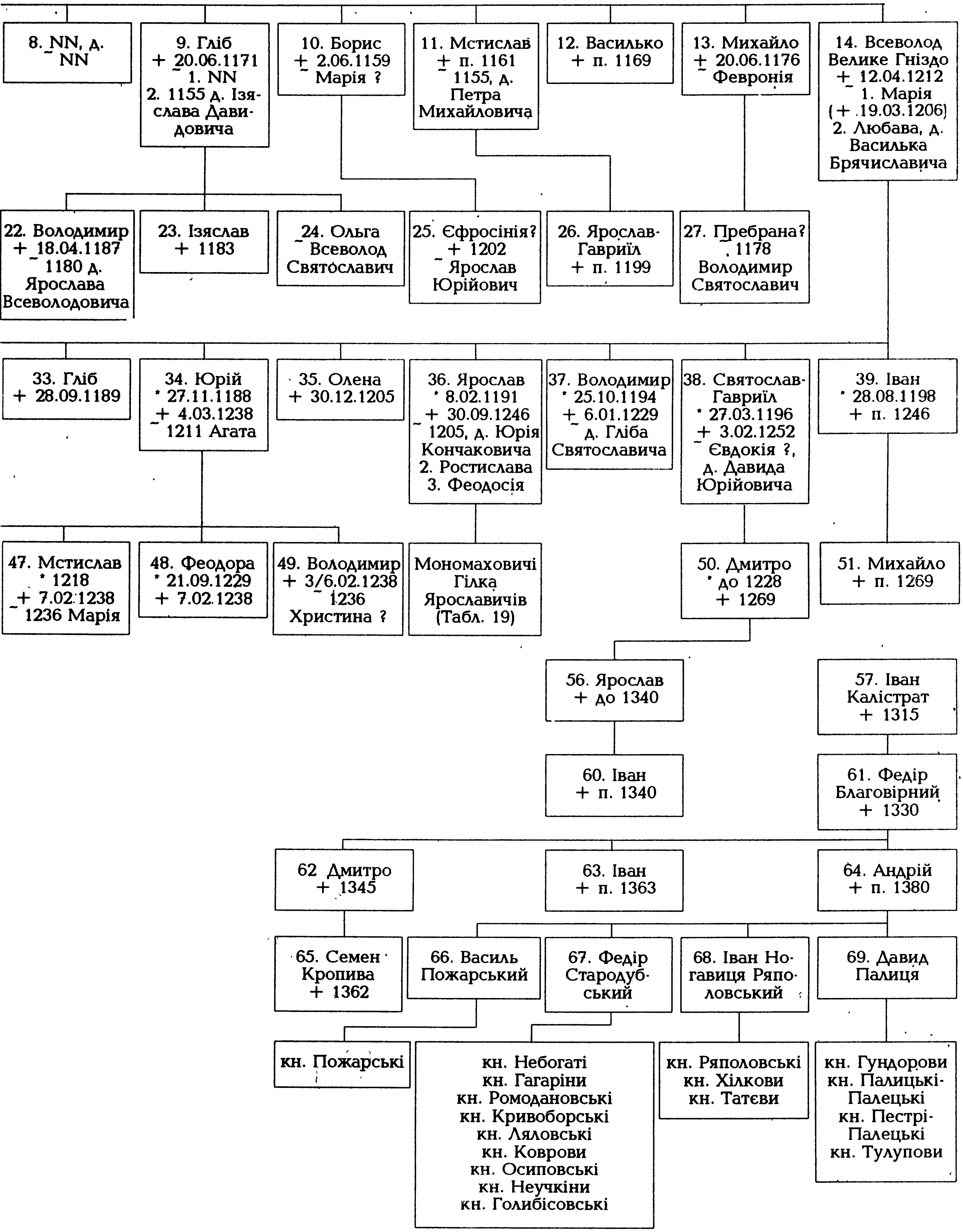
7. ЯРОСЛАВ. + 12.04.1166 р. (ПСРЛ, т.IX, с.233). Похований у Володимирі.

8. NN, дочка. Видана за боярина (Баумгартен, с.28).

9. ГЛІБ. + 20.01.1171 р. (ПСРЛ, т.II, стб.545, 563). Князь переяславський (1151; 1154-1169), великий князь київський (12.03.1169-20.02.1170; 13.04.1170- 20.01.1171). Був одружений з дочкою чернігівського князя Ізяслава Давидовича. Завдя-

Табл. 17. Мономаховичі. Гілка Юрійовичів.

- Юрій Долгорукий + 1157
  - 1. Ростислав + 6.04.1151
    - 15. Мстислав + 20.04.1178 ~ 1. NN 2. д. Якуна Мирославича
      - 40. Святослав + п. 1175
    - 16. Ярополк + п. 1196 ~ 1174 д. Всеслава Васильковича
  - 2. Іван + 24.02.1147
  - 3. Ольга + 4.07.1181 ~ 1150 Ярослав Осмомисл
  - 4. Андрій Боголюбський + 29.06.1174 ~ 1. NN 2. Осетинка
    - 17. Ізяслав + 22.10.1165
    - 18. Мстислав + 28.03.1173
      - 41. Василь * 1172
    - 19. Гліб + 24.07.1174
    - 20. Ростислава + 1167 ~ 1159 Святослав Володимирович
    - 21. Юрій + п. 1189 ~ бл. 1185 Тамара
  - 5. NN, д. + до 1165 ~ 1150 Олег Святославич
  - 6. Святослав + 11.01.1174
  - 7. Ярослав + 12.04.1166
  - …
    - 28. Сбислава-Пелагея * 26.10.1178
    - 29. Верхуслава-Антонія * 1173 ~ 1189 Ростислав Рюрикович
    - 30. Костянтин * 18.05.1185 + 2.02.1218 ~ 1195 Агата
      - 42. Василько * 1214 + 4.03.1238 ~ 1227 Марія
        - Мономаховичі Ростовська Гілка (Табл. 18)
      - 43. Всеволод * 12.04.1210 + 4.03.1238 ~ 1228, д. Олега Святославича
        - 52. Василь * 1229 + до 8.02.1249 бл 1245 Ксенія
          - 58. Василь + до 1249
          - 59. Марія ~ Федір Чорний
        - 53. Костянтин? + 1255/57
      - 44. Володимир * 1214 + 27.12.1249 ~ 1232 Євдокія
        - 54. Андрій + 1261
        - 55. Роман + 3.02.1285
    - 31. Всеслава + п. 1200
    - 32. Борис * 1187 + 1188
    - …
      - 45. Всеволод * 23.10.1212 + 7.02.1238 ~ 1230 Марина
      - 46. Дубравка ~ 1226 Василько Романович

8. NN, д. NN
9. Гліб + 20.06.1171 1. NN 2. 1155 д. Ізяслава Давидовича
10. Борис + 2.06.1159 Марія ?
11. Мстислав + п. 1161 1155, д. Петра Михайловича
12. Василько + п. 1169
13. Михайло + 20.06.1176 Февронія
14. Всеволод Велике Гніздо + 12.04.1212 1. Марія (+ 19.03.1206) 2. Любава, д. Василька Брячиславича
22. Володимир + 18.04.1187 1180 д. Ярослава Всеволодовича
23. Ізяслав + 1183
24. Ольга Всеволод Святославич
25. Єфросінія? + 1202 Ярослав Юрійович
26. Ярослав-Гавриїл + п. 1199
27. Пребрана? 1178 Володимир Святославич
33. Гліб + 28.09.1189
34. Юрій * 27.11.1188 + 4.03.1238 1211 Агата
35. Олена + 30.12.1205
36. Ярослав * 8.02.1191 + 30.09.1246 1205, д. Юрія Кончаковича 2. Ростислава 3. Феодосія
37. Володимир * 25.10.1194 + 6.01.1229 д. Гліба Святославича
38. Святослав-Гавриїл * 27.03.1196 + 3.02.1252 Євдокія ?, д. Давида Юрійовича
39. Іван * 28.08.1198 + п. 1246
47. Мстислав * 1218 + 7.02.1238 1236 Марія
48. Феодора * 21.09.1229 + 7.02.1238
49. Володимир + 3/6.02.1238 1236 Христина ?
Мономаховичі Гілка Ярославичів (Табл. 19)
50. Дмитро * до 1228 + 1269
51. Михайло + п. 1269
56. Ярослав + до 1340
57. Іван Калістрат + 1315
60. Іван + п. 1340
61. Федір Благовірний + 1330
62 Дмитро + 1345
63. Іван + п. 1363
64. Андрій + п. 1380
65. Семен Кропива + 1362
66. Василь Пожарський
67. Федір Стародубський
68. Іван Ногавиця Ряполовський
69. Давид Палиця
кн. Пожарські
кн. Небогаті
кн. Гагаріни
кн. Ромодановські
кн. Кривоборські
кн. Ляловські
кн. Коврови
кн. Осиповські
кн. Неучкіни
кн. Голибісовські
кн. Ряполовські
кн. Хілкови
кн. Татєви
кн. Гундорови
кн. Палицькі-Палецькі
кн. Пестрі-Палецькі
кн. Тулупови

ки хоробрості і вмілій політиці зумів утриматись у переяславській землі, на вимогу старшого брата Андрія Боголюбського зайняв київський стіл і був отруєний киянами, які помстили за зруйнування міста у 1169 р.

10. **БОРИС.** + 2.05.1159 р. в Суздалі (ПСРЛ, т.II, стб.493). Дружину, можливо, звали Марія (Баумгартен, с.28). Князь білгородський (1149-1151), туровський (1154-1157), а також невеликого уділу з центром у Кідекші (1157-1159).

11. **МСТИСЛАВ.** У 1161 р. висланий у Візантію, де й помер. У 1155 р. одружився з дочкою новгородського боярина Петра Михалковича. Князь пересопницький (1150) та новгородський (1156-1157).

12. **ВАСИЛЬКО.** Заміщав батька в Суздалі в 1149-1151 рр., князь пороський (1155; бл.1164-1169). У 1161 р. був висланий Андрієм Боголюбським у Візантію, де дістав чотири міста на Дунаї.

13. **МИХАЙЛО.** + 20.06.1176 р. (ПСРЛ, т.I, стб.379). Князь торчеський (1155-1159; 1169-1174), михайлівський (1159-1169), володимиро-суздальский (1174-1175; 1176), великий князь київський (12.06.1171-1.07.1171). Його дружина Февронія + 5.08.1202 р. (ПСРЛ, т.VII, с.203).Здається вона походила з волинської династії, бо М. був єдиним Юрійовичем, який підтримав Мстислава Ізяславича.

14. **ВСЕВОЛОД ВЕЛИКЕ ГНІЗДО.** +12.04.1212 р. (Тат., т.III, с.187) чи 14.04. 1212 р. (ПСРЛ, т.I, с.184; т.IV, с.19). * 1154 р. (ПСРЛ, т.VII, с.60). У 1161р. висланий у Візантію. Князь остерський (1169-бл.1172), великий князь київський (18.02.1173-23.03.1173), князь володимиро-суздальский (1176- 1212). Здобувши перемогу в боротьбі за суздальске наслідство, продовжив політику Андрія Боголюбського, активно протидіючи політиці об'єднання руських земель навколо Києва. Перша дружина Марія, аланка з походження, перед смертю прийняла постриг (+ 19.03.1206р.) (ПСРЛ, т.I, с.178). У 1209р. одружився з Любавою (?), дочкою вітебського князя Василька Брячиславовича (ПСРЛ, т.VII, с.117; Тат., т.III, с.364).

15. **МСТИСЛАВ-ІОАНН.** + 20.04.1178 р. (ПСРЛ, т.III, с.17). Князь новгородський(1160; 1175-1176; 1177-1178), остерський (1169-1171) і суздальский (1175-1176). У 1176 р. вдруге одружився з дочкою новгородського боярина Якуна Мирославича. Перша його дружина походила із смоленської династії, бо лише втручання князів цієї династії врятувало йому життя.

16. **ЯРОПОЛК.** + після 1196 р. Князь пороський (1169-1173), володимирський (1175-1176), торжоцький (1177-1178; 1180-1181). 3.02.1174 р. одружився з дочкою вітебського князя Всеслава Васильковича (ПСРЛ, т.I, с.159; т.II, с.316; т.VII, с.91).

17. **ІЗЯСЛАВ.** + 28.10.1165 р. (ПСРЛ, т.I, с.151; т.II, с.308; т.VII, с.77-78). Загинув у поході на Волзьку Булгарію.

18. **МСТИСЛАВ.** + 28.03.1173 р. (ПСРЛ, т.V, с.164; т.VI, с.88). Очолював суздальське військо в поході на Київ у 1169р.

19. **ГЛІБ.** + 24.07.1174 р. (Баумгартен, с.29).

20. **РОСТИСЛАВА.** + 1167 р. У 1159 р. видана за вщизького князя Святослава Володимировича (ПСРЛ, т.VII, с.72). Цей шлюб скріпляв союз Ізяслава Даниловича, який втратив підтримку навіть Ольговичів, з Андрієм Боголюбським. Цей союз допоміг вистояти вщизькому князю.

21. **ЮРІЙ.** По загибелі батька вигнаний, знайшов притулок, імовірно, в Аланії. По смерті Георгія III престол у Грузії зайняла його єдина дочка Тамар (1184-1213). За вплив при її дворі боролись дві партії: еміра Тбілісі Абуласана та братів-еристів Захарія та Івана Мхарадзелі, до яких примикала тітка Тамар - Русудан, вдова Ізяслава Мстиславича. Виграв емір Абуласан, який влаштував шлюб Ю. і Тамар. Але Ю. з часом став гомосексуалістом, і з дозволу духовенства Тамар розлучилася з ним, відправивши з багатими дарами у Візантію. Але партія еміра повернула Ю. назад, а частина ериставів проголосила його царем Грузії. Тоді брати Мхарадзелі та Русудан влаштували шлюб Тамар з аланським князем Давидом Сослані, родичем дружини Всеволода Велике Гніздо, війська якого розгромили Ю., який загинув (Картліс цховреба, т.II, с.36). Версія Г.Мелікішвілі, ніби Ю. виступив проти сил, які прагнули феодалізації Грузії, здається надуманою (Меликишвили Г.А. Политическое объединение феодальной Грузии и некоторые вопросы развития феодальных отношений в Грузии. Тбилиси, 1973, с.155-158). Баумгартен вважав, що Ю. загинув до 1180 р., а сам шлюб відбувся бл. 1177 р. З цим погодитися не можна. Тамар вийшла за Ю. по смерті Георгія III бл. 1185 р., розлучилась через два роки, а шлюб з Давидом стався бл. 1189 р. Отже Ю. загинув після 1189 р., але не пізніше 1190 р.

22. **ВОЛОДИМИР.** + 18.04.1187 р. (ПСРЛ, т.II, стб.652). Князь переяславський (1169-1187). Одружився з дочкою чернігівського князя Ярослава Всеволодовича.

23. **ІЗЯСЛАВ.** + 1183 р. під час походу волзьких булгар (ПСРЛ, т.III, с.129-130).

24. **ОЛЬГА.** Видана за трубчевського князя Всеволода Святославича, одного з героїв "Слово о полку Ігоревім".

25. **ЄВФРОСІНІЯ** ? + 1202 р. Видана за пінського князя Ярослава Юрійовича (Баумгартен Н.А. Евфросиния, княгина Пинская. - Изв. рус. генеалог. об-ва в Москве. 1912).

26. **ЯРОСЛАВ-ГАВРИІЛ КРАСНИЙ.** + після 1199 р. Князь переяслав-заліський (1176), новгородський (1176-1177), волоцький (1177-1178), переяславський (бл. 1196-1199).

27. **ПРЕБРАНА.** У 1178 р. видана за чернігівського князя Володимира Святославича (Погод., т.VI, с.192).

28. **СБИСЛАВА-ПЕЛАГЕЯ.** * 26.10.1178 р. (ПСРЛ, т.II, с.172, 317). Дальша доля невідома.

29. **ВЕРХУСЛАВА-АНТОНІЯ.** * 1181 р., 26.04.1189 р. видана за сина овруцького князя Ростислава Рюриковича (ПСРЛ, т. VII, с.101).

30. **КОСТЯНТИН.** * 18.05.1185 р. (ПСРЛ, т.VII, с.98) + 2.02.1218 р. (ПСРЛ, т.IV, с.26; т.VII, с.126, 235). Князь ростовський (1212-1216), володимиро-суздальський (1216-1218). 15.10.1195 р.

одружився з Агатою (?), дочкою смоленського князя Мстислава Романовича (ПСРЛ, т.VII, с.103). Союз з смоленською династією допоміг К. стати сюзереном суздальської землі після Липицької битви 1216 р. Був книжником та філософом.

31. **ВСЕСЛАВА.** + після 1206 р. 15.06.1187 р. видана за сновського князя Ростислава Ярославича (ПСРЛ, т.VII, с.101).

32. **БОРИС.** * 1187 р., + 1188 р. (ПСРЛ, т.VII, с.100-101).

33. **ГЛІБ.** + 29.09.1189 р. Напевно був близнюком з Борисом.

34. **ЮРІЙ.** * 1188 р. (ПСРЛ, т.VII, с.101), + 4.03.1238 р. у битві на р.Сіті (ПСРЛ, т.III, с.51-52; т.IV, с.32; т.V, с.173; т.VII, с.141-142). Князь володимирський (1212-1216; 1218-1238), городецький (1216), суздальський (1216-1218). Програв Липицьку битву 1216 р. і мусив уступати суверенітет у суздальській землі, швидка смерть старшого брата Костянтина повернула йому володимирській стіл. Не мав змоги продовжувати політику Андрія Боголюбського та Всеволода Велике Гніздо, хоча залишився вірним її принципам, що його і згубило. Він не прийшов на допомогу рязанським князям і сам був розбитий переважаючими силами монголів. 4.04.1211 р. одружився з Агатою, дочкою чернігівського князя Всеволода Чермного (ПСРЛ, т.VII, с.117). Вона загинула під час розгрому Володимира на Клязьмі 7.02.1238 р.

35. **ОЛЕНА.** + 30.12.1203 р. (ПСРЛ, т.I, с.176).

36. **ЯРОСЛАВ.** * 8.02.1191 р. + 30.09.1246 р. Князь переяслав-заліський (1212-1236), новгородський (1214-1216; 1223; 1225-1228; 1231-1232; 1233-1236), київський (бл.03.1236-10.04.1236; бл.01.1238-бл.10.03.1238; бл. 04-05.1243-30.09.1246), великий князь володимирський (1238-1246). Активно боровся за новгородську землю, періодично володів Києвом. Першим з князів визнав зверхність монголів, дістав ярлик на Володимир та Київ, отруєний у Каракорумі. Був одружений тричі: в 1205 р. з дочкою пололовецького хана Юрія Кончаковича; з Ростиславою (?), дочкою Мстислава Удатного (розлучилися бл.1216 р. з політичних мотивів: зять і тесть воювали один проти одного); бл.1218 р. з Феодосією, дочкою рязанського князя Ігоря Глібовича (Баумгартен, с.45).

37. **ВОЛОДИМИР-ДМИТРО.** * 25.10.1193 р. (ПСРЛ,т.I, стб.412) + 6.12.1227 р. (ПСРЛ, т.VII, с.134). Князь юр'єв-польский (1212-1213), переяславський (1214-1217), стародубський (1217-1227). Одружився з дочкою Гліба Святославича (+ 7.02.1238 р.).

38. **СВЯТОСЛАВ-ГАВРИЇЛ.** * 27.03.1196 р. (ПСРЛ, т.VII, с.102) + 3.02.1252 р. (ПСРЛ, т.III, с.38). Князь юр'єв-польський (1213-1228), переяславський (1228- до 1234), суздальский (1238-1246), стародубський (1234-1238), великий князь володимирський (1246-1252). Одружився з дочкою муромського князя Давида Юрійовича, котра прийняла постриг у 1228 р.

39. **ІВАН.** * 28.08.1198 р.(ПСРЛ, т.I, стб.414; т.VII, с.106) + після 1246 р. Родоначальник стародубської династії (Кучкин В.А. Стародубское княжество и его уделы до конца XIV в. // Древняя Русь и славяне. М., 1978, с.245-252).

40. **СВЯТОСЛАВ-АГАФОНІК.** У 1174 р. перебував у Новгороді.

41. **ВАСИЛЬ.** * 1172 р. Дальша доля невідома.

42. **ВАСИЛЬКО.** * 7.12.1208 р. (ПСРЛ, т.I, стб.434-435; т.VII, с.116), + 4.03.1238 р. у татарському полоні (ПСРЛ, т.I, стб.465; т.IV, с.174; т.VII, с.142). Князь ростовський (1217-1238). 10.02.1227 р. одружився з Марією, дочкою чернігівського князя Михайла Всеволодовича (+ 9.12.1271 р.).

43. **ВСЕВОЛОД.** 18.04.1210 р. (ПСРЛ, т.I, стб.435; т.VII, с.117) + 4.03.1238 р. на р.Сіті (ПСРЛ, т.I, стб.519). Князь углицький і ярославський (1218-1238), переяславський (1227-1228). У 1228 р. одружився з дочкою курського князя Олега Святославича (ПСРЛ, т.VII, с.134).

44. **ВОЛОДИМИР.** * 1214 р. (ПСРЛ, т.I, стб.438; т.VII, с.119) + 27.12.1249 р. (ПСРЛ, т.I, стб.523; т.VII, с.138). Батько заповів йому білоозерський уділ (Тат., т.III, с.206), столицю мав в Угличі (бл.1218?-1249). У 1232 р. одружився з Євдокією (Надією?), дочкою рязанського князя Інгваря Ігоревича (+ 1278 р.) (ПСРЛ, т.VII, с.138).

45. **ВСЕВОЛОД.** * 23.10.1212 р. (ПСРЛ,т.VII,с.118) + 7.02.1238 р. (ПСРЛ, т.IV,с.31-33;т.V,с.173). Князь новгородський (1222-1223), торжоцький (1224-1215). 14.04.1230 р. одружився з Мариною, дочкою великого князя київського Володимира Рюриковича (+ 7.02.1238 р.); (ПСРЛ, т.VII,с.136).

46. **МСТИСЛАВ.** * 1218 р. (ПСРЛ, т.I, стб.441) + 7.02.1238 р. Князь суздальский (1236-1238). У 1236 р. одружився з Марією, походження якої незнане (ПСРЛ, т.VII, с.138), котра, напевно, загинула у Володимирі 7.02.1238 р.

47. **ДУБРАВКА.** + до 1249 р. У 1226 р. видана за волинського князя Василька Романовича (ПСРЛ, т.XV, с.346).

48. **ФЕДОРА.** * 21.09.1229 р. (ПСРЛ, т.XVIII, с.53). Напевно, загинула під час падіння Володимира 7.02.1238 р.

49. **ВОЛОДИМИР.** + між 3-6.02.1238 р., взятий у полон монголами і вбитий під стінами Володимира (ПСРЛ, т.III, с.128; т.IV, с.31). Князь московський (1237-1238). У 1236 р. одружився з Христиною (?), походження якої невідоме (ПСРЛ, т.VII, с.138; Карам., т.III, прим.364).

50. **ДМИТРО.** * до 1228 р. (коли постриглась його мати) + 1269 р. (ПСРЛ, т.I, с.226; т.V, с.19; т.VII, с.168). Князь юр'євський (1252-1267). У 1248-1250 рр. їздив з батьком до Орди, в 1255 р. приймав участь у поході на Новгород. У 1267р. прийняв постриг у ростовського єпископа Ігнатія.

51. **МИХАЙЛО.** Князь стародубський. У 1281 р. з стародубською дружиною брав участь у поході на Переяслав-Заліський (ПСРЛ, т.XVIII, с.78).

52. **ВАСИЛЬ.** * не пізніше 1229 р., похований 8.02.1249 р. єпископом Кирилом в Успенскій Золотоверхій церкві у Ярославлі. ВКнязь ярославський (1239-1249). Їздив до Орди в 1244-1245 рр. Не раніше 1245 р. одружився з Ксенією, невідомою за походженням (Экз. т.II, с.70).

53. **КОСТЯНТИН.** Відомий з Житія та місцевих переказів. Добиваючись визволення, К. загинув у битві з монголами на Тугій горі за р.Ко-

ротостю. Похований в Успенському соборі поруч з братом, канонізований (Житіє написане між 1526-1533рр.). У 1744р. мощі К. постраждали від пожежі в соборі (Экз., т.II, с.72-73). Загибель К. можна віднести до 1255-1257 рр. У 1249-1255/57 рр. він, напевно, був ярославським князем.

54. АНДРІЙ. + 1261 р. (ПСРЛ, т.VII, с.162). Князь углицький (1249-1261).

55. РОМАН. + 3.02.1285 р. (ПСРЛ, т.V, с.201; т.VII, с.178). Князь углицький (1261-1285). Канонізований у 1595 р., збудував 15 церков, притулки для бідних.

56. ЯРОСЛАВ. + до 1340 р. (Экз., т.II, с.238-239). Князь юр'євський (1267-до 1340).

57. ІВАН-КАЛІСТРАТ. + 1315 р. (ПСРЛ, т.XVIII, с.89). Князь стародубський (після 1281-1315).

58. ВАСИЛЬ. Помер малим за життя батька.

59. МАРІЯ. Коли помер батько, їй було не більше трьох років (* бл. 1246/47 р.). + до 1281 р. Від її імені правила мати Ксенія, яка бл.1260 р. (а може, раніше?) видала її за можайського князя Федора Ростиславича Чорного.

60. ІВАН. Князь юр'євський. У 1340 р. брав участь участь у поході на Смоленськ (ПСРЛ, т.IV, с.56; т.VII, с.205; т.XV, с.421). З його смертю ця гілка згасла.

61. ФЕДІР-ЯРОСЛАВ БЛАГОВІРНИЙ. Убитий 1330 р. в Орді (ПСРЛ, т.XV, вип.1, стб.89). Князь стародубський (1330-1354).

62. ДМИТРО. + влітку 1354 р. (ПСРЛ, т.VII, с.9). Князь стародубський (1330-1354).

63. ІВАН. + після 1363 р. Князь стародубський (1355-1363). Позбавлений престолу Дмитром Донським за підтримку нижньогородського князя Дмитра Костянтиновича.

64. АНДРІЙ. + після 1380 р. Князь стародубський (1363-поч.1380). Учасник Куликовської битви.

65. СЕМЕН КРОПИВА. + 1368 р. в битві з військом Ольгерда (ПСРЛ, т.XV, вип.1, стб.89). Перебував на московській службі, напевно, програвши боротьбу за стародубський стіл (Кучкин, с.246-247).

66. ВАСИЛЬ ПОЖАРСЬКИЙ. У родоводах поставлений попереду Федора, який наслідував Стародуб. Певно, він помер за життя батька, а його потомки наслідували волость Пожар з центром в с.Пожар чи Погар (Кучкин, с.248). Уже в XV ст. перетворилися на дрібних вотчинників, зберігши суверенні права. З них походив вождь ополчення 1612 р. Дмитро Михайлович Пожарський (1.11.1578-20.04.1642). Рід обірвався до 1682 р. із смертю Юрія Івановича Пожарського (Савелов Л.М. Князья Пожарские. - Летопись историко-родовідного об-ва в Москве. 1906, вып.2-3, с.24-25).

67. ФЕДІР СТАРОДУБСЬКИЙ. За його правління в 1410 р. татари здобули Стародуб. У нього було п'ятеро синів: Федір (наслідував Стародуб), Іван Морхіна, Іван Менший Лапа-Голибісовський, Петро і Василь Ромодановський.

У Федора Федоровича Стародубського було семеро синів: Володимир (князь стародубський), Іван Кривоборський (родоначальник князів Кривоборських, старший з його синів Іван у 1488 р. ще був удільним князем), Костянтин Ляло (родоначальник князів Ляловських, рід яких згас у 1514 р.), Андрій Ковер (родоначальник князів Коврових, рід їх згас у 1531 р.), Петро Осиповський (родоначальник князів Осиповських, рід їх закінчився на його правнуку Василі Сліпому), Семен Біла Гузиця (родоначальник князів Неучкіних, рід яких згас із смертю його внука Андрія), Іван Вівця (помер ченцм).

Від Івана Меншого Лали-Голибісовського пішли князі Голибісовські. Його сини Василь Голиця та Михайло Гагара стали родоначальниками князів Небогатих і Гагаріних.

Від Василя Ромодановського пішли князі Ромодановські (центром їх володінь було с.Ромоданове, родовий цвинтар знаходився в с.Мстері неподалік В'язників). Ромоданівські відзначилися в XVII-XVIII ст. З їх родини походив князь Григорій Григорович (+ 1682), який командував російськими військами на Україні в другій половині XVII ст. під час козацьких війн.

68. ІВАН НОГАВИЦЯ РЯПОЛОВСЬКИЙ. Родоначальник князів Ряполовських. З часів Дмитра Донського вони перейшли на московську службу і зайняли перші місця при дворі, тоді як більшість стародубських князів мусили шукати щастя серед дворів удільних московських князів. Страта Семена Івановича Ряполовського в 1499 р. зупинила цю блискучу кар'єру. У старшого з його двоюрідних братів Федора Семеновича Хрипуна було троє синів: Михайло (згадується 1519 р.), Іван Хілок (згадується у 1517 р., родоначальник князів Хілкових) та Іван Тать (служив у 1517-1537 рр., родоначальник князів Татєвих); (Зимин, с.41-42).

69. ДАВИД ПАЛИЦЯ. Князь палецький. Центром його володінь було с.Палех. Родоначальник князів Палицьких-Палецьких. Від його сина, видного московського полководця князя Федора Пестрого пішли князі Пестрі-Палецькі. У Федора було шестеро синів: Іван Великий Гундор, Федір Пеструха, Андрій Великий Гундор, Іван Образець, Андрій Менший та Бризгало Гундор. Від останнього пішли князі Гундорови. Федір Давидович служив у 1429-1472 рр. зберігаючи палецький уділ.

Олександр Давидович Палицький-Палецький помер бездітним. Дмитро Давидович Тулуп, третій син Д.П., став родоначальником князів Тулупових. Іван Палецький продовжив рід князів Палецьких. Він був четвертим сином Д.П., який успадкував Палех. Останній з Палецьких Андрій Дмитрович загинув на війні з Стефаном Баторієм у 1579 р. (Экз., т.II, с.195).

Стародубські князі залишалися правителями своїх уділів до кінця XV ст., коли після страти князя Івана Семеновича Ряполовського почалася ліквідація такого становища. Окремі імунітети представники роду зберегли майже до кінця XVI ст. Їх володіння роздробились аж до частин окреміх сіл.

Мономаховичі. Ростовська гілка

1. **БОРИС.** * 24.07.1231 р. (ПСРЛ, т.IV, с.29; т.VII, с.137) + 16.09.1277 р. під час походу хана Менгу-Тімура на алан. (ПСРЛ, т.VII, с.174). Князь ростовський (1238-1277). У 1248 р. одружився з Марією, дочкою муромського князя Ярослава Святославича (ПСРЛ, т.VII, с.159, 173).

2. **NN**, дочка. Загинула 1238 р.

3. **ГЛІБ.** * 1237 р.+ 13.12.1278 р. в Ростові. Князь білоозерський (1251-1277) і ростовський (1277-1278). За Никонівським літописом дістав Білоозеро в 1238 р. (до 1251 р. там могли правити його намісники). У 1256 р. одружився з ординкою, яка померла в 1273 р. (Экз., т.II, с.154- 157).

4. **ДМИТРО.** * 11.09.1253 р. (ПСРЛ, т.IV, с.38; т.VII, с.160) + 1294 р. Князь ростовський (1278-1294). У 1279 р. відібрав Білоозеро у двоюрідного брата Михайла, а в 1285 р. приєднав виморочний углицький уділ. У 1286 р. після розділу земель з братом Костянтином дістав Углич та Білоозеро, уступивши брату Ростов, але уже у 1288 р. Д. був ростовським князем, а К.- углицьким. Одружився в 1276 р. з невідомою за ім'ям та походженням (Экз., т.II, с.33-34).

5. **КОСТЯНТИН.** * 30.07.1255 р.+ 1307 р. в Орді. Князь углицький (1289-1293) і ростовський (1286?-1288?; 1294-1307). Перша його дружина, незнана за ім'ям та походженням, + 1299 р.; друга - була ординкою (Экз., т.II, с.33-34).

6. **ВАСИЛЬ.** * 16.04.1268 р. (ПСЛР, т. VII, с.167; т.XV, с. 406). Дальша доля невідома.

7. **ДЕМ'ЯН.** * 1.07.1263 р. (ПСРЛ, т.VII, с.163; т.XV, вып.1, стб.403). Дальша доля невідома.

8. **МИХАЙЛО.** * 1263 р. + 1293 р. в Орді. Князь білоозерський (1277-1279; 1286-1293). У 1278 р. одружився з дочкою ярославського князя Федора Чорного (Экз., т.II, с.159-160).

9. **МИХАЙЛО.** + не пізніше 1297 р.

10. **NN**, дочка. У 1292 р. видана за переяслав-заліського князя Івана Дмитровича.

11. **АННА.** У 1294 р. видана за тверського князя Михайла Ярославича.

12. **ВАСИЛИСА.** У 1294 р. видана за великого князя володимирського Андрія Олександровича.

13. **ОЛЕКСАНДР.** За версією В.Кучкіна, у Дмитра Борисовича були сини Олександр та Іван. На його думку, по смерті Костянтина Борисовича, яку автор відносить до 1305 р., відбувся розподіл ростовської землі між його синами та Іваном Дмитровичем, існування якого сумнівне (Кучкін, с.127- 128, 265). З двох версій щодо інтерпретації подій 1316 р., коли Василь Костянтинович "зло сотвори" ростовській землі за допомогою ординців, найбільш вірогідна, на наш погляд першу: боротьбу за розподіл ростовської землі між братами, оскільки, виступаючи проти великого князя, який тільки-но з татарами зруйнував Ростов, ростовський князь не міг продовжувати його спустошувати з тими ж татарами. Найімовірніше, обидва походи були проти О.

14. **ВАСИЛЬ.** * 1291 р. + 1316? Екземплярський та Кучкін вважали його союзником московського князя, одруженого з його сестрою. Але в бротьбі з братом за ростовський стіл В. міг спиратись на тверського князя та ординців (Экз., т.II, с.35-36).

15. **NN**, дочка. У 1297 р. видана за московського князя Юрія Даниловича (ПСРЛ, т.VII, с.181).

16. **ФЕДІР.** Князь білоозерський (1293-п.1314). У 1302 р. одружився з ординкою, а в 1314 р. вдруге - з дочкою новгородського боярина Дмитра Жидимирича (Экз., т.II, с.161).

17. **РОМАН.** В.Кучкін звернув увагу, що Іван Калита купив Білоозеро між 1328-1339 рр. (Кучкін, с.304), однак Р. у 1339 р. їздив в Орду як князь білоозерський (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.52). Характер окремих "купівель" Івана Калити загадковий.

18. **ЮРІЙ.** + 1320 р. (ПСРЛ, т.IV, с.49; т.V, с.216, т.VII, с.198). У 1318 р. з допомогою татар сів у Ростові, прийшовши з Углича.

19. **ФЕДІР.** + 28.03.1331 р. (ПСРЛ, т.III, с.131; т.IV, с.52; т.VII, с.202). Князь ростовський (1320-1331). У 1328 р. мусив поділити князівство з братом Костянтином на стрітенську та борисоглібську сторони відповідно до назв церков, які стояли в ростовському кремлі, розділеному р.Піжармою. Так почали називати і обидві лінії династії (ПСРЛ, т.X, с.38, 140, 228; т.XXIV, с.228). У 1326 р. одружився з невідомою княжною.

20. **КОСТЯНТИН.** + 1365 р. під час пошерсті. У 1328 р. одружився з Марією, дочкою Івана Калити, що і зумовило поділ Ростова, за яким дістав борисоглібську сторону. У 1360-1364 рр. невдало пробував оволодіти всією ростовською землею, але врешті втік до Углича (Экз., т.II, с.41-42).

21. **ФЕДІР.** Князь білоозерський. Згадується в 1375-1380 рр. (ПСРЛ, т.IV, с.70; т.V, с.233; т.VIII, с.22-23, 39; т.III, с.92; т.VI, с.95). Загинув у 1380 р. на Куликовському полі.

22. **ВАСИЛЬ.** + до 1380 р. (Экз., т.II, с.165).

23. **АНДРІЙ.** + взимку 1409 р. Князь стрітенської частини Ростова (1331- 1409, з перервами). У Куликовській битві був на правому крилі.

24. **ІВАН.** + 1365 р. під час пошесті.

25. **ГЛІБ.** + 1365 р. під час пошесті.

26. **ВАСИЛЬ.** + між 1375 і 1380 рр. Князь борисоглібської сторони з 1365 р.

27. **ОЛЕКСАНДР.** + 9 - 18.06.1404р. Князь борисоглібської сторони Ростова (між 1375/1380-1404).

28. **ВОЛОДИМИР** ? Знаний з родовідних.

29. **АГАФІЯ** ? Друга дружина волинського князя Дмитра-Любарта Гедиміновича.

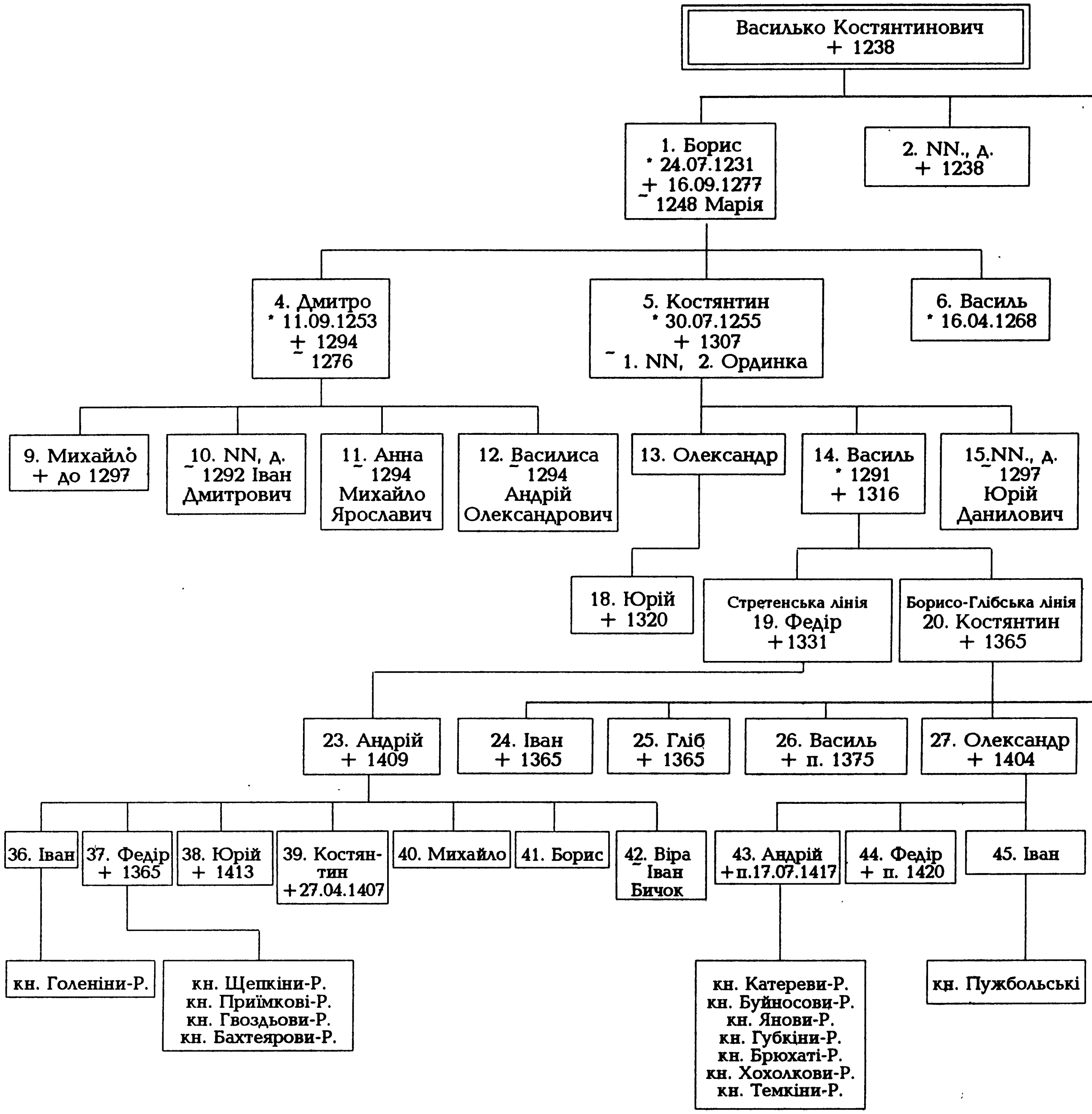
30. **ІВАН.** Загинув з батьком на Куликовському полі 3.09.1380 р.

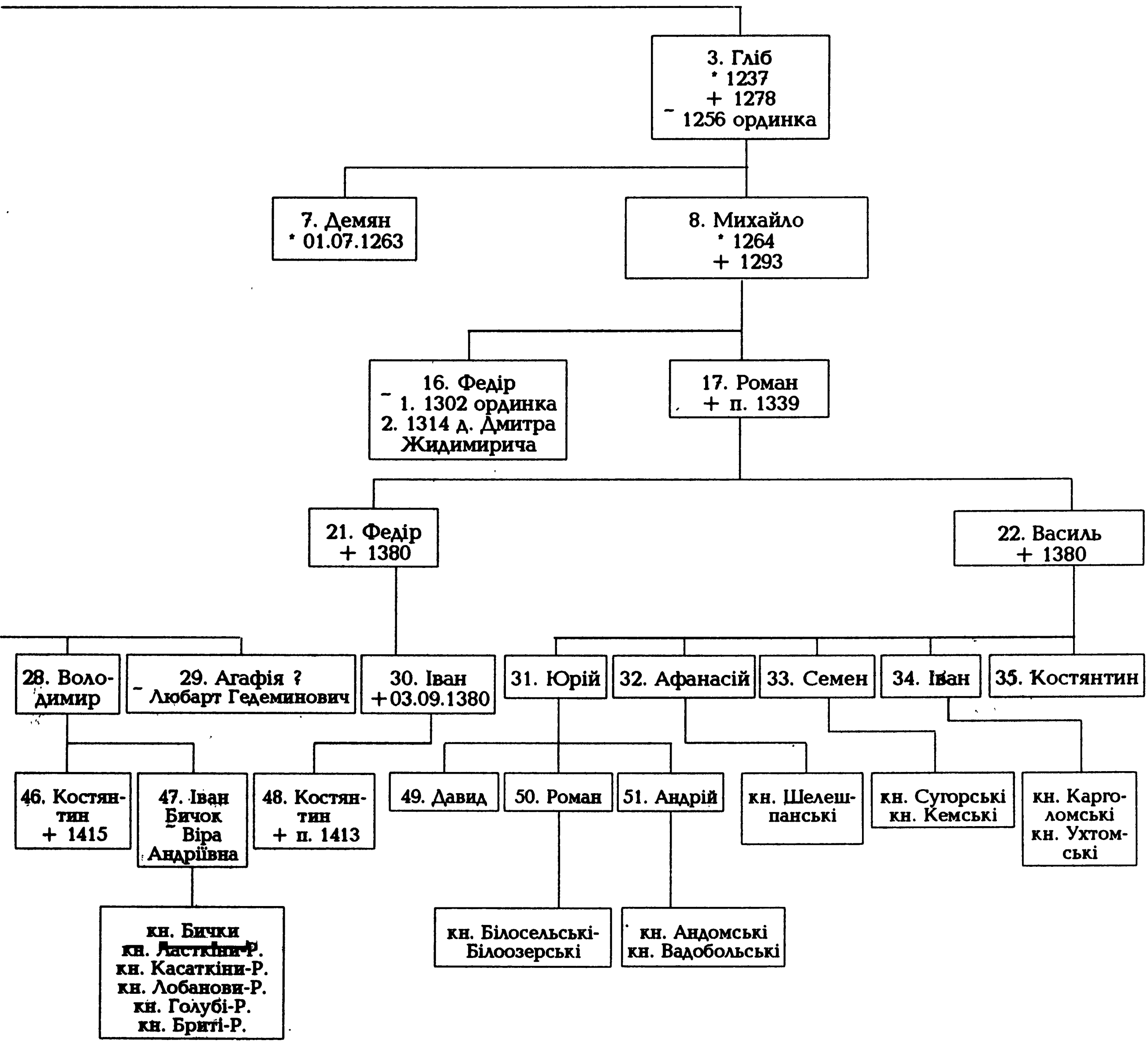
31. **ЮРІЙ.** Останній незалежний білоозерський князь (1380-до 1389). З 1389 р. Дмитро Донський уже розпоряджався Білоозером (СГГиД, 1, N34).

32. **АФАНАСІЙ.** Мав уділ з центром в с.Шелешпані. Від його синів Юрія та Дмитра пішли дві гілки князів Шелешпанських. Старша гілка згасла.

33. **СЕМЕН.** Князь кемсько-сугорський. Мав

Табл. 18. Мономаховичі. Ростовська гілка.

3. Гліб
* 1237
+ 1278
⁓ 1256 ординка
7. Демян
* 01.07.1263
8. Михайло
* 1264
+ 1293
16. Федір
⁓ 1. 1302 ординка
2. 1314 д. Дмитра Жидимирича
17. Роман
+ п. 1339
21. Федір
+ 1380
22. Василь
+ 1380
28. Володимир
29. Агафія ?
⁓ Любарт Гедеминович
30. Іван
+03.09.1380
31. Юрій
32. Афанасій
33. Семен
34. Іван
35. Костянтин
46. Костянтин
+ 1415
47. Іван Бичок
⁓ Віра Андріївна
48. Костянтин
+ п. 1413
49. Давид
50. Роман
51. Андрій
кн. Шелешпанські
кн. Сугорські
кн. Кемські
кн. Каргопольські
кн. Ухтомські
кн. Бички
кн. Касаткіни-Р.
кн. Лобанови-Р.
кн. Голубі-Р.
кн. Бриті-Р.
кн. Білосельські-Білоозерські
кн. Андомські
кн. Вадобольські

п'ятьох синів: Володимира, Федора Дурака, Давида, Дмитра та Костянтина. Від двох старших пішли дві гілки князів Сугорських, а від Давида - князі Кемські. Дружину Давида звали Феодосією (Экз., т.II, с.168-169).

34. **ІВАН.** Князь карголомський (с.Карголом розташоване на схід по берегу Білоозера, нижче впадіння Шексни, не доходячи до Кубенського озера). У нього було двоє синівІван, князь ухтомський, та Федір, князь карголомський, син якого Іван помер без потомства. Двоюрідний брат останнього Іван Іванович знову об'єднав дві волості. Три його сини, від яких пішли нині існуючі князі Ухтомські, у другій половині XV ст. перейшли на московську службу. Але свої удільні імунітети зберігали ще на початку XVI ст. (Петров Н. История родов русского дворянства. СПб., 1886, ч.1, с.111-112).

35. **КОСТЯНТИН.** Знаний з родовідних.

36. **ІВАН.** На межі XIV і XV ст. Князь стрітенської частини Ростова. Продав її частину московському князю Василю Дмитровичу. Мав двох синів: Юрія Німого та Федора Голеню. Син Юрія Семен помер без потомства, а від Федора Голені пішли Голеніни-Ростовські, які служили волоцькому князю, а потім перейшли до Івана III. Рід князів Голеніних-Ростовських згас у XVI ст.

37. **ФЕДІР.** Мав п'ятьох синів: Олександра Щепу, Івана Великого, Федора Русана, Дмитра Приїмка та Івана Меншого. Обидва Івани померли без потомства. Від Олександра Щепи, служилого псковського князя (1410-1412; 1421-1423; 1428-1431) пішли князі Щепіни-Ростовські; від Дмитра Приїмка - Приїмкови-Ростовські. В нього було двоє синів: бездітний Федір та Дмитро, який мав сімох синів. Від його найстаршого онука Федора Дмитровича Гвоздя пішли князі Гвоздьови-Ростовські, а від наймолодшого онука Федора Бахтеяра - князі Бахтеярови-Ростовські.

38. **ЮРІЙ.** + 1413 р. без потомства. З 1396 р. перебував у Литві, сподіваючись з допомогою Вітовта здобути якійсь уділ.

39. **КОСТЯНТИН.** + 27.04.1407 р.

40. **МИХАЙЛО.** Знаний з родовідних.

41. **БОРИС.** Знаний з родовідних.

42. **ВІРА.** Видана за Івана Володимировича Бичка, родоначальника князів Бичкових.

43. **АНДРІЙ.** Служилий псковський князь у 1415-1417 рр. Мав шестеро синів: Івана Брюхатого, Дмитра, Федора, Володимира, Івана Яна та Петра. Дмитро, Федір та Петро потомства не мали. У 1474 р. Володимир та Іван-Ян продали Москві рештки борисоглібської сторони.

Від Івана Брюхатого пішли князі Брюхаті-Ростовські. Він мав двох синів: Андрія Хохолка та Олександра Хохолка, які ще залишались удільними князями. Від двох старших синів Андрія Хохолка пішли дві гілки Хохолкових-Ростовських, від третього - Івана Катиря - князі Катиреви-Ростовські. Від другого сина Олександра Хохолка Івана Буйноса пішли князі Буйносови-Ростовські.

Від Івана-Яна пішли князі Янови-Ростовські. Цю гілку продовжили його молодші сини Семен та Дмитро. А старший син Василь Губка став родоначальником князів Губкіних-Ростовських. Від другого сина Івана Темка пішли князі Темкіни-Ростовські. Усі ці роди уже згасли.

44. **ФЕДІР.** + 1420 р. З 1397 р. був на московській службі. За родоводами відомий його син Олександр (Экз., т.II, с.59).

45. **ІВАН.** На межі XIV і XV ст. мав якийсь уділ у ростовській землі. У нього було п'ятеро синів: Андрій, Василь-Варсофоній (чернець), Костянтин (всі троє не мали потомства), Іван Довгий (князь пужбольский) та Олександр. Іван Довгий у 1474 р. відмовився від своїх удільних прав, продавши їх Москві. Від нього пішли князі Пужбольські, рід яких згас із смертю його внука Івана Михайловича.

46. **КОСТЯНТИН.** + 1415 р. (ПСРЛ, т.I, с.234).

47. **ІВАН БИЧОК.** Одружився з Вірою Андріївною, об'єднавши обидві лінії ростовських князів. Родоначальник князів Бичків (Бичкових). У нього було двоє синів: Олександр та Дмитро Бритий. Від останнього пішли князі Бриті-Ростовські. В Олександра було п'ятеро синів: Василь Ластка (родоначальник князів Ласткіних-Ростовських), Михайло Касатка (родоначальник Касаткіних-Ростовських), Іван Лобан (родоначальник князів Лобанових-Ростовських). Родини Касаткіних-Ростовських та Лобанових-Ростовських ще живуть.

48. **КОСТЯНТИН.** + після 1408 р. (ПСРЛ, т.IV, с.199). Згадується з 1398 р.

49. **ДАВИД.** Потомства не мав.

50. **РОМАН.** Князь білосельский (уділ у Пошехонні з центром у Білому селі). Родоначальник князів Білосельских, яким Павло I наказав іменуватись князями Білосельскими-Білоозерськими. Цей рід ще не згас.

51. **АНДРІЙ.** Мав уділ у басейні р.Андоми, яка впадає в Онегу. Від його старшого сина Михайла пішли нині згаслий рід князів Андомських, яких подекуди помилково називають Андожськими - через плутанину Андоми з Андогою, яка впадає в р.Сулу (Экз., т.II, с.171), а від молодшого сина Івана - князі Вадбольські, що живуть нині.

Дуже роздроблені білоозерські землі спіткала доля стародубських уділів.

Мономаховичі. Суздальська гілка Ярославичів

1. **ФЕДІР.** * 1219 р. (ПСРЛ, т.VII, с.126), + 10.06.1233 р., напередодні весілля з Євфросінією-Феодорою, дочкою черніговського князя Михайла Всеволодовича (ПСРЛ, т.III, с.49, 129; т.IV, с.29; т.V, с.173; т.VII, с.138). Князь новгородський (1228-1229; 1232-1233).

2. **ОЛЕКСАНДР НЕВСЬКИЙ.** * 30.05.1220 р. + 14.11.1263 р. Князь новгородський (1233; 1236-1240; 1241-1251), переяслав-заліський (1238-1256) і великий князь володимирський (1256-1264). Розгромив шведів у Невській битві (1240) та хрестоносців на льоду Чудського озера (1242).

У 1239 р. одружився з Парасковією, дочкою вітебського князя Брячислава Васильковича (Данилевський В.В. Олександр Невський. К., 1945; Пашуто В.Т. Олександр Невський і боротьба руського народу за незалежність в XIII столітті. К., 1953).

3. АНДРІЙ. + 1264 р. Князь новгородський (1240-1241), суздальский (1246-1252; 1256-1264) і великий князь володимирський (1249-1252). У 1251 р. одружився з дочкою Данила Галицького. Цей шлюб був невдалою спробою об'єднати сили обох частин Русі у боротьбі проти монголів.

4. ДАНИЛО. + 1256 р. (ПСРЛ, т.IV, ч.1, с.232). Згадується з 1239 р. Князь городецький ?

5. КОСТЯНТИН. + 1255 р. (ПСРЛ, т.1, с.203). Князь галицький (з 1238 чи 1246 р.); (ПСРЛ, т.III, с.54; т.V, с.181; т.VII, с.152; т.XV, вып.1, стб.385).

6. ЯРОСЛАВ. + 16.09.1271 р. Князь тверський (1246-1271), великий князь володимирський (1264-1271). Його перша дружина + 1252 р., другою дружиною була Ксенія, дочка новгородського боярина Юрія Михайловича.

7. МИХАЙЛО ХОРОБРИТ. + взимку 1248/49 р. в битві з литовцями (ПСРЛ, т.1, стб.470). Князь московський (1246?-1248). Претендував на стіл великого князя володимирського.

8. ВАСИЛЬ. * 1241 р. (ПСРЛ, т.І, стб.470) + 01.1277 р. Князь костромський (з 1247 чи 1265 ?), великий князь володимирський (1272-1277).

9. ДМИТРО. + 1294 р. Князь новгородський (1259-1263; 1270-1273), переяслав-заліський (1264-1294, з перервами), великий князь володимирський (1277-1282; 1283; 1284-1292). Боровся за утвердження в Новгороді, намагаючись підпорядкувати боярську республіку. За великокняжий стіл боровся з братом Андрієм, який спирався на ординську допомогу.

10. ВАСИЛЬ. + 1271 р.

11. АНДРІЙ. + 27.07.1304 р. (НПЛ, с.92; ПСРЛ, т.XVIII, с.86). Князь городенський (бл.1263-1304), костромський (1277-1304), великий князь володимирський (1282-1283; 1284; 1292-1304). Брав участь у поході ординських військ на ясів (алан) у 1277 р., пізніше спирався на ординську допомогу і не раз пустошив з ними край, влаштовуючи свої справи. Одружився 1294 р. з Василиною, дочкою ростовського князя Дмитра Борисовича (ПСРЛ, т.І, стб.527).

12. ДАНИЛО. * 1261 р. + 5.03.1303 р. (ПСРЛ, т.І, стб.486; т.IV, с.46; т.V, с.204; т.VII, с.183, 230). Князь московський (не пізніше 1283-1303).

13. ЮРІЙ. + 8.03.1279 р. (ПСРЛ, т.IV, с.43). Князь новгородський (1267-1269). Похований у Суздалі, імовірно, був суздальским князем у 1265-1279 рр.

14. МИХАЙЛО. А.Екземплярський вважав, що по смерті Андрія Олександровича боротьбу за суздальске наслідство повів М. Він поїхав до Орди, де в 1305 р. одружився з ординкою, що забезпечило йому успіх. Повернувшись, М. покарав вотчинників, які виступили проти бояр його батька. Вотчинники мусили втікти до Твері, бо уділ залишився виморочним. Сини Андрія Олександровича померли, і право на суздальске наслідство залишалось за потомством Андрія Ярославича. Супротивники цієї версії посилаються на відому грамоту Василя Шуйського, де суздальські князі виводяться від Андрія Олександровича. Цю думку останнім часом підтримує В.Кучкін, вважаючи М. городецьким князем. Здається, правильніші родоводи, складені раніше грамоти Шуйського, яка була звичайним фальсифікатом, покликаним підтримати права Василя Івановича на царство, довести, що вони походили від старшої гілки, ніж московська династія. Нащадками М. вважав суздальских князів і Г.Абрамович (Абрамович Г.В. Князья Шуйские и российский трон. Л., 1991).

15. ВАСИЛЬ. + 1309 р. За Никонівським літописом, син Михайла Андрійовича. Згідно з версією Екземплярського, яку ми приймаємо, у літописі помилка. Ця версія дозволяє узгодити вік самого В. та його спадкоємців (Экз., т.ІІ, с.397-398). Князь суздальский (після 1305-1309?).

16. ДАВИД. + 1280 р. (ПСРЛ, т.VII, с.174). Князь галицький і дмитровський (1255-1280).

17. ВАСИЛЬ. Відомо, що в 1310 р. у нього народився син. Князь галицький (1280- після 1310).

18. СВЯТОСЛАВ. + між 1282 і 1285 рр. Князь псковський (1266-1271), тверський (1271-1282/85); (Экз., т.ІІ, с.397-398).

19. МИХАЙЛО СТАРШИЙ. Напевно помер малим.

20. МИХАЙЛО МОЛОДШИЙ. * 1271 р. + 22.11.1319 р. поблизу Дербента, закатований татарами. Князь тверський (1282/85-1319). Став жертвою інтриг московських князів. 8.11.1294 р. одружився з Анною, дочкою ростовського князя Дмитра Борисовича (Экз., т.ІІ, с.454-456).

21. NN, дочка. У 1282 р. видана за холмського князя Юрія Львовича, спадкоємця галицько-волинського престолу.

22. NN, дочка. Прийняла постриг у 1291 р. (Экз., т.ІІ, с.453).

23. ОЛЕКСАНДР. + 1292 р. В.Кучкін без достатньо переконливих доказів відносить його до ростовської династії.

24. ІВАН. + 15.05.1302 р.і похований у Спасо-Преображенському соборі в Переяславі-Заліському (ПСРЛ, т.IV, с.46; т.V, с.203; т.VII, с.183). Князь волоцький (1284-1293), костромський (1293-1294), переяслав-заліський (1294-1302). Залишив свій уділ московському князю Данилу Олександровичу, чим було покладено початок піднесення московської династії. Одружився з старшою дочкою ростовського князя Дмитра Борисовича (Экз., т.ІІ, с.9).

25. ЮРІЙ. * 1295 р. + 1297 р. (версія А.Екземплярського).

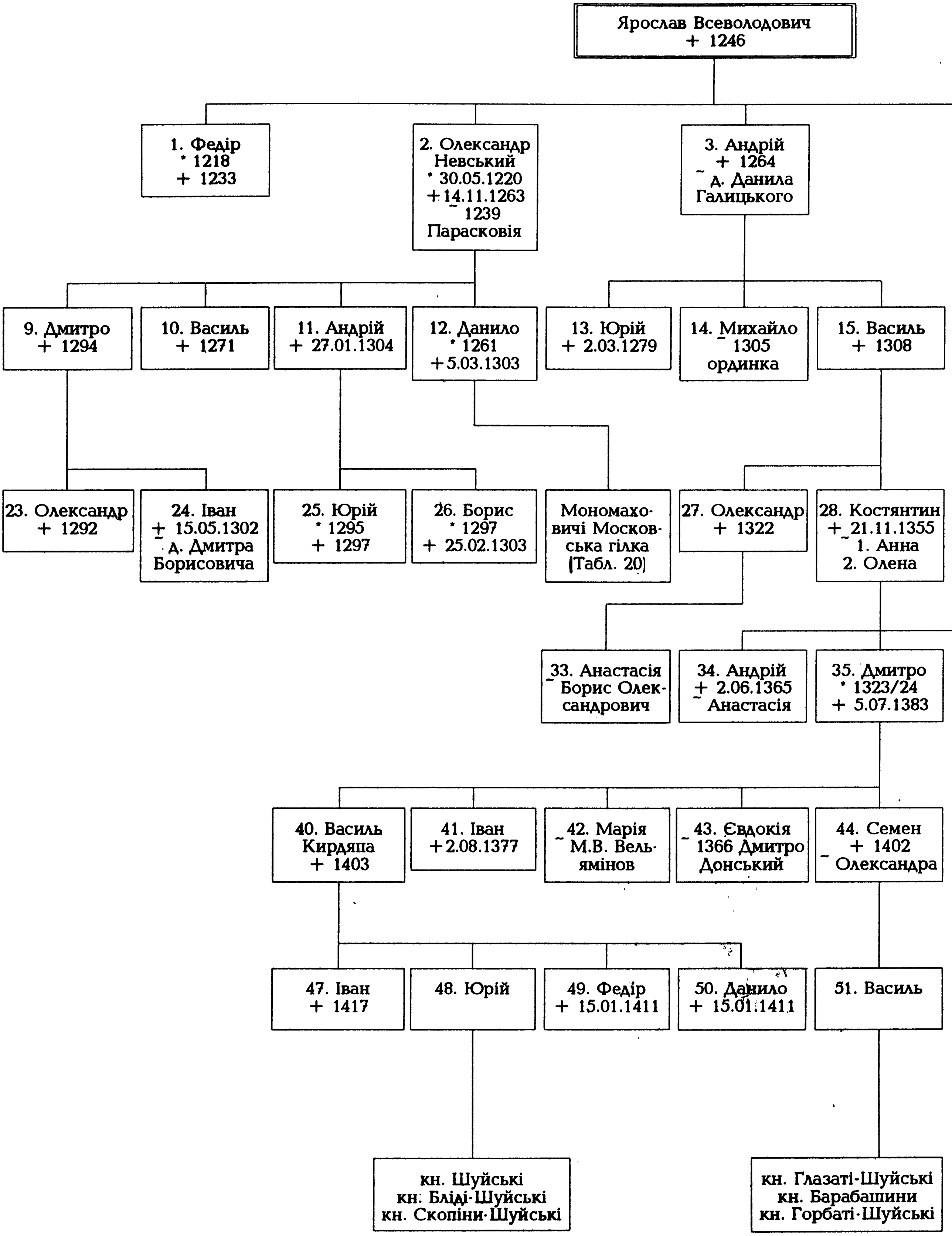
26. БОРИС. * 1297 р. + 25.02.1303 р.

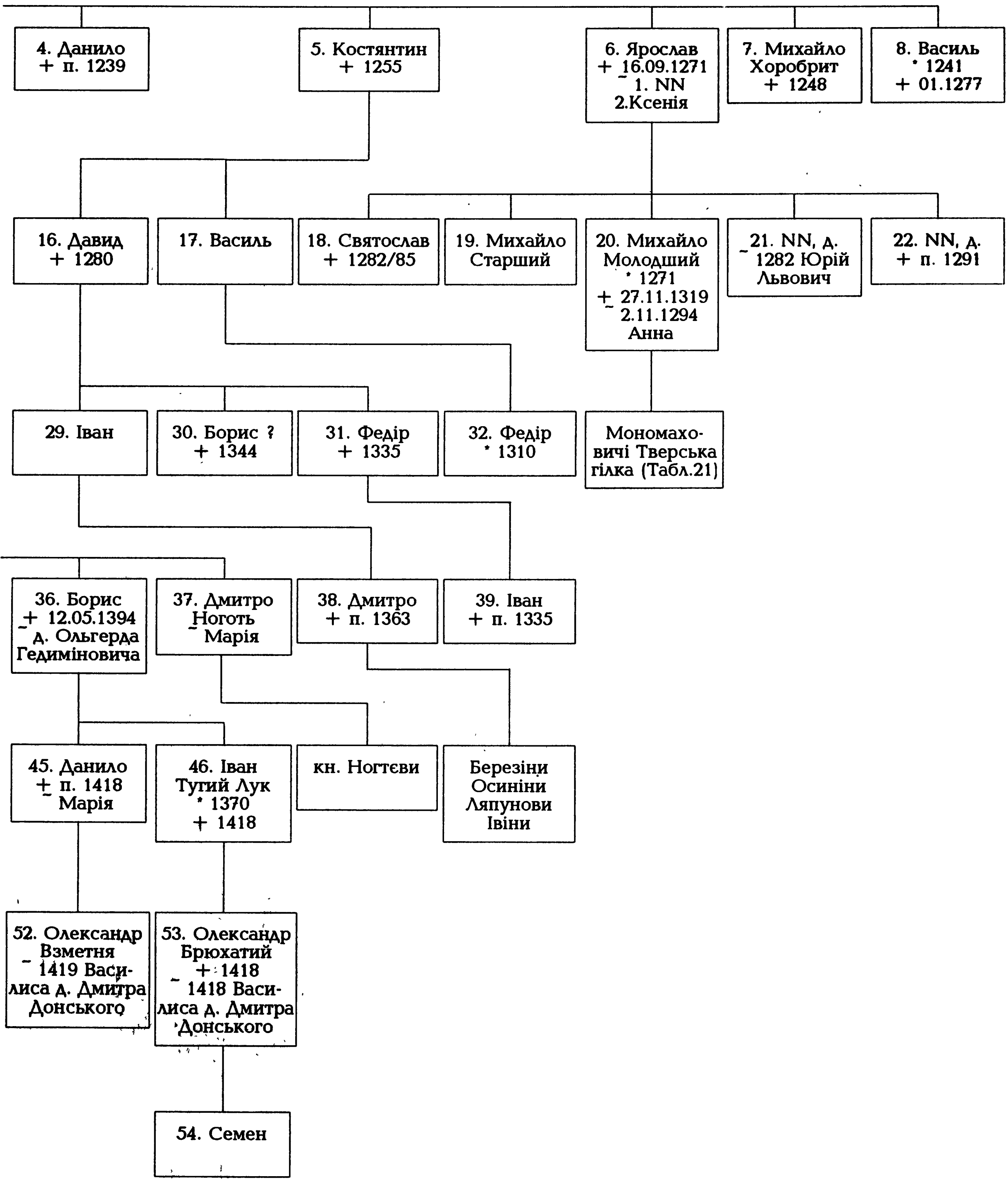
27. ОЛЕКСАНДР. + 1332 р. (ПСРЛ, т.IV, с.53; т.V, с.220; т.VII, с.203). Князь суздальский (1309-1332).

28. КОСТЯНТИН. + 21.11.1355 р. (ПСРЛ, т.V, с.228; т.VIII, с.9; т.XV, вып.1, стб.422). Князь суздальский (1332-1355). У 1350 р. переніс столицю у Нижній Новгород. Першою дружиною його була Анна, дочка мангупського князя Василя. Другу дружину звали Оленою (Экз., т.ІІ, с.402-403).

29. ІВАН. Князь галицький (1280?-?).

Табл. 19. Мономаховичі. Суздальська гілка Ярославичів

4. Данило + п. 1239
5. Костянтин + 1255
6. Ярослав + 16.09.1271 1. NN 2.Ксенія
7. Михайло Хоробрит + 1248
8. Василь * 1241 + 01.1277
16. Давид + 1280
17. Василь
18. Святослав + 1282/85
19. Михайло Старший
20. Михайло Молодший * 1271 + 27.11.1319 2.11.1294 Анна
21. NN, д. 1282 Юрій Львович
22. NN, д. + п. 1291
29. Іван
30. Борис ? + 1344
31. Федір + 1335
32. Федір * 1310
Мономаховичі Тверська гілка (Табл.21)
36. Борис + 12.05.1394 д. Ольгерда Гедиміновича
37. Дмитро Ноготь Марія
38. Дмитро + п. 1363
39. Іван + п. 1335
45. Данило + п. 1418 Марія
46. Іван Тугий Лук * 1370 + 1418
кн. Ногтєви
Березіни Осиніни Ляпунови Івіни
52. Олександр Взметня 1419 Василиса д. Дмитра Донського
53. Олександр Брюхатий + 1418 1418 Василиса д. Дмитра Донського
54. Семен

30. **БОРИС** ? + 1334 р. Князь дмитровський (1280?-1334), напевно, був братом Івана.

31. **ФЕДІР.** + 1335 р. Князь галицький (?-1335). Версія про продаж Ф. половини Галича Івану Калиті непевна (Хмыров М.Д. Алфавитно-справочный перечень Государей Русских и замечательных особ их крови. СПб., 1870, N880).

32. **ФЕДІР.** * 1310 р. Дальша доля невідома.

33. **АНАСТАСІЯ.** Друга дружина тверського князя Бориса Олександровича.

34. **АНДРІЙ.** + 2.06.1365 р. (ПСРЛ, т.IV, с.65; т.V, с.230; т.VIII, с.48-49). Князь нижегородський (1355-1365). Його дружину звали Анастасія.

35. **ДМИТРО.** * 1323/24 р. + 5.07.1383 р. (ПСРЛ, т.IV, с.92; т.V, с.238; т.VIII, с.48-49). Князь суздальский (1356-1363), нижньогородський (1365-1383), великий князь володимирський (1360-1361). Один з найвидатніших суздальських князів, суперник Дмитра Донського у боротьбі за великокняжий стіл. Дружину звали Анною.

36. **БОРИС.** + 12.05.1394 р. (ПСРЛ, т.IV, с.99; т.V, с.245; т.VI, с.123-124; т.VII, с.64). Князь городенський (1356-1383), нижньогородский (1365; 1383-1387; 1389-1392). Помер у в'язниці. У 1354 р. одружився з дочкою Ольгерда Гедиміновича (ПСРЛ, т.IV, с.62; т.V, с.228; т.VIII, с.9; т.III, с.204).

37. **ДМИТРО НІГОТЬ.** Востаннє згадується під час походу на Твер у 1375 р. В чернецтві Діонісій. Дружину звали Марія. Від його сина Юрія пішов княжий рід Нігтєвих.

38. **ДМИТРО.** У 1363 р. вигнаний з Галича Дмитром Донським. Немає впевненості, що це внук Федора Давидовича, а не син Івана Давидовича. У вигнанні жив у Новгороді. Його правнуки, сини внука Бориса Васильовича: Дмитро Береза, Семен Осика та Іван Іва - стали родоначальниками дворянських родів відповідно Березіних, Осикиних та Івіних. Внук Семена Осини - Ляпун Осинін, боярин новгородського архієпископа, став родоначальником відомого дворянського роду Ляпунових (Экз., т.II, с.213-214).

39. **ІВАН.** Згадується в 1335 р.

40. **ВАСИЛЬ КИРДЯПА.** + 1403 р. (ПСРЛ, т.IV, с.107, 145). У 1382-1387 рр. перебував у ставці Тохтамиша. Князь Городецький (1387-1389; 1394?-1403). За Татищевим, дістав з братами Шую.

41. **ІВАН.** + 2.08.1377 р., втопившись у р.П'яні при переслідуванні татарами (ПСРЛ, т.III, с.91; т.IV, с.73; т.V, с.236; т.VIII, с.25-26; т.XV, вып.1, с.436-437).

42. **МАРІЯ.** Видана за відомого московського боярина Миколу Васильовича Вельямінова.

43. **ЄВДОКІЯ.** 18.01.1366р. видана за Дмитра Донського (ПСРЛ, т.IV, с.65; т.V, с.230; т.VIII, с.14). Цим шлюбом скріплювався мир, який припиняв боротьбу між суздальско-нижньогородськими і московськими князями.

44. **СЕМЕН.** + 1402 р. (ПСРЛ, т.V, с.243-254; т.VI, с.131). З 1395 р. намагався повернути захоплений Москвою Нижній Новгород. Коли в 1401 р. в Мордві взяли у полон його сім'ю, змушений був здатись. Висланий у В'ятку, де і помер.

45. **ДАНИЛО.** + після 1418 р. У 1411 р. з допомогою мордви на короткий час здобув Нижній Новгород і, навіть, Володимир. У 1414 р. вигнаний з Нижнього. У 1417 р. ув'язнений в Москві, звідки в наступному році утік. Його дружину звали Марією (Экз., т.II, с.432-433).

46. **ІВАН ТУГИЙ ЛУК.** * 1370 р., + 1418 р. у Нижньому Новгороді, де і похований (Экз., т.II, с.434-435). Напевно, був нижньогородським князем у 1414-1418 рр.

47. **ІВАН.** + 1417 р. (ПСРЛ, т.VII, с.141; т.VIII, с.88). У 1414 р. намагався повернути батьківські володіння. З 1416 р. в Москві.

48. **ЮРІЙ.** Князь шуйский. Мав трьох синів: Василя, Федора та Івана. Двоє старших княжили у Новгороді та Пскові, не визнаючи верховної влади великого князя московського Василя II Темного.

У Василя Юрійовича було двоє синів: Василь Блідий та Михайло. Від старшого пішов рід князів Блідих-Шуйських. Від Івана Васильовича Скопи, другого сина Василя Блідого, пішов рід князів Скопіних-Шуйських, з них найбільш відомий князь Михайло Васильович Скопін-Шуйський (8.11.1586-23.04.1610), боярин з 1603 р., блискучий полководець, отруєний дружиною рідного дядька.

Старша гілка князів Шуйських пішла від Михайла, молодшого сина Василя Юрійовича. З неї найвідоміші Андрій Михайлович Шуйський (+ 1543), син Михайла Васильовича, голова боярського правління, страчений Іваном Грозним, та Василь Іванович Шуйський, його внук (1552-1612), який займав царський престол у 1606-1610 рр.

Молодша гілка Шуйських походить від Федора Юрійовича. Його син Василь княжив у Пскові та Новгороді в 1480-1496 рр., був видатним полководцем. Внуки Василь Німий та Іван Васильовичі були відомими боярами і полководцями Василя III та очолювали боярське правління в молоді роки Івана Грозного. Петро Іванович Шуйський, учасник взяття Казані, загинув під час Лівонської війни. Його син Іван Петрович Шуйський, герой оборони Пскова в 1580-1581 рр., був задушений з наказу Бориса Годунова у 1588 р.

49. **ФЕДІР.** + 15.01.1411 р. в бою при Лискові проти Борисовичів.

50. **ДАНИЛО.** + 15.01.1411 р. разом з братом.

51. **ВАСИЛЬ.** Князь шуйський. Підтримував Борисовичів. Мав шестеро синів: Олександр Глазатий (від нього пішли Глазаті-Шуйські), Іван Горбатий (першим з суздальських князів перейшов на московську службу, родоначальник князів Горбатих-Шуйських, в числі яких князь Борис Іванович Г.-Ш., полководець Василя III, та Олександр Г.-Ш., учасник взяття Казані, страчений у 1565 р.); Роман (не залишив потомства); Андрій Лугвиця; Борис та Василь Гребінка-Шуйський (князь псковський і новгородський до 1477 р., один із найзапекліших супротивників Москви, після падіння Новгорода визнав її зверхність; помер бездітним).

Син Олександра Глазатого Іван Барбаш був родоначальником князів Барбашиних.

52. **ОЛЕКСАНДР ВЗМЕТНЯ.** У 1419 р. одружився з дочкою Дмитра Донського, удовою дво-

юрідного брата Олександра Брюхатого.

53. ОЛЕКСАНДР БРЮХАТИЙ. + 1418 р. У 1418 р. одружився з Василиною, дочкою Дмитра Донського, що забезпечувало йому уділ у суздальській землі (Экз., т.II, с.435).

54. СЕМЕН. У актах згаданий як внук великої княгині Софії Вітовтівни (АИ, т.I, N38).

Мономаховичі. Московська гілка

Московська гілка Мономаховичів найбільше вивчена, включаючи і бокові гілки. Це стосується як загальних робіт, починаючи з Карамзіна, так і спеціальних праць. Увесь перший том монументальної монографії А.В. Екземплярського присвячений головним представникам цієї династії. Чимало місця відведено їй і в другому томі. Тому немає необхідності в обгрунтуванні позицій даної таблиці.

1. ЮРІЙ. * 1281 р. + 1325 р. Князь московський (1303-1325), великий князь володимирський (1305-1321). Одружився з сестрою хана Узбека Кончакою (в православ'ї Агафія чи Анна).

2. ІВАН КАЛИТА. + 31.03.1340 р. Князь московський (1325-1340), великий князь володимирський (1328-1340). Був одружений двічі: першу дружину звали Оленою, другу - Уляною. Походження їх невідоме.

3. СЕМЕН ? **4. АНДРІЙ** ? Згадуються в окремих родоводах.

5. ОЛЕКСАНДР. + 1308 р. Уділу не мав. У 1306 р. виїхав до Твері, де й помер.

6. АФАНАСІЙ. + 1322 р. Уділу не мав. З 1314 р. служив Новгороду, в 1315-1318 рр. перебував у тверському полоні, з 1319 р. знову у Новгороді, де й помер.

7. БОРИС. + 1320 р. У 1306 р. втік з братом Олександром до Твері, потім повернувся. У 1317 р. потрапив у полон до тверичів.

8. СОФІЯ. Видана за тверського князя Костянтина Михайловича (1303- 1345).

9. СЕМЕН ГОРДИЙ. + 1353 р. Князь московський (1340-1353) і великий князь володимирський (1341-1353). У 1346 р. одружився з Марією, дочкою тверського князя Олександра Михайловича. Другою дружиною була смоленська княжна Євпраксія, дочка Федора Святославича.

10. ДАНИЛО. Згадується у 1319 р.

11. МАРІЯ. У 1328 р. видана за ростовського князя Костянтина Васильовича.

12. ІВАН КРАСНИЙ. * 1326 р. + 1359 р. Князь московський (1353-1359) і великий князь володимирський (1353-1359). Його дружину звали Олександра.

13. ФЕОДОСІЯ. Відома з родоводів.

14. АНДРІЙ. * 1327 + 6.06.1353 р. Князь серпуховський (1340-1353). У 1348 р. одружився з Марією, походження якої невідоме.

15. ВАСИЛЬ. + 1337 р.

16. КОСТЯНТИН. + після 1341 р.

17. МИХАЙЛО. + після 1349 р.

18. ІВАН. + 1353 р.

19. СЕМЕН. + 1353 р.

20. ДАНИЛО. + після 1347 р.

21. ВАСИЛИНА. У 1349 р. видана за кашинського князя Михайла Васильовича (1331-1373).

23. ДМИТРО ДОНСЬКИЙ. * 12.10.1350 р. + 19.05.1389 р. Князь московський (1359-1389) і великий князь володимирський (1359-1360; 1363-1389). У 1366р. одружився з Євдокією, дочкою великого князя нижньогородського Дмитра Костянтиновича.

24. АННА. Видана за відомого полководця князя Дмитра Михайловича (Корятовича) Боброк-Волинського, фактично командуючого військами Дмитра Донського.

25. ІВАН. * після 1350 р. + 23.10.1364 р. Князь звенигородський (1359-1364).

26. ВОЛОДИМИР ХОРОБРИЙ. * 1353 р. + 1410 р. Князь серпуховський (1353-1410), один з героїв Куликовської битви. Разом з князем Д.М.Боброк-Волинським командував Засадним полком. Одружився з Оленою, дочкою великого князя литовського Ольгерда Гедиміновича (+ 1437 р.).

27. ІВАН. + 1358 р.

28. ДАНИЛО. відомий з родовідних.

30. ВАСИЛЬ. * 1371 р. + 1425 р. Великий князь московський і володимирський (1389-1425). У 1390 р. одружився з Софією, дочкою великого князя литовського Вітовта Кейстутовича.

31. АННА ? Видана за Юрія Патрикесвича, стародубського Гедиміновича, який перейшов на московську службу.

32. ЮРІЙ. * 1374 р. + 1434 р. Князь звенигородський і галицький (1389-1434), великий князь московський і володимирський (1434).

33. АНАСТАСІЯ. У 1397 р. видана за холмського князя Івана Всеволодовича (+ 1402 р.).

34. АНДРІЙ. * 14.08.1382 р. + 9.07.1432 р. Князь можайський і білоозерський (1389-1432). У 1403 р. одружився з Аграфеною, дочкою князя Олександра Патрикеєвича.

35. СЕМЕН. + 1379 р.

36. ПЕТРО. * 29.06.1385 р. + 02.1428 р. Князь дмитровський (1389-1428). 16.01.1406 р. одружився з Євфросінією Полуектівною Вельяміновою, внучкою останнього московського тисяцького В.В. Вельямінова.

37. ІВАН. + 1393 р. У 1389-1393 рр.володів маленьким уділом у складі сіл Райменице, Зверковське і Сохна.

38. КОСТЯНТИН. * 14/15.05.1389 р. + після 1433 р. Князь тошненсько-устюженський (бл.1409-1419), псковський (1407-1408), новгородський (1420), углицький (до 1425 - після 1433, з перервами) і ржевський (після 1425 р. - після 1433 р.). Його дружину звали Анастасією (+ 1419 р.).

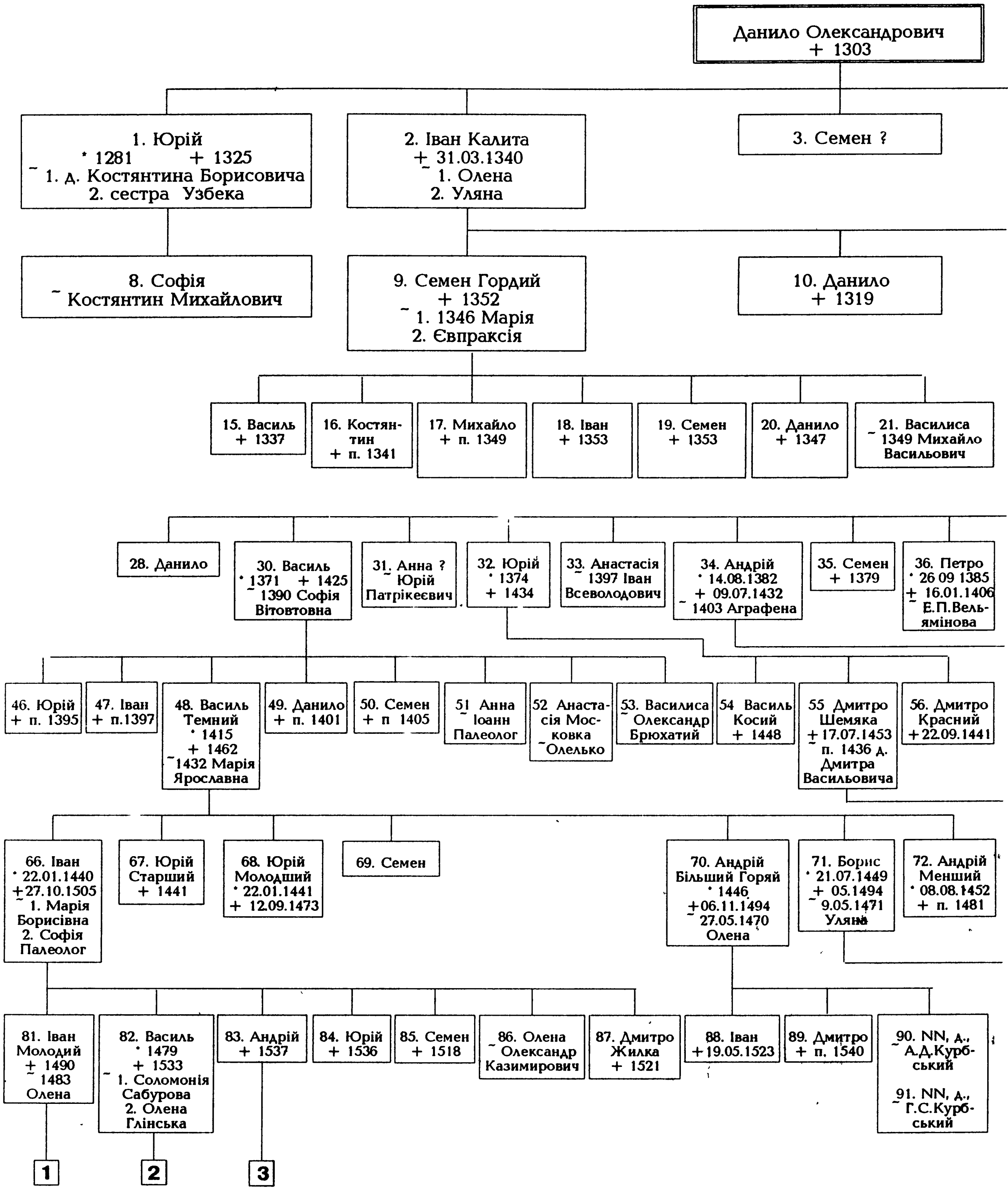
39. ІВАН. * 1381 р. + 1422 р. Князь серпуховський (1410-1422). У 1401 р. одружився з Василиною, дочкою рязанського князя Федора Ольгердовича.

40. АНДРІЙ БІЛЬШИЙ. + до 1410 р.

41. ФЕДІР. * 26.01.1389 р. + до 1410 р.

42. ЯРОСЛАВ-АФАНАСІЙ. * 18.01.1388 р. + 1426 р. Князь малоярославецький (1410-1426). У 1408 р. одружився з дочкою новленського князя

Табл. 20. Мономаховичі. Московська гілка.

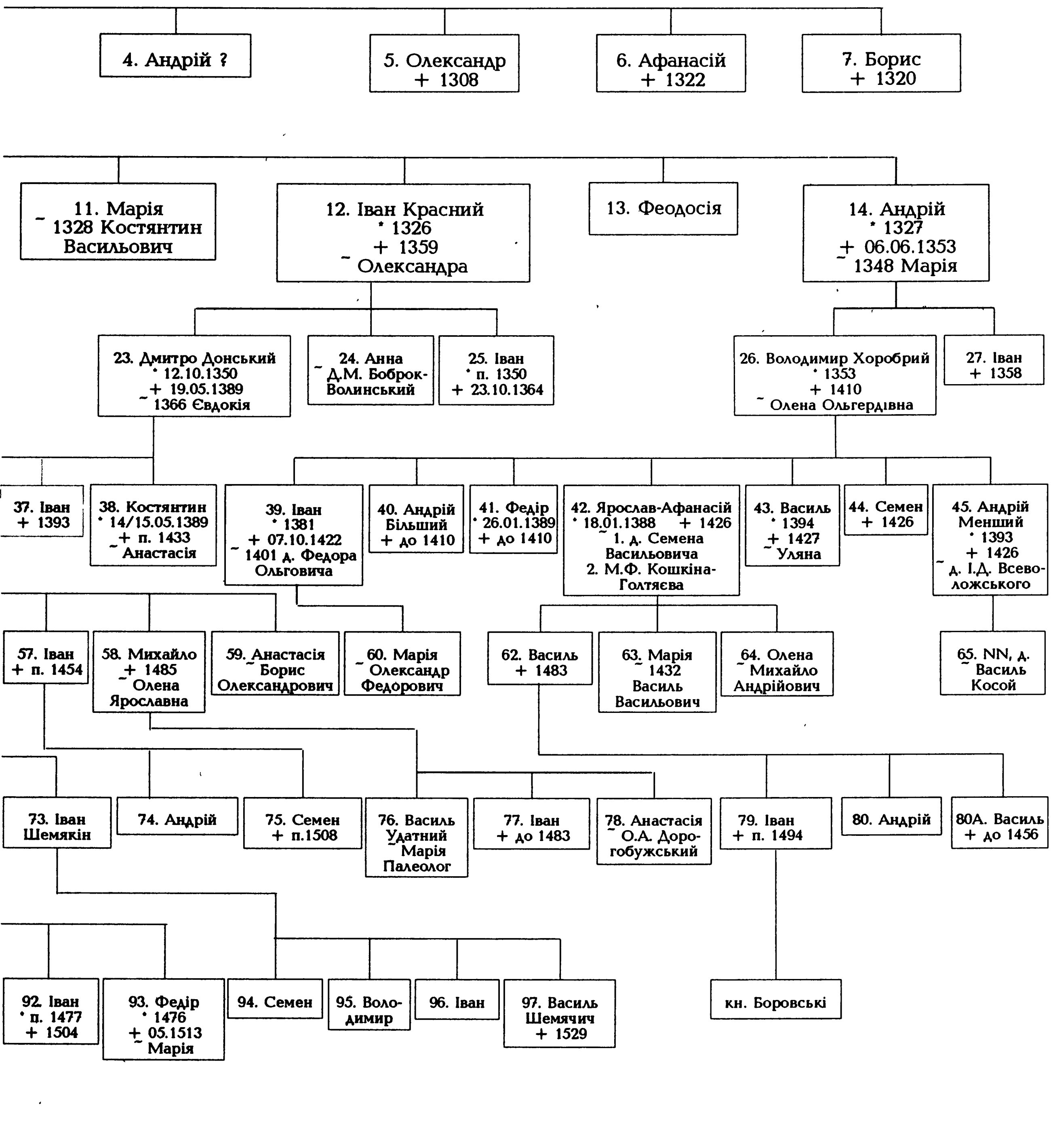
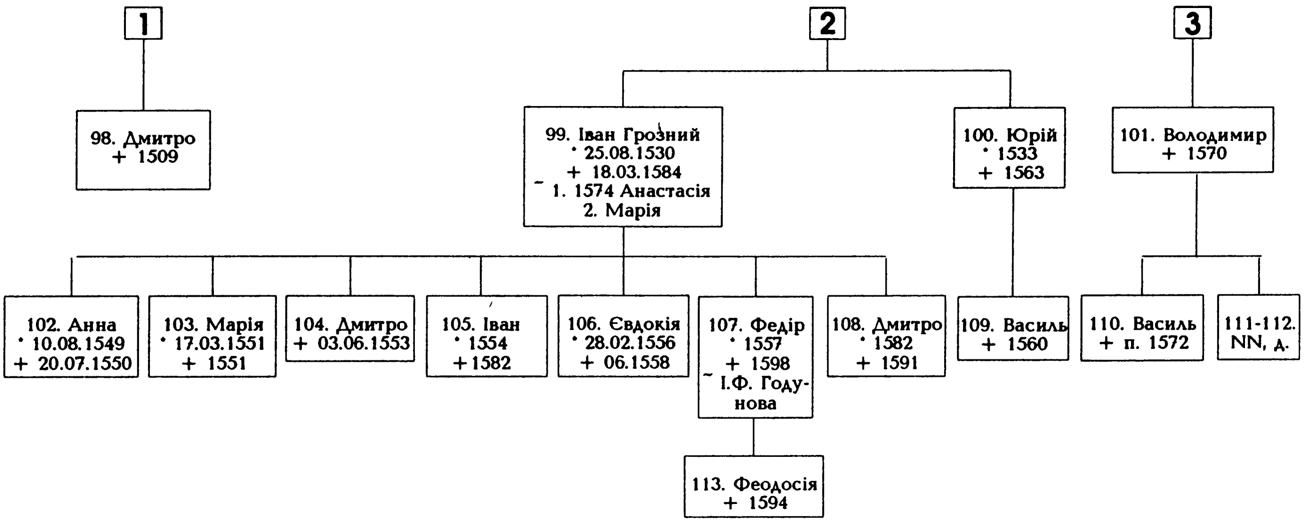

4. Андрій ?
5. Олександр + 1308
6. Афанасій + 1322
7. Борис + 1320
11. Марія ~ 1328 Костянтин Васильович
12. Іван Красний * 1326 + 1359 ~ Олександра
13. Феодосія
14. Андрій * 1327 + 06.06.1353 ~ 1348 Марія
23. Дмитро Донський * 12.10.1350 + 19.05.1389 ~ 1366 Євдокія
24. Анна ~ Д.М. Боброк-Волинський
25. Іван * п. 1350 + 23.10.1364
26. Володимир Хоробрий * 1353 + 1410 ~ Олена Ольгердівна
27. Іван + 1358
37. Іван + 1393
38. Костянтин * 14/15.05.1389 + п. 1433 ~ Анастасія
39. Іван * 1381 + 07.10.1422 ~ 1401 д. Федора Ольговича
40. Андрій Більший + до 1410
41. Федір * 26.01.1389 + до 1410
42. Ярослав-Афанасій * 18.01.1388 + 1426 ~ 1. д. Семена Васильовича 2. М.Ф. Кошкіна-Голтяєва
43. Василь * 1394 + 1427 ~ Уляна
44. Семен + 1426
45. Андрій Менший * 1393 + 1426 ~ д. І.Д. Всеволожського
57. Іван + п. 1454
58. Михайло + 1485 ~ Олена Ярославна
59. Анастасія ~ Борис Олександрович
60. Марія ~ Олександр Федорович
62. Василь + 1483
63. Марія ~ 1432 Василь Васильович
64. Олена ~ Михайло Андрійович
65. NN, д. ~ Василь Косой
73. Іван Шемякін
74. Андрій
75. Семен + п.1508
76. Василь Удатний ~ Марія Палеолог
77. Іван + до 1483
78. Анастасія ~ О.А. Дорогобужський
79. Іван + п. 1494
80. Андрій
80А. Василь + до 1456
92. Іван * п. 1477 + 1504
93. Федір * 1476 + 05.1513 ~ Марія
94. Семен
95. Володимир
96. Іван
97. Василь Шемячич + 1529
кн. Боровські

Табл. 20. Мономаховичі. Московська гілка.

Продовження

Семена Васильовича. По її смерті одружився вдруге з Марією, дочкою боярина Федора Кошкіна-Голтяєва.

43. **ВАСИЛЬ.** * 1394 р. + 1427 р. Князь перемишльський (1410-1427). Одружився з Уляною (+ 1447).

44. **СЕМЕН.** + 1426 р. Князь боровський (1410-1426). У 1404 р. одружився з дочкою новосильского князя Семена Романовича.

45. **АНДРІЙ МЕНШИЙ.** * 1393 р. + 1426 р. Князь радонезький (1410-1426). Одружився з дочкою боярина Івана Дмитровича Всеволожського.

46. **ЮРІЙ.** + після 1395 р.

47. **ІВАН.** + після 1397 р.

48. **ВАСИЛЬ ТЕМНИЙ.** * 1415 р. + 1462 р. Великий князь московський і володимирський (1425-1434; 1434-1446; 1447-1462). У 1432 р. одружився з Марією, дочкою малоярославського князя Ярослава Володимировича.

49. **ДАНИЛО.** + після 1401 р.

50. **СЕМЕН.** + після 1405 р.

51. **АННА.** Видана за візантійського принца Іоанна Палеолога.

52. **АНАСТАСІЯ МОСКОВКА.** Видана за київського князя Олелька Володимировича.

53. **ВАСИЛИНА.** У 1418 р. видана за ростовського удільного князя Олександра Брюхатого, який помер у тому ж році. У 1419 р. вдруге видана за його двоюрідного брата Олександра Взметню.

54. **ВАСИЛЬ КОСИЙ.** + 1448 р. Князь звенигородсько-галицький (1434-1437) великий князь московський і володимирський (1434), князь дмитровський (з 1436). Осліплений 21.05.1437 р.

55. **ДМИТРО ШЕМЯКА.** + 17.07.1453 р. Князь галицький (1433-1450), великий князь московський і володимирський (1446-1447). Після 1436 р. одружився з дочкою заозерського князя Дмитра Васильовича.

56. **ДМИТРО КРАСНИЙ.** + 22.09.1441 р. Князь галицький і вишгородський (1434-1441).

57. **ІВАН.** + після 1454 р. Князь можайський (1432-1454), суздальський (1446-1447), чернігівський-стародубський (після 1454 р.). У 1454 р. перейшов на литовську службу.

58. **МИХАЙЛО.** + 1485 р. Князь верейський (1432-1485). Одружився з Оленою, дочкою малоярославського князя Ярослава Володимировича.

59. **АНАСТАСІЯ.** Видана за тверського князя Бориса Олександровича.

60. **МАРІЯ.** Видана за ростовського князя Олександра Федоровича.

62. **ВАСИЛЬ.** + 1483 р. Князь серпуховський (1427-1456). У 1437 р. дістав від бабки 11 волостей, а в 1448 р. до об'єднаних володінь діда Володимира Хороброго було прилучено і Дмитров. У 1456 р. схоплений в Москві. Невдала спроба його визволення в 1462 р. закінчилася переведенням до Вологди, де В. помер у кайданах. Був одружений двічі: в 1408 р. з дочкою новленського князя Семена Васильовича (+ 1411 р.), а також з Марією, дочкою боярина Федора Кошкіна-Голтяєва.

63. **МАРІЯ.** У 1432 р. видана за великого князя Василя Васильовича.

64. **ОЛЕНА.** Видана за верейського князя Михайла Андрійовича.

65. **NN**, дочка. Видана за звенигородського князя Василя Косого.

66. **ІВАН.** * 22.01.1440 р. + 27.10.1505 р. Великий князь московський (1462-1505) при якому завершилося формування російської держави з центром у Москві, ліквідовані рештки залежності від Орди. Був одружений двічі: з тверською княжною Марією Борисівною (+ 1465 р.) і Софією (Зоєю) Палеолог, дочкою морейського деспота Фоми Палеолога, племінницею останнього візайтійського імператора Костянтина XI Палеолога (в 1472 р.).

67. **ЮРІЙ СТАРШИЙ.** + 1441 р.

68. **ЮРІЙ МОЛОДШИЙ.** * 22.01.1441 р. + 12.09.1473 р. Князь серпуховський (1465-1473).

69. **СЕМЕН.** Помер молодим.

70. **АНДРІЙ БІЛЬШИЙ ГОРЯЙ.** * 1446 р. + 6.11.1494 р. Князь звенигородський (1462-1492), помер в ув'язненні. 27.05.1470 р. одружився з Оленою, дочкою мезецького князя Романа Андрійовича.

71. **БОРИС.** * 21.07.1449 р. + 05.1494 р. Князь волоцький (1462-1492), помер в ув'язнені. 9.05.1471 р. одружився з Уляною, дочкою холмського князя Михайла Дмитровича.

72. **АНДРІЙ МЕНШИЙ.** * 8.08.1452 р. + 1481 р. Князь вологодський (1462-1481) і torуський (1474-1481).

73. **ІВАН ШЕМЯКІН.** Князь рильський і новгород-сіверський (1454-?). Втік до Литви і дістав значні удільні князівства.

74. **АНДРІЙ.** Князь стародубський (кінець XV ст.), васал Литви.

75. **СЕМЕН.** + після 1508 р. Князь стародубський (початок XVI ст.), васал Литви.

76. **ВАСИЛЬ УДАТНИЙ.** У 1483 р. мусив втікти до Литви, втративши права на можайський стіл. До 1483 р. одружився з Марією Палеолог, родичкою великої княгині Софії.

77. **ІВАН** + після 1483 р.

78. **АНАСТАСІЯ.** Видана за князя Осипа Андрійовича Дорогобужського.

79. **ІВАН.** + після 1494 р. Після арешту батька мусив втікати до Литви. Дістав володіння у пінський волості: Городок, Здитов, Клецьк і Рогачев. Родоначальник князів Боровських. Його син Федір володів Пінськом. Внуки служили при Сигізмунді III: Юрій Б. був коршевським тіуном, а Микола Б. - підстоличним жмудським.

80. **АНДРІЙ.** Помер молодим.

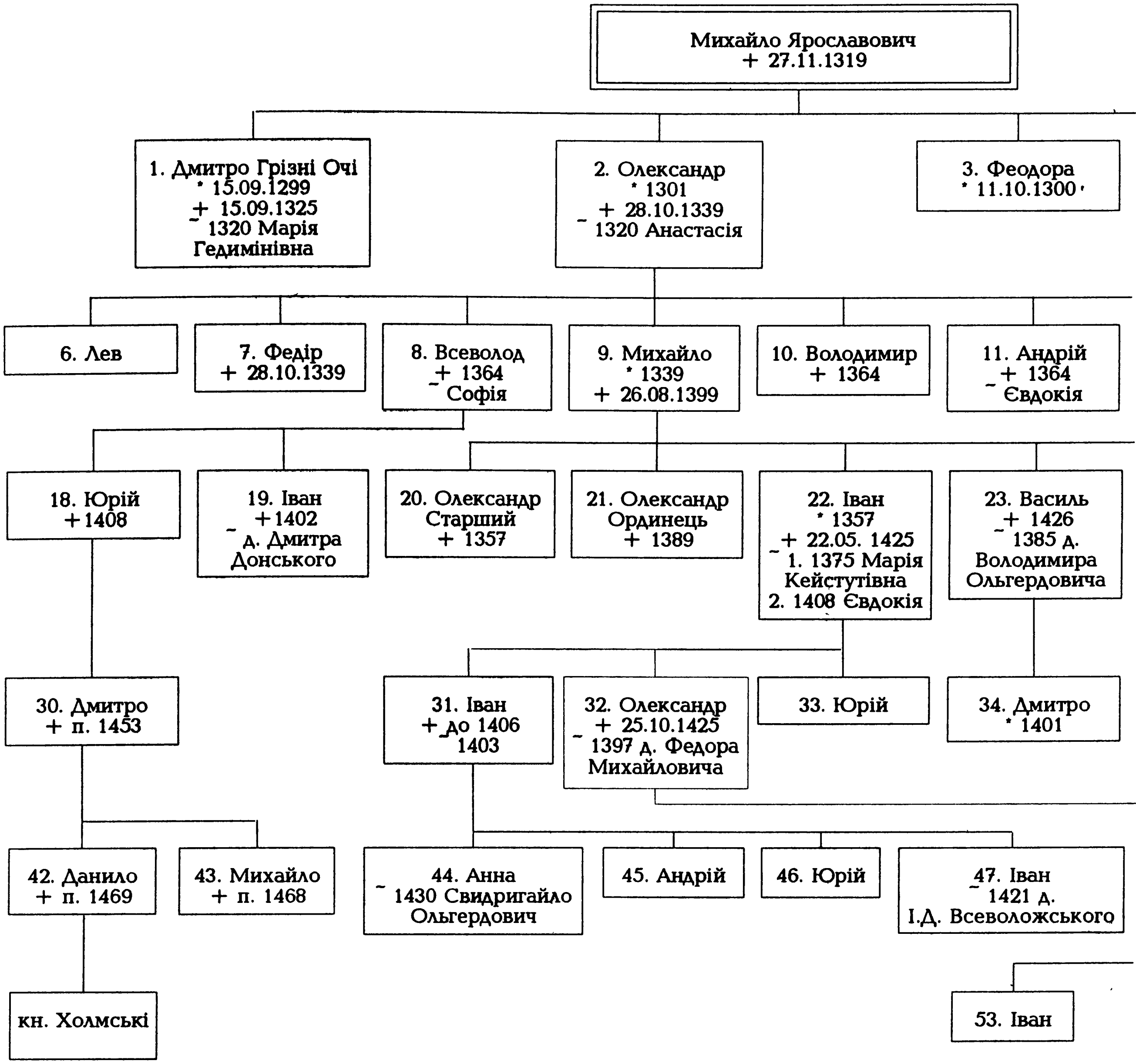
80А. **ВАСИЛЬ.** + до 1456 р.

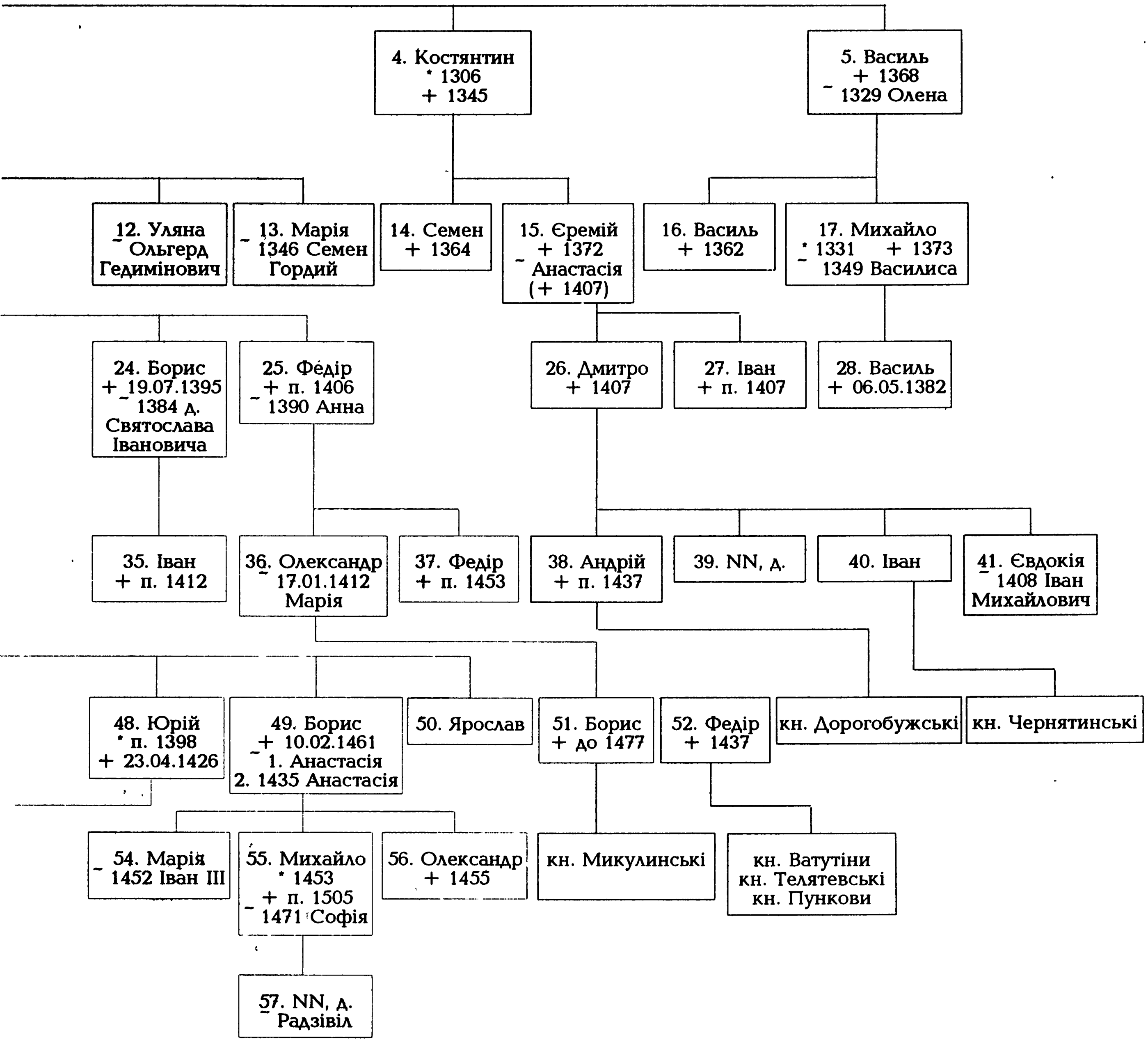
81. **ІВАН МОЛОДИЙ.** * 1458 р. + 1490 р. У 1471-1490 рр. великий князь московський (співправитель батька), великий князь тверський (1485-1490). У 1483 р. одружився з Оленою, дочкою молдовського господаря Стефана III.

82. **ВАСИЛЬ.** * 1479 р. + 1533 р. Великий князь московський і всієї Русі (1505-1533). Був одружений двічі: в 1505 р. із Соломонією, дочкою Юрія Костянтиновича Сабурова (насильно пострижена у 1525 р. як Софія) і в 1526 р. з Оленою, дочкою князя Василя Львовича Глінського (+ 3.04.1538 р.). Олена була регентшею у 1533-1538 рр.

83. **АНДРІЙ.** + 1537 р. Князь старицький (1505-1534). У січні 1533 р. одружився з Євфросінією, дочкою князя Андрія Хованського.

Табл. 21. Мономаховичі. Тверська гілка.

4. Костянтин
* 1306
+ 1345
5. Василь
+ 1368
~ 1329 Олена
12. Уляна
~ Ольгерд Гедимінович
13. Марія
~ 1346 Семен Гордий
14. Семен
+ 1364
15. Єремій
+ 1372
~ Анастасія (+ 1407)
16. Василь
+ 1362
17. Михайло
* 1331 + 1373
~ 1349 Василиса
24. Борис
+ 19.07.1395
~ 1384 д. Святослава Івановича
25. Федір
+ п. 1406
~ 1390 Анна
26. Дмитро
+ 1407
27. Іван
+ п. 1407
28. Василь
+ 06.05.1382
35. Іван
+ п. 1412
36. Олександр
~ 17.01.1412 Марія
37. Федір
+ п. 1453
38. Андрій
+ п. 1437
39. NN, д.
40. Іван
41. Євдокія
~ 1408 Іван Михайлович
48. Юрій
* п. 1398
+ 23.04.1426
49. Борис
+ 10.02.1461
~ 1. Анастасія
2. 1435 Анастасія
50. Ярослав
51. Борис
+ до 1477
52. Федір
+ 1437
кн. Дорогобужські
кн. Чернятинські
54. Марія
~ 1452 Іван III
55. Михайло
* 1453
+ п. 1505
~ 1471 Софія
56. Олександр
+ 1455
кн. Микулинські
кн. Ватутіни
кн. Телятевські
кн. Пункови
57. NN, д.
~ Радзівіл

Помер у в'язниці.

84. ЮРІЙ. + 1536 р. Князь дмитровський (1505-1534). Помер у в'язниці.

85. СЕМЕН. + 1518 р. Князь калузький (1505-1518).

86. ОЛЕНА. 15.02.1495 р. видана за великого князя литовського Олександра Казимировича.

87. ДМИТРО ЖИЛКА. + 1521 р. Князь углицький (1505-1521).

88. ІВАН. + 19.05.1523 р. як схимник, у кайданах, у Спасо-Прилуцькому монастирі у Вологді. Канонізований церквою.

89. ДМИТРО. + після 1540 р. Провів в ув'язненні 1492-1540 рр.

90. NN, дочка. Видана за князя Андрія Дмитровича Курбського.

91. NN, дочка. Видана за князя Івана Семеновича Курбського.

92. ІВАН. * п.1477 р. + 1504 р. Князь рузький (1494?-1504).

93. ФЕДІР. * 1476 р. + 05.1513 р. Князь волоцький (1494?-1513). У 1504 р. одружився з Марією, походження якої невідоме.

98. ДМИТРО. + 1509 р. Князь тверський (1490-1502), великий князь московський і співправитель діда (1497-1502). З 11.04.1502 р. в ув'язненні.

99. ІВАН IV ГРОЗНИЙ. * 25.08.1530 р. + 18.03.1584 р. Великий князь московський (з 1533 р.), цар (з 1547 р.). Був одружений сім разів. У 1547 р. з Анастасією, дочкою боярина Романа Захар'іна-Юр'їва (+ 1560 р.); Марією Темрюківною, дочкою кабардинського князя; Марфою Собакіною (котра померла відразу після шлюбу); Анною Колтовською (до кінця року відправлена у монастир); Анною Васильчиковою; Василисою Мелентьєвою, удовою, яка незабаром померла; Марією, племінницею чергового фаворита А.Ф.Нагого.

100. ЮРІЙ. * 1533 р. + 1563 р. Князь углицький (номінально з 1533 р.).

101. ВОЛОДИМИР. + 1570 р. Князь старицький (1540-1566) і дмитровсько-звенигородський (1566-1569). Був одружений двічі: 24.05.1550 р. з Євдокією Олександрівною Нагою, а по її смерті 22.04.1555 р. з княжною А.Р. Одоєвською. Вбитий з наказу Івана IV.

102. АННА. * 10.08.1549 р. + 20.07.1550 р.

103. МАРІЯ. * 17.03.1551 р. + 1551 р.

104. ДМИТРО. + 3.06.1553 р.

105. ІВАН. * 1554 р. + 1582 р. Убитий батьком.

106. ЄВДОКІЯ. * 28.02.1556 р. + 06.1558 р.

107. ФЕДІР. * 1557 р. + 1598 р. Цар російський (1584-1598). Одружився з Іриною Федорівною Годуновою, сестрою фактичного правителя країни Бориса Годунова.

108. ДМИТРО. Син Марії Нагої. * 1582 р. + 1591 р. Номінальний князь углицький (1585-1591). Згинув при нез'ясованих обставинах.

109. ВАСИЛЬ. + 1560 р.

110. ВАСИЛЬ. + після 1572 р. Доля його невідома. Найімовірніше, загинув не без допомоги Івана IV. За деякими даними родовідних, книг у нього було ще два молодших брати: Іван та Юрій, яких стратили разом з батьком. Це підтверджує і А.Курбський.

111-112. NN, дочки. Старша в 1573 р. була видана заміж. Дальша їх доля невідома.

113. ФЕОДОСІЯ. * 1592 р. + 1594 р.

Мономаховичі. Тверська гілка

1. ДМИТРО ГРІЗНІ ОЧІ. * 15.09.1299 р. (ПСРЛ, т.I, с.208; т.VII, с.108). + 15.09.1325 р. (ПСРЛ, т.III, с.73; т.IV, с.50; т.V, с.217; т.VII, с.200). Князь тверський (1319-1325). У 1320 р. одружився з дочкою великого князя литовського Марією Гедимінівною.

2. ОЛЕКСАНДР. * 1301 р. + 28.10.1339 р. - страчений ординцями (ПСРЛ, т.III, с.79; т.V, с.221-222; т.VII, с.205; т.XV, вып.1, с.418-420). Князь тверський (1325-1327; 1337-1339). У 1320 р. одружився з Анастасією, походження якої невідоме.

3. ФЕОДОРА. * 11.10.1300 р. (Карам., т.IV, прим.206). Дальша доля невідома.

4. КОСТЯНТИН. * 1306 р. + 1345 р. в Орді (ПСРЛ, т.VII, с.210). Князь тверський (1328-1337; 1339-1345). У 1320 р. одружився з Софією, дочкою московського князя Юрія Даниловича. Другу дружину звали Євдокією.

5. ВАСИЛЬ. + 24.07.1368 р. (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.87-88). Князь кашинський (1318-1368), великий князь тверський (1345-1347; 1348-1364). У 1329 р. одружився з брянською княжною Оленою Іванівною.

6. ЛЕВ. * 1321 р. (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.414). Певно, помер молодим.

7. ФЕДІР. + 28.10.1339 р. страчений ординцями разом з батьком.

8. ВСЕВОЛОД. + 1364р. Князь холмський (1339?-1358; 1359-1364), великий князь тверський (1347-1348). Його дружина Софія була рязанською княжною, бо після розлучення її відправили до Рязані (ПСРЛ, т.III, с.198; т.IV, с.9).

9. МИХАЙЛО. * 1333 р. в Пскові, де батьки перебували у вигнанні (Экз., т.II, с.485), + 26.08.1399 р. (ПСРЛ, т.V, с.251-252; т.VII, с.73). Князь микулинський (1339-1364), великий князь тверський (1364-1399) і володимирський (1368-1373, 1375). Дружину звали Євдокією. За Борзаковським, вона була дочкою суздальського князя Костянтина Васильовича.

10. ВОЛОДИМИР. + 1364 р. від пошесті (ААЭ, т.1, N5).

11. АНДРІЙ. + 1364 р. від пошесті. Дружину звали Євдокією.

12. УЛЯНА. Видана за великого князя литовського Ольгерда Гедиміновича.

13. МАРІЯ. У 1346 р. видана за великого князя володимирського і московського Семена Гордого.

14. СЕМЕН. + 1364 р. від пошесті (Никон., т.IV, с.8-9). Князь дорогобузький (1345-1364).

15. ЯРЕМА. + 1372 р. (ПСРЛ, т.IV, с.36). Дорогобузький князь (1345-1372, з перервами). Його дружина Анастасія + 1407 р.

16. ВАСИЛЬ. + 1362 р. (ПСРЛ, т.III, с.193).

Князь кашинський (1347-1362).

17. **МИХАЙЛО.** * 1331 р. + 1373р . (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.408). Князь кашинський (1362-1373). У 1349 р. одружився з Василиною, дочкою Семена Гордого.

18. **ЮРІЙ.** + 1408 р. (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.408). Князь холмський (1364-1404). Помер в Орді. Родоначальник князів Холмських.

19. **ІВАН.** + 1402 р. Учасник Куликовської битви. З 1397 р. жив в еміграції у Москві, а потім у Пскові. З 1400 р. володів частиною холмського князівства, яку заповів сину великого князя тверського Олександру Івановичу. Перша дружина + 1395 р., вдруге женився в Москві у 1397 р. на сестрі великий князьАнанстасії Дмитрівні (Экз., т.II, с.548).

20. **ОЛЕКСАНДР СТАРШИЙ.** + 1357 р. (Никон., т.III, с.210).

21. **ОЛЕКСАНДР ОРДИНЕЦЬ.** + 1389 р. Князь кашинський (1382-1389).

22. **ІВАН.** * 1357 р., + 22.05.1425 р. (ПСРЛ, т.III, с.110; т.IV, с.120-121; т.V, с.263; т.VI, с.143; т.VIII, с.93; т.XV, вып.1, стб.488). Великий князь тверський (1399-1425). У 1375 р. одружився з Марією Кейстутівною, дочкою тракайського князя (+ 1404). У 1408 р. одружився вдруге з дочкою дорогобузького князя Дмитра Єремійовича - Євдокією.

23. **ВАСИЛЬ.** + 1426 р. (ПСРЛ, т.IV,с.120; т.V, с.262-263; т.VI, с.143). Князь кашинський (1399-1412; 1425-1426). У 1385 р. одружився з дочкою київського князя Володимира Ольгердовича (Никон., т.IV, с.146), яка + 1397 р. (Никон., т.IV, с.26). Другу дружину звали Анастасією.

24. **БОРИС.** + 19.07.1395 р. (ПСРЛ, т.VII, с.65). Можливо був князем кашинським (1389-1395), бо там дістав уділ по заповіту його батька Михайла його син Іван. У 1384 р. Б. одружився з дочкою смоленського князя Святослава Івановича (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.444).

25. **ФЕДІР.** + після 1406 р. Князь микулинський (1399?-п.1406). В 1390 р. одружився з Анною, дочкою видного московського боярина Федора Андрійовича Кошки (Экз., т.II, с.552).

26. **ДМИТРО.** + 1407 р. (Никон., т.V, с.8). Князь дорогобузький (1372-1407).

27. **ІВАН.** + після 1407 р. Князь дорогобузький (1407-?).

29. **ВАСИЛЬ.** + 6.05.1382 р. (ПСРЛ, т.VIII, с.42). Князь кашинський (1373-1382). Учасник Куликовської битви - один з воєвод Засадного полку.

30. **ДМИТРО.** + після 1453 р. Князь холмський (1405?-п.1453); (Экз., т.II, с.548).

31. **ІВАН.** + до 1406 р. Одружився 1403 р. В.Кучкін слідом за Борзаковським, вважає І. молодшим сином Івана Михайловича (Кучкин, с.177).

32. **ОЛЕКСАНДР.** + 25.10.1425 р. від чуми (ПСРЛ, т.IV, с.121; т.V, с.263; т.VII, с.93; т.XV, вып.1, стб.488). Князь холмський (1402-1425), великий князь тверський (22.05.1425-25.10.1425). У 1397 р. одружився з дочкою молозького князя Федора Михайловича.

33. **ЮРІЙ.** Відомий з родовідних.

34. **ДМИТРО.** * 1401 р. Дальша доля невідома.

35. **ІВАН.** У 1412 р. не пустив у Кашин дядька Василя (Никон., т.V, с.45).

36. **ОЛЕКСАНДР.** Князь микулинський. 17.01.1412 р. одружився з Марією, дочкою ярославського князя Івана Васильовича (ПСРЛ, т.XV, вып.1, стб.486).

37. **ФЕДІР.** Згадується в грамоті 1453 р. (Экз., т.II, с.552).

38. **АНДРІЙ.** З 1418 р. в Новгороді. Згадується в грамоті 1437 р. Родоначальник князів Дорогобузьких. Всі троє його синів перейшли на московську службу. Наймолодший Осип у 1485 р. перейшов служити Івану III, дістав Ярославль, одружився з дочкою верейського князя Анастасією Михайлівною і до 1502 р. займав видні посади. Його син Іван Пороша Дорогобузький загинув під Казанню у 1530 р., а внук Іван був страчений в 1547 р. (Зимин, с.109).

39. NN, дочка. Відома з родовідних.

40. **ІВАН.** Князь чернятинський (с.Чернятине в дорогобузькому князівстві). Родоначальник князів Чернятинських. Його син Семен мав трьох синів: Івана, Андрія та Олександра. Андрій у 1489 р. служив у Москві, зберігаючи за собою Чернятин (Милюков П.Н. Древнейшая Разрядная книга официальной редакции. М., 1901, с.15).

41. **ЄВДОКІЯ.** У 1408 р. видана за великого князя тврського Івана Михайловича.

42. **ДАНИЛО.** З середини 60-х років XV ст. на московській службі. В 1469 р. - московський воєвода під Казанню (ПСРЛ, т.III, с.157). Родоначальник князів Холмських. За заповітом Івана III (1503р.) Холм залишався вотчиною князів Холмських (ДДГ, N89, с.361).

43. **МИХАЙЛО.** Князь холмський. У вересні 1486 р. здав Твер московському війську, але 29.09.1486 р. за наказом Івана III був схоплений за те, що "покинув князя свого у потребі, а цілувавши йому, зрадив" (ПСРЛ, т.VI, с.191; т.XV, вып.1, стб.498-499).

44. **АННА.** У 1430 р. видана за великого князя литовського Свидригайла Ольгердовича.

45. **АНДРІЙ.** 46. **ЮРІЙ.** 47. **ІВАН.** Можливо князі старицькі, існування яких засвідчене монетами. І. одружився у 1421 р. з дочкою Івана Дмитровича Всеволожського.

48. **ЮРІЙ.** * після 1398 р. + 23.04.1426 р. (ПСРЛ, т.VII, с.245; т.VIII, с.93; т.XV, вып.1, стб.488). Великий князь тверський (1425-1426).

49. **БОРИС.** + 10.02.1461 р. Великий князь тверський (1426-1461). Першою дружиною була Анастасія, дочка можайського князя Андрія Дмитровича. У 1453 р. одружився вдруге на Анастасії, дочці суздальського князя Олександра Васильовича (Экз., т.II, с.510-511).

50. **ЯРОСЛАВ.** Мав уділ з центром в Городні на правому березі Волги за 28 верст від Твері. У 1432 р. допомогав Свидригайлу Ольгердовичу. Я. + 1435 р. (Экз., т.II, с.556).

51. **БОРИС.** + до 1477 р. Князь микулинський. Родоначальник князів Микулинських. Його син Андрій у 1477 р. успадкував уділ і в 1485 р. перейшов на московську службу. Його сини стали московськими боярами.

52. **ФЕДІР**. Князь телятєвський (бл.1397-1437). Центр уділу в с.Телятєв біля Микулина. Родоначальник Телятєвських. Від його старшого сина Михайла Ватути, боярина Івана III, пішли князі Ватутіни. Від внука Івана Андрійовича Пунка - князі Пункови.

53. **ІВАН**. Князь зубцовський (1425?-п.1453); (Экз., т.II, с.556).

54. **МАРІЯ**. У 1452 р. видана за великого князя московського Івана III Васильовича (ПСРЛ, т.IV, с.131, 147; т.VIII, с.125; т.XV, вып.1, стб.495).

55. **МИХАЙЛО**. * 1453 р. + після 1505 р. Великий князь тверський (1461-1486). У 1462 р. уклав останню рівноправну угоду з Москвою. Втік до Литви напередодні походу московського війська, де й помер. У 1471 р. одружився з дочкою київського князя Семена Олельковича Оленою (Экз., т.II, с.512-514).

56. **ОЛЕКСАНДР**. + 1455 р.

57. **NN**, дочка. У Несвізькому замку був портрет дочки Михайла Борисовича, яка вийшла за одного з Радзівілів (Шпилевский П.М. Путешествие по Полесью и Белорусскому краю // Современник. СПб., 1853, N8, отд.2, с.50).

ГЕНЕАЛОГІЯ ГЕДИМІНОВИЧІВ

Генеалогічні таблиці розроблені за тією самою методикою, використовуються аналогічні умовні позначення, скорочення та пояснення, що і в попередніх таблицях династії Рюриковичів. Вони охоплюють період правлячого статусу Гедиміновичів - володарів князівств та уділів незалежно від їх величини. Наведені також таблиці литовських і жемайтійських князів - попередників династії Гедиміновичів і зв'язаних з нею князів Гольшанських. У тексті вказано родоначальників, наведено версії походження окремих княжих родів, а також час їх відокремленнявід основного "дерева" Гедиміновичів. Для інформації і полегшення користування довідником подано відомості про княжіння кожного з князів, їхні родинні зв'язки.

Династії литовських князів

Легендарна генеалогія литовських князів, відбита у літописах, мала на меті довести походження цих князів від Палемона, родича римського імператора Нерона, і тим самим поставити їх вище за Рюриковичів та П'ястів. У Литві відносно пізно з'явилися писемні пам'ятки, тому легендарна генеалогія спирається на усну традицію, історична глибина якої не сягає далі XI-XII ст. Перші історичні відомості про литовських князів належать до кінця XII-початку XIII ст. Можна стверджувати, що на той час у Литві було багато племінних князів різних династій: Свельгате (ГЛ, IX, 1), Стексе (ГЛ, XVII, 6), Даугеруте (ГЛ, XVII, 3) та "багато інших князів... литовців" (ГЛ, XXV, 2).

1. **ЖИВИНБУД.** У 1219 р. очолював делегацію литовських і жемантійських князів у складі 21 чол. на переговорах з волинськими князями (ПСЛР, т. II, стб. 735-736). У легендарній генеалогії - князь литовський і жемантійський, син Кунаса і молодший брат Кернуса (часом виступає під іменем Гімбута), до лінії якого перейшла верховна влада в литовських землях (ПСЛР, т. 35, с. 91, 129, 146, 147, 174-176, 194-195, 215). Не виключено, що в цьому відображенні якісь реалії з життя історичного Ж.

2. **ДАВ'ЯТ.** У 1219 був другим у литовський делегації після Живинбуда.

3. **ВІЛІКАЇЛ.** Брат Дав'ята, входив у делегацію литовських князів 1219 р.

4. **ДОВСПРУНК.** Князь девялтовський. Учасник делегації 1219 р. (делегація була від Литви, Жемайтії та "від Дяволти"). Одружений з сестрою князя Жемантії Вікінта (Пашуто, с. 492). Згідно з легендарною генеалогією походив з Кітаврасів, його син одружився з Поятою - спадкоємицею Кернуса, старшого брата Живинбуда (ПСЛР, т. 35, с. 145, 146, 174, 193, 194, 214), що також може бути відображенням реальних подій. Д.+до 1229 р., коли його молодший брат Міндовг очолив цю династію, оволодівши всією Аукштайтією.

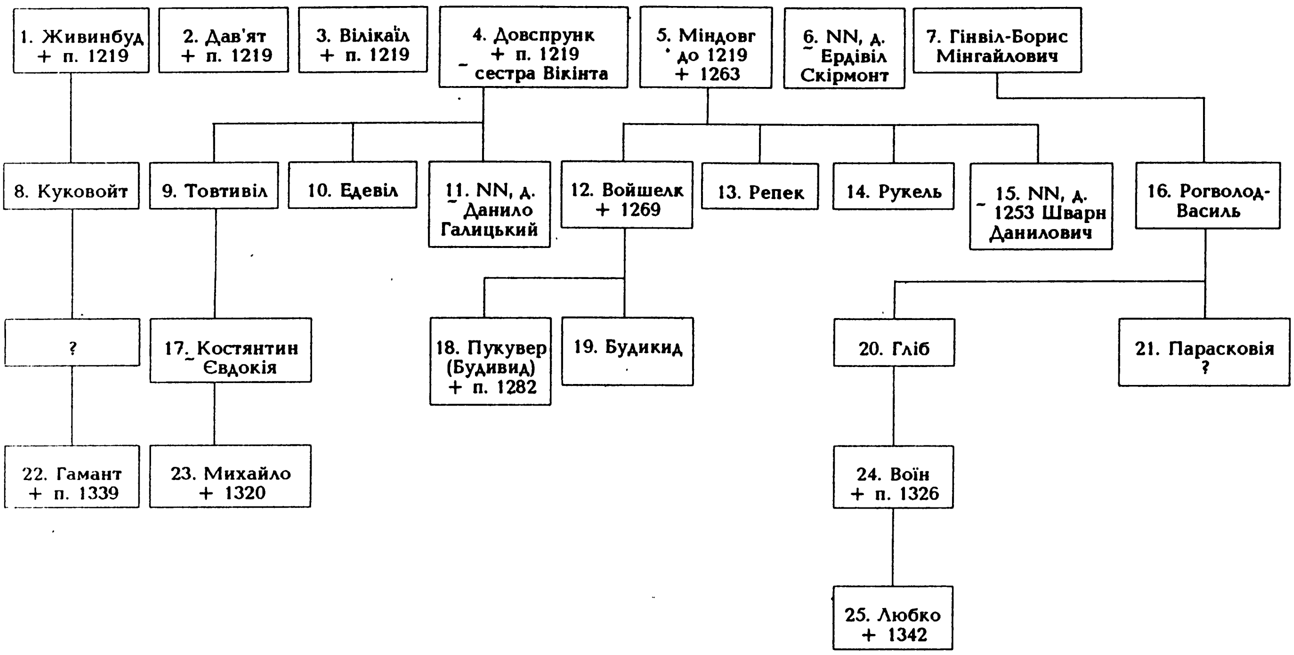
5. **МІНДОВГ (МІНДАУГАС).** Молодший брат Довспрунка (ПСЛР, т. II, стб. 858), учасник делегації литовських князів в 1219 р. Вбитий у 1263 р. в результаті змови Довмонта, Тройната та інших князів (ПСЛР, т. II, стб. 860). Першим розпочав об'єднання Литви, не зупиняючись перед винищенням інших Князів-"братії" (ПСЛР, т. II, стб. 858). З 1219 р. князь Аукшайтії, з кінця 1230-х років - великий князь литовський, 1251 р. - король. У 1251 р. прийняв християнство, але у 1260 р. відрікся від нього. Його дружина була сестрою дружини нальшенайського князя Довмонта (Skirtuntt k. Dzieje Litwi. kr., 1886; його ж. Mindog, krol Litwi // Nad Niemnem i nad Baltykiem, zesz. III. W., 1909).

6. **NN.** Сестра Довспрунка і Міндовга, мати Тройната, який був сестричем Міндовга та двоюрідним братом його племінника Товтивіла (ПСЛР, т. II, стб. 860). За легендарною генеалогією, він був синомСкирмонта (ПСЛР, т. 35, с. 196). Напевне, взаємними шлюбами Довспрунка і Ердивіла на рідних сестрах скріплювався союз жемайтських і девялтовських князів.

7. **ГІНВІЛ-БОРИС МІНГАЙЛОВИЧ.** Легендарний князь полоцький. Досить імовірно, що ослаблена полоцька земля прийняла у 1230-х роках литовського династа, який перейшов у православну релігію, одружився з Рюриківною (із старої династії або з іншої землі) і котрому пізніша традиція приписала заснування Борисова, будівництво монастирів і соборів, здійснене його попередниками - полоцькими Рюриковичами (ПСЛР, т. 35, с. 195).

8. **КУКОВОЙТ.** Легендарний князь литовський. У легендарних генеалогіях його походження дуже заплутане. Нібито був посланий на допомогу Шварну проти луцького князя Мстислава під час боротьби за Берестя, Мельник, Гродно та Ново-

Табл. 1. Династії литовських князів.

грудок (ПСЛР, т. 35, с. 216). Дуже малоімовірно, щоб тут були відображені реальні події міжусобної війни Шварна Даниловича, який у 1264-1269 рр. був великим князем литовським з братом Мстиславом, оскільки в наших літописах не згадуються. Найімовірніше, що це - відгомін подій першої чверті XIII ст., коли йшла боротьба за Новогрудок та Гродно. Легендарна історія приписує К. запровадження культу померлих князів і встановлення їх ідолів у священних гаях (ПСЛР, т. 35, с, 196).

9. **ТОВТИВІЛ.** Племінник Міндовга і, дуже правдоподібно, син Довспрунка. Вбитий Тройнатом у 1263 р. (ПСЛР, т. II, стб. 860-861). У 1245 р. був вигнаний Міндовгом з Литви, знайшов притулок у Данила Романовича. Зумів дістати уділ у полоцький землі (може, з допомогою тамешньої династії), встановив зв'язки з ризьким єпископом Миколою. Взимку 1248/49 р., коли намітилось порозуміння Міндовга з хрестоносцями, втік до Викінта в Жемайтію. Оточив Міндовга у фортеці Ворута. Пізніше володів якимсь уділом у Жемайтії, як союзник Данила Романовича брав участь у чеському поході 1253 р. на підтримку претензій Романа Даниловича на австрійське наслідство. Ще пізніше - васал Міндовга. Напевно, бл. 1262 р. від нього дістав Полоцьк (НПЛ, с. 312). Був підступно вбитий під час переговорів з Тройнатом внаслідок зради боярина Прокопія.

10. **ЕДИВІД.** Племінник Міндовга і брат Товтивіла. В 1245 р. вигнаний з Литви Міндовгом, знайшов притулок у Данила Романовича. Імовірно, володів уділом у Жемайтії. В 1253 р. брав участь у чеському поході як союзник Данила Романовича. Далі його сліди губляться.

11. **NN**, дочка Довспрунка. Бл. 1252 р. видана за галицько-волинського князя Данила Романовича (ПСЛР, т. II, стб. 815).

12. **ВОЙШЕЛК.** Загинув у 1269 р. під час сварки, яка вибухнула на переговорах с галицьким князем Львом Даниловичем у Михайлівському монастирі біля Володимира-Волинського (ПСЛР, т. II, стб. 869). Князь новогрудський (бл. 1249-1254; 1259-1264), великий князь Литви (1264-1267). Був ініціатором зближення з галицько-волинськими князями. У 1253 р. передав новогрудське князівство Роману Даниловичу, прийняв постриг у ігумена Григорія в Полонині (ПСЛР, т. II, стб. 859), намагався через Угорщину і Болгарію добратись до святих місць у Палестині, але мусив повернутися назад. Заснував монастир на Німані. Хрещений батько Юрія Львовича. Після походу на Литву темника Бурундая, в якому мусили брати участь галицько-волинські князі, знову оволодів Чорною Руссю. По загибелі Міндовга втік до Пінська. З допомогою Шварна Даниловича здобув великокняжий стіл, якийсь час ділив цого із Шварном, а потім знову пішов у монастир. По смерті Шварна відмовився передати великокняжий стіл Льву Даниловичу. Його загибель на переговорах призвела до розриву галицько-литовської унії.

13. **РЕПЕК.** Згинув у 1263 р. разом з батьком (ПСЛР, т. II, стб. 860).

14. **РУКЕЛЬ.** Згинув у 1263 р. разом з батьком (ПСЛР, т. II, стб. 860).

15. **NN**, дочка Міндовга і сестра Войшелка. Видана у 1253 р. за сина галицько-волинського князя Данила Романовича-Шварна (ПСЛР, т. II, стб. 830). Цей шлюб надалі привів до короткочасної галицько-литовської унії 1264-1269 рр.

16. **РОГВОЛОД-ВАСИЛЬ.** Легендарний полоцький князь. У середині XIII ст. полоцька земля належала Литві, бо Міндовг призначив туди свого васала. Для сина першого полоцького князя з литовської династії ім'я Р.-В., традиційно популярне в полоцькій землі, дуже імовірне. Міг правити в середині XIII ст.

17. **КОСТЯНТИН.** Після того як його батько дістав Полоцьк, став вітебським князем (не пізніше 1262 р.). Під час зближення Міндовга з Олександром Ярославичем Невським одружився з дочкою останнього - Євдокією (Экз., т. 1, с. 39-40). Після загибелі батька втік до Новгорода Великого (Пашуто, с. 383). У 70-80-х роках XIII ст., по смерті Ерденя, схоже, повернув собі Полоцьк. За документом папи Климента V від 19. 06. 1310 р., К., не маючи наслідників, заповів Полоцьк ризькому єпископу. Однак війська Вітеня відповідно до угоди з полочанами вигнали лицарів і заняли місто (Бережков М. О торговле Руси с Ганзой до конца XV в. СПб., 1879, с. 115).

18. **ПУКУВЕР (БУДИВИД).** Син або племінник Войшелка, бо при ньому в 1282 р. Лев Данилович очікував пімсти литовців за вбивство Войшелка (ПСЛР, т. II, стб. 897). Великий князь литовський (юл. 1289-1295). Передав Волковиськ волинському князю Мстиславу Даниловичу, "...аби он с ними мир держал" (ПСЛР, т. II, стб. 933). За версією В. Пашуто, який визнав аргументацію Я. Пузини, П. був батьком Вітеня та Гедиміна (Пашуто, с. 492). Джерела не підтверджують таку гіпотезу. На наш погляд, більш аргументованою є версія про походження Вітеня і Гедиміна із жемайтської династії (Зайонч., т. IV, 3, с. 392-416).

19. **БУДИКИД.** Брат і соратник Пукувера (ПСЛР, т. II, стб. 933).

20. **ГЛІБ.** Легендарний полоцький князь. Можливо, був усунений Міндовгом, який підпорядкував собі полоцьку землю.

21. **ПРАСКОВІЯ.** Легендарна полоцька княжна. Традиція приписує їй постриг, переписування книг і черничче благочестя (ПСЛР, т. 35, с. 195). Якщо це не переспів подвигів полоцьких князівен XII ст., канонізованих церквою, а відображення реальних подій, то постриг П. міг бути викликаний переходом Полоцька до іншої династії.

22. **ГАМАНТ.** Козельський князь Андрій Мстиславич, убитий 1339 р. (ПСЛР, т. XV, вып. 1, стб. 52), був одружений з дочкою литовського князя Гаманта (Зотов, с. 292). Цей князь, напевно, належав до якоїсь іншої гілки або династії литовських князів, яка володіла ще якимись уділами. Напевно, не всі потомки Живинбуда і старшої династії литовських князів загинули під час усобиць XIII ст. Можливо також, що Гамант - спотворене ім'я Ольгіманта Гольшанського.

23. **МИХАЙЛО.** Займав вітебський стіл, коли його батько був полоцьким князем. Помер за життя батька (Liv-, Est- und Kurlandisches

Urkundenbuch, Bd. VI. Riga-Reval. 1881, N 3059).

24. **ВОЇН**. Згадується під 1326 р. як полоцький князь (НПЛ, с. 98). Пашуто вважав його сином Пукувера і молодшим братом Гедиміна, але це не підтверджується жодними джерелами. Вигнавши з Полоцька хрестоносців, Вітень міг передати місто представнику попередньої династії. Це сталось у 1307 р. (ПСЛР, т. XVII, вып. 1, стб. 469; Стрий., с. 349) або раніше, тобто до виходу Гедиміна на політичну арену. В. після 1326 р.

25. **ЛЮБКО**. Син Воїна, загинув у 1342 р. під Ізборськом під час війни Ольгерда з німцями (ПСЛР, т. IV, с. 188).

Династії жемайтських князів

Жемайтські династії в легендарній генеалогії тісно переплетені з литовськими. Імовірно, що так було і в дійсності. Винищенняя литовських князів Міндовгом, який прагнув об'єднання Аукштайтії, Делтуви і Жемайтії в одну державу, дало деяку перевагу жемайтським династам, котрі зуміли відтіснити потомків "старших" литовських родів.

1. **ШВИНТОРОГ**. Легендарний князь литовський і жемайтський, з Китаврасів. Його походження за існуючими джерелами встановити неможливо (ПСЛР, т. 35, с. 92, 131, 132, 149, 177, 197, 218). З правлінням Ш. традиція пов'язує зміни в культі. Напевно, ці відомості потрапили в літописи з епосу.

2. **ГЕРМОНТ (КҐІРМОНТ, СКІРМОНТ)**. Легендарний князь литовський і жемайтський (ПСЛР, т. 35, с. 92, 93, 131, 132, 149, 175, 177, 197, 218).

3. **ТРАБУС**. Легендарний князь жемайтський (ПСЛР, т. 35, с. 93, 132, 149, 177, 197, 218).

4. **КОЛІГІН**. Легендарний князь литовський. Цікаво, що традиція поставила молодшого брата князем литовським. К. помер за життя брата і його наслідник став васалом жемайтського князя.

5. **ЕРДИВІЛ-СКІРМОНТ**. Як старший із жемайтських князів був учасником переговорів з волинськими князями у 1219 р. (ПСЛР, т. II, стб. 736). Названий С. у легендарних родовідних. Був одружений із сестрою Міндовга (оскільки Тройнат був сестричем Міндовга). Цим шлюбом скріплявся союз жемайтських князів з родиною Міндовга, яка добивалась гегемонії в литовських землях.

6. **ВІКІНТ**. Брав участь у переговорах 1219 р. (ПСЛР, т. II, стб. 736).

По смерті Ердивіла став першим із жемайтських князів. У 1245 р. був вигнаний Міндовгом. Після поразки під Зубцовим прийнятий Данилом Галицьким разом з синами Довспрунка. З допомогою своїх васалів підняв повстання у Жемайтії, яке охопило половину краю. Одночасно волинські війська вступили в райони Новогрудка, Волоковиська, Слоніма і Здитова (Пашуто. Образование., с. 378). Напевно, загинув після 1248 р. в боротьбі з Міндовгом.

7. **NN**, дочка. Була видана за Довспрунка, князя Делтуви, старшого брата Міндовга.

8. **РОМАН (РИМУНТ ?)**. Легендарний князь литовський і жемайтський. Можливо, прийняв християнство і ім'я Р. слідом за Міндовгом, що допомогло йому зберегти свої позиції, а нащадкам пережити період винищення князів і піднятися над іншими династіями.

9. **ТРОЙНАТ**. + 1264 р. (ПСЛР, т. II, стб. 861). Князь жемайтський, мусив визнати зверхність Міндовга. З його вини у 1262 р. було зірвано русько-литовський наступ на орденський замок Венден. Схоже, вже тоді Т. організував змову проти Міндовга. В 1263 р. разом з нальшенайським князем Довмонтом організував змову і вбивство Міндовга та його двох синів (ПСЛР, т. II, стб. 860). Щоб закріпити за собою великокнязівський престол, Т. вбив на переговорах старшого з князів династії Міндовга - полоцького князя Товтивіла. Син Товтивіла втік до Новгорода, а в Полоцьк було посаджено Ерденя (Гедруса), молодшого брата Довмонта. Напевно, були спроби позбутись і Войшелка, незважаючи на чернецтво останнього, бо Войшелк мусив перебратися до Пінська, за межі впливу Т. Прихильники Войшелка організували змову. Т. був убитий конюшими Міндовга (Seraphim A. Das Zeugenverhor des Fransiscus de Moliano (1312) Konigsberg, 1912, s. 63, 78)

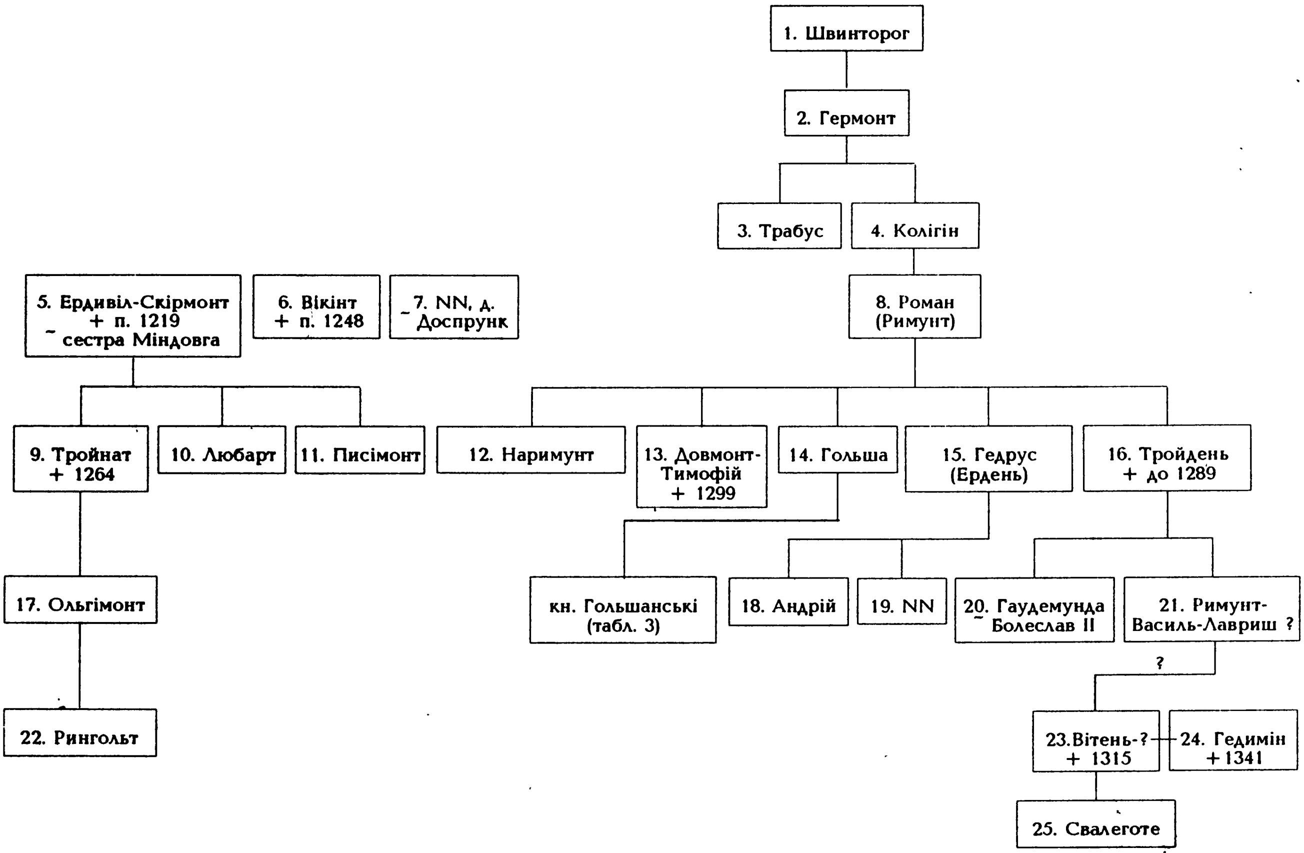
10. **ЛЮБАРТ**. Легендарний князь карачевський (ПСЛР, т. 35, с. 91, 92, 110, 130, 148, 176, 196, 217), що мало імовірно. Загинув в бою татарами Курдаса (Кирдаса), може Куремси, а отже, і віднести загибель Л. не пізніше як до 1258 р.

11. **ПИСІМОНТ**. Легендарний князь туровський (ПСЛР, т. 35, с. 91, 92, 130, 131, 148, 176, 196, 217), загинув разом з Любартом. Можливо, що у відомостях про П. та Любарта відбились певні реалії спроб литовських князів укріпитись у руських князівствах, особливо в дуже роздрібленій туровській землі.

12. **НАРИМУНТ**. Князь керновський (столиця в Кернові-Кярнаве). Завоював частину ятвязьких земель, боровся проти Довмонта (ПСЛР, т. 35, с. 92, 94, 150, 151, 177, 178, 198, 199, 219, 220). Згинув у війні проти Василька Романовича. Наші літописи в числі трьох братів Тройдена, які загинули під час війни з волинськими князями, називають Борзу, Лесія і Свелкенія (ПСЛР, т. II, стб. 871, 869). На підставі литовських Літописів можна вважати Н. тотожним Борзі. Малоімовірно, щоб литовська традиція не пам'ятала братів великого князя Тройдена.

13. **ДОВМОНТ-ТИМОФІЙ**. + 20. 05. 1299 р. Перша дружина Д. була сестрою жінки Міндовга, друга - дочкою Олександра Ярославича Невського. Князь найшенальський і утянський (?). У 1263 р. брав участь у змові, яка привела до загибелі Міндовга. В 1265 р. після загибелі Тройната і приходу до влади Войшелка та Шварна, втік до Пскова. Прийняв християнство і став псковським князем (1266-1299). Воював проти полоцького князя Ерденя та його васалів. Багато зробив для оборони псковської землі від хрестоносців і будівництва самогно Пскова. Канонізований православною церквою у 1374 р. (Охотникова В.И. Повесть о

Табл. 2. Династії жемайтських князів.

Довмонте. Л., 1985; Евгений, митрополит. История княжества псковского. К., 1931, ч. 1-3). Другу дружину звали Марією, в чернецтві Марфою.

14. **ГОЛЬША (ГОЛЬШАС)**. Князь гольшанський (ПСЛР, т. 35, с. 93, 94, 132, 150, 151, 198, 199, 218-220). Ймовірно, згинув під час війни з волинськими князями. Тотожний Лесію з волинських літописів. Традиція називає його засновником Гольшан (над р. Вілією, неподалік від гирла Вільни, яка впадає у Вілію) і родоначальником князів Гольшанських.

15. **ГЕДРУС (ЕРДЕНЬ)**. Загинув у 1267 р. (НПЛ, с. 85). Легендарний князь гедройцький (столиця - Гедройці, заснування приписано йому). Після загибелі Тройната поставлений Войшелком полоцьким князем (1264-1267). Воював з Довмонтом і псковським князівством, в боротьбі з якими загинув. У 1266 р. Довмонт захопив у полон його дружину та двох синів (НПЛ, с. 85). Літописи згадують його васалів Гоіторна, Любима і Люгайла, можливо, князів з інших гілок (НПЛ, с. 85), що свідчить про те, як погано ми знаємо ранню генеалогію литовських та жемайтських князів.

16. **ТРОЙДЕН**. + до 1298 р. і після 1282 р. (ПСЛР, т. II, стб. 869, 871, 878, 882, 933). По смерті Романа не дістав волості; пізніше князь ятвязький (тобто частини ятвязьких земель, завойованих Наримунтом). Від Войшелка, напевно дістав володіння в Аукштайнії. По загибелі Войшелка виступив на чолі феодалів цієї землі і бл. 1270 р. став великим князем. Повернув Литву і Чорну Русь, використовуючи суперечності між волинськими та галицькими князями, розширив межі литовського впливу. Взяв Гродно (ПСЛР, т. II, стб. 871) та Дорогичин (ПСЛР, т. II, стб. 874). Волинські війська визволили Слонім і Турійськ, а також утримали Берестя. Лев Данилович з допомогою Менгу-Тимура в 1275 р. повернув Дорогичин, але спроби з допомогою Ногая повернути в 1279 р. Чорну Русь були марними (див. ПСЛР, т. II, стб. 872-878, 911). Війна Т. проти руських князів закінчилася миром, спочатку з Львом Даниловичем, а згодом і з волинськими князями. Можливо, що Борза, Сирпутій, Лесій і Свелкеній, згадані в літописі, були не рідними братами Т., а його васалами - дрібними жемайтськими та ятвязькими князями. Волинський літописець назвав Т. "окаянним і беззаконним, проклятим і немилостивим", порівнюючи його з Антіохом, Іродом та Нероном (ПСЛР, т. II, стб. 869), що попри відбиття довгої конфронтації Т. з Васильком Романовичем та його сином Володимиром, при дворі якого складався літопис, може свідчити і про дотримання політики нищення князів інших гілок та династій литовських князів, яку започаткував Міндовг.

17. **ОЛЬГІМОНТ**. Князь новогрудський (ПСЛР, т. II, стб. 92, 131, 148, 151, 176, 178, 196, 199, 217, 220). Відновивши литовське панування в Чорній Русі, Тройден, імовірно, передав Новогрудок потомкам Ердивіла-Скірмонта.

18. **АНДРІЙ**. + 1323 р. (ПСЛР, т. XV, с. 414; т. XV, вып. 1, стб. 42). Один з двох синів Ерденя, захоплений у 1266 р. в полон Довмонтом (НПЛ, с. 85). В полоні прийняв християнство, став ігуменом одного з монастирів. 1289 р. поставлений єпископом Тверським. 28. 03. 1316 р. " преподобный епископ Андрей Тферьскый, оставя свою епископию, иде в монастырь" (ПСЛР, т. XV, вып. 1, стб. 36). Помер у монастирі на Шоші і похований у Твері в соборі св. Спаса.

19. **NN**, с. У 1266 р. взятий у полон Довмонтом. Дальша доля невідома. Напевно, помер у Північно-Західній Русі.

20. **ГАУДЕМУНДА-СОФІЯ**. В 1279 р. видана за полоцького князя Болеслава Земовитовича (1251-20. 03. 1313) (Monumenta Poloniae Historica // MPH, t. III, p. 47, Длугош, II, p. 453). + 1288 (?). В 1291 р. Болеслав одружився вдруге з Кунегундою, дочкою чеського короля Пшемисла-Оттокара II. Один із синів Г.-С. був названий на честь діда Тройденом.

21. **РИМУНТ-ВАСИЛЬ-ЛАВРИШ**. За традицією виховувався у Львові при дворі князя Льва Даниловича, де прийняв християнство, а згодом постригся і заснував монастир. Відрікся від влади на користь Вітеня. Традиція вважала його останнім з роду Кітавраса (ПСЛР, т. 35, с. 150, 198, 219). Історія Р., наведена в літописи за народною традицією, не виглядає неімовірною. Ім'я Р., можливо, дане на честь діда - Римунта-Романа.

22. **РИНГОЛЬТ**. Легендарний князь новогрудський (ПСЛР, т. 35, с. 92, 131, 148, 149, 176, 196, 197, 217, 218). Династія потомків Скірмонта володіла Новогрудком до часів Гедиміна. Пізніша традиція зробила Р. батьком Міндовга, з часом якого пов'язане завоювання Чорної Русі. Тому нам здається, що він був останнім з новогрудських князів старої династії і не мав потомків, а до Коріата Гедиміновича у Новогрудку окремих князів не було.

23. **ВІТЕНЬ**. Великий князь литовський (бл. 1295-1315). За даними Дюсбурга В. у 1296 р. мав королівський титул (Petri Dusburg Chronica terre Prussiae, III, 267). За традицією, походив з жемайтського роду Колюмнів і володів невеликим князівством з центром в Айракголі-Райголі, був соратником Тройдена. Обраний з'їздом литовських князів (ПСЛР, т. 35, с. 94-95, 159, 179, 199, 220). Версія про те, ніби В. не був княжого роду, не витримує ніякої критики. При наявності багатьох представників княжої крові жодний нобіль не мав шансів стати великим князем. Найімовірніше, В. був сином когось з васалів Тройдена: Борзи, Сірпутія і т. д., котрі не обов'язково були його рідними братами, або незнаного жемайтського князя. Згасання нащадків Міндовга, юний вік племінників Тройдена, відмова його сина Римунта та інші причини могли привести до влади В., котрий відзначився як полководець Тройдена ("маршалок"). Політика Вітеня, крім окремих війн на волинських кордонах, у цілому була союзна Галицько-Волинській державі. Союз цей мав антипольський характер (MPH, т. II, p. 853, 879; т. III, p. 188-189). Кромер і Ваповський доводили, що В. був убитий своїм конюхом (конюшим) Гедиміном.

24. **ГЕДИМІН (ГЕДИМІНАС)**. + 1341 р. Великий Князь литовський (1316-1341. В окремих документах титулований "королем литовців і руських". Можливо, що слідом за Вітенем носив

королівський титул. Походив з Колюмнів. Відомості, начебто Г. бюв конюхом Вітеня, котрий заняв трон після вбивства свого сюзерена, наведені Ваповським та Кромером, неімовірні і, напевно, походять з часів конфронтації Литви з Польщею (до 1325 р.). Їх відкидав уже Стрийковський (Стрий., ч. I, с. 353). Г. був братом Воїна і Ольгімонта Гольшанського (не обов'язково рідним, як вважав В. Пашуто), що вже говорить про його походження від литовсько-жемайтських династів. Крім того, у часи, коли вже було стільки князів крові, некнязь з народження не міг заняти престол Литви. Більшість літописів называють Г. сином Вітеня (ПСЛР, т. 32, с. 35; 136; т. 35, с. 95, 151, 179, 199, 220; Стрий., ч. I, с. 356). Однак сучасні йому документи хрестоносців вважали Г. братом Вітеня (Liv-, Est- und Curlandisches, t. II, N 687, p. 140; t. VI, N 3068, p. 466). Цю версію прийняв В. Пашуто (Пашуто, Образование, с. 492). Напевно, вона слушна, хоча дискусія про походження Г. далеко не вичерпана. Г. об'єднав литовські та більшість білоруських земель, можливо, навіть короткий час (бл. 1320-х років) тримав свого васала у Києві, вів успішну боротьбу з хрестоносцями. При ньому Литва стала однією з найсильніших держав Східної Європи. Загинув при облозі фортеці Баєрбурга і був похований як язичник (Стрий. ч. I, с. 385-386).

Г. був одружений тричі. Перша йогно дружина, незнана з походження, була литвинкою, дочкою когось з литовських династів. Від неї були старші сини. Ольгерд і Кейстут народилися від русинки Ольги, Коріат та Любарт - від русинки Єви. Ольга і Єва були дочками Рюриковичів з полоцької або туровської династії (Никитский А.И. Кто был Гедимин? // РС, 1871, кн. 8, т. 4; Васильевский В.Г. Обращение Гедимина в католичество // ЖМНП, 1872, ч. 159, N 2; Prochaska A. O prawdziwosci listow Gedymina - Rozprawy Akademii Umirjetnosci. Wydz. historyczno-filozof., kr., 1895, seria 2; t. 7; Zajaczkowski S. Przyczynki do hipotezy o pochodzeniu dynastyi Gedymina ze Zmudzi. Ateneum Wileske, t. IV, 3, 1927, s. 392-416).

25. СВАЛЕГОТЕ. Син Вітеня, у літописах не згадується (Annal. Rig. Cod. Leopol. k. Hohlbaum., s. 48).

Династія князів Гольшанських

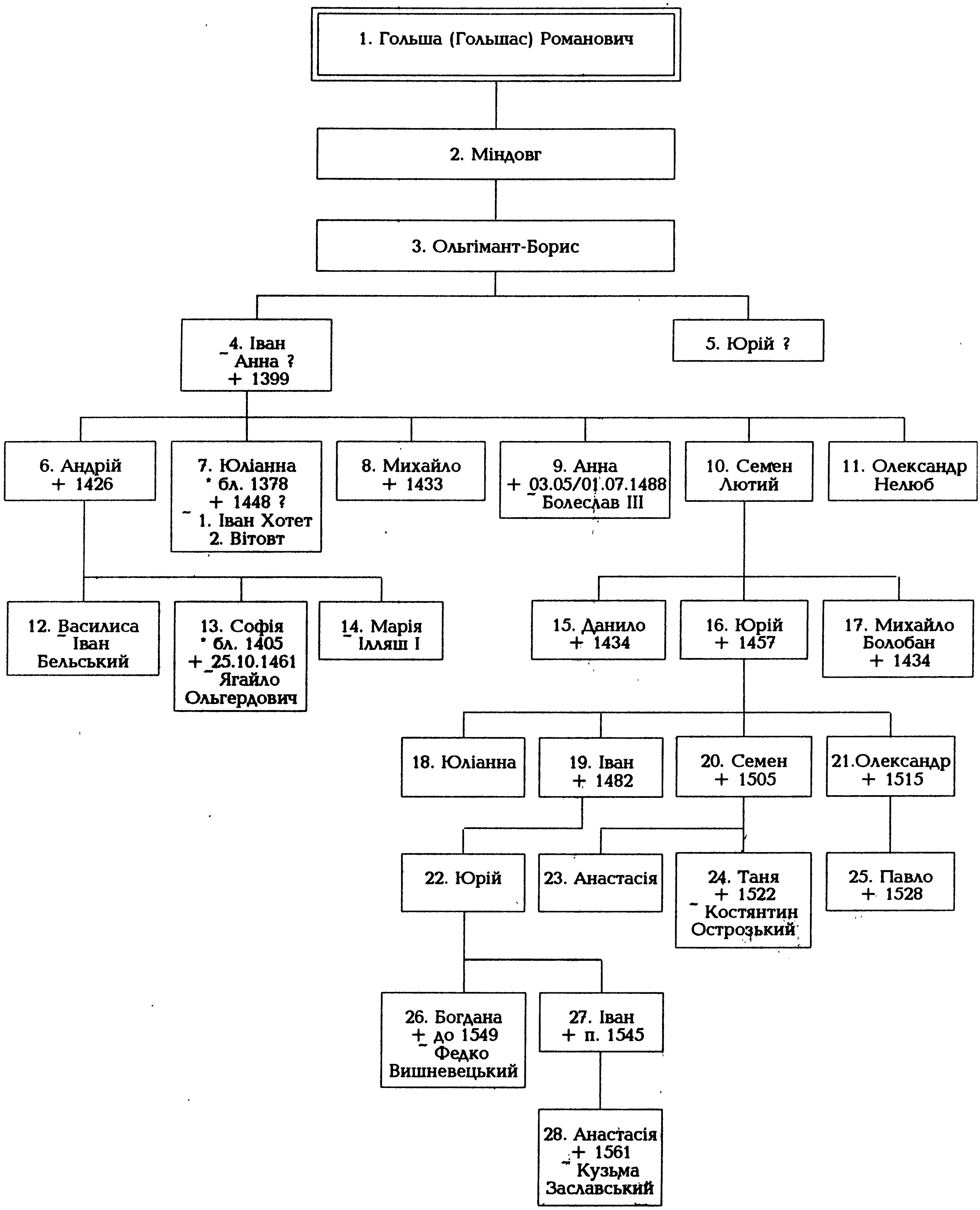
Поряд з Гедиміновичами Гольшанські відіграли помітну роль в історії як литовського, так і українського народу. Подекуди засновником роду Гольшанських називають молодшого брата Гедиміна Федора-Ольгіманта (Приселков М.Д. Отрывки В.Н. Бенешевича по истории русской церкви XIV в. // ИОРЯС, 1916, т. XXI, кн. 1, с. 58; Пашуто. Образование..., с. 492). Літописи називають Ольгіманта Гольшанського Міндовговичем, а його тотожність із київським князем Федором, яку відстоює Ф.М. Шабульдо (Шабульдо Ф.М., Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. К., 1987, с. 28-30), далеко не переконлива. Джерела називають його сина Івана, який загинув на р. Ворсклі, не Федоровичем, а Борисовичем (ПСЛР, т. 35, с. 65, 71, 72, 46, 73). Тому найімовірнішою нам здається традиційна версія про походження князів Гольшанських, пропонована литовськими літописами.

2. МІНДОВГ. Князь гольшанський на початку XIV ст. (ПСЛР, т. 35, с. 96, 180, 189, 200, 221).

3. ОЛЬГІМАНТ-БОРИС. Імовірно, що в 1321 р. Гедимін у битві на р. Ірпені розгромив князя Святослава-Терентія і посадив у Києві О. (ПСЛР, т. 35, с. 95, 152, 180, 184, 201, 221). Однак у 1331 р. в Києві уже був князь Федір (ПСЛР, т. III, с. 75-76). Напевне, цей самий князь займав києвський стіл у 1361 р. (ПСЛР, т. II, с. 350). Лише після його смерті Гедиміновичі утвердилися в Києві. Версія про тотожність О. з Федором має багато прихильників (Дашкевич Н.М. Заметки по истории Литовско-Русского государства. М., 1910, с. 23; Приселков М.Д. Op. cit., С. :8; Пашуто Образование..., с. 492; Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения (Стрыйковский и его "Хроника"). М., 1966, с. 156-157; Батура Р. Борьба Литовского великого княжества против Золотой Орды. От нашествия полчищ Батыя до битвы у Синих вод // Автореф. канд. дис. Вильно, 1972, с. 21; Шабульдо Ф.М. Включення Київського князівства до складу литовської держави у другій половині XIV ст. // УІЖ, 1973, N 6, с. 72). Але жодне джерело не називає О. Федором, а син його Іван названий Борисовичем. Крім того, якби Київ був приєднаний ще Гедиміном, то Ольгердові не було би потреби знову його займати і передавати сину Володимиру. На наш погляд, аргументи супротивників тотожності О. і Федора переконливіши (Зотов Р.В. О черниговских князях, с. 119-120; Квашнин-Самарин Н. По поводу Любецкого синодика // Чтения МОИДР, 1837, кн. 4, с. 224; Грушевский М. Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV столетия. К., 1891, с. 465-495; Войтович Л.В. Генеалогія династії Рюриковичів. К., 1990, с. 63-64).

4. ІВАН. Загинув у 1399 р. у битві на р. Ворсклі (ПСЛР, т. 35, с. 65, 71, 72, 73). Князь київський (1397-1399), васал великого князя литовського Вітовта Кейстутовича. Можливо, Гольшанські володіли городенським князівством і саме князь І. згадується в документі 1392 р. серед князів, які ручалися за Гридка Костянтиновича (Акти ЮЗР, 1863, т. 1, N 2, с. 2). Городенських князівств було кілька: на Німані, у мінській та пінській землях. Одне з них належало Давиду Дмитровичу. Більшість дослідників вважають, що це був пінський уділ з центром у Давид-городку. Вище ми, грунтуючись на археологічних матеріалах, вже висловлювали припущення, що Давид-городок міг бути останньою столицею Давида Ігоревича (+ 1112 р.). Це, звичайно, не виключає можливості того, що пізніше Давид-городку княжив потомок туровських Рюриковичів Давид Дмитрович. Але, найімовірніше, дружиною князя І. була Анна, дочка Данила Острозького і сестра холмського князя Юрія Даниловича, похована в

Табл. 3. Династія князів Гольшанських.

Холмі (ця версія грунтується на фрагменті Холмського поминальника і викладена раніше. Це дає підставу припустити, що князь І. міг володіти пінським уділом. Тоді Давид Дмитрович володів мінським уділом і був нащадком полоцьких Рюриковичів.

Князь І. робив дари Києво-Печерському монастирю (АЗР, т. 1, N72). Наша реконструкція фрагменту Холмського поминальника: "З дому Острозьких благочестива Анна і сини її отчичі Ольгімантовичі: Азарій Схимник, Євфимій, Василь", на жаль не дає змоги ідентифікації знаних синів князя І. Імені чернечі та хрестильні. Азарієм схимником міг бути Семен Лютий, який у монастирі спокутував гріхи своєї молодості, за які він дістав таке незвучне прізвисько.

5. ЮРІЙ ? У документі 1392 р. згаданий як молодший брат Івана, князя городенського. Якщо наша гіпотеза про належність городенського князівства Гольшанським неправильна, то князь Ю. не був Гольшанським, а належав до Рюриковичів.

6. АНДРІЙ. + 1426 р. Здається, вперше цей князь згадується у 1371 р., коли він входив до складу посольства, посланого Ольгердом і Кейстутом до великого князя московського і володимирського Дмитра Івановича (СГГиД, ч. 1, N 25, с. 52-53). Заперечення викликає лиш вік його дочок, одна з яких стала польською королевою. Щоправда, це не виключає такої можливості. А. міг бути посланиі до Москви у зовсім молодому віці, міг мати кількох дружин і т. д., що було цілком в дусі часу. Зрештою, якщо Ольгімант Міндовгович у 1321 р. міг зайняти київський стіл, то його найстарший внук міг народитись бл. 1351 р. і мати дітей, які народилися бл. 1405-1407 рр. За даними Длугоша, Кромера, Меховського, Ваповського, Гербутра і Стрийковського, 7. 12. 1422 р. король Ягайло четвертим шлюбом одружився з його дочкою. Стрийковський доводить, що А. тоді займав київський стіл (Стрий., ч. II, с. 159-160). У хроніці Биховця дружина короля названа дочкою Семена Дмитровича Друцького (ПСЛР, т. 32, с. 149). Це помилка. Бл. 1422 р. А. міг бути якщо не київським удільним князем, то намісником у Києві. Пізніше він володів частиною вяземського князівства, через що в історичній літературі А. часто називають Вяземським (Stadnicki k. Dodatki i poprawki do dziela "Braica Wl Jagiello" i "Oldierd i kiejstut". Lw., 1873, s. 11).

7. ЮЛІАННА. * бл. 1378- 1448 ? Була видана за карачевського князя Івана Мстиславича Хотета. Від цього шлюбу пішов рід князів Хотетовських. Після смерті Івана Хотета 9. 11. 1418 р. вийшла за великого князя литовського Вітовта Кейстутовича.

8. МИХАЙЛО. У 1432/33 р. був спійманий у Борисові великим князем Свидригайлом Ольгердовичем як прихильник Зигмунта Кейстутовича і втоплений в Двині поблизу Вітебська (ПСЛР, т. 35, с. 34, 57, 77, 107, 142, 164, 210, 232).

9. АННА. + між 3. 05 та 1. 07. 1488 р. До 1413 р. була видана за мазовецького княжича Болеслава Янушевича (* 1385/86 + 1428).

10. СЕМЕН ЛЮТИЙ. Згаданий у документі від 10. 10. 1388 р. в числі князів, які ручилися Владиславу Ягайлу за Олехна (Arch. Sagn., т. 1, N 11, с. 11).

11. ОЛЕКСАНДР НЕЛЮБ. Першим з литовських князів у 1403 р. виїхав на службу до московського князя. Дістав Переяслав-Заліський. У 1408 р. це володіння вже було передане Свидригайлу Ольгердовичу.

12. ВАСИЛИНА. У 1422 р. видана за бельського князя Івана Володимировича (+ п. 1446 р.). Від цього шлюбу пішов рід князів Бельських.

13. СОФІЯ. * бл. 1405 р. + 21. 10. 1461 р. 7. 12. 1422 р. видана за короля Владислава Ягайла. Від цього шлюбу пішла династія Ягеллонів.

14. МАРІЯ. Була видана за молдовського господаря Ілляша I (+ 29. 05. 1443 р.) Ілляш I, що правив Молдовою у 1432-1443 рр., двічі складав васальну присягу Польщі (1435, 1436). Напевно, шлюб відбувся між 1422-1436 рр.

15. ДАНИЛО. Загинув 1434 р. в битві під Вількомиром, де боровся на боці Свидригайла Ольгердовича проти польського ставленика Зигмунта Кейстутовича (ПСЛР, т. 35, с. 35, 58, 77, 107, 142).

16. ЮРІЙ. + 1457 р. У 1432 р. в битві під Ошмянами потрапив у полон як прихильник Свидригайла Ольгердовича. В 1433 р. емігрував до Новгорода Великого (ПСЛР, т. 35, с. 163, 210, 231). Пізніше повернувся. Схоже, що від Свидригайла дістав дубровицьке князівство на Волині. Пізніше це володіння було підтверджене Казимиром Ягеллончиком. Один з керівників литовського посольства на Петриковському сеймі 1446 р., яке оголосило про відмову Казимира Ягеллончика наслідувати брату польську корону. Підтвердив Києво-Печерському монастирю дар діда Івана - підданих Глуської волості і Поріччя (Вольф, с. 95-98).

17. МИХАЙЛО БОЛОБАН. + 1434 р. в битві під Вількомиром як прихильник Свидригайла Ольгердовича (ПСЛР, т. 35, с. 142, 164, 190, 211, 232). Напевно, він тотожний київському воєводі князю Михайлу, якого Свидригайло послав проти Петра Монтикірдовича (ПСЛР, т. 35, с. 34, 55, 77, 107, 163, 189, 210, 232). Можливо, що Свидригайло обіцяв Гольшанським престол у реставрованому київському князівстві. Імовірно, що після угасання степанської династії, з якою Гольшанські могли бути у родинних зв'язках, Свидригайло передав М. степанський уділ, оскільки пізніше через родинне право цей уділ перейшов до старшої гілки (Метрика Литовська, 194, с. 740).

18. ЮЛІАННА. Померла в 16-річному віці і була похована у Ближніх печерах Києво-Печерського монастиря (Вольф, с. 98-99).

19. ІВАН. Князь дубровицький. Страчений у 1482 р. за участь у змові проти короля Казиміра Ягеллончика. Змовники хотіли реставрувати давні уділи, насамперед київський, і відірвати литовсько-руські землі від Польщі. Сигналом до виступу мало бути вбивство Казимира Ягеллончика на весіллі князя Ф.І. Бельського. Змова була викрита. Бельський зумів втекти до Москви, а Михайло Олелькович та І. були схоплені та страчені у Києві (ПСЛР, т. VI, с. 233).

20. **СЕМЕН.** + 1505 р. Князь дубровицький і степаньський. Староста луцький і маршалок Волинської землі (1490-1505), намісник новогрудський (1500), (див. Вольф., с. 85-99). На його прохання великий князь Олександр Казимирович затвердив для Степані право проводити ярмарок на св. Спаса (Метрика Литовська, 191, с. 185).

21. **ОЛЕКСАНДР.** Як намісник гродненський брав участь у знаменитій битві під Оршею в 1515 р.

22. **ЮРІЙ.** Князь дубровицький. По смерті дядька Семена дістав третину степанського уділу. В 1511 р. вона була передана князеві Костянтину Івановичу Острозькому (Метрика Литовська, 194, с. 740).

23. **АНАСТАСІЯ.** Княгиня степанська. У 1510 р. на її прохання король надав право місту Степані проводити ярмарки на Покрови і св. Афанасія (Starozitna Polska pod wzdledem historycznym, jeograficznym i statystycznym... // M. Balinskiego i T. Lipinskiego. t. II. W., 1844, s. 1412). Можливо, що А. померла без потомства в 1511 р., бо степанський уділ тоді перейшов до князя К.І. Острозького.

24. **ТАНЯ.** + 1522 р. До 1509 р. була видана за князя Костянтина Івановича Острозького. Оскільки в 1516 р. під Меджибожем загинув князь Роман, внук Костянтина Івановича, який міг бути лише сином Іллі від першого шлюбу (Шлюб Іллі Костянтиновича та Беати Костелецької відбувся у 1515 р.), Т. була видана за князя Костянтина десь у 1460-х роках або була його другою дружиною.

25. **ПАВЛО.** Згадується у 1528 р. як католицький біскуп жемайтський (ПСЛР, т. 35, с. 235).

26. **БОГДАНА.** + до 1549 р. Після 1530 р. була видана за князя Федка Вишневецького (+ 1549 р., був одружений вдруге з Марією Друцькою-Путятіною).

27. **ІВАН.** Князь дубровицький, воєвода київський (1542) і троцький (1545). У 1530 р. разом з київським воєводою Андрієм Немиричем розгромив татар на Голтві і Полозір'ї (ПСЛР, т. 35, с. 170-171, 192).

28. **АНАСТАСІЯ.** + 1561 р. Після 1530 р. видана за князя Кузьму Івановича Заславського (+ 1556 р.). На її замовлення у 1556 р. в монастирі с. Двірці (нині Сарненський район Рівенської обл.) сином саноцького протопопа Михайлом Васильвичем та архімандритом Григорієм було розпочате виготовлення рукописного євангелія. Робота була закінчена у Пересопниці в 1561 р., тому ця перлина українського ренесансу відома як Пересопницьке Євангеліє (Житецкий П.И. О пересопницкой рукописи // Тр. III Археолог. съезда. К., 1878).

Династія Гедиміновичів

1. **NN,** дочка. Видана за Давида, гродненського старосту, одного з найвидатніших литовських полководців (+ 1326 р.); (Вольф. Рід Гедиміна, с. 7). У 1322 р. Псков запросив його на допомогу проти хрестоносців. У 1323 р., очолюючи литовські війська, д. завдав хрестоносцям кілька поразок (Пашуто, Образованис..., с. 393). Брав участь у поході на Берестя в 1324 р., а також, можливо, і на Добжинську землю в 1323 р.

2. **МОНВІД.** * 1276 р. від першої жінки (за так званим Рауданським літописом, що не є остаточними даними); (Стад. Сини Гедиміна, с. 15). Б.Папроцький вважав, що в Гедиміна було двоє синів із схожими іменами: Монтвід і Монвід, але це не підтверджується жодними джерелами. Зустрічається й форма Монівід. Князь карачевський (правильно: керновський, помилку помітили ще в XVII ст.) і слонімський ((ПСЛР, т. 35, с. 61, 97, 110, 115, 120, 132, 153, 181, 201, 222). Остання достовірна згадка під 1339 р. Напевно. помер за життя батька, бо ні він, ні його нащадки практично не брали участі у подіях XIV ст. за В.Кояловичем, у 1382 р. Ягайло відібрав у М. його землі (Коялович, с. 132). Таку версію підтримували й інші дослідники. Т. Василевський навіть вважає М. наймолодшим сином, що суперечить усім відомим переліками синів Гедиміна. Разом з тим слід визнати, що порядок дітей Гедиміна вимагає уточнення. У 1413 р. на Городельському сеймі герб Леліва прийняв віленський воєвода Монвід, але він не міг бути сином Гедиміна.

3. **МАРІЯ.** + 1349 р. У 1320 р. видана за тверського князя Дмитра Михайловича Грізні очі (1299-1325); (Вольф. Рід Гедиміна, с. 7).

4. **НАРИМУНТ-ГЛІБ.** + 2. 02. 1348 р. в битві над Стравою. Народився від першої дружини. Після Воїна деякий час правив у Полоцьку (НПЛ, с. 98). З 1333 р. на службі у Великого Новгорода, тримав Ладогу, Орєшок, Корельський городок з корельською землею та половину Копор'я (НІVЛ, с. 346), що було результатом новгородсько-датської загрози. У кінці 1330-х років утвердився в Пінську (ПСЛР, т. XVII, вып. 1, стб. 72). Найімовірніше, то було результатом згоди з місцевими феодалами, ніж завоювання. У 1345 р. підтримав Євнута, втік до Орди, але пізніше помирився з Ольгердом. Я.Вернер у "Генеалогії Ягеллонів" називав його дружину дочкою володаря Тавриди. Джерело цього повідомлення невідоме, перші мангупські князі згадуються лише з кінця XIV ст. Можливо, йдеться про дочку одного з Чингізидів. Але, скоріше, дружиною Н. була пінська князівна, внучка Юрія або Демида Володимировичів, яка виховала своїх синів православними і руськими патріотами. Цей шлюб міг допомогти Н. здобути пінський стіл. У такий спосіб здобували столи Любарт та Ольгерд Гедиміновичі.

5. **АЛЬДОНА-АННА.** + 28. 07. 1339 р. 28. 06. 1325 р. видана за польського королевича Казимира (1310-1370). Цей шлюб був завершенням польсько-литовського зближення 1323-1325 рр. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 7).

6. **ЄВНУТ.** + 1386 р. За заповітом Гедиміна дістав Вільно. Великий князь литовський (1341-1345). Позбувся литовського престолу внаслідок змови Кейстута і Ольгерда. Втік до Пскова, пізніше перебрався до Новгорода, а звідти до Москви, де 23. 09. 1346 р. був хрещений і прийняв ім'я Івана. Великий князь московський Симеон Гордий тримав Є. при собі як козир у політичній грі з

Табл. 4. Династія Гедиміновичів.

Гедимін (Гедимінас)
\+ 1341

Діти	Таблиця
1. NN, д. ~ Давид, с-та гродненський (+ 1326)	
2. Монвід	табл. 5. Монвідовичі
3. Марія + 1349 ~ 1319/20 Дмитро Михайлович	
4. Наримунт-Гліб + 02.02.1348	табл. 6. Наримунтовичі
5. Альдона-Анна + 28.07.1339 ~ 28.06.1325 королевич Казимир	
6. Євнут (Явнута) + п. 1366	табл.7. Євнутовичі
7. Ольгерд (Альгірдас) + 05.1377 ~ 1. Марія (+ 1320) 2. Уляна Олександрівна	табл. 8-16. Ольгердовичі
8. Кейстут (Кастутіс) + 1382 ~ Бірута	табл. 17. Кейстутовичі
9. Данміла-Єлізавета ~ Ванько, кн плоцький (+ 1364)	
10. Офка-Євфімія + 05.02.1342 ~ Юрій II, кн. галицько-волинський (1340)	
11. Айгуста-Анастасія ~ 1333, вел. кн. московський Семен Іванович Гордий	
12. Коріат-Михайло + п. 1349	табл. 18. Корятовичі
13. Любарт-Дмитро + 1348	табл. 19. Любартовичі

Литвою. Є. не захотів бути іграшкою, помирився з Ольгердом і дістав Заславль у Білорусії (Іжеслав). У 1352 р. в угоді з Казимиром III виступає як старший з литовських князів попереду Кейстута. Однак надалі помітної політичної ролі не відігравав (Стад. Сини Гедимінаа, с. 32). Я.Вольф вважав, що Є. + після 1366 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 34), що також можна прийняти.

7. **ОЛЬГЕРД.** + 05. 1377 р. Князь вітебський (до 1320-1345), великий князь литовський і руський (1345-1377). Був одружений двічі: з Марією, дочкою вітебського князя Ярослава (+ 1320 р.) та Уляною, дочкою тверського князя Олександра Михайловича. Перший шлюб приніс О. вітебський стіл, який він заняв по смерті тестя як єдиний наступник, що було, напевно, результатом угоди з місцевими феодалами. Другий шлюб закріпив союз Литви і Тверського князівства, спрямований проти Москви.

8. **КЕЙСТУТ.** + 1382 р. (підступно захоплений на переговорах племінником Ягайлом і задушений). Князь троцький (до 1341-1381), фактичний співправитель Ольгерда (1345-1377), великий князь литовський і руський (1381-1382). Одружився з Берутою, племінницею литовського нобіля Відімонта, яка змолоду нібито була язичеською жрицею. Берута була втоплена у 1382 р.

9. **ДАНМІЛА-ЄЛИЗАВЕТА.** + 1364 р. Видана за Ванка Болеславича (1293-1336) - полоцького мазовецького князя (Вольф. Рід Гедиміна, с. 7).

10. **ОФКА-ЄВФИМІЯ** + 5. 02. 1342 р. У 1331 р. видана за галицько-волинського князя Юрія II (Болеслава Тройденовича); (Вольф. Рід Гедиміна, с. 7-8)

11. **АЙГУСТА-АНАСТАСІЯ.** + 11. 03. 1345 р. У 1333 р. видана за великого князя московського Семена Івановича Гордого (Вольф. Рід Гедиміна, с. 8); (ПСЛР, т. VII, с. 204; т. X, с. 206).

12. **КОРІАТ-МИХАЙЛО.** + після 1349 р. (бл. 1360 р.) Князь новогрудський. У 1349 р. разом з князем Семеном Свислоцьким був посланий у Золоту Орду до хана Джанібека просити допомоги проти Семена Гордого. Московський князь через своїх агентів довідався про це посольство. Його посольство, очолюване боярином Федором Глібовичом добилось ув'язнення литовських послів, які були з ханським емісаром Татуєм вислані у Москву. Ольгерд мусив шукати миру з Ольгердом після чого невдахи-дипломати були відпущені (ПСЛР, т. 33, с. 83; т. 34, с, 111; т. 35, с. 28, 46, 104).

13. **ЛЮБАРТ-ДМИТРО.** + 1384 р. Бл. 1321 р. одружився з Євфимією, дочкою волинського князя Льва Юрійовича, імовірно, дістав від нього луцьке князівство. Після смерті Юрія II (1340 р.) мав підтримку волинських і частини галицьких феодалів, а також удови Юрія II, своєї сестри Офки-Євфимії, що дозволило йому зайняти галицько-волинський престол. Галицьким князівством від його імені управляв боярин Дмитро Детько. До самої смерті вів боротьбу за відновлення галицько-волинської держави (Stadnicki k. Lubart xieze Wolinski. Lw., 1853). Євфимія + перед 1349 р. Вдруге Л. одружився з Агафією (?), дочкою ростовського князя борисо-глібської лінії Костянтина Васильовича. Використовуючи литовську допомогупроти польсько-угорських військ, л. проводив цілком самостійну політику, укладав угоди і аж ніяк не був схожим на литовського васала (в угоді 1366 р. з Казимиром: "а коли браття княжа підуть на короля, князю Дмитрію братії не помагати"; грамоту про підпорядкування Волині київському митрополиту Л. надіслав імператору, минуючи Ольгерда); (Вольф. Рід Гедиміна, с. 73).

Монвідовичі

1. **ВОЙТЕХ.** Згадується у 1422 р. (Коялович, с. 132). Генеалогія Монвідовичів дуже непевна і грунтується на пізнішій традиції Заберезинських, Дорогостайських та Глібовичів. Оскільки в XV ст. княжий титул носили лише Рюриковичі або потомки литовських князів, традиція Заберезинських (Заберезьких) досить вірогідна.

2. **ЯН.** + 1432 (Коялович, с. 132). Немає впевності, чи не був сином віленського воєводи Монвида, який брав участь у Городельському сеймі 1413 р.

3. **ЯХНО.** згадується у 1443 р. (Коялович, с. 132).

4. **ОЛЕХНО.** Родоначальник Дорогостайських. Намісник троцький (XV ст.)

5. **ГЛІБ.** Родоначальник Глібовичів. Його син Станіслав Монвід Глібович згадується у 1492, 1502, 1503, 1508, 1510 рр. (Коялович, с. 134, 136). Його внук Ян Юрійович Глібович, воєвода полоцький і вітебський, очолював литовську сторону на переговорах з Москвою у 1536 та 1542 рр. Мінський каштелян Ян Глібович відігравав помітну роль у виборах Стефана Баторія і під час його походів (1576-1579 рр.). Глібовичі втратили княжий титул, але члени роду постійно займали сенаторські посади.

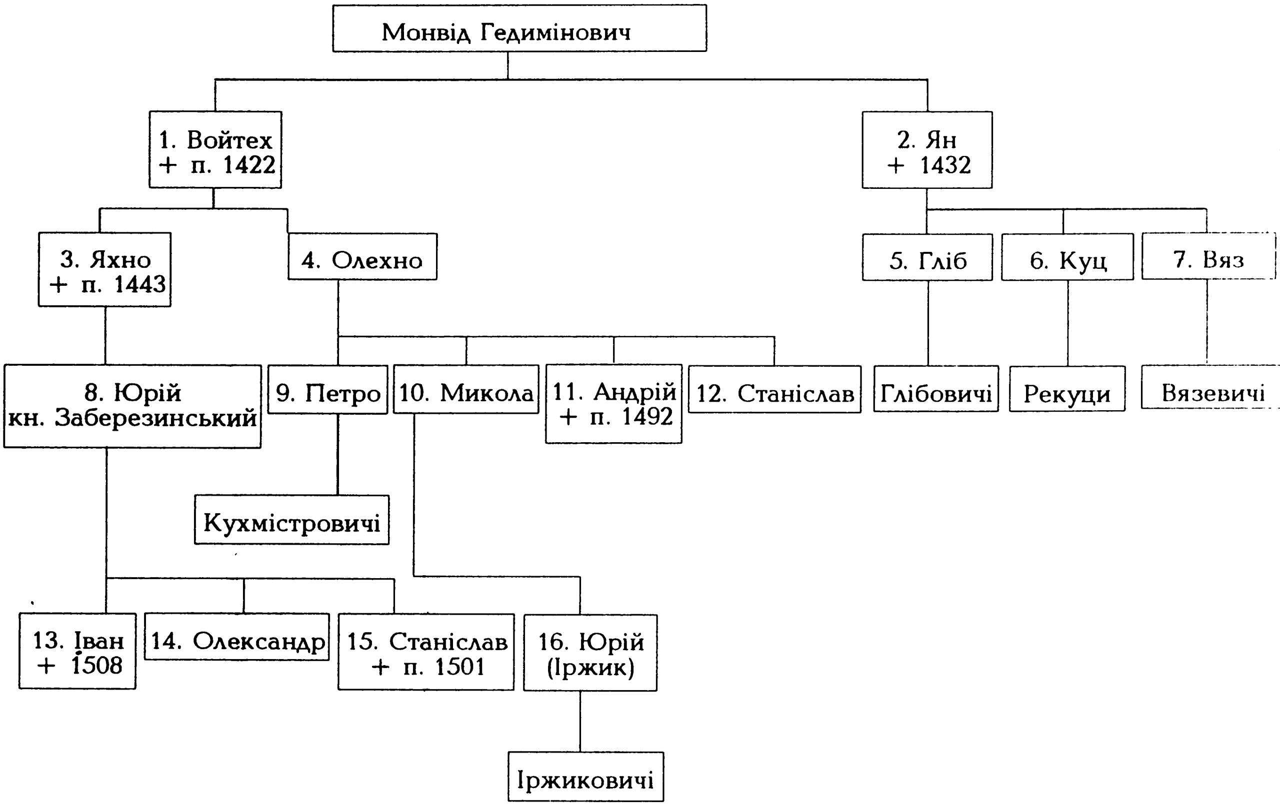
6. **КУЦ.** Родоначальник роду Рекуців, дідичів на Крожах (Коялович, с. 136). Походження Рекуців від Міндовга імовірне, хоча й не безперечне.

7. **ВЯЗ.** Легендарний родоначальник Вязевичів. Гліб та Івашко Вязевичі жили в другій половині XV ст. (Коялович, с. 137). Вязевичі, хоч і трималися серед знатних родів Литви, сенаторських посад майже не займали, тому їх походження від Гедиміна - навряд чи результат пізніших комбінацій. За даними Стрийковського, В. походили від Євнута Гедиміновича. Цю версію приймав і Нарбут.

8. **ЮРІЙ.** Князь заберезинський (його уділ знаходився за р. Березиною). Родоначальник Заберезинських (Заберезьких, Забжезінських) - княжого роду, розквіт якого припадає на кінець XV - початок XVI ст. Б.Папроцький старшою гілкою Монвідовичів вважав Іржиковичів, а не Заберезинських.

9. **ПЕТРО.** У 1501 р. був кухмістром королівського двору. Його сини Іван, Микола і Станіслав взяли прізвище Кухмістровичів (Коя-

Табл. 5. Монвідовичі.

лович, с. 133).

10. **МИКОЛА**. Князь дорогостайський.

11. **АНДРІЙ**. Згадується у 1492 р. (Коялович, с. 133). Від нього пішов рід Дорогостайських.

12. **СТАНІСЛАВ**. Князь дорогостайський.

13. **ІВАН (ЯН)**. + 1508 р. Під час усобиці з князем Михайлом Глинським. Воєвода троцький, намісник полоцький. У 1492 р. керував переговорами з Москвою про шлюб великого князя Олександра Казимировича з Оленою Іванівною. У 1495 р. їздив до Москви за великою княгинею і супроводжував її у Литву. Один із головних політичних діячів Литви початку XVI ст.

14. **ОЛЕКСАНДР**. + після 1516 р. (Коялович, с. 132). Каштелян віленський. У 1495 р. їздив до Москви за великою княгинею Оленою Іванівною.

15. **СТАНІСЛАВ**. Згадується у 1501 р. (Коялович, с. 132-133).

16. **ЮРІЙ (ІРЖИК)**. Родоначальник Іржиковичів. Мав трьох синів: Жука, Андрія і Щенсного (Коялович, с. 133).

Монвідовичі були відсунуті іншими Гедиміновичами і не займали помітних місць серед польсько-литовської знаті. Князі Заберезинські зійшли з політичної арени в XVI ст., князі Дорогостаіські майже не займали сенаторських посад, Кухмистровичі, Іржиковичі, Рекуци та Вязевичі були середньою шляхтою і лиш Глібовичі залишили помітний слід в історії Білорусії та Литви.

Наримунтовичі

1. **МИХАЙЛО**. Імовірно, найстарший син Наримунта-Гліба, згадується у 1349 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 21). Його нащадки успадкували пінсько-туровську землю, яку тримав їх дід Наримунт Гедимінович, тоді як потомки інших Наримунтовичів шукали щастя в інших землях.

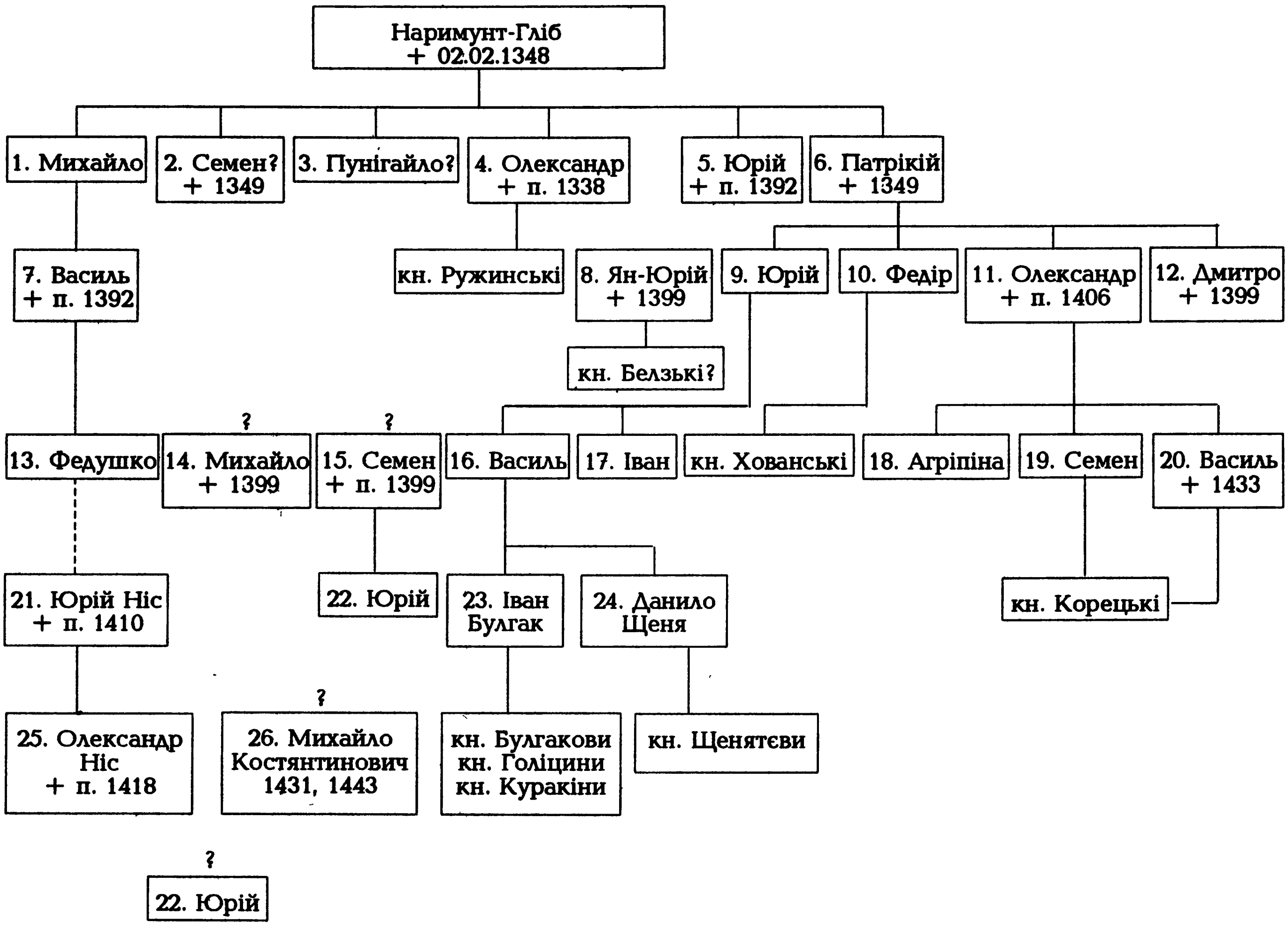
2. **СЕМЕН** ? Свислоцький князь С., посланий в Орду разом з Коріатом Гедиміновичем у 1349 р. Міг бути Рюриковичом з гродненської або туровської династії, але міг бути й сином Наримунта-Гліба, до володінь якого "тягнув" Свислоч. Так вважав і Я. Вольф (Вольф. Рід Гедиміна, с. 25).

3. **ПУНІГАЙЛО** ? Відомий литовський рід Сапєг, піднесення якого припадає на XVII ст. і великий гетьман литовський Лев С. (1621-1633), великий гетьман литовський Павло С. (1655-1667), польний гетьман литовський (1680-1682) і великий гетьман литовський Казимир С. (1682-1703), польний гетьман литовський Олександр С. (1762-1775). Намагалися вивести свій родовід від Гедиміна. Родоначальником вони вважали П., який нібито був каштеляном троцьким і помер 1380 р. у віці 78 років. Нарбут цю версію приймав за факт (Нарбут, III, прим. 15 до р. 1). К.Несецький звернув увагу, що троцький каштелян Сунігал-Симеон у 1421 р. брав участь у фундації жемайтського єпископства, а, отже, не міг бути сином Наримунта за віком. Сунігал-Симеон був одружений двічі: з Анастасією Глинською та Анною Гаштольд. Від цих шлюбів пішли сини Василь, Юрій, Йосиф, Богдан, Іван (Коялович додає ще Семена, воєводу підляського). Від цього Семена Сунігаловича пішли сини Богдан та Іван, від котрих походять дві лінії Сапєг. Богдан був реальним родоначальником сіверської гілки Сапєг, Іван + 1519 р., тож він не міг бути сином Сунігала-Симеона (Несецьк., т. VIII, с. 241-243). Все це показує, наскільки фантастичним є родовід Сапєг. Стадницький сумнівався в їх походженні від Гедиміна, Вольф відверто їх відкидав. Незначні посади Сапєг до середини XVI ст. підтверджують цей висновок.

4. **ОЛЕКСАНДР**. Згадується 1338 р. Княжив у новгородському Орєшку. Легенда про те, ніби О. був взятий у полон у 1390 р. при обороні Вільна і повішений Вітовтом Кейстутовичем, джерелами не підтверджується. С.Окольський спростував Б. Папроцького, який виводив Ружинських від Олександра Корятовича, князя подільського (Okolski S. Okbes polonus,t. II, s. 651, 654). З Окольським згодні більшість дослідників, починаючи з Нарбута. Родоначальник Ружинських (від містечка Рожин у київському князівстві). Князь Іван Ружинський згадується у 1486 (Метрика Литовська), Михайло Р. - у 1482-1522 рр. Від Михайла Р. можна простежити родовід Ружинських. Князь Яків-Богдан Михайлович Р. (+ 1576 р.), одружений з Н. Ружинською-Чарторийською, був січовим гетьманом Богданком (1574-1576), прославлений у народних піснях як Чорний гетьман (Истор. песни малорусского народа. К., 1874, т. 1, с. 163-166). Євстафій Михайлович Р. був намісником київського воєводи (1575-1581 рр.), також зв'язаний з козацтвом. Його син Михайло Ружинський у 1584-1586 рр. був січовим гетьманом, при ньму в 1585 р. був втоплений козаками королівський комісар Глубоцький. Його брат Кирик Євстафійович Р., черкаський підстароста, також перебував на Січі у другій половині 80-х років XVI ст., а потім брав участь у придушенні повстання Наливайка. У 1545 р. згадується князь Стефан Ружинський, у 1591 р. - князь Микола Р. Князь Роман Ружинський (1575-18. 04. 1610), гетьман війська Лжедмитрія II (1608-1610), здається, був останнім з Р. (див.: Князья Ружинские // Киевская старина, 1882, 11, апрель, с. 59-84). С. Мархоцький, товариш Романа Р., що описав його загибель (книга видана у 1841 р.), згадує ще Адама Р. (Стад. Сини Гедиміна, с. 21).

5. **ЮРІЙ**. Остання згадка у 1392 р. (ПСЛР, т. 35, с. 101, 158, 185, 206). Був на службі у Любарта Гедиміновича, дістав від нього князівство з центром у Кременці (до 1352 р.). Після 1352 р. до осені 1377 р. тримав белзьке князівство. У 1366-1370 рр., імовірно, був васалом польського короля Казиміра. Перебував у короткочасному полоні в Угорщині, звідки був відпущений в результаті місії Скіргайла Ольгердовича (Длугош, X, 371-372; Paszkewiez H. O genezie i wartosci krewa. W., 1938, s. 83). В 1378-1383 рр. княжив у Новгороді Великому. В 1392 р. Ю. разом з Іваном Ольгімунтовичем допоміг Вітовту Кейстутовичу здобути Вільно. Потім сліди його губляться.

Табл. 6. Наримунтовичі.

6. **ПАТРИКІЙ**. Князь карачевський і хотинський. 1396 р. виїхав на службу до московського князя (Зимин А.А. Княжеская знать и формирование состава Боярской думы во второй половине XV - первой трети XVI вв. // Ист. зап. М., 1979, т. 103, с. 200-201). У 1380 - 90-х роках перебував на службі у Новгорода Великого. В 1408 р. П. остаточно перейшов на московську службу, виїхавши разом зі Свидригайлом. Я. Пузина помилково вважав, що П. помер у 1397 р., а в Москву виїхав його внук Патрикій Олександрович, якого не знають російські родовідні. Причиною виїзду був шлюб Наримунта з дочкою московського князя Данила Олександровича (Puzyna J., Narymunt Gedyminowicz. - MH, 1930, N. 3, s. 35-36; Idem., Potomstwo Narymunta Gedymin. - 1931, N 5,s. 107-109).

7. **ВАСИЛЬ**. Князь пінський. Згадуться у 1355 і 1386 рр. (присягя Владиславу Ягайлу). Востаннє згаданий у документі 1392 р. (Акты ЮЗР, т. I, 1863, N 2, с. 2).

8. **ЯН-ЮРІЙ** (Іван Юрійович) + 1399 р. у битві на р. Ворсклі (ПСЛР, т. 35, с. 46, 73).

9. **ЮРІЙ**. Родоначальник князів Патрикеєвих. Був на московській службі, одружився з Анною, сестрою великого князя московського Василя Васильовича і дочкою великого князя Василя Дмитровича (див. Бычкова М.Е. Первые родословные росписи литовських князей в России // Общество и государство феодальной России. м., 1975).

10. **ФЕДІР**. Загинув у 1399 р. на р. Ворсклі. Від Ф. пішли князі Хованські. Його син Василь дістав землі на р. Хованці в землях Волоколамського уділу і став називатись Хованським (Зимин А.А. Из истории феодального землевладения в Волоцком удельном княжестве // Культура Древней Руси. М., 1966, с. 71-78). У XV - першій половині XVI ст. Хованські служили удільним волоцьким та углицьким князям. (Зимин А.А. Формирование боярской аристократии в России во второй половине XV - первой трети XVI в. М., 1988, с. 29-30). Піднесення роду пов'язане з Іваном Андрійовичем Хованським (+ 17.09. 1682 р.), боярином з 1659 р., московським політиком, котрий на хвилях стрілецьких бунтів пробував захопити владу в московській державі.

11. **ОЛЕКСАНДР**. + після 1406 р. Як князь стародубський присягнув у 1400 р. королю Владиславу Ягайлу. Однак продовжував проводити незалежну політику в інтересах сіверських уділів. У 1402 р. разом з князем Лугвенієм-Семеном Ольгердовичем завдав поразки рязянському князю Родославу Ольговичу, але вже у 1403 р. видав дочку за князя московської династії Андрія Дмитровича. Напевно, через спроби проводити самостійну політику в 1406 р. був схоплений і ув'язнений Вітовтом Кейстутовичем, але незабаром відпущений. Дістав від Вітовта Корець на Волині. Родоначальник Корецьких (Вольф. Рід Гедиміна, с. 18-19); (Акты ЗР, т. I, 1846, N 17, с. 28-29; ПСЛР, т. 35, с. 52-53). Коялович помилково виводив князів К. відДмитра Ольгердовича, вважаючи родоначальником Олександра Дмитровича, якого не існувало (Коялович, с. 9-10).

12. **ДМИТРО**. + 1399 р. Потомства не залишив (Стад. Сини Гедиміна, с. 26-27).

13. **ФЕДУШКО**. Князь пінський (Вольф. Рід Гедиміна, с. 21).

14. **МИХАЙЛО**. + 1399 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 21).

15. **СЕМЕН**. + 1399 р. (Вольф.Ріл Гедиміна, с. 21).

16. **ВАСИЛЬ**. Напевно, рано помер, бо в джерелах не згадується, знаний з родоводів.

17. **ІВАН**. У січні 1499 р. силоміць пострижений у ченці. Князь І.Ю. Патрикеєв - боярин з 1461 р., московський намісник з 1472 р., один з головних воєвод і політиків московської держави у другій половині XV ст. (Зимин А.А. Формирование..., с. 31-32). Був одружений з дочкою боярина В.Г. Ховріна. Сини Михайло Колишка та Іван Мунінда померли бездітними, а Василь Косий був разом з батьком пострижений у ченці. Йому судилося під іменем старця Вассіана стати одним з видатних діячів російського православ'я. Повернувшись із заслання в Кирило-Білозерський монастир у 1508 р., очолив боротьбу проти офіційного курсу церкви на розширення земельних володінь та імунітетів, пропагуючи ідеї Ніла Сорського. Виступав він і проти політики жорстоких репресій щодо єретиків. Зазнавши переслідувань, у 1531 р. був засуджений разом з Максимом Греком і закінчив в'язнем Волоцького монастиря (Казакова Н.А. Вассиан Патрикеев и его сочинения. Л., 1960). Рід князів Патрикеєвих згас з його смертю.

18. **АГРИПИНА** У 1403 р. була видана за князя московської династії Андрія Дмитровича.

19. **СЕМЕН КОРЕЦЬКИЙ**. Родоначальник московської гілки князів Корецьких. За родоводами у нього було двоє синів: Данило і Волох, у Данила був син Богдан. У кінці XV ст. в новгородських писцевих книгах фігурують Іван Великий, Іван Менший, Василь Семенович і Семен Волох (Новгородские писцовые книги. Изд. Археографической комиссиею, т. 1. СПб., 1859, стб. 218, 408). Московська гілка Корецьких втратила княжий титул уже в XVIст.

20. **ВАСИЛЬ КОРЕЦЬКИЙ**. Родоначальник литовської гілки князів Корецьких. Згадується в 1443 р. як соратник Свидригайла Ольгердовича. Коялович навіть вважав, що корецьке князівство В. дістав від Свилригайла. Мав єдиного сина Івана, намісника красносільського (1488-1492). У Івана було п'ятеро синів: Федір, Іван, Василь, Лев і Олександр. Федір був одружений з княжною Жижемською, Іван у 1539 р. - з дочкою князя Мосальського (Вольф. Ріл Гедиміна, с. 18-19). Василь, Лев і Олександр Корецькі загинули в нещасливій битві під Сокалем у 1515 р. Син найстаршого Борис Федорович Корецький, староста луцький, вінницький і брацлавський, воєвода волинський, відзначився в походах проти татар у 1549-1550 рр. Помер у Луцьку і похований у Києво-Печерському монастирі. Він був одружений двічі: з дочкою князя Андрія Каширського і з Марією, дочкою Василя Шпановського-Чапліца. Від цього шлюбу було двоє синів: Юрій (+ малим) та Іоахим (опікуном його був Ян Ходкевич, з дочкою якого Анною Іоахим і одружився). Іоахим був католиком і всі наступні князі Корецькиі поступово перейшли на

польський бік. Мав двох синів: Самійла (Самуеля) і Кароля, та п'ятьох дочок: Левінію, Анну, Марцелу, Ізабеллу, Гелену і Софію (у чернецтві Серафиму). Старші дочки вийшли відповідно за князя Яна Радзивіла з Несвіжа, Миколу Глібовича, князя Миколу Чарторийського, Мартина Калиновського (польного гетьмана, що загинув під Батогом). Кароль, каштелян волинський (+ 1633 р.) був одружений з Анною Потоцькою. Їхні діти: Олександр (+ малим), Єфросинія і Самуель-Кароль. Князь Самуель Корецький (бл. 1586-1622) був одружений з Катериною, дочкою молдавського господаря Іеремії Могили. Відзначився в походах у Молдову, брав участь у нещасливій битві під Цецорою. В нього була єдина дочка Анна (1618-1639), видана за Андрія Лещинського. Рід Корецьких продовжив Самуель-Кароль К. Все життя він провів у походах, воював у Штірії, Австрії та Нідерландах, брав участь у битвах під Корсунем та Зборовом. + у 1651 р. від пошесті. Був одружений двічі: з удовою Яна Кароля Тарле Маріанною Лічензянкою з Бібрки та Софією Опалінською, але потомства не мав. По його смерті володіння князів Корецьких перейшли до Сангушків та Чарторийських (Несецьк., т. 5, с. 235-237). Корецька лінія Чарторийських пішла від Ізабелли, дочки Іоахима, та її сина Яна Кароля Чарторийського, князя на Корцю і Олексичах (+ 1680 р.).

·21. **ЮРІЙ НІС**. Князь пінський, згаданий у документах 1398 і 1410 рр. (Вольф. Ріл Гедиміна, с. 22-23). Напевно, син Федушка Васильовича.

22. **ЮРІЙ СЕМЕНОВИЧ**. Князь пінський, згаданий у 1452 р. Не виключено, що він тотожний Юрію Носу. + 1471 (?) (Вольф. Ріл Гедиміна, с. 28).

23. **ІВАН БУЛГАК**. + о4. 1498 р. (ПСЛР, т. VI, с. 15). Родоначальник князів Булгакових, московський боярин (з 1475 р.), новгородський намісник. Був одружений з дочкою І. І. Заболоцького. У нього було четверо синів: Іван Мошок, Михайло Голіца, Андрій Курака та Дмитрій. Іван Мошок та Дмитрій потомства не залишили. Від Михайла Голіци (+ 1554 р.) - полководця російської раті у битві на р. Орші (1514 р.), яка закінчилася повною поразкою і довголітнім полоном, пішли князі Голіцини, від Андрія Кураки (+ 1521 р.) - князі Куракіни. Рід Голіциних, який існує і нині, дав чимало видатних діячів російської історії. Це насамперед дипломат і фактичний правитель Росії в часи регенства Софії Олексіївни боярин Василь Васильович Голіцин. (1643-1714), один з вихователів Петра І та його сподвижник Борис Олексійович Г. (1654-1714), дипломат і політик Дмитро Михайлович Г. (1665-1737), генерал-фельдмаршал Михайло Михайлович Г. (1675-1730), генерал-адмірал Михайло Михайлович Г. (1681-1764), дипломат і вчений Дмитро Олексійович Г. (1734-1803), державний діяч епохи Олександра І Олександр Миколайович Г. (1773-1844), віськовий історик Микола Сергійович Г. (1809-1892) та останній прем'єр царського уряду Микола Дмитрович Голіцин (1850-1925). Рід Куракіних у числі багатьох відомих людей дав блискучих дипломатів та ерудитів - Бориса Івановича (1676-1727) та Олександра Борисовича (1697-1749).

24. **ДАНИЛО ЩЕНЯ**. + 1515 р. Один з найвидатніших російських полководців у 1475-1515 рр7 Був одружений з дочкою князя Івана Васильовича Горбатого. Родоначальник князів Щенятєвих. У нього був син Михайло, видатний полководець і боярин (+ 1531 р.). Михайло мав двох синів (Василя та Петра, відомий боярин часів Івана Грозного) та дочку (видану за І.Ф.Бельського), на якій згас рід Щенятєвих (Зимин А.А. Формирование..., с. 32-35).

25. **ОЛЕКСАНДР НІС**. Напевно, син Юрія Носа. Пінський князь, один з найбільших соратників Свидригайла Ольгердовича: у 1418 р. разом з Федором Острозьким допоміг йому втекти з кременецького замку.

26. **МИХАЙЛО КОСТЯНТИНОВИЧ**. Згадується в 1431 і 1443 рр. Князь пінський, у яких родинних відносинах був з рештою Наримунтовичів, неясно (Вольф. Ріл Гедиміна, с. 24).

27. **ЮРІЙ**. Останній пінський князь з династії Наримунтовичів, можливо, тотожний Юрію Семеновичу (поз. 22). + 1471 р. По його смерті Пінськ перейшов до вдови київського князя Семена Олельковича та його сина Василя (Вольф. Ріл Гедиміна, с. 23-25).

У Холмському поминальнику згадується родина князів Белзьких: Анна, Теодосій, Георгій, Яна, Параскева, Марта. Князь Іван Васильович Острозький (+ після 1465 р.) був одружений з дочкою князя Івана Белзького. Прізвище Белзьких носили князь Юрій Наримунтович та його син Іван, котрий мав дочку або дочок, одна з яких за віком могла бути дружиною князя І.В.Острозького. Можна припустити, що рід князів Белзьких згас у XV ст., а їх зв'язок з Белжецькими дуже проблематичний.

Євнутовичі

1. **СЕМЕН**. + після 1411 р. Князь свислоцький. У 1390 р. взятий у полон Вітовтом Кейстутовичем і виданий хрестоносцям як заложник. У 1411 р. в числі інших Гедиміновичів підписав мир з хрестоносцями (Стад. Сини Гедиміна, с. 32).

2. **МИХАЙЛО**. Родоначальник князів Іжеславських. Загинув у 1399 р. в битві на р. Ворсклі (ПСЛР, т. 35, с. 46, 52).

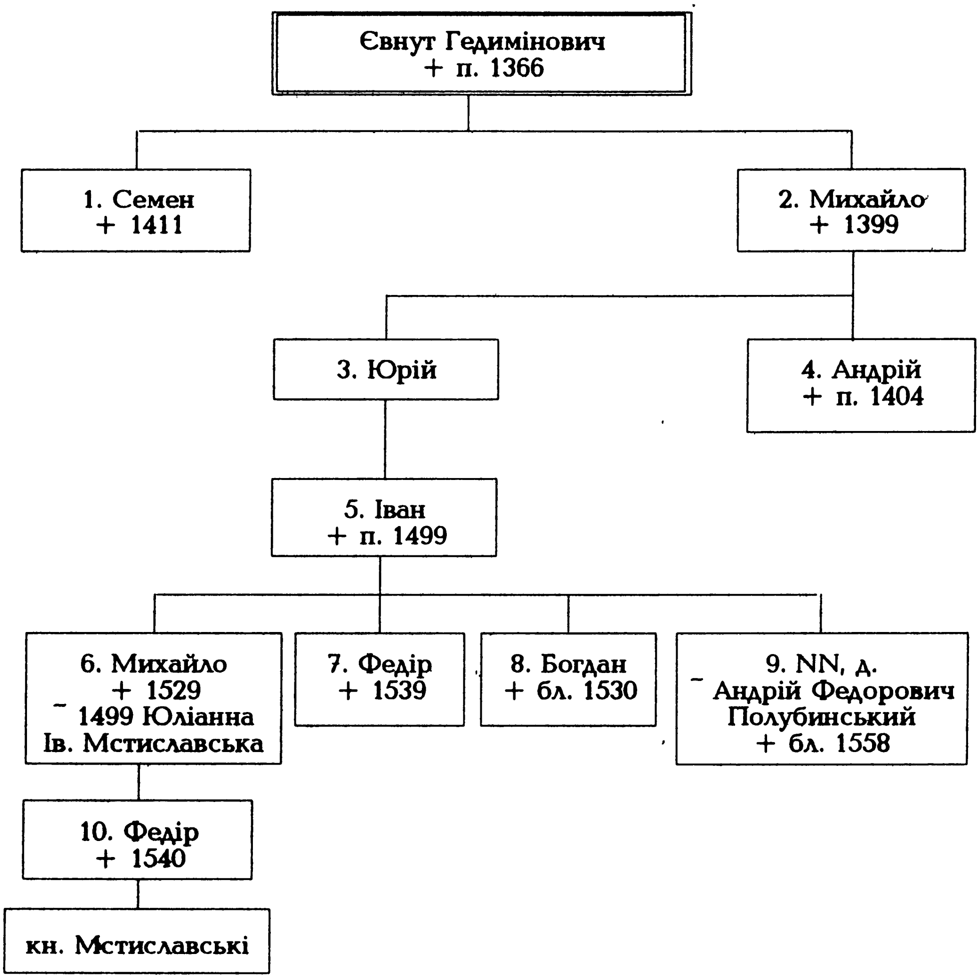
3. **ЮРІЙ**. Князь іжеславський. Відомий з родовідних.

4. **АНДРІЙ**. Згадується у документі 1404 р. (Стад. Сини Гедиміна, с. 33).

5. **ІВАН**. Згадується у 1499 р. (Стад. Сини Гедиміна, с. 36).

6. **МИХАЙЛО**. + 1529 р. У 1499 одружився з Юліанною Іванівною Мстиславською, наслідницею мстиславського князівства, дістав його у придане і став іменуватися Мстиславським. У серпні 1514 р. капітулював перед раттю князів М.Д.Щенятєва та І.М.Воротинського і прийняв

Табл. 7. Євнутовичі.

московське підданство. Після битви під Оршею знову повернувся в Литву (Иоасафовская летопись. М., 1957, с. 164, 166).

7. **ФЕДІР.** + 1539 р. Успадкував іжеславське князівство. Мав лише дочку Анну, яку видав за Яна Глібовича, до котрого перейшов іжеславський уділ (носив титул "дідич на Іжеславлю"). Ця гілга згасла у кінці XVII ст., її володіння перейшли до Сапег (Стад. Сини Гедиміна, с. 33).

8. **БОГДАН** + бл. 1530 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 35). Мав трьох дочок (Коялович, с. 74).

9. **NN**, дочка. Видана за князя Андрія Федоровича Полубинського (Коялович, с. 74).

10. **ФЕДІР.** + 30. 06. 1540 р. У 1526 р. виїхав на російську службу; дістав Ярославець та Каширу. У 1529 р. одружився з дочкою царевича Петра і сестрою Василя III Анастасією. Від нього пішов рід князів Мстиславських російських (рід Мстиславських литовських згас із смертю його матері); (Мятлев Н. К родословию князей Мстиславских // Летопись Ист. - Родосл. об-ва в Москве, 1915, ч. 1-4, с. 300-312). Його син Іван (+ 1586 р.), боярин з 1549 р., бл. 1548 р. втратив удільні права, проте став одним з найвидатніших бояр епохи Івана Грозного. В 1585 р. силоміць пострижений і засланий у Кирило-Білоозерський монастир, де й помер. Мав двох синів: Василя (+ 1582 р.) - боярина з 1577 р. та Федора (+ 12. 02. 1622 р.) - боярина з 1576 р. Федір М. був відомим московським політиком, у 1598 р. навіть претендував на царську корону, перший боярин Думи при всіх урядах, очолював Семибоярщину і брав участь у підписанні угоди 17. 08. 1610 р. про обрання царем королевича Владислава. З його смертю рід Мстиславських обірвався (див. також: Бычкова М.Е. Родословные книги XVI-XVII вв. как исторический источник. М., 1975; ее же. Первые родословные росписи литовских князей в России // Общество и государство феодальной России. М., 1975, с. 133140; Зимин А.А. Состав Боярской Думы в XV-XVI вв. // Археолог. ежегодник за 1957. М., 1958; Платонов С.Ф. Очерки по истории Смуты в Московском государстве в XVI-XVII вв. М., 1937).

Ольгердовичі

1. **ВІНГОЛЬТ-АНДРІЙ.** + 1399 р. в битві на р. Ворсклі (ПСЛР, т. 35, с. 47, 73). З 1342 р. (ПСЛР, т., IV, с. 188), запрошений у Псков для допомоги проти хрестоносців. Тримав там намісника князя Юрія Вітовтовича, який загинув у 1349 р. У 1359 р. під час війни із смоленським князівством здобув Ржеву. В 1372 р. брав участь у поході Кейстута під ПереялавЗаліський на підтримку Твері. Виступивши проти зайняття Ягайлом великокнязівського престолу, позбувся Полоцька, і в 1376-1385 рр. сидів у Пскові. Учасник Куликовської битви. У 1386 р. знову дістав Полоцьк, і в союзі з хрестоносцями і смоленським князем Святославом Ігоревичем виступив проти рішень Кревської унії. Але Скиргайло здобув Полоцьк і взяв А. у полон (АИ, т. 1, с. 92, N 45, с. 109, N 61, с. 503, N 272, с. 110, N 62, с. 112, N 63, с. 503, N 273, с. 119, N 66). Пізніше, щоб утримати полоцький стіл, А. присягнув Вітовту і Ягайлу (Акты ЗР, т. 1, с. 27, N 13; Стрий, с. 76, Бєльськ., с. 140).

2. **ФЕОДОРА.** Видана 1377 р. за карачевського князя Святослава Титовича (Власьев Г.А. Потомство Рюрика. СПб., 1906, т. I, в. 1, с. 118, 98).

3. **NN**, дочка. Видана за Івана Семеновича, князя новосильського (Зотов Р.В. О черниговских князях по Любецкому синодику и о черниговском княжестве в татарское время. СПб., 1892, с. 300).

4. **БУТАВ-ДМИТРО.** + 1399 р. в битві на р. Ворсклі (ПСЛР, т. 35, с. 47, 73). Князь трубчевський (з кінця 1360-х років). У 1379 р. не став чинити опору московському війську, очоленому Володимиром Андрійовичем та Дмитром Корятовичем БоброкВолинським, і перейшов на московську службу (ПСЛР, т. III, с. 110). Після втрати Трубчевська дістав Переяслав-Заліський. Один з героїв Куликовської битви. У 1388 р. повернувся до Литви і присягнув Владиславу Ягайлу та Ядвізі (13. 12. 1388), за що дістав Молодечно. Пізніше одержав Брянськ, котрий тримав до смерті.

5. **АГРИПИНА.** У 1354 р. видана за Бориса Костянтиновича (ПСЛР, т. IV, с. 62; т. V, с. 228; т. VIII, с. 9; т. III, с. 204), який займав городенський (1356-1383) та нижньородський (1365, 1383-1387; 1389-1392) столи і загинув у московський в'язниці.

6. **КОСТЯНТИН.** У 1383-1386 рр. виступав на підтримку Ягайла (Стад. Сини Гедиміна, с. 237-239; Вольф. Рід Гедиміна, с. 170-171).

7. **КЕНКА.** Видана за Казимира IV, князя на Щеціні, Добжині і Бидгощі. + 04. 1368 р.

8. **ВОЛОДИМИР.** Після 1362 р. дістав київське князівство. У 1367 р. підписав угоду Ольгерда з хрестоносцями. В 1386- 1387 рр. склав три васальні клятви Ягайлу і Ядвізі. У 1390 р. підтримав Ягайла проти Вітовта. В 1392 р. виступив проти політики Вітовта щодо ліквідації самостійності уділів (він карбував власну монету, титулувався великим князем, відбудував київські укріплення, провадив власну політику). Навесні 1393 р. потерпів поразку, повірив Вітовту, що за ним залишиться Київ, і відступивши від своїх союзників подільського князя Федора Корятовича та молдавського господаря Романа. Після їх поразки мусив здати Київ і шукати підтримку у Москві. У 1395 р. повернувся, дістав Копил "від того місця де ся Німан починає, аж до Піотрковиць містечка, де Случ в Прип'ять, а Прип'ять до Дніпра впадає, в сторону на довшу і ширшу вздовж 30 і кілька миль." Згодом дістав і Слуцьк. У 1398 р. підписався під миром Вітовта з хрестоносцями. Це остання згадка про нього (Стад. Сини Гедиміна, с. 113119).

9. **ОЛЕНА.** У 1372 р. видана за серпуховського князя Володимира Андрійовича, другого по старшинству з князів московської династії (ПСЛР, т. XV, вып. 1, стб. 99). Цей шлюб закріпив мир Литви і Москви.

10. **ФЕДІР.** Його діяльність припадає на

Табл. 8. Ольгердовичі.

Ольгерд Гедимінович
\+ 05.1377

Діти	Продовження
1. Вінгольд-Андрій + 1399	табл. 9. Ольгердовичі. Андрійовичі
2. Феодора ~ Святослав Титович, кн. козельський	
3. NN, д. ~ 1371, Іван семенович, кн. новосильський	
4. Бутав-Дмитро + 1399	табл. 10. Ольгердовичі. Дмитровичі
5. Агріпіна ~ 1354 Борис Костянтинович, кн. нижегородський	
6. Костянтин + п. 1386	табл.11. Ольгердовичі. Костянтиновичі
7. Кенка ~ Казимир, кн. на Щецині, Добжені і Бидгощі	
8. Володимир + п. 1398	табл. 12. Ольгердовичі. Володимировичі
9. Олена ~ 1372 Володимир Андрійович кн. серпуховський	
10. Федір + п. 1394	табл. 13. Ольгердовичі. Федоровичі
11. Марія ~ 1. Войдило (+ 1382) 2. Давид Дмитрович, кн. городенський	кн. Лукомські
12. Ягайло-Владислав-Яків + 01.06.1434 ~ 1. 1386 Ядвіга (бл. 1373 +17.07.1399) 2. Анна 3. Ельжбета Грановська 4. Софія Гольшанська	табл. 14. Ольгердовичі. Ягеллони
13. Єкіргайло-Іван + 1396	табл. 15. Ольгердовичі. Корибутовичі
14. Корибут Дмитро + п. 1404	
15. Олександра ~ 1388 Земовит Мазовецький	
16. Лугвеній-Семен + п. 1431	табл. 16. Ольгердовичі. Семеновичі.
17. Коригайло Казимир + 1390	
18. Вігунт-Олександр-Федір + 1392 ~ 1390 Ядвіга, д. Владислава Опольського	
19. Свидригайло-Лев-Борис + 10.02.1452	
20. Мінігайло-Михайло + п. 1391	

13871394 рр. Дістав Кобрин, а потім Ратно і Ветли (Вольф. Рід Гедиміна, с. 116-120). Не хотів присягати Ягайлу як польському королдю. Можливо, що свої володіння дістав ще при Любарті Гедиміновичу.

11. **МАРІЯ.** Була видана за городенського князя Давида Дмитровича. Можливо, це був Рюрикович з туровської або мінсько-полоцької династії (немає впевності, про який Городок йдеться). Не виключено, що що цей князь був молодшим сином ЛюбартаДмитра Гедиміновича і тримав Давид-городок. У нього був син Митко, який згадується в 1412, 1416, 1427 рр. і котрий загинув у боротьбі із Зигмунтом Кейстутовичем (Вольф. Рід Гедиміна, с. 31). Пізніше Городок і Туров залишили в числі володінь Свидригайла, потім Городок і Здитов перейшли до його удови Анни, котра передала їх родичу князю Івану Васильовичу Боровському з московської династії. Це означає, що потомство городенських князів загинуло. Тим часом князі Лукомські з гербом у вигляді рогу вели свій родовід від сестри Ягайла (Коялович, с. 263). З усіх дочок Ольгерда їх родоначальницею могла бути лише М. Вона була видана Ягайлом заміж за боярина Войдила, лідського державця, близького до Ольгерда, а потім порадника Ягайла. У 1382 р. Кейстут захопив Войдила в полон і повісив, оскільки вважав його натхненником змови і союзу з хрестоносцями, спрямованного проти нього (ПСЛР, т. XVII, стб. 72; Нарбут, т. V, с. 277). М. могла народити від Войдила сина, який дістав від Ягайла Лукомль і став родоначальником Лукомських. То чи не єдиний випадок, коли родоначальником виступає жінка, хай навіть сестра короля. Це було б доцільно лише в тому випадку, коли справжній родоначальник не мав княжого достоїнства і до того ж загинув ганебною смертю. Існувала версія, що першою дружиною Вітовта була Марія, княгиня Лукомська. Її допускає і В.Дворжачек. Це дуже сумнівно - тоді б довелося припустити, що такий шлюб був здійснений після смерті Давида Дмитровича, невдовзі з невідомих причин був розірваний, а потім Кейстут розгнівався, що його колишня невістка вийшла заміж за недостойну її положення людину. Тоді лукомський уділ мав би бути однією з волостей Давида Дмитровича, а князі Лукомські - Рюриковичами. Правдоподібніша інша версія: якщо перша дружина Вітовта Кейстутовича дійсно була княгинею Лукомською, то це була остання наслідниця місцевого удільного князя з полоцьких Рюриковичів. Передача цього князівства М. та Войдилу могла викликати вибух гніву Кейстута.

У XV ст. рід Лукомських розпався на дві гілки: литовську і московську. Литовські Лукомські XVI-XVII ст. займали сенаторські посади, а у XVIII ст. уже втратили княже достоїнство. Їхній рід дуже розрісся і існує понині. У січні 1493 р. на Москвіріці в дерев'яній клітці був спалений князь Іван Лукомський з товмачем Матвієм Поляком. На тортурах князь зізнався, що нібито був посланий ще Казимиром Ягеллончиком до Москви з метою убити або отруїти Івана III (ПСЛР, т. IV, с. 161-162). Він також обмовив князя Федора Бельського. Можливо, Іван Лукомський був причетний до змови проти Казимира і втік до Москви разом з Бельським. Його нащадки невдовзі втратили княжий титул. Один з видатних російських генералів першої світової війни і найближчий помічник А.І.Денікіна Олександр Сергійович Лукомський (1868-1939) був нащадком литовської гілки роду.

12. **ЯГАЙЛО-ЯКІВ-ВЛАДИСЛАВ.** * бл. 1348 р. + 31. 05. 1434 р. (Длугош, XI, с. 486-488). Великий князь литовський (1377-1387) і король польський (1386-1434). У православ'ї - Яків, в католицькій вірі - Владислав (з 14. 02. 1386). Шлюб з польською королевою Ядвігою(18. 02. 1386) приніс йому польську корону (4. 03. 1386). Молодша дочка короля Угорщини і Польщі Людовіка Анжуйського Ядвіга (* до 18. 02. 1373 - 17. 07. 1399), коронована польською короною, була принесена в жертву політичним амбіціям малопольських феодалів. Кревська унія 1385 р. об'єднала Литву та Польщу і допомогла останній приєднати Галицьке королівство. У 1402 р. Я. вдруге одружився з Анною, дочкою Вільгельма графа Ціллі (* 1380-81 - 20/21. 03. 1416). 2. 05. 1417 р. він одружився втретє з Ельжбетою Грановською (* бл. 1372 - 12. 05. 1420), дочкою сандомирського воєводи Отто з Пільче, удовою після Вишля Чамборзе, Янчика Янчиковича Гічинського і Вінцентія з Гранова. 7. 12. 1422 р. Я. одружився вчетверте з Софією, дочкою князя Андрія Гольшанського (* бл. 1405 + 21. 10. 1461). Від цього шлюбу пішла династія Ягеллонів. Супротивники Я. сумнівалися в його батьківстві і звинувачували королеву в невірності.

13. **СКИРГАЙЛО-ІВАН.** + 1396 р., отруєний на бенкеті у Фоми, митрополичного намісника св. Софії у Києві (ПСЛР, т. 35, с. 65, 72, 90, 101, 138, 159, 186, 207, 228). У джерелах згадується з 1380 р. У всьому підтримував Ягайла. Великий князь литовський (1387-1392). З волі польського короля добровільно поступився престолом Вітовту в обмін на київське князівство, що було закріплено угодою в Острозі (1392). Князь київський (1393-1396). Займав також троцький стіл (1382-1387) і претендував на полоцький (1387).

14. **КОРИБУТ-ДМИТРО.** + після 1404 р. Десь бл. 1370 р. став новгород-сіверським князем. Пізніше його володіння включали і Чернігів. Проводив незалежну політику, карбував власну монету. Був одружений з Анастасією, дочкою великого князя рязанського Олега Івановича (Акты ЮЗР, т. II, N 67, с. 104). Виступив проти Кревської унії, але 18. 05. 1388 р. змушений був скласти васальну присягу (Арх. Санг., т. 1, N 9, с. 8-9). У 1392 р. виступив проти політики Вітовта, був розбитий і втік до Рязані. В 1393 р. повернувся, але його сіверське князівство було передано Федору Любартовичу. Судячи з грамоти, датованої 26. 04. 1388 р. (Арх. Санг., т. 1, N9, с. 8-9), в числі його васалів були князі Давид Дмитрович, Русан Плаксич, а також несвізькі державці. Схоже, що Несвіж і деякі володіння у пінській волості йому вдалось зберегти.

15. **ОЛЕКСАНДРА.** + 19. 06. 1434 р. У 1387 р. була видана за Земовита IV Казимировича (1357-1426), князя червського, равського, сохачевського, плоцького, куявського і белзького. Цим шлю-

бом і передачею белзького князівства було скріплено мир з мазовецьким князем, який також претендував на польську корону та руку Ядвіги.

16. **ЛУГВЕНІЙ-СЕМЕН.** + після 1431 р. Князь мстиславський. Вперше згадується в угоді з хрестоносцями у 1379 р., востаннє - також в угоді з хрестоносцями 19. 06. 1431 р. Талановитий полководець, відзначився під час війн за смоленське князівство та в битві під Грюнвальдом. Прихильник самостійності уділів. Збудував монастир св. Онуфрія над р. Напотою. 14. 06. 1392 р. одружився з Марією, сестрою великого князя московського Василя Дмитровича, дочкою Дмитра Донського (+ 15. 05. 1399 р.). Взимку 1406/07 рр. одружився вдруге, також з московською князівною з бічної гілки (Стад. Сини Гедиміна, с. 282-292).

17. **КОРИГАЙЛО-ВАСИЛЬ-КАЗИМИР.** + 1390 р. при обороні Кривого городка (Кромхауза) від хрестоносців (ПСЛР, т. VII, с. 256). Як більшість Ольгердовичів, був православним (Василь), а 14. 02. 1386 р. разом з Ягайлом прийняв католицьку віру (Казимир). Потомства у нього не було.

18. **ВІГУНТ-ФЕДІР-ОЛЕКСАНДР.** + 28. 06. 1392 р. без потомства у Вільні після того, як його оголосили спадкоємцем Владислава Ягайла. Князь керновський. 25. 01. 1390 р. одружився з Ядвігою, дочкою Владислава Опольського, колишнього палатина Польщі і князя галицького (Стад. Сини Гедиміна, с. 241-248).

19. **СВИДРИГАЙЛО-ЛЕВ-БОЛЕСЛАВ.** + 10. 02. 1452 р. Похований у Вільні в Римо-католицькій катедрі поряд із своїм суперником Зигмунтом Кейстутовичем (Длугош, XIII, с. 84). Все життя присвятив боротьбі за відродження незалежності українських і білоруських земель. У 1392 р. силою захопив Вітебськ, виступив проти Вітовта, був взятий у полон, утік з Кракова, в 1393- 1398 рр. перебував в Угорщині при дворі Сигизмунда і у хрестоносців, потім повернувся до Литви. Князь подільський (1400-1402) і жидачівський (бл. 1403-1405). Відзначився при облозі Смоленська та в боях з рязанськими військами у 1404-1405 рр. Дістав новгородсіверське князівство з Черніговом. 26. 06. 1408 р. приїхав до Москви у супроводі черніговського владики, шести князів і боярства сіверської землі. Дістав ПереяславЗаліський, Юр'єв, Волоколамськ, Ржеву і половину Коломни. Незадоволений миром Москви з Вітовтом на р. Угрі, в 1409 р. покинув московські землі. По дорозі назад пограбував Серпухов. Невдовзі був схоплений при дворі у Вітовта і ув'язнений у Кременці. В 1418 р. князі Федір Данилович Острозький та Олександр Ніс допомогли йому втекти з в'язниці. Пізніше Вітовт змушений був повернути йому чернігівський уділ. Поляки зображували С. людиною настрою, п'яницею. Але українські та білоруські князі бачили в ньому свого лідера, йшли за нього на смерть. У 1430 р. всупереч волі короля Ягайла проголошений великим князем литовським. Відмовився дати васальну присягу і повів боротьбу за Поділля. В 1431 р. поляки висунули іншого претендента - Зігмунта Кейстутовича. В 1433 р. гетьман Румбольт і троцький палатин Янут були страчені за участь у невдалому замаху на життя Зигмунта Кейстутовича. Після поразки під Вількомиром у 1434 р. С. остаточно втратив надії на повернення великокняжого престолу, а незабаром був витиснений і з Волині. В 1440 р. знову виступив претендентом. До кінця життя зберіг Волинь та Східне Поділля. Його боротьба подовжила автономію литовсько-руських земель і привела до відродження київського князівства. У 1430 р. вдруге одружився з Анною Іванівною з тверської династії (+ між 1471-1484 рр.); (Стад. Сини Гедиміна, с. 305-366; Коцебу А.Ф. Свитригайло, великий князь литовський. СПб., 1835).

20. **МІНІГАЙЛО-МИХАЙЛО** (ПСЛР, т. 35, с. 223) називає ще Жедевида-Івана Ольгердовича, князя подільського. Це, напевно, помилка, яка не підтверджена іншими джерелами.

Ольгердовичі. Андрійовичі

1. **ФЕДІР** ? Родоначальник князів Полубинських (Коялович, с. 193). Іншим джерелам невідомий.

2. **МИХАЙЛО.** + 1385 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 170).

3. **СЕМЕН.** + 1386 р. під час оборони Полоцька від військ Скиргайла (АИ, т. I, N 45, 61, 62, 63, 66, 272, 273).

4. **ІВАН.** Князь псковський. + п. 1437 р.

5. **ФЕДІР.**Знаний з родовідної Полубинських (Коялович, с. 193).

6. **ОЛЕКСАНДР.** Княжив у Пскові в 1440-1443 рр. як васал московського князя.

7. **АНДРІЙ.** Князь на Любні. Реальний родоначальник князів Полубинських. Враховуючи величезні збірки документів, які були в архіві Полубинських, можна серйозно ставитися до їхнього родоводу (Нарбут, т. III, с. 234).

8. **ЛЕВ** (в чернецтві Логвин). Воював під знаменами імператора Карла V, прийняв постриг у Києво-Печерському монастирі. Потомства не залишив (Коялович, с. 194).

9. **ІВАН.** Воєвода новогрудський. Від нього пішов дальший рід князів Полубинських, які до кінця XVIII ст. займали сенаторські посади у Литві. Його син Олександр Полубинський, каштелян новогрудський (1586-1596), та внук Олександр підтримували віленське братство та його видавництва. Його рід одним з останніх перейшов у католицьку релігію та спольщився.

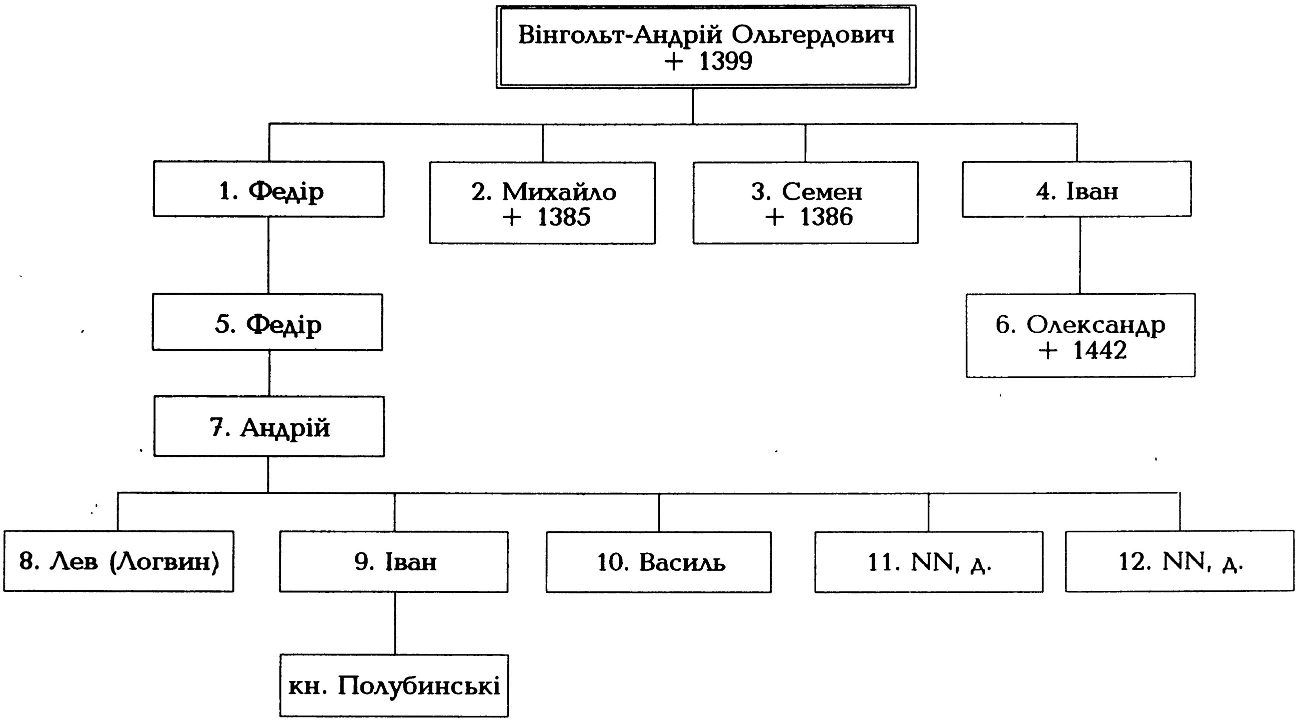
10. **ВАСИЛЬ.** Староста мстиславський. Потомства не залашив (Коялович, с. 194).

11-12. NN, дочки (Коялович, с. 194).

Ольгердовичі. Дмитровичі

1. **МИХАЙЛО.** Князь трубчевський (після 1399 р.). Родоначальник князів Трубецьких (Лю-

Табл. 9. Ольгердовичі. Андрійовичі.

бавський М. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издание Первого литовского статуту. м., 1892, с. 45).

2. ІВАН КІНДИР. + 1399 р. в битві на р. Ворсклі (ПСЛР, т. 35, с. 52, 73, 139, 161, 187, 208).

3. СЕМЕН. Князь трубчевський. Володів половиною Трубчевська (Стад. Сини Гедиміна, с. 112).

4. ЮРІЙ. Князь трубчевський. Володів половиною Трубчевська. В 1445 р. від'їхав до Москви і його половина була передана Гринку Воловичу, а потім князю Івану Васильовичу Чарторийському. Після повернення з Москви Ю. віддали назад половину Трубчевська (Акты ЗР, т. I, док. 125).

5. ІВАН. + до 1499 р., бо в процесі за наслідство між його синами та двоюрідним братом І. участі не брав (Акти Литовської метрики. Варшава, 1897, т. I, вып. 2, с. 5). Крім своєї частки Трубчевська, дістав також частину доходів із смоленського і путивльського мита (РИБ, т. 27, стб. 322).

6. ІВАН. + 15. 01. 1520 р. і був похований у Троїцькому соборі Трубчевська (Левенок В.П. Надгробия князей Трубецких // СА, 1960, N 1, с. 245). У 1499 р. виграв процес і повернув собі батьківську частку Трубчевська. В 1500 р. втік до Росії і великий князь литовський Олександр позбавив його володінь. Однак за угодою 25. 03. 1503 р. між Москвою та Литвою всі землі трубчевських князів були визнані за Москвою. І. повернув собі свою частку Трубчевська.

7. ОЛЕКСАНДР. + до 1499 р., бо не брав участі в процесі, а також у подіях 1500-1503 рр. (Трубецкая Е.Э. Сказание о роде князей Трубецких. м., 1891, с. 307-308).

8. АНДРІЙ. + 16. 05. 1546 р. (Левенок В.П., с. 249). У 1499 р. разом з братами володів часткою Трубчевська. Після 1503 р. на московській службі. У 1508 р. разом із Семеном Перським і Василем Шемячичем зустрічали М.Л.Глинського. Зберігав удільні права і на московській службі.

9. ІВАН. + 1538 р. Згідно з родовідними потомства не мав.

10. ФЕДІР. + 1540 р. Згідно з родовідними потомства не мав. У 1499 р. разом із старшими братами Андрієм та Іваном володів часткою Трубчевська.

11. СЕМЕН ПЕЧЕРСЬКИЙ. + 20. 01. 1566 р. (Левенок В.П., с. 274). Вперше згадується в 1499 р. Після 1503 р. на московській службі.

12. СЕМЕН-БОГДАН. Вперше згадується серед воєвод у 1531 р. Загинув під час опричнини. За даними А.Курбського, бл. 1543 р. був задушений його 15-річний син Михайло (РИБ, т. XXXI, с. 167-168).

13. МИХАЙЛО. + 5. 12. 1556 р. Був намісником Рязані у 15361538 рр. (Зимин А.А. Формирование боярской аристократии в России во второй половине XV - первой трети XVI в. М., 1988, с. 148). Його син Федір дістав боярський чин і продовжив старшу гілку Трубецьких.

14. ВАСИЛЬ. Задеться, ще володів якоюсь часткою Трубчевська. Його син Андрій дістав боярський чин.

15. МИКИТА. Потомства не залишив (Трубецкая Е.Э., с. 341).

16. РОМАН. Його потомство дало найбільш відомих з роду князів Трубецьких. Син Микита дістав боярство, другий син Тимофій також був боярином і воєводою. Юрій Микитович, боярин і воєвода, був одним з видатних діячів Смутного часу. Олексій Микитович, боярин і воєвода, - один з найближчих сподвижників царя Олексія Михайловича, учасник козацьких війн за Україну в 1654-1659 рр. Боярин Дмитро Тимофійович (+ 24. 60. 1625 р.) - один з керівників другого ополчення 1612 р., відомий козацький вождь, суперник князя Д.Пожарського і претендент на царський трон. Юрій Юрійович та Іван Юрійович Трубецькі (1664-1750) - генерали Петра І, які належали до його найближчого оточення. Микита Юрійович (1699-1767) - генерал-фельдмаршал.

Рід князів Трубецьких продовжується і нині.

Ольгердовичі. Костянтиновичі

1. ВАСИЛЬ. У 1383 р. разом з батьком був у таборі Ягайла. Імовірно, що пізніше він дістав Чарторийськ. Родоначальник князів Чарторийських (Стад. Сини Гедиміна, с. 238-239; Вольф. Рід Гедиміна, с. 170).

2. ГЛІБ. Згадується у 1390 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 170).

3. ІВАН. Його діяльність припадає на 1438-1452 рр. Князь чарторийський, сподвижник Свидригайла. Разом з братом Олександром організував вбивство у 1440 р. великого князя литовського Зигмунта Кейстутовича (Длугош, XI, 723). Бл. 1460 р. діставв половину Трубчевська. Можливо, там і помер бл. 1460 р. (Polski slownik Biograficzny, т. IV/3, rk., 1938, s. 275-276).

4. ОЛЕКСАНДР. + після 1477 р. Князь чарторийський, сподвижник Свидригайла. Разом з братом Іваном в 1440 р. організував вбивство великого князя литовського Зигмунта Кейстутовича, після чого втік у московську державу, де знайшов підтримку Дмитра Шемяки. Князь псковський (1443-1447; 1456-1460) та новгородський (1447-1455). Відмовився присягати московському князю і повернувся до Литви (ПСЛР, т. IV, с. 213). Йому було повернуто Чарторийськ. Від О. пішла старша гілка княжого роду Чарторийських.

5. МИХАЙЛО. + після 1478 р. і до 1489 р. Його активна діяльність припадає на 1430-1451 рр. Учасник битви при Вількомирі у 1434 р., сподвижник і полководець Свидригайла. Напевно, від нього дістав Клевань. Родоначальник клеванської (молодшої) гілки Чарторийських. Імовірно, що в останні роки життя Свидригайла став брацлавським старостою, тобто фактично управляв Східним Поділлям. Зберіг цю посаду і пізніше. У 1463 р. був в опозиції до рішення уряду послати батальон найманої піхоти (500 жовнірів) на допомогу оточеній Кафі. Загибель цього загону підтвердила його сумніви. У 1478 р. очолив оборону Брацлава проти татар (Halecki O. Ostatnie lata Swidrygielly i sprawa wolynska za kazimierza Jagiellonezyka. kr, 1915; Iwanczak W., Voicu S.J., Ziffer G. Une notice sur La Famille Czartoryski... Bizantion, t. L VIII (1988), p.

Табл. 10. Ольгердовичі. Дмитровичі.

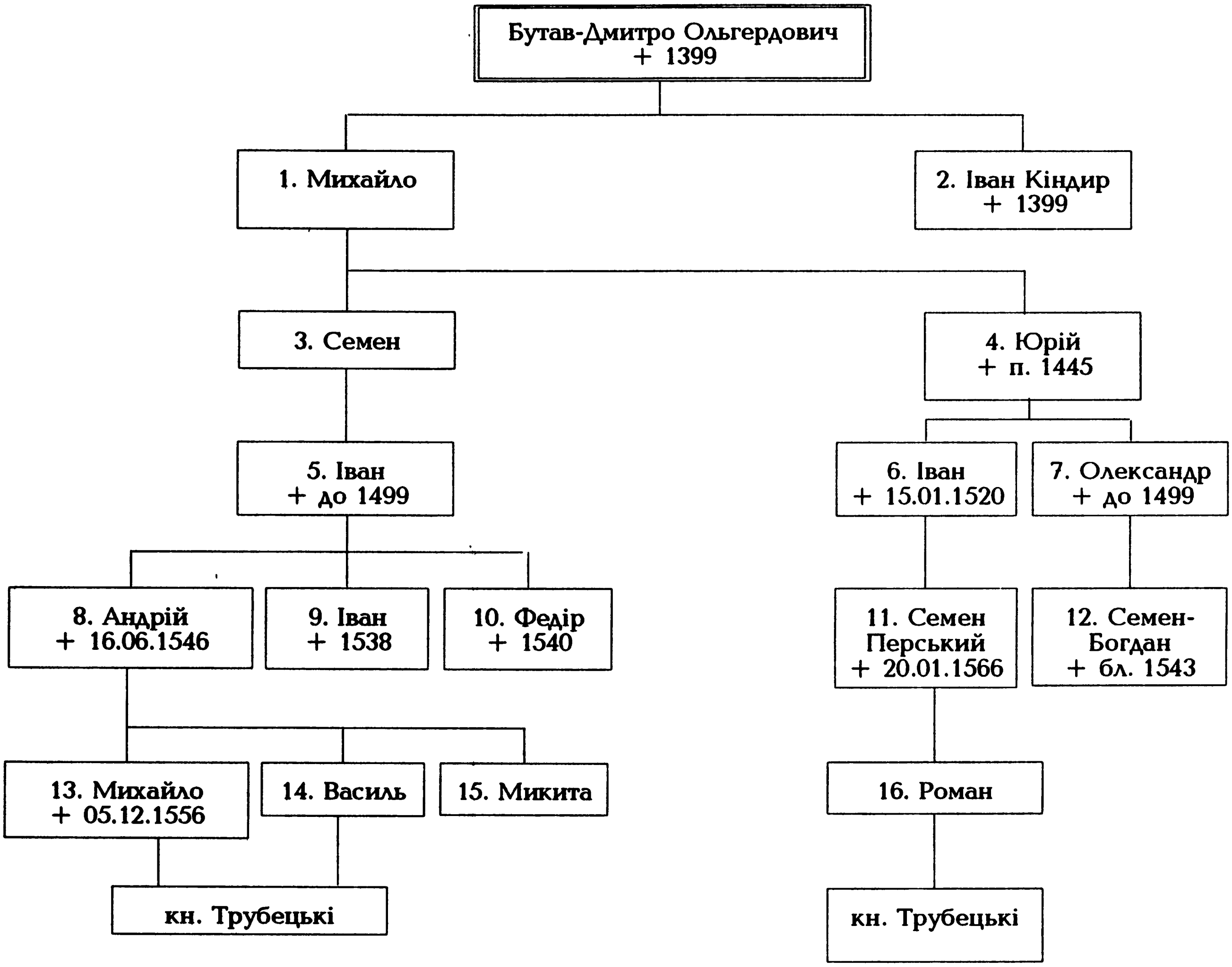
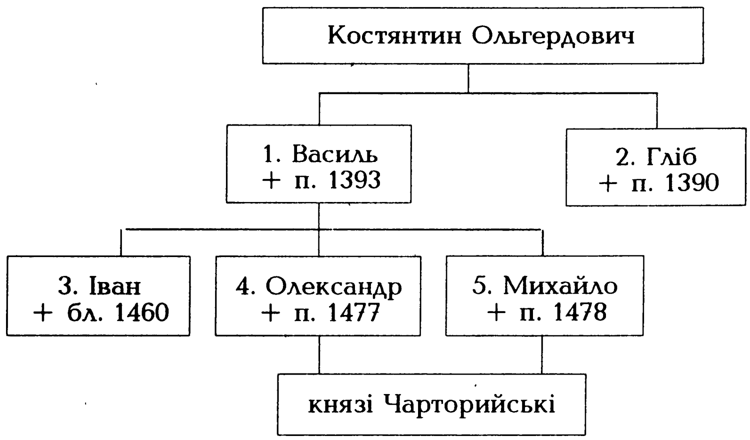

Табл. 11. Ольгердовичі. Костянтиновичі.

85-87).

Його син Федір Чарторийський (+1542 р.) був луцьким старостою, тобто займав найвищу посаду на Волині. (Wolff J., s. 24-25; Boniecki A., III, s. 323). Олександр та Іван Федоровичі ще лишались православними. Пізніше рід князів Чарторийських прийняв католицьку релігію і став одним з найвідоміших польських магнатських родів (див: Dworzaczek W., Genealogia. tb.181). Найбільш відомі староста луцький Юрій Іванович Ч. (1560-1626), воєвода руський, учасник оборони Корфу і битви під Белградом; один з найзаможніших людей Польщі Олександр Август Ч. (1697-1782); знаменитий дипломат і політик Адам Єжи Ч. (1770-1861) та його поміркований обережний син Владислав Ч. (1828- 1894).

Ольгердовичі. Володимировичі

1. **ОЛЕКСАНДР (ОЛЕЛЬКО).** + 1454 р. Князь копильський і слуцький, князь київський "отчич" (1440-1454 рр.). У 1408 р. брав участь у поході Вітовта на Москву. В 1411 р. підтвердив київському домініканському монастирю даровизну батька (Евгений. Описание КиевскоСофийского собора и киевской иерархии. К., 1825, с. 99). Підтримував Свидригайла. В 1432-1440 рр. був у полоні у Зигмунта Кейстутовича, утримувався у в'язниці в Кернові, а дружина і сини Семен та Михайло - в Утянах. Реставрація київського престолу в суперечливій ситуації після вбивства Зигмунта Кейстутовича була вимушеним ходом литовського уряду, який не хотів допустити повернення Свидригайла і приєднання київської землі, котра підтримувала його впродовж боротьби проти Зигмунта. Єдучи до Києва, О. залишив Семена в Слуцьку, а Михайла - в Копилі (Вольф. Рід Гедиміна, с. 112-113). Він відзначався розумом, хоробрістю і стійким характером, продовжував політику свого батька в інтересах київського князівства (Ефименко А.Я. История украинского народа. К., 1990, с. 103). Партія О. змусила Казимира Ягеллончика, присланого намісником, прийняти великокняжий престол. О. відмовився визнати результати Флорентійської унії і вигнав митрополита Ісидора. Був одружений з Анастасією Московкою, дочкою великого князя московського Василя Васильовича (АЗР, т. І, N 28, с. 41).

2. **ІВАН.** + після 1446 р. Вперше згадується у 1386 р. на коронації Ягайла. У 1420 р. дістав уділ з центром у Білій (під Оршею). Родоначальник князів Бельських. У 1422 р. одружився з дочкою Андрія Ольгімантовича Гольшанського Василиною, сестрою королеви Софії. Прихильник Свидригайла. В 1432 р. разом з ним підписав мир з хрестоносцями. У 1435 р. в битві під Вількомиром потрапив у полон і перебував у в'язниці до 1440 р. В 1445-1446 рр. княжив у Новгороді Великому (Стад. Сини Гедиміна, с. 189-191).

3. **АНДРІЙ.** + після 1455 р. Вперше згаданий 1386 р. на коронації Ягайла. Правдоподібно, що тримав уділ з центром у Могильові. У 1435 р. в Бресті поставив підпис на мирному договорі Польсько-Литовської держави з Орденом. У 1445 р. разом з дружиною Марією склав заповіт у Києво-Печерському монастирі (Стад. Сини Гедиміна, с. 121-123).

4. **NN**, дочка. + 1396 р. Була видана за кашинського князя Василя Михайловича (1373-1382) ; (Стад. Сини Гедиміна, с. 118-119).

5. **СЕМЕН.** + 4. 12. 1470 р. і був похований у реставрованому ним Успенському соборі Києво-Печерського монастиря. Князь слуцький (1440-1454) і київський (1454-1470). У 1420 р. був хрещений у Слуцьку митрополитом Фотієм. Одружився з Марією, дочкою віленського воєводи Гаштольда, фактичного керівника литовського уряду. Казимир Ягеллончик не ризикнув позбавити Олельковичів їх столів і санкціонував княжіння С. в Києві. Проводив незалежну політику, спрямовану на розірвання польсколитовської унії. В 1461 р. депутація Литви заявила королю ультиматум: або постійно перебувати в Литві, або поставити великим князем С. Контакти Києва з Молдовою, кримським князівством Феодоро, італійськими факторіями і російськими князівствами, реставраційні роботи в Києві, піднесення культури - все це свідчення відродження київського князівства в часи Олельковичів (Стад. Сини Гедиміна, с. 133, 148-153).

6. **ЄВДОКІЯ.** 5. 07. 1463 р. взяла шлюб з молдавським господарем Стефаном III Великим (1457-1504). Цим шлюбом було скріплено союз київського князівства з Молдовою (Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. М., 1976, с. 26, 63, 64, 69, 70, 106, 107, 118) + 1468 р. (там же, с. 64, 70, 107).

7. **МИХАЙЛО.** + 30. 08. 1482 р. (ПСЛР, т. IV, с. 233). Князь копильський (1440-1454) і слуцький (з 1454 р.). Князь новгородський (1470-1471). Претендент на київський стіл. У 1481 р. очолив змову проти Казимира Ягеллончика. Змовники хотіли вбити короля на весіллі Федора Бельського і реставрувати незалежну литовсько-руську державу на чолі з М. Випадковість викрила змову. Бельському вдалось втекти, а М. і князь Іван Гольшанський були страчені.

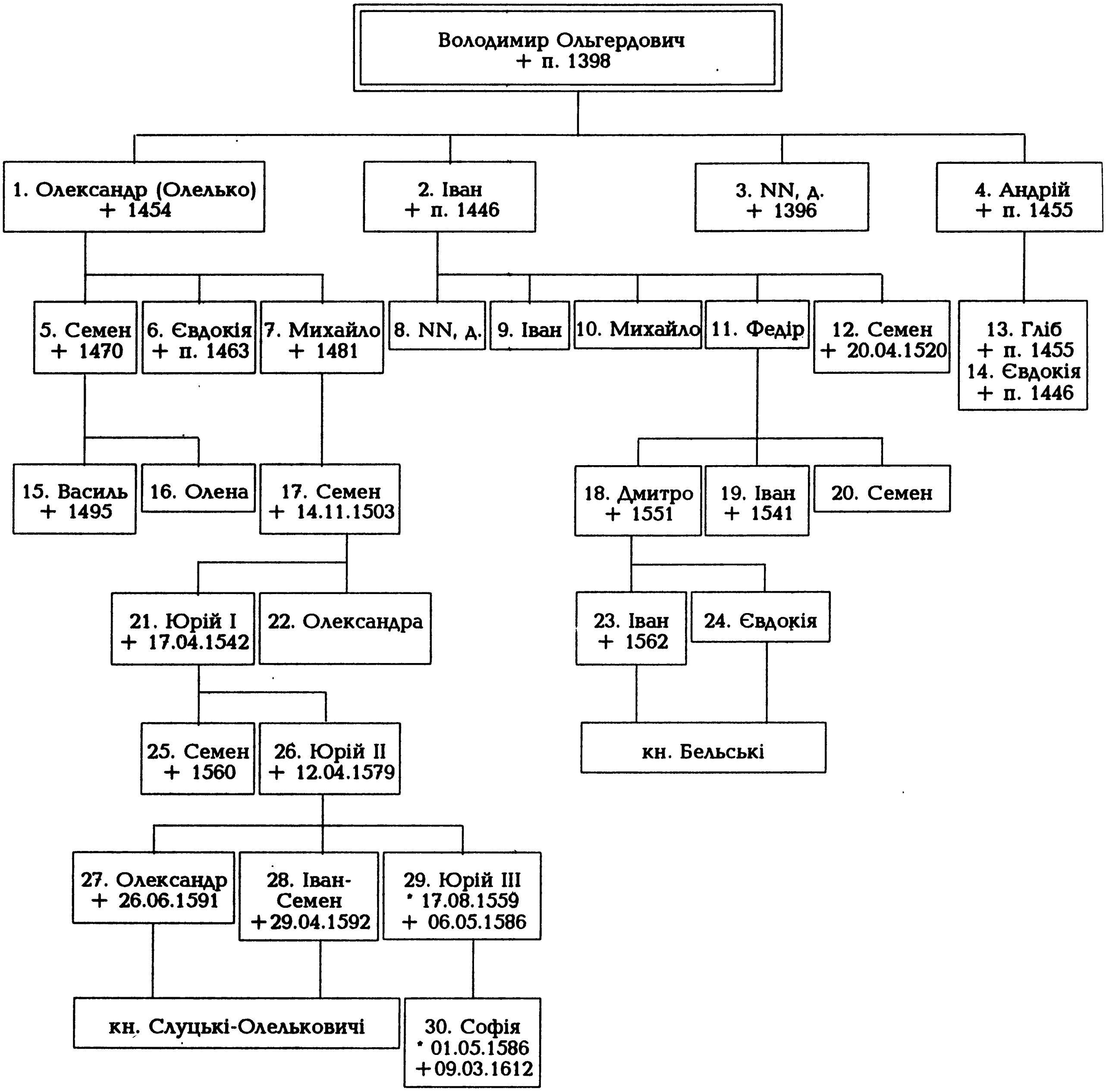
8. **NN**, дочка. Видана за Івана Ходкевича, знатного київського боярина (Стад. Сини Гедиміна, с. 191).

9. **ІВАН.** Князь бельський. Помер бездітним до 1481 р.

10. **МИХАЙЛО.** У родовідних названий також Янушем. Можливо, прийняв католицьку віру. Помер бездітним до 1481 р.

11. **ФЕДІР.** + 1503 р. (ДДГ, N 89, с. 357). Брав участь у змові проти Казимира Ягеллончика і втік у московські землі в 1481 р. на другий день після свого весілля з княжною Євдокією Чарторийською. В Москві дістав "місто Демон вотчину і Мореву з багатьма волостями" (ПСЛР, т. 28, с. 152). Усі спроби Москви добитись права виїзду для Євдокії були відхилені польською стороною. У 1493-1497 рр. Ф. перебував у московській в'язниці, будучи обмовленим князем Іваном Лукомсь-

Табл. 12. Ольгердовичі. Володимировичі.

ким. Після звільнення одружився з рязанською княжною Анною Василівною, племінницею московського князя Івана III, і дістав уділ на Волзі.

12. **СЕМЕН.** + після 12. 04. 1520 р. бездітним. Після втечі Федора дістав усе бельське князівство. В 1495 р. виграв процес з Олександром Ходкевичом за наслідство сестри і об'єднав всю вотчину князів Бельських. У 1500 р. перейшов під московський протекторат (ПСЛР, т. 28, с. 333). Литовська сторона виставляла його зрадником, однак С. зміну сюзеренів мотивував тим, що його змушували перейти в католицьку віру (АЗР, т. I, N 179, с. 207). За перемир'я 1503 р. бельський уділ був визнаний за Москвою. По смерті С. він був відписаний великому князю.

13. **ГЛІБ.** Востаннє згадується в 1455 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 120). Князь могильовський (?). Мав дочку Феодору, видану за князя Івана Семеновича Кобринського, яка в 1485 р. виграла суперечку за дідівські пустоші з Семеном Івановичем Бельським, племінником Андрія Володимировича і двоюрідним братом Г. (Стад. Сини Гедиміна, II, с. 122).

14. **ЄВДОКІЯ.** Згадана в документі 16. 06. 1446 р. (АЗР, т. I, док. 46).

15. **ВАСИЛЬ.** + 1495 р., похований у КиєвоПечерському монастирі (за С.Оскольським). Кияни запрошували В. на престол після смерті батька. Король Казимир Ягеллончик також був схильний до такого рішення, але уступив прихильникам централізованої політики. Все ж Василь та його мати дістали пінський уділ, котрий звільнявся після смерті Юрія Семеновича (АЗР, т. I, N 163; Вольф. Рід Гедиміна, с. 25).

16. **ОЛЕНА.** Була видана за пінсько-клецького князя Федора Ярославича Боровського (Вольф. Рід Гедиміна, с. 23-24).

17. **СЕМЕН.** + 14. 11. 1503 р. Князь слуцький (1481-1503). Згадується в грамотах 1483- 1489, 1492 рр. (АЗР, т. I, N 83, 946 99). У 1502 р. розгромив татар під Бобруйськом на р. Уші, в 1503 р. - під Городком на Прип'яті (Стад. Сини Гедиміна, т. II, с.179). Одружений з Анастасією, дочкою Івана Лугвенійовича Мстиславського. Після його смерті на руку Анастасії претендував Михайло Глинський, сподіваючись у такий спосіб дістати права на київський стіл.

18. **ДМИТРО.** + 1551 р. (РИО, т. 59, с. 2). Був першим і єдиним боярином серед "служилих князів" Василя III (до 1528 р.). Згадується в документах з 1519 р. У 1533 р. призначений опікуном малолітнього Івана Грозного. Одружений з дочкою конюшого І.А.Челядніна (Лихачев Н.П. Заметки по родословию некоторых княжеских фамилий // Изв. имп. Русского генеалогич. об-ва. СПб., 1900, вып. 1, с. 70-71).

19. **ІВАН.** + 1541 р., вбитий за наказом Шуйських. Боярин (до 1534 р.), видатний військовий діяч. У документах згадується з 1522 р. Відігравав помітну роль у часи боярського управління. Був одружений з дочкою М.Д.Щенятєва (ПСЛР, т. 6, с. 265, т. 29; с. 42, 141; СГГиД, ч. I, N 152, с. 420-422; РИБ, т. 31, стб. 167).

20. **СЕМЕН.** + після 1534 р. У джерелах згадується з 1528 р. Влітку 1534 р., будучи на службі в Серпухові (у військах, виставлених проти кримського хана), втік до Литви, а потім до татар (ПСЛР, т. 26, с. 315). За родоводами, дітей не мав.

21. **ЮРІЙ.** + 17. 04. 1542 р. Князь слуцький (1503-1542). У 1511 р. разом з Андрієм Немиричем розгромив татар під Києвом. Одружився з Оленою Радзивіл, дочкою віленського воєводи і литовського канцлера Миколи Радзивіла. У 1529 р. написав листа до папи, просячи дозволу на цей шлюб, оскільки він залишився православним, а наречена також не бажала змінювати релігію. У 1531 р. такий дозвіл було одержано. (Стад. Сини Гедиміна, II, 184).

22. **ОЛЕКСАНДРА.** У 1520 р. стала другою жінкою великого гетьмана литовського і каштеляня віленського князя К.І.Острозького (Стад. Сини Гедиміна, II, с. 183- 184).

23. **ІВАН.** + 1562 р. Боярин і видатний діяч часів Івана Грозного. Був одружений з дочкою князя Василя Шуйського. Втратив удільні права і натомість дістав володіння у Володимирі, Ростові та Бережецьку (Рождественский С.В. Служилое землевладение в Московском государстве XVI в. СПб., 1879, с. 209).

24. **ЄВДОКІЯ.** Видана за боярина Михайла Яковича Морозова (видатний діяч епохи Івана Грозного, згинув під час репресій бл. 1574 р.).

25. **СЕМЕН.** + 1560 р., вбитий у храмі у Львові Лукашем Гурком після шлюбу з Гальшкою Острозькою. Мати Гальшки пропонувала Л.Гурку величезний викуп, але за його спиною стояв уряд, котрий боявся союзу двох могутніх українських родів.

26. **ЮРІЙ.** + 12. 04. 1579 р. Князь слуцький (1560-1579). Вперше згаданий у листі 1558 р. Одружений з Катериною Тенчинською. Залишався вірним православ'ю. Похований у Києво-Печерському монастрі (Стад. Сини Гедиміна, II, с. 184-185).

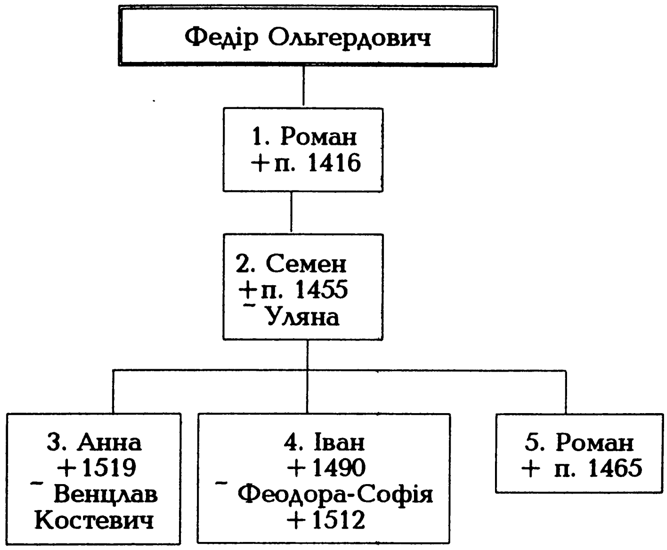
27. **ОЛЕКСАНДР.** + 26. 06. 1591 р. Князь слуцький (У грамоті 1582 р. сини Юрія Юрійовича титулуються "з божої ласки княжата на Слуцьку" (АЗР, т. III, N 132).

28. **ІВАН-СЕМЕН.** + 29. 04. 1592 р. Одружений з Софією Мелецькою, дочкою коронного польного гетьмана. Був римо-католиком, похований у костьолі єзуїтів у Любліні (Стад. Сини Гедиміна, II, с. 185).

29. **ЮРІЙ.** * 17. 08. 1559 р. + 6. 05. 1586 р. Князь слуцький. Одружений з Барбарою Кішкою (Вольф. Рід Гедиміна, с. 138).

30. **СОФІЯ.** * 1. 05. 1586 р. + 9. 03 1612 р. і похована в монастирі св. Трійці у Слуцьку. З її смертю обірвалась династія ОлельковичівСлуцьких. Вийшла заміж 1. 11. 1600 р. за віленського каштеляна князя Януша Радзівіла, дідича на Біржах і Дубинках, до якого й перейшло слуцько-копильське князівство. Цей уділ проіснував до 1791 р. (Стад. Сини Гедиміна, II, с. 186).

Табл. 13. Ольгердовичі. Федоровичі.

Ольгердовичі. Федоровичі

1. **РОМАН.** Згадується в 1387-1416 рр. як князь кобринський. Оскільки Ратне, яке належало його батькові, у 1433 р. або раніше перейшло до Сангушка їх рахували рідними братами, потомками Федора Ольгердовича. Але князі Сангушки і Ковельські вважали себе потомками Любарта Гедиміновича. Аргументація Вольфа не могла заперечити цю традицію, зафіксовану джерелами XVI-XVII ст. (Б.Папроцький, Коялович та ін.). Федоровичі могли втратити Ратне в часи Свидригайла або раніше (див. Вольф. Рід Гедиміна, с. 116-120).

2. **СЕМЕН.** Його діяльність припадає на 1431-1455 рр. Дружину звали Уляна. По смерті С. вона разом з сином Іваном правила кобринським князівством. (Вольф. Рід Гедиміна).

3. **АННА.** + 1519 р. Була видана за Венцлава Костевича. По смерті братів, які не мали потомства, успадкували Кобрин. Останній перейшов до її чоловіка, а по його смерті - до королеви Бони Сфорца. Це означає, що потомство Федора Гедиміновича вимерло до 1519 р.

4. **ІВАН.** + 1490 р. Князь кобринський. Відомі грамоти 9. 02. 1463 р. та 19. 02. 1465 р. про передачу церкви Петра і Павла княгинею Уляною та її синами І. і Романом Семеновичами Іуді Богдану (АВАК, т. XXXIII, N 3, с. 4; т. III, N 2, с. 3-4), а також грамота 26. 01. 1487 р. про дарування князем І. земель церкві в Дубочинах під Гродном (Акты ЮЗР, т. I, N 230, стб. 295). Дружину звали Феодорою. Вона успадкувала третину уділу чоловіка. В 1492 р. вона вийшла вдруге за Юрія Пацовича (+ 1506 р.), а в 1508 р. перемінила релігію - стала католичкою з ім'ям Софія і втретє вийшла заміж за Миколу Радивиловича (+ 1512 р.). Усі три шлюби були без потомства (Любавський М.К. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания первого Литовского статута // ЧОИДР, 1892, кн. 3, с. 18-19).

5. **РОМАН.** Востаннє згаданий у документі 19. 02. 1465 р. Потомства не залишив, бо Кобрин відійшов до сестри Анни.

Ольгердовичі. Ягеллони

Династія Ягеллонів детально вивчена, тому немає потреби в обгрунтуванні позицій таблиці, яка наведена для повноти картини (див: Дворжачек, табл. 13; Wdowiszewski Z. Genealogia Jagiellonow. W., 1960;Przezdziecki A. Jagiellonki polski. t. 1 - V,kr. 1868-1878).

1. **ЕЛЬЖБЕТА-БОНІФАЦІЯ.** * 22. 06. + 13. 07. 1399 р. Дочка Ядвіги.

2. **ЯДВІГА.** * 8. 04. 1408 + 8. 12. 1431 р. Дочка Анни. 8. 04. 1421 р. була заручена з бранденбурзьким маркграфом Фрідріхом (* 1371 + 21. 09. 1440), котрого деякі магнати розглядали як претендента на польську корону.

3. **ВЛАДИСЛАВ III ВАРНЕНЧИК.** * 3. 10. 1424 + 10. 11 1444 р. Король польський (1434-1444) і угорський (1440-1444). Загинув у битві при Варні під час очолюваного ним хрестового походу проти турок.

4. **КАЗИМИР.** * 16. 05. 1426 + 2. 03. 1427 р.

5. **КАЗИМИР IV ЯГЕЛЛОНЧИК.** * 30. 11. 1427 + 7. 06. 1492 р. Великий князь литовський (1441-1492) і король польський (1447-1492). 10. 02. 1454 р. одружився з Єлизаветою (* 1436/37 + 30. 80 1505), дочкою Альбрехта II Габсбурга, прозваною Ракошанкою (Австріячкою), з якою мав 14 дітей: 6 синів і 8 дочок.

6. **ВЛАДИСЛАВ (ЛАСЛО)** * 1. 03. 1456 + 13. 03. 1516 р. Король Чехії (1469-1516) і Угорщини (1490-1516). Був одружений тричі: 20. 08. 1476 р. - з Барбарою (* 29. 05. 1416 + 4. 09. 1515), дочкою бранденбурзького маркграфа Альбрехта Ахіллеса, удовою глоговського-кросненського князя Генріха XI, з якою розлучився 7. 04. 1500 р.; 4. 10. 1490 - таємно взяв шлюб з Беатріче (* 1457 + 23. 09. 1508), дочкою Фердінанда I короля неаполітанського, удовою короля Матьяша Корвіна, з котрою також розлучився 7. 04. 1500 р.; втретє одружився 6. 10. 1502 р. з Анною (* 1484 + 26. 07. 1506), дочкою Гастона II де Фокс-Граїллі графа де Кандале.

7. **КАЗИМИР** * 3. 10. 1458 + 4. 03. 1484 р. Канонізований церквою у 1602 р.

8. **ЯН ОЛЬБРАХТ.** * 27. 12. 1459 + 17. 06. 1501 р. Князь глоговський (1490-1498), король польський (1492-1501).

9. **ОЛЕКСАНДР.** * 5. 08. 1461 + 19. 08. 1506 р. Великий князь литовський (1492-1506) і король польський (1501-1506). 15. 02. 1495 р. одруижвся з Оленою (* 19. 05. 1476 + 20. 01. 1513), дочкою великого князя московського Івана III Васильовича (* 19. 05. 1476 + 20. 01. 1513). Через політику Івана III цей шлюб не привів до миру між Литвою та Московською державою.

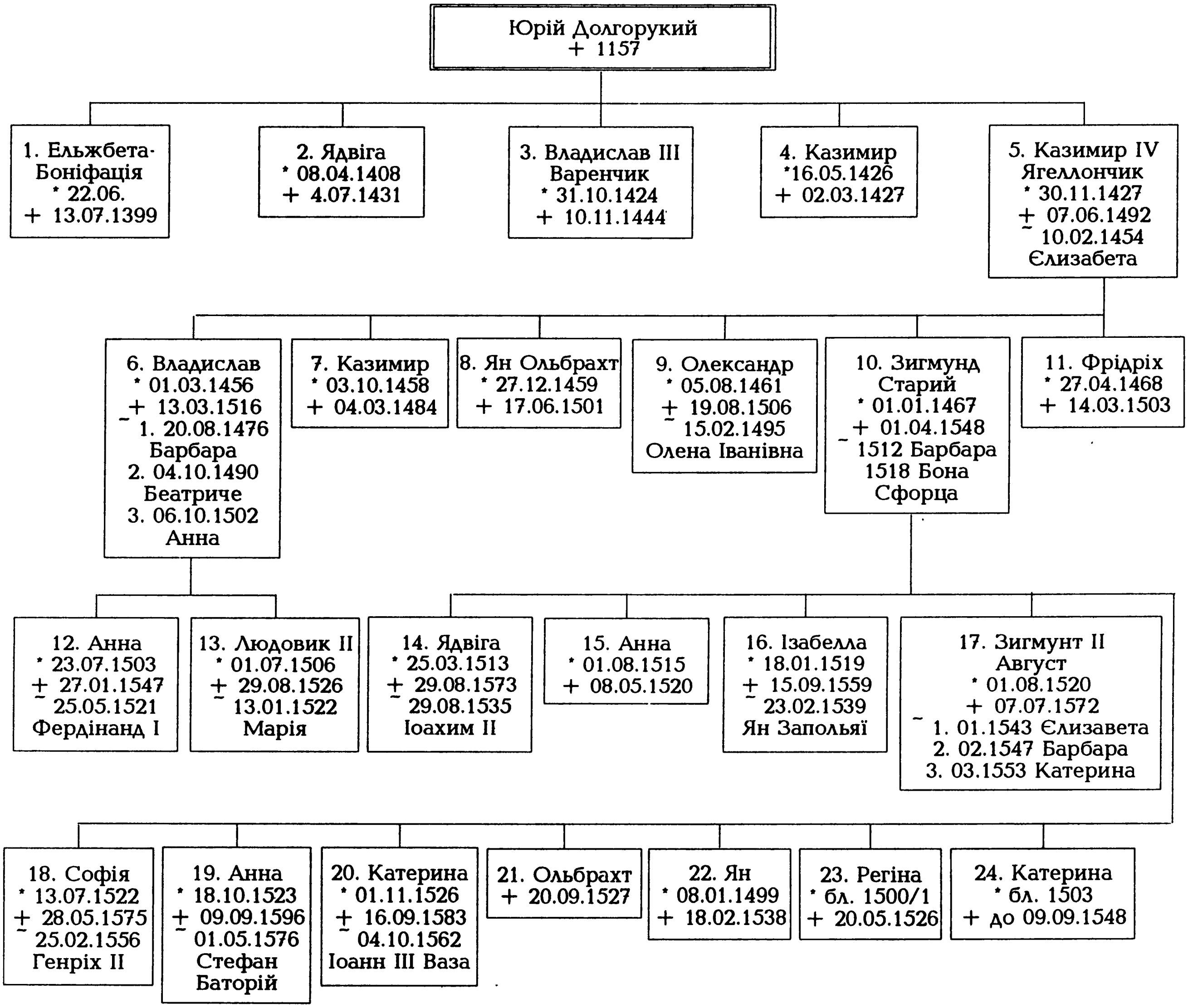
10. **СИЗГМУНТ СТАРИЙ.** * 1. 01. 1467 + 1. 04. 1548 р. Князь глоговський (1498-1506) і опавський (1501-1506), король польський (1506-1548), та великий князь литовський (1506-1548). Перший шлюб взяв 8. 1512 р. з Барбарою (* 1495 + 2. 10. 1515), дочкою трансільванського воєводи Стефана Запольяї. 18. 04. 1518 р. одружився вдруге з Боною Сфорца (* 2. 02. 1494 + 19. 11. 1557), дочкою міланського герцога Джан Галеаццо.

11. **ФРІДРІХ** * 27. 04. 1468 + 14. 03. 1503 р. Біскуп краківський (1488-1439), архієпископ гнезнинський і кардинал-примас Польщі (з 1493 р.).

12. **АННА.** * 23. 07. 1503 + 27. 01. 1547 р. 25. 05. 1521 р. була видана за Фердінанда I Габсбурга, австрійського герцога і германського імператора (+ 25. 07. 1564 р.).

13. **ЛЮДОВІК II.** * 1. 07. 1506 + 29. 08. 1526 р. Король чеський і угорський (1518-1526). Загинув у битві під Мохачем. 13. 01. 1522 р. одружився з

Табл. 14. Ольгердовичі. Ягеллони.

Доньки Казимира Ягеллончика: Ядвіга (* + 1456), Ядвіга II (* 21.09.1457 + 18.02.1502), Софія (* 06.05.1464 + 05.10.1512), Ельжбета (* 09.05.1465 + 09.05.1466), Ельжбета II (* 13.05.1472 + п.1480), Анна (* 12.03.1476 + 12.08.1503), Барбара (* 15.07.1478 + 15.02.1534), Ельжбета III (* бл. 1483 + 16.02.1517).

Марією (* 15. 09. 1505 + 18. 10. 1558)дочкою кастільського короля Філіпа І Прекрасного.

14. **ЯДВІГА.** * 25. 03. 1513 + 7. 02. 1573 р. 29. 08. 1535 р. була видана за курфюста брандегнбурзького Іоахіма II (+ 3. 01. 1571 р.).

15. **АННА.** * 1. 08. 1515 + 8. 05.1520 р.

16. **ІЗАБЕЛЛА.** * 18. 01. 1519 + 15. 09. 1559 р. Була видана 23. 02. 1539 р. за угорського короля Яноша Запольї (1526-1541). Фактично правила Трансільванією при малолітньому сині Яноші Жигмонті у 1541-1551 та 1556131559 рр.

17. **ЗИГМУНТ II АВГУСТ.** * 1. 08. 1520 + 7. 06. 1572 р. Король польський і великий князь литовський (1548-1572). Був одружений тричі. 5. 05. 1543 р. взяв шлюб з Єлизаветою (* 9. 07. 1526 + 15. 06. 1545), дочкою імператора Фердінанда II. Захопившись удовою новогрудського воєводи Станіслава Гаштольда Барбарою Радзівіл (* 6. 12. 1523 + 8. 05. 1551), дочкою гетьмана великого литовського і каштеляна віленського Єжі Радзівіла, король взяв з нею таємний шлюб 28. 07. 1547, а потім добився офіційного шлюбу 6. 08. 1547 р. Бона Сфорца і знать не допустили до офіційної коронації, смерть Барбари після тривалої хвороби сучасники пов'язували з отруєнням. Втретє король одружився після 23. 06. 1553 р. з Катериною, дочкою Фердінанда II, сестрою своєї першої дружини (* 15. 09. 1533 + 28. 02. 1572), удовою герцога Мантуї Франціска III Гонзага.

18. **СОФІЯ.** * 13. 07. 1522 + 28. 05. 1575 р. Видана 25. 02. 1556 р. за брауншвейзького герцога Генріха II (+ 11. 06. 1568).

19. **АННА.** * 18. 10. 1523 + 9. 09. 1596 р. Королева Польщі (1575). Видана 1. 05. 1576 р. за трансільванського князя Стефана Баторія (* 27. 09. 1533 + 12. 12. 1586), котрий став королем польським і великим князем литовським (1576-1586). З її смертю династія Ягеллонів обірвалася.

20. **КАТЕРИНА.** * 1. 11. 1526 + 16. 09. 1583 р. Видана 4. 10. 1562 р. за шведського короля Іоанна IIIВаза (+ 17. 11. 1592 р.).

21. **ОЛЬБРАХТ.** * + 20. 09. 1527 р.

22. **ЯН.** * 8. 01. 1499 + 18. 02. 1538 р. Нешлюбний син (від однієї з литовських князівен). Біскуп віленський (1519-1536) і познаньський (1536-1538).

23. **РЕГІНА.** * бл. 1500/1 + 20. 05. 1526 р. Нешлюбна дочка. Бл. 20. 10. 1518 р. була видана за королівського секретаря і старосту щецінського Ієроніма Шафранця з Пєскової Скали (+ 1556 р.).

24. **КАТЕРИНА.** * бл. 1503 + до 9. 09. 1548 р. Нешлюбна дочка. Після 1522 р. видана за герцога Георга II де Монфора (+ 1544 р.).

Дочки Казимира Ягеллончика:

ЯДВІГА. * + 1456 р.

ЯДВІГА II. * 21. 09. 1457 + 18. 02. 1502 р. Була видана 14. 11. 1475 р. за герцога баварського на Ландсхуті Георга (+ 1. 12. 1503 р.).

СОФІЯ. * 6. 05. 1464 + 5. 10. 1512 р. Була видана 14. 02. 1479 р. за маркграфа Бранденбург-Ансбах Фрідріха (+ 4. 04. 1536 р.).

ЕЛЬЖБЕТА. * 9. 05. 1465 + 9. 05. 1466 р.

ЕЛЬЖБЕТА II. * 13. 06. 1472 + після 1480 р.

АННА. * 12. 03. 1476 + 12. 08. 1503 р. Була видана 2. 02. 1491 р. за поморського князя Богуслава X (+ 5. 10. 1523 р.).

БАРБАРА. * 15. 07. 1478 + 15. 02. 1534 р. Була видана 21. 11. 1496 р. за саксонськолго герцога Георга Бородатого (+ 17. 04. 1539 р.).

ЕЛЬЖБЕТА III. * бл. 1483 + 16. 02. 1517 р. Була видана 21. 11. 1515 р. за легніцького князя Фрідріха II (+ 17. 09. 1547 р.).

Ольгердовичі. Корибутовичі

1. **МАРІЯ.** Видана за новосильського, одоєвського і воротинського князя Федора Львовича (+ після 1455 р.); (Зотов Р.В. О черниговских князьях по Любецкому синодику и о черниговском княжестве в татарское время. СПб., 1892, с. 310).

2. **ІВАН.** Востаннє згаданий під 1431 р. Його удова вийшла за Бориса Олександровича Глинського. У них була дочка Олена (Стад. Сини Гедиміна, т. III, с. 102-103).

3. **ЗИГМУНТ.** + 1435 р. (ПСЛР, т. 35, с. 35). Загинув у битві під Вількомиром, за іншими джерелами, був взятий у полон і з наказу Зигмунта Кейстутовича втоплений (Коялович, с. 96). 17. 05. 1422 р. разом із загонами князя Федора Острозького прибув у Прагу на допомогу гуситам як намісник великого князя литовського Вітовта. Навесні 1423 р. Вітовт відкликав З., але в 1424 р. чашники повернули його і прямо запропонували королівську корону. Корону З. не прийняв, але очолив празьке військо у боротьбі з хрестоносцями в 1426-1427 рр., а пізніше бився у складі військ Прокопа Великого (до 1431 р.). У 1431- 1435 рр. був одним з найближчих сподвижників Свидригайла (Рубцов Б.Т. Гуситские войны // Великая крестьянская война XV века в Чехии. м., 1955, с. 200-261; Стад. Сини Гедиміна, т. III, с. 50- 101).

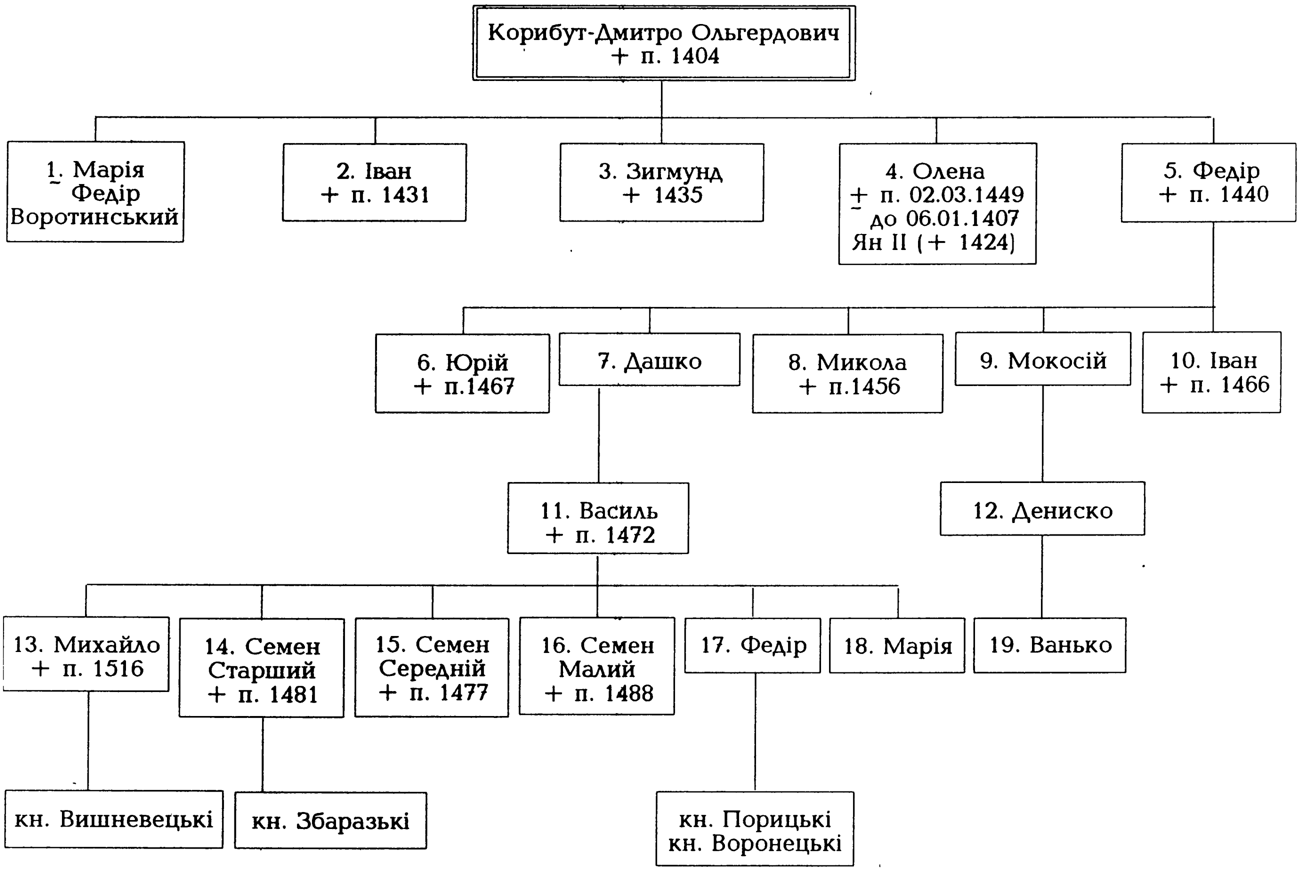
4. **ОЛЕНА.** + після 2. 03. 1449 р. До 6. 01. 1407 р. видана за Яна II, князя ратиборського (+ 1424 р.).

5. **ФЕДІР.** Його діяльність припадає на 1422-1440 рр. Володіння Ф. знаходилися на Східній Волині. Традиція приписує йому заснування Вінниці, Збаража та Вишнівця. У 1430 р. король віддав Ф. Брацлав і Кременець. Активний прихильник Свидригайла. У 1435 р. в битві під Вількомиром взятий у полон і пробув у в'язниці до смерті Зигмунта Кейстутовича в 1440 р. (Коялович, с. 96). У першій половині XX ст. йшла активна полеміка щодо тотожності Ф. з князем Федком Несвізьким, в якій взяли участь Я.Пузина, З.Радзімінський, А.Прохазка, В.Семкович, Я.Якубовський, О.Галецький та ін. Полеміку остаточно закрити не можна, однак більшість дослідників, у тому числі і автор, вважають можливою таку тотожність. Несвізькі володіння міг дістати ще Корибут-Дмитро до того, як став сіверським князем. Він міг їх зберегти після втрати сіверських володінь.

6. **ЮРІЙ.** Князь несвізький. У 1467 р. одружився з Анастасією, дочкою Івана Мушати.

7. **ДАШКО.** Згідно з традицією князів Вишневецьких був родоначальником цієї відомої фамілії

Табл. 15. Ольгердовичі. Корибутовичі.

(Коялович, с. 96).

8. **МИКОЛА**. Князь Микола Збарський згаданий у документі 1456 р., де говориться про кордони Литви і Польщі (Archeogr. zbornik dokumentow, odnoszacychsie do polnocno-zachod. Rusl. t. 1. W., 1867, dok. 31, s. 90). Найімовірніше, він був одним з старших синів Федора Корибутовича.

9. **МОКОСІЙ**. Його син Дениско був збаразьким князем у середині XV ст. Тому, імовірно, М. також належав до потомків Федора Корибутовича.

10. **ІВАН**. + після 1466 р. Князь несвізький. Бл. 1438 р. одружився з Ярохною. Яцько і Михайло Несвізькі. які згадуються під 1478 р., були його синами. Точна кількість дітей Федора Корибутовича невідома. У 1472 р. помер Солтан, князь на Вишнівці та Городку. В.Дворжачек вважав його навіть внуком Федка Несвізького, плутаючи останнього з Федором Острозьким і називаючи старостою подільським у 1432-1433, 1434 рр. (Дворжачек, табл. 175). Подібні помилки зумовлені дуже великим різнобоєм джерел, нерідко князі в них перемішані з боярами та іншими державцями. Корибутовичи були вірними сподвижниками Свидригайла. Зрозуміло, що Федір після 1440 р. міг дістати від цього князя значні володіння на Східному Поділлі. Його сини утримали ці маєтки, які стали основними. Молодша гілка (Іван та його нащадки) залишились у Несвіжі і загинули до кінця XV ст., уступивши несвізький уділ, напевно через матримоніальні зв'язки, Радзівілам.

11. **ВАСИЛЬ**. + після 1472 р. Князь збаразький. В.Дворжачек вважаав, що було двоє В. (син Федора Корибутовича, котрий + до 1463 р. і син останнього), але це помилка.

12. **ДЕНИСКО**. Князь збаразький у середині XV ст. Імовірно, що Д. та його син Ванько померли раніше Василя Дашковича, до потомків якого перейшов Збараж, Вишневець та інші володіння на Східному Поділлі і Східній Волині.

13. **МИХАЙЛО**. + 1516 р. Князь вишневецький. Від нього пішов рід князів Вишневецьких (Дворжачек, табл. 176). Був брацлавським намісником у 1501-1507 рр., дістав якісь володіння на Київщині. Його сини Іван (+ бл. 1542 р.) та Федір (+ 1533 р.) титулувалися дідичами пропойськими та чечерськими, молодший син Олександр (+ 1555 р.) був старостою речицьким. Син Федір (+ 1549 р.), одружившись з Богданою Гольшанською-Дубровицькою віддідичив її частку Степані. Уже наступне покоління князів Вишневецьких впевнено розширювало володіння і піднімалось угору. Дмитро Іванович (+ 1563 р.) пов'язав свою долю з запорізьким козацтвом і увійшов в історію як Байда-Вишневецький. Андрій Іванович (+ 1584 р.) став волинським каштеляном (1562), брацлавським каштеляном (1572) та воєводою волинським (1576). Із старшої гілки Вишневецьких вийшли такі визначні діячі, як Костянтин Костянтинович (* 1564 + 1641), воєвода белзький і руський, один з організаторів авантюри Лжедмитрія І; Дмитро-Юрій Янушевич (* 1631 + 1682), воєвода белзький, гетьман польний коронний і гетьман великий коронний, воєвода і каштелян краківський; його брат Константин-Криштоф Янушевич (* 1633 + 1686), воєвода підляський, брацлавський і белзький; Януш Антоній Костянтинович (* 1678 + 1741), каштелян і воєвода віленський, каштелян і воєвода краківський; його брат Михайло Сервасій Костянтинович (* 1680 + 1744), гетьман польний литовський, каштелян і воєвода віленський, гетьман великий литовський і канцлер литовський. Молодша гілка Вишневецьких, потомки Олександра Михайловича. Мали свою "державу" в козацьких землях. Каштелян брацлавський і староста черкаський та канівський Михайло Олександрович (* 1529 + 1584), його сини Олександр (+ 1594) та Михайло (+ 1616), разом з козаками захищали південні кордони від татар. Син Михайла Михайловича Ярема-Михайло (* 1612 + 1651) змінив батьківську віру і став одним з основних ворогів козацтва і українського народу. Його авторитет нещадного гонителя допоміг його незначному сину Михайлу (* 1640 + 1673) стати одним з найневдаліших королів під іменем Михайла Корибута (1669-1673). Рід Вишневецьких обірвався у середині XVIII ст. із смертю Анни, дочки Михайла Сервасія, виданої за троцького воєводу Йозефа Огінського.

14. **СЕМЕН СТАРШИЙ**. + після 1481 р. Князь збаразький, несвізький і колодяженський, староста кременецький. Бл. 1460 р. одружився з Марією Ровенською (+ бл. 1517). Родоначальник князів Збаразьких. Його син Андрій (+ до 1540) розбив татар під Вишневцем у 1517 р. Стефан Андрійович Збаразький (+ 1585) був воєводою київським і каштеляном троцьким. Януш, син Миколи Андрійовича (+ 1574), старости кременецького і співправителя воєводи київського (+ 1608), був брацлавським воєводою (з 1576). Його сини - каштелян краківський Їжі (+ 1631) та конюший великий коронний Кристоф (+ 1627) - потомства не залишили. Останньою в роді була Анна Збаразька, дочка Владислава Андрійовича (+ після 1636 р.).

15. **СЕМЕН СЕРЕДНІЙ**. + після 1477 р. Князь збаразький.

16. **СЕМЕН МАЛИЙ**. + після 1488 р. Князь збаразький.

17. **ФЕДІР**. Родоначальник князів Порицьких і Воронецьких. Ці роди також згасли у XVII ст. Олександр Порицький (XVII ст.) був у числі найзначніших волинських магнатів. Якуб Воронецький був київським католицьким біскупом за Стефана Баторія і Зигмунта III (Коялович, с. 97).

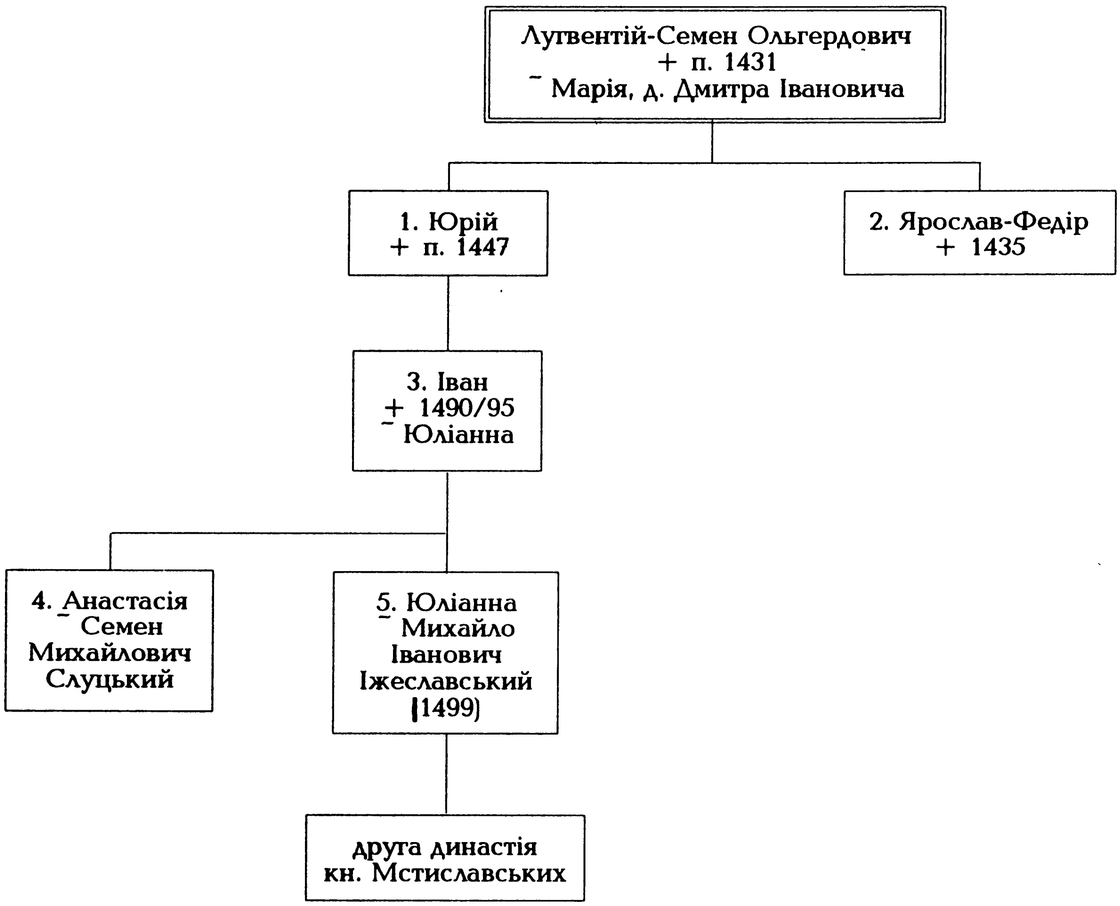
18. **МАРІЯ**. Була видана за Івашка Яновича Владику.

19. **ВАНЬКО**. Князь збаразький (середина XV ст.).

Ольгердовичі. Семеновичі

1. **ЮРІЙ**. + після 1447 р. Вперше згаданий як як учасник трактату з хрестоносцями у 1422 р. Брав участь у поході на Новгород у 1428 р. Прихильник Свидригайла. В 1432 р. взятий у полон Зигмунтом Кейстутовичем під час битви при Ошмянах. Втік до Новгорода Великого, де був прийнятий як служилий князь (1432-1440). У 1440 р.

Табл. 16. Ольгердовичі. Семеновичі.

очолював оборону повсталого Смоленська, потім пребував при московському дворі. В 1442 р. повернувся і дістав батьківський Мстиславль. У 1444 р. знову прийняв запрошення Новгорода, де і був востаннє згаданий у 1447 р. (Стад. Сини Гедиміна, с. 293- 301).

2. **ЯРОСЛАВ-ФЕДІР.** + 1435 р. у битві під Вількомиром (ПСЛР, т. 35, с. 35, 58, 77, 107, 142, 164, 190, 211, 232). Й.Вольф помилково вказав 1485 р. (Вольф. Рід Гедиміна, с. 168). Деякі літописи подають відомості про народження Я.- Ф. в Копор'ї у 1411 р. (ПСЛР, т. 35, с. 32, 54, 73, 78).

3. **ІВАН.** + між 1490 і 1495 рр. Князь мстиславський, чия діяльність відображена в актах 1443-1483 рр. Дружину звали Юліанною (Стад. Сини Гедиміна, с. 301-303).

4. **АНАСТАСІЯ.** Видана за князя Семена Михайловича Слуцького.

5. **ЮЛІАННА.** Видана за князя Михайла Івановича Іжеславського, який у 1499 р. дістав мстиславське князівство. Від цього шлюбу пішла друга династія князів Мстиславських.

Кейстутовичі

1. **ПАТЕРГ/ПАТРИКІЙ.** Й. Вольф відносив його діяльність до 1348 - 1365 рр. Помер молодим, не залишивши потомства. Князь гродненський.

2. **ВОЙДАТ.** + п. 1362 р. Обороняв Ковно у 1362 р., потрапив у полон і помер у неволі у хрестоносців (Stadnicki K., Olgierd i kiejstut. Synowie Gedymina W. xiejcia Litwy. Lw., 1870, s. 207)

3. **БУТАВ-ГЕНРІХ** + п. 1380 р. У 1365 р. втік від батька до хрестоносців. 25. 07. 1365 р. прийняв хрест у Кролевці, потім невдало пробував здобути Вільно. Пізніше згадується при дворі імператора Карла IV з пустим титулом Henricus dux Lithuanie чи rex Litwinorum (1368, 1370, 1372, 1374, 1377, 1380), (Stadnicki K., Op. cit., s. 81 - 82).

4. **ВІТОВТ-ВІГАНТ-ОЛЕКСАНДР.** * бл. 1352 + 27. 10. 1430 р. Князь гродненський (бл. 1370 - 1382; 1384 - 1392), великий князь литовський (1392 - 1430). Хрещений як православний (Олександр) і як католик (Вігант). Першою його дружиною була Марія, можливо княгиня Лукомська. Другий шлюб відбувся до 1383 р. з Анною (+ 31. 07. 1418 р.), чия винахідливість врятувала йому життя. 19. 11. 1418 р. одружився втретє з Юліанною, дочкою князя Івана Гольшанського, удовою карачевського князя Івана Хотета (* бл. 1378 + 1448?). В.-О. був одним з найвидатніших діячів Литви і Східної Європи, очолював великі армії в битвах на Ворсклі (1399) та під Грюнвальдом (1410), розширив кордони Литви до Чорного моря (Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuanioe 1376 - 1430. Col. opera A. Phochaska. Cracovia. 1882; Prochaska A., Ostatnie dwa lata Witolda. W., 1882; Барбашев А. Витовт и его политика до Грюнвальдской битвы. СПб., 1885; его же Витовт. Последние двадцать лет княжения, 1410 - 1430: Очерк литовско-русской истории XV в. СПб., 1891; Лясcоронский В. Г. Русские походы в степи в удельно-вечевое время и поход Витовта на татар в 1399 р. СПб., 1907).

5. **ЗИГМУНТ.** + 20. 03. 1440 р. Князь троцький (до 1382 р.), мозерський (з 1383), стародубський (1406 - 1432), великий князь литовський (1432 - 1440). Убитий внаслідок змови князів Чарторийських. Був одружений двічі: з дочкою князя Андрія Одинцевича та з невідомою (шлюб у 1416 р.). Вірний провідник політики Ягайла у Литві.

6. **ТОВТИВІЛ-КОНРАД.** + 09. 1390 р. Був одружений з Юліанною, сестрою Анни, дружини Вітовта.

7. **МІКЛОВСА.** + 30. 10. 1405 р. як черниця.

8. **МАРІЯ** + 1404 р. У 1375 р. видана за Івана Вселоводовича (* бл. 1357 + 22. 05. 1425), великого князя тверського (1399 - 1425).

9. **ДАНУТА-АННА** * бл. 1362 + 25. 05. 1448 р. До 27. 09. 1376 р. видана за Януша I Земовитовича (+ 8. 12. 1429 р.), князя вишгородського, цеханівського, віського, варшавського і черського, старшого з мазовецьких князів.

10. **РИНГАЛЛА-ЄЛИЗАВЕТА.** + 1433 р. У 1392 р. видана за Генріха Земовитовича (* 1366 + 1393), колишнього плоцького біскупа (1391 - 1392). Вдруге видана за Олександра (+ 1432/33 р.), господаря Молдови (з 1400 р.).

11. **ЮРІЙ.** Згаданий як князь новогрудський у 1384 р. В. Дворжачек включив його в число Кейстутовичів, як сина Войдата, хоча впевненості у цьому немає. Новогрудком володіли Корятовичі, а не Кейстутовичі. Син одного з Кейстутовичів (без імені) згалується у 1360 р.

12. **ОЛЕКСАНДР.** За даними Нарбута, був сином Войдата. Несецький називав цого сином Вігунта Кейстутовича, якого не існувало. Стадницький отожнював Вігунта з Патіргом, також без достатніх підстав. Найімовірніше правий був Нарбут (т. V, с. 302, т. VII, додаток X, с. 112).

13. **ІВАН.** Нарбут також вважав його сином Войдата. І. був братом Олександра. Від нього пішли князі Крошенські (від Крошина в сіверський землі), які з так званих верховських князів виділялися в XV ст. До їх володінь входили волості Крошин, Тешинів, Сукроліна, Охловець, От'єзд, Заколоння, Волста, Клипін, Наєздилов, Чарпа, Головичі. Князі Роман, Петро, Флор і Суран Крошенські вписані в синодик монастиря св. Трійці у Вільні (перша половина XV ст.). Іван Крошенський у 1494 р. був одним з послів, які їздили до Москви за Оленою Іванівною. В другій половині XVI ст. Крошенські стали католиками (Коялович, с. 145).

14. **ВАЙДУТ** + п. 1381 р. У цьому році, маючи трохи більше 16 років втік з Литви до двору імператора, де тоді, імовірно, ще перебував його батько (Stadnicki K., Op. cit, s. 82)

15. **СОФІЯ.** + 15. 06. 1453 р. 9. 01. 1391 р. видана за Василя Дмитровича (+ 7. 02. 1425), великого князя московського і володимирського (1389 - 1425).

16. **МИХАЙЛО-БОЛЕСЛАВ.** * до 1406 + до 10. 02. 1452 р. Талановитий полководець, перемогою над Свидригайлом під Вількомиром (1435) забезпечив своєму батькові великокняжий стіл. Претендент на великокняжий стіл (1440), мусив

Табл. 17. Кейстутовичі.

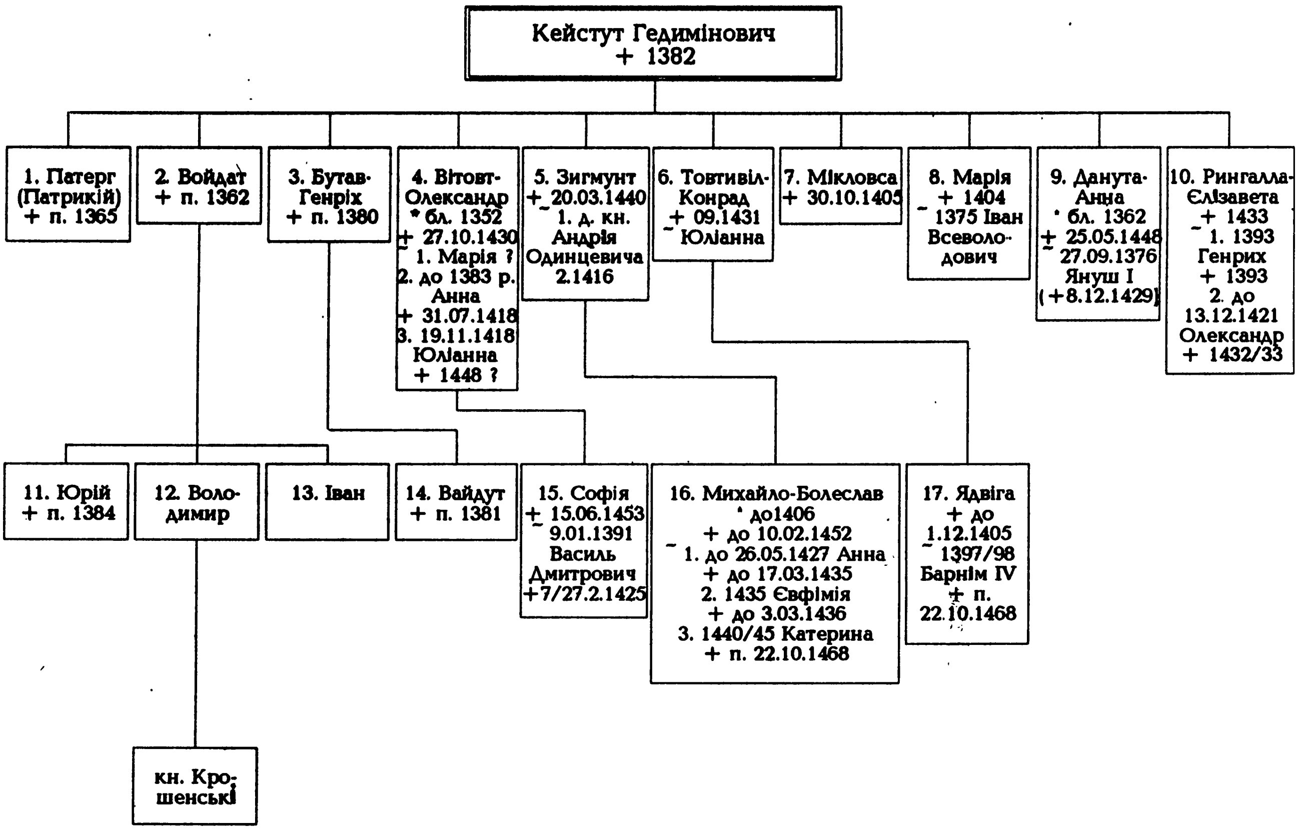
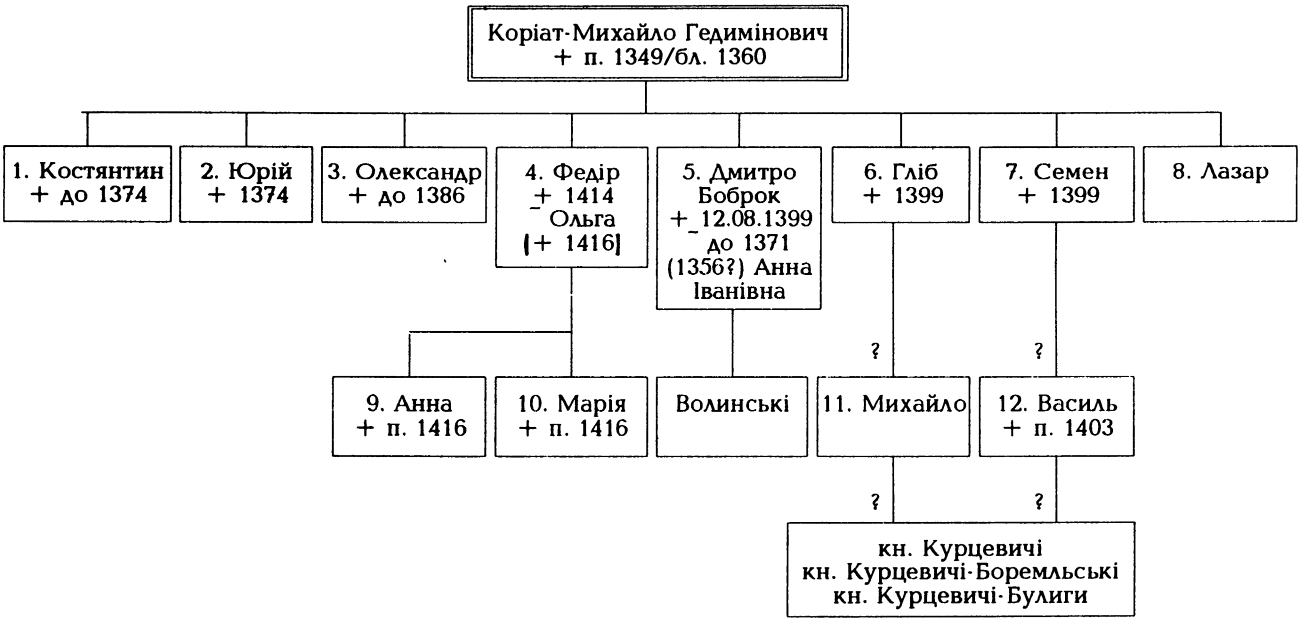

Табл. 18. Корятовичі.

втікти до Москви. Був одружений тричі: до 26. 05. 1427 р. з Анною, дочкою Земовіта IV, князя черського, равського, сохачевського, плоцького, гостинського, віського, куявського і белзького (* 13. 06. 1407/13 + до 17. 03. 1435); вдруге з Євфімією, дочкою Болеслава III, князя плоцького, сохачевського і віського (* до 1420 + до 3. 03. 1436); втретє - між 1440 і 1445 рр. з Катериною, сестрою своєї першої дружини (+ п. 22. 10. 1468).

17. **ЯДВІГА.** + до 1. 12. 1405 р. Видана 1397/98 р. за Барніма V, князя поморського на Слупську (+ п. 13. 057 1403)7 Впевненості у тому, що Я. була дочкою Товтивіла немає.

Корятовичі

1. **КОСТЯНТИН.** + до 1374 р. У 1363 р. очолював одну з дружин у битві Ольгерда на Синіх водах, тобто в районі р. Синюхи, притоки Південного Бугу, де були татарські кочовища (ПСРЛ, т. XVII, с. 82; Флоря Б. Н. Литва и Русь перед битвой на Куликовом поле. Куликовская битва. М., 1980, с. 150). Перемога в цій битві дозволила Корятовичам одержати подільське князівство, де К. став першим князем. Можливо, що Корятовичі лише змінили попередню династію, яка залежала від татар, - нащадків болохівських князів з волинської гілки Мономаховичів (Войтович Л. В. Генеалогія династії Рюриковичів, с. 120, 123 - 124). Корятовичі дістали Поділля у дуже занедбаному стані, багато міст довелось будувати заново. Столицею краю був Смотрич. У літописи занесено легенду, за якою на місці Кам'янця-Подільського паслися олені. Князі оцінили вигоди місцевості і заклали тут місто (ПСРЛ, т. 35, с. 66, 228). Результати археологічних розкопок на території міста дозволяють говорити про окремі поселення уже в VIII - IX ст., але немає жодних підтверджень існування міста до епохи Корятовичів. Схоже, що всі версії про давнє існування Кам'янця бездоказові (Попов Л. К., Хотюк Г. Т. До історії Кам'янця-Подільського // УІЖ, 1963, N 1, с. 103; Ростикус Р. 900-летие города Каменца-Подольского // ВИ, 1963, N 4, с. 156; Гуменюк С. К. До питання про виникнення Кам'янця-Подільського // УІЖ, 1966, N 1, с. 135; Брайчевський М. Ю. Кам'янець-Подільський - місто-музей // УІЖ, 1967, N 2, с. 107), а засновниками міста слід вважати К. та його братів. Трапилось це десь у кінці 1360-х років. Король Казимир, заінтересований у приєднанні Поділля, запропонував К. шлюб з однією з польських принцес. Однак К. не захотів змінити православ'я на католицьку віру і переговори виявилися безрезультатними (ПСРЛ, т. 35, с. 66, 74, 138, 160, 186, 207, 228).

2. **ЮРІЙ.** + 1374 р. (Puzyna J., Koriat i Korjatowicze - Atencum Wilenskie. 1930, т. VII, zesz. 3 - 4, s. 439). Уже в 1352 р. брав участь у війні з поляками як васал Любарта. Напевно, дістав від Любарта якійсь уділ на Волині, бо його підпис стоїть на угоді Любарта з Казимиром та мазовецькими князями (Акты ЗР, 1846, т. I, N 1, с. 1). У 1363 р. брав участь у битві на Синіх водах. По смерті Костянтина зайняв подільський стіл. "Того же лета (1374) вь сенине ходила Литва на татарове на Темеря и бишеть межи их бой" (ПСРЛ, т. XV, вып. 1, стб. 106). Темеря (Тимур) - поширене ім'я у Джучидів у XIV ст. Можливо, що він збирав данину з Молдови у 1370-х роках, коли при владі знаходився господар Богдан. Молдовські літописи не зв'язують його з попередньою династією Драгоша чи наступною династією Петра Мушатина (Славяно-молдавские летописи XV - XVI вв. М., 1976, с. 25, 35, 58, 62, 68, 105, 117). Юрій Корятович втрутився у боротьбу за молдовський стіл, був підтриманий деякими місцевими феодалами, які проголосили його господарем на противагу татарському ставленику Богдану, котрого підтримував хан Темир, і загинув у цій боротьбі ("а князя Юрья Волохове взяли его собе воеводою и тамо окормили"; ПСРЛ, т. 35, с. 66).

3. **ОЛЕКСАНДР.** + до 1386 р., бо за однією з грамот (Арх. Санг. т. 1, с. 8) у цей час Федір Корятович уже титулувався "князь великий" (Л. Войтович. Родина князів Корятовичів: Загадка однієї грамоти XIV ст. - в друці). У 1363 р. брав участь у битві на Синіх водах. Князь подільський (з 1374). Збереглася грамота 17. 03. 1375 р., видана Смотрицькому монастирю, де О. титулується "князем і господарем подільської землі" (Акты ЗР, 1846, т. I, N 4, с. 21). Як видно з цієї дарчої грамоти, населення Поділля змушене було періодично давати данину татарам: "коли вси земляни имуть давати дать оу татары, то серебро имьют тако же тии люди дати". Імовірно, що О. згинув у боротьбі з татарами.

4. **ФЕДІР.** + 1414 р. По смерті Олександра став князем подільським. Можливо, до того тримав родинний Новогрудок. Противився входженню Поділля в польсько-литовську державу. В 1393 р. вступив у союз з київським князем Володимиром Ольгердовичем та молдовським господарем Романом. Навесні 1393 р. Вітовт раптово напав на київське князівство і вивів його з боротьби, запропонувавши легкі умови. Восени 1393 р. подільсько-молдовські війська зазнали поразки. Ф. виїхав до двору угорського короля Зигмунта Люксембурга. Поділля було залишене на воєводу Нестиса. Військо Вітовта здобуло Брацлав, Соколець, вночі підступило до Кам'янця, який був зданий не без допомоги міщан. Воєвода Нестис здав Смотрич, Скалу і Черлений городок (ПСРЛ, т. 35, с. 66). Вітовт передав Кам'янець королю, котрий віддав його відомому полководцю Спитку з Мельштина (Длугош, т. IV, кн. X, с. 488). Останній загинув у битві на Ворсклі, що дає змогу припустити, що він залишався литовським васалом. Може, Вітовт віддав йому подільську землю як своєму наміснику за допомогу у війні проти Ф. Сигізмунд призначив Ф. жупаном Березької і Шароської жуп, а в 1396 р. віддав у довічне володіння Мукачівську та Маковицьку домінії в обмін на права на Поділля. Ф. титулувався "князь Подолії і воєвода Мукачева" чи "князь подільський, ішпан березький і шароський", тримав свою столицю в Мукачеві, де було зведено новий замок Паланок,

сліди якого збереглися у Верхньому замку мукачівського комплексу. Багато зробив для культурного, економічного і національного розвитку краю. Дуже імовірно, що саме при ньому з'явилась єпископська кафедра у Мукачеві. Не випадково збереження українського етносу на Закарпатті пов'язували саме з Ф., котрый начебто привів із собою 40 - 60 тис. подільських селян. Зауважимо, що Ф. виїхав з Поділля по допомогу, сподіваючись незабаром повернутися. Отже, розповідь про переселення в таких розмірах повністю легендарна. На Чернечій горі поблизу Мукачева Ф. заснував монастир і започаткував бібліотеку. Цей монастир на тривалий час став головним культурно-освітним центром на Закарпатті. У цьому монастирі він і похований. Дружина князя Ольга (+ 1416), збудувала жіночий монастир на Сорочиній горі, вище с. Підгоряни, який був зруйнований у XVI ст. Імовірно, вона була родичкою Зигмунта Люксембурга, котрий називав Ф. "предорогим дядечком". Матір'ю Зигмунта була Єлизавета, дочка поморського князя Богуслава V. Можливо, що Ольга була її сестрою.

5. **ДМИТРО БОБРОК.** + 12. 08. 1399 р. Імовірно, що разом з братом Юрієм допомагав Любарту і дістав від нього невеликий уділ. У Москві називався Боброк-Волинським, тому вважають, що цей уділ знаходився у районі нинішньої Бібрки на Львівщині (Тихомиров М. Н. Куликовская битва 1380 года // ВИ, 1955, N 8, с. 16; Заремба С. З. Куликовсько битва та її історичне значення. К., 1980, с. 57; Куликовська битва - героїчна сторінка в історії нашої країни // УІЖ, N 9, с. 36). Річка Бобрка (Боброк) відома з 1211 р. (ПСРЛ, т. 11, стб. 730), однак місто Бібка вперше згадується лише від 1436 р. як володіння Внучека з Кутна. Не виключено, що між 1353 і 1436 р. тут було закладений замок, який і дав назву місту. Можливо, що цей уділ після миру 1366 р. відійшов до Польші і Д. шукав щастя на Сіверщині, звідки перейшов на службу до суздальсько-нижньогородського князя Дмитра Костянтиновича, який претендував на великокняжий стіл. З 1371 р. Д. стає головним московським воєводою. В цьому ж році він очолював московське військо у поході на Рязань. У 1376 р. успішно воював з булгарами, а в 1378-му р. - проти ординських військ. У 1379 - 1380 рр. був одним з воєвод у поході на допомогу брянському князю Дмитру Ольгердовичу. Номінально вище нього стояли Володимир Андрійович Серпуховський, двоюрідний брат Дмитра Івановича, великого князя, і Андрій Ольгердович (ПСРЛ, т. XV, стб. 138). Б. Рибаков припускав, що разом з Д. до Москви потрапили окремі культурні пам'ятники, в тому числі і знамените "Слово о полку Ігореве" (Рыбаков Б. А. Древняя Русь: Сказания. Былины. Летописи. М., 1963, с. 73). Окремі дослідники навіть вважають, що разом з Д. у Куликовський битві брали участь кілька тисяч волинян (Бабляк М. М. До питання про участь і роль народних мас в Куликовській битві 1380 р. // Наук. і зап. Луцького пед. ін-ту. Серія істор. наук. К., 1954, т. II, вип. 1, с. 20). У Куликовський битві Д. був воєводою Засадного полку, який очолювали Володимир Андрійович (другий за старшинством у московський династії), Дмитро Боброк, брянський князь Роман Михайлович, кашинський князь Василь Михайлович і новосильський князь Роман Семенович. За чисельністю то був найбільший полк в армії. Побачивши, як відчайдушно відбивають руські ратники атаки монгольських воїнів, бійці Засадного полку ремствували, нарікали на своїх командирів. Гарячий серпуховський князь поривався вступити у бій. Лише переконавшись, що Мамай випустив свій останній резерв, Д. дозволив виступити полку. Удар, котрий вирішив долю битви, було здійснено майже в ідеальний момент: сонце і вітер перемінилися і були тепер спрямовані в бік монголів. Загони Мамая, які прорвалися до Непрядви, були атаковані з флангів та з тилу і потрапили в мішок (Кирпичников А. Н. Куликовская битва., Л., 1980, с. 99). До 1371 р. одружився з Анною Іванівною, сестрою Дмитра Донського. Никонівський літопис відносить цю подію до 1356 р. (ПСРЛ, т. X, с. 228). Це, напевно, помилка: для чого тоді було Д. шукати щастя у суздальського князя, який був суперником московської династії. Від цього шлюбу пішов рід дворян Волинських, найвидатніший представник якого Артемій Волинський загинув на ешафоті в часи Анни Іоанівни (Янин В. Л. К вопросу о происхождении Михаила Клонского // Археолог. ежегодник за 1978 г. М., 1979, с. 52; Власьев Г. А. Род дворян Волынских // Изв. Рус. генеалог. об-ва. СПб., 1911, вып. 4; Родословная книга князей и дворян российских и выезжих. М., 1787, ч. 2, с. 85; ПСРЛ, т. 1, с. 232; т. 4, с. 67; т. 8, с. 18, 24 - 25, 34; т. 11, с. 25, 45; т. 18, с. 129).

6. **ГЛІБ.** + 12. 08. 1399 р. у битві на р. Ворсклі (ПСРЛ, т. 35, с. 73, 139, 161, 208, 229). Супральський літопис помилково назвав його Левом (ПСРЛ, т. 35, с. 52). Вольф прийняв цю версію, а слідом за ним і більшість польських істориків.

7. **СЕМЕН.** + 12. 08. 1399 р. у битві на р. Ворсклі.

8. **ЛАЗАР.** Згаданий у грамоті 1386 р. (Арх. Санг., т. I, с. 8) разом із Семеном і Федором. Поряд з іншими аргументами на користь того, що грамота стосується Федора Корятовича, а не Федора Любартовича, свідчить і те, що Семен та Лазар Любартовичі невідомі, тоді як Семен Корятович зафіксований джерелами.

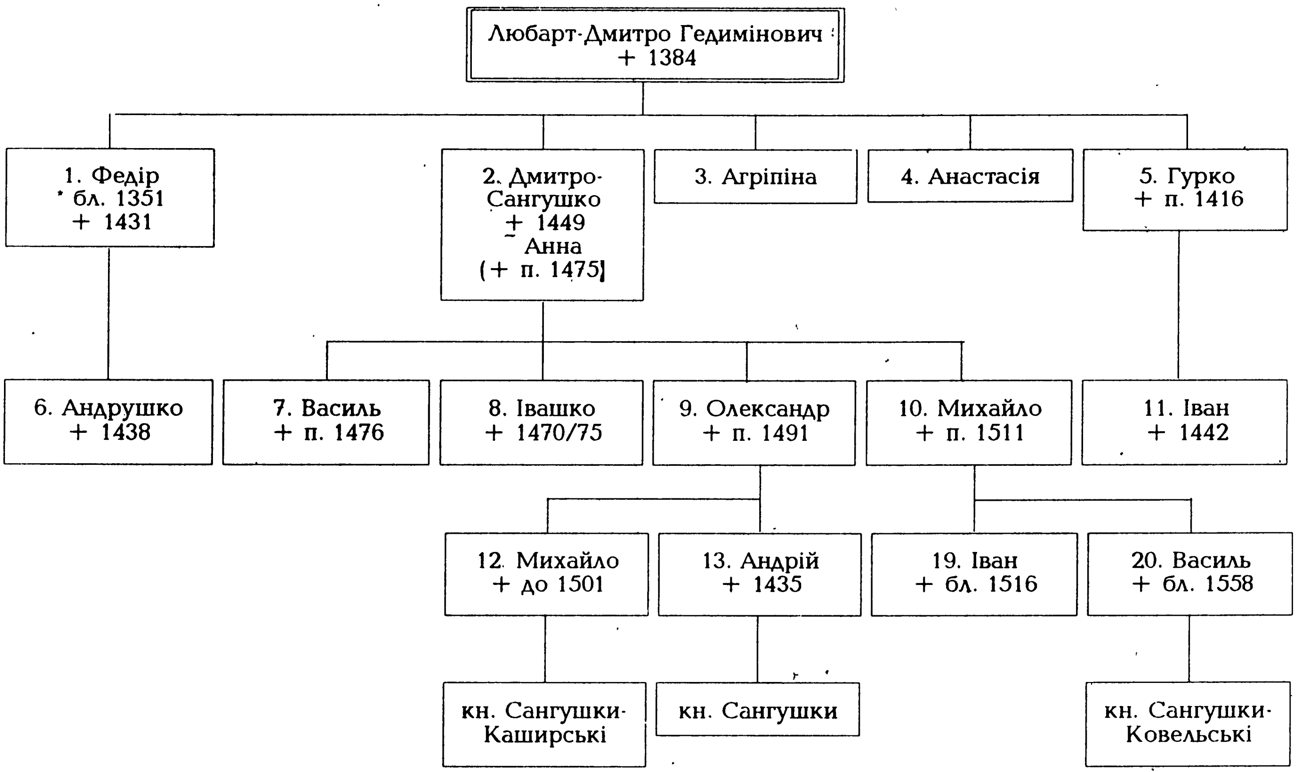
9. **АННА.** + п. 1416 р.

10. **МАРІЯ.** + п. 1416 р.

11. **МИХАЙЛО.** Холмський поминальник згадує двох князів Корятовичів: Михайла та Василя. Не виключено, що М. - це сам Коріат Гедимінович, який міг бути похований у Холмі як союзник Любарта. М. міг бути і сином котрогось з молодших Корятовичів, які зберегли щось з родинних володінь на Волині і зробили вклади у цей монастир.

12. **ВАСИЛЬ.** + п. 1403 р. Згадується також у холмськоиу поминальнику. В 1403 р. присягнув королю і королеві (Стад. Сини Гедиміна, т. I, с. 81). Його іноді вважають Корятовичем, тобто сином Михайла-Коріата, що навряд чи правильно, оскільки Корятиновичами називали усіх потомків Михайла-Коріата. У 1440 р. Корятовичі зустрічали Казимира Ягеллончика (Несецьк., т. 5, с. 248), синів Михайла-Коріата вже не могло

Табл. 19. Любартовичі.

бути в живих. В. міг бути сином одного з молодших Корятовичів, які зберегли якісь володіння на Волині. Від нього або Михайла і пішли потомки Корятовичів - князі Курцевичі (Вольф. Рід Гедиміна, с. 71). Князь Михайло Курцевич згадується уже в 1451 р., дещо пізніше - Василь Курцевич. Не виключено, що саме їх і згадує холмський поминальник (хоча там вони іменуються ще Корятовичами). З цього роду походив князь Йосиф (Їзикіїл) Курцевич (+ 1642 р.), видатний діяч українського відродження, архімандрид Трахтемирівського козацького монастиря, володимирський, волинський і суздальський православний єпископ. На межі XV-XVI ст. з роду Курцевичів виділилися Курцевичі-Буремльські (Лев К.-Б. згаданий у 1509 р.) та Курцевичі-Булиги (з середини XVI ст.). Ці роди згасли у XVII ст.

Любартовичі

Традиція родів князів Сангушків і Сангушків-Ковельських, найстарші польські генеалоги та геральдики Б. Папроцький (+ 1614), А. Коялович-Вітюк (+ 1677), "Генеалогія Сангушків" Ієроніма Сангушка (+ 1657) виводили ці княжі роди від Дмитра-Любарта Гедиміновича. Зрештою, такі підстави дають і джерела (ПСРЛ, т. VII, с. 256). Сумніви Вольфа, викликані тим, що Сангушки володіли землями, які спочатку належали Федору Любартовичу, не дають підстав для того, щоби виводити ці роди від ратненського князя. Такі сумніви не були підтримані і З. Л. Радзімінським, котрий багато років працював над документами архіву Сангушків (Арх. Санг., т. I - VII, ЛЬвів, 1887 - 1910; Radziminski Z. L., Monografia ks. Sanguszkow, Lw., 1906 - 1913, т. 1 - 3. Тому, на наш погляд прийнята В. Дворжачеком і рядом польських дослідників версія про походження Сангушків від Федора Ольгердовича недостатньо мотивована.

1. **ФЕДІР.** * бл. 1351 + 1431 р. Князь волинський (1384 - 1392), сіверський (1393 - 1405), жидачівський (з 1405) та володимирський (з 1431). Не проявив наполегливості у боротьбі, яка характеризовала його батька, не зумів організовати оборони Волині, емігрував до Угорщини, але вже 23. 05. 1393 р. присягнув Ягайлу та Ядвізі як князь сіверський (Арх. Санг., т. 1, N 15, с. 14). Сіверські володіння йому обміняли на невелике жидачівське князівство. У 1431 р., почавши наступ проти Свидригайла, Ягайло повернув старому Ф. володимирське князівство і той прийняв цю милостиню. Був учасником грюнвальдської битви, очоливши жидачівську корогву.

2. **ДМИТРО-САНГУШКО.** + 1449 р. і був похований у церкві в Луцьку (Несецьк., т. VIII, с. 235). Деякі дослідники вважають цого сином Федора. Напевно, правий Коялович, який називав Д. сином Любарта. Це підтверджується поминальником Уневського монастиря, закладеного в 1400 р. Федором Любартовичом. У тексті 1604 р. подається рід Любартовичів: Федір, Дмитро, Агрипина, Анастасія та їх потомство. Діяльність Дмитра Сангушка відображена у документах 1433 - 1443 рр. У 1433 р. він дістав від короля Ягайла Ратне (Стад. Сини Гедиміна, т. 1, с. 265). Можливо, це було покарання внука Федора Ольгердовича Семена за його підтримку Свидригайла або ж Любартовичі були зв'язані сімейними узами з ратненськими князями.

3. **АГРИПИНА.** Згадана в уневському поминальнику.

4. **АНАСТАСІЯ.** Згадана в уневському поминальнику.

5. **ГУРКО.** Діяльність припадає на 1412 - 1416 рр. Немає впевненості, що це син Любарта, а не Федора Ольгердовича, оскільки Г. не згадується в уневському поминальнику. Виходячи з володінь Г. та його сина, можна допустити, що він, найімовірніше був Любартовичем, який зберіг якісь землі на Волині після вигнання Федора.

6. **АНДРУШКО.** + 1438 р. Можливо, був жидачівським князем у 1431 - 1435 рр. У 1435 р. його князівство перейшло до мазовецького князя Земовита Земовитовича, який володів ним до своєї смерті (1442). У 1431 - 1435 рр. князівство тримали нащадки Федора Любартовича. Уневський синодик у числі нащадків називає Симеона, Софію, Кузьму, Феодора, Василя, Антонія і Антонію. Імена хрестильні або чернечі, розгадати їх навряд чи можливо, що свідчить про рівень наших знань про ту епоху.

7. **ВАСИЛЬ.** + п. 1476 р. Згаданий вперше у 1443 р. як державець брацлавський (Вольф. Рід Гедиміна, с. 129 - 130). Очевидно, Сангушковичі, як і переважна більшість українських феодалів, підтримували Свидригайла.

8. **ІВАШКО.** + між 1470 і 1475 рр. У холмському поминальнику згадується князь Борис Сангушко. Такий же князь згаданий у числі потомків Дмитра в уневському синодику. Ім'я, напевно, також хрестильне або чернече. У холмському поминальнику Борис стоїть попереду Олександра (поминальники потрапляли і назививні імена, часом вони збігалися із хрестильними). Отже, це міг бути І. або Василь.

9. **ОЛЕКСАНДР.** + після 1491 р. Згадується в документах 1446 - 1491 рр. Староста володимирський (1460 ?). Друга його дружина була удовою Андрія Волотовича (Дворжачек, табл. 173).

10. **МИХАЙЛО.** + після 1511 р. Дружину його звали Анною (+ після 1501 р.). Уневський синодик називає сімох синів Дмитра Сангушка. Напевно, частина з них померла дітьми. Але в їх числі названий і Павло. Є відомості, щоправда не дуже певні, що Павло Кароль (?) Любартович-Сангушко, князь на Смолянах і Білім Ковлю, маршалок литовський, діяв між 1390 - 1439 рр. Тоді це мав би бути один з найстарших синів Дмитра (Стад. Сини Гедиміна, с. 267 - 268).

11. **ІВАН.** + після 1442 р.

12. **МИХАЙЛО** + до 1501 р. Родоначальник князів Сангушків-Каширських. У холмському поминальнику згадується Олексій, син Олександра. Ім'я чернече, бо він названий святим. Можливо, це М. або невідомий син Олександра. З князів Каширських найбільш відомий Андрій Михайлович

(+ 1560 р.), маршалок волинський (1522 - 1547), староста луцький (1542), ключник, городничий і мостник Луцький. Цей рід обірвався із смертю Адама Олександра (+ 1653), воєводи подільського (1621) і волинського (1630), який першим з Сангушків-Каширських прийняв католицьку віру.

13. **АНДРІЙ.** + 1534 р. Намісник кременецький (1498 - 1502), брацлавський і вінницький (1500), староста володимирський (1508 - 1531) і маршалок волинський (1522). Був одружений двічі: з Марією (?) Острозькою та Богданою Одинцевич. Найбільш відомий з його нащадків-внук Роман Федорович (+ 1571 р.), воєвода брацлавський і гетьман польний литовський, котрий відзначився у Лівонський війні. Ця гілка Сангушків згасла із смертю потомків Романа Федоровича.

14. **ІВАН.** + бл. 1516 р. До 1512 р. одружився з Анастасією, дочкою Семена Олізаровича (+ бл. 1536 р.). Потомства не залишив.

15. **ВАСИЛЬ.** + бл. 1558 р. Родоначальник князів Ковельських. Похований у Києво-Печерському монастирі. Був державцем свислоцьким. Уступив Ковель королеві Боні за інші володіння. Пізніше Ковель дістав князь Андрій Курбський, через що Сангушки-Ковельські втратили це прізвище у XVIII ст. Потомки Симона Самуеля (+ 1638 р.) носили титул "князів на Білім Ковлю". Син Симона Самуеля - біскуп смоленський Ієронім (+ 1657 р.) на матеріалі сімейних архівів написав "Генеалогію Сангушків". Потомство його брата Яна Владислава (+ 1652 р.) живе й донині. Андрій Григорович Сангушко-Ковельський (+ 1591 р.) був одружений з Софією Сапєгою. Починаючи з їх потомства князі Сангушки вже були католиками і польськими патріотами.

Княжі роди неясного походження

Вище вже говорилося про непевність походження окремих княжих родів Рюриковичів та Гедиміновичів. Особливо непевним є походження усіх Монвідовичів. Гіпотетичне походження князів Лукомських (які могли бути й Рюриковичами). Зовсім неясне походження княжих родів Домонтів та Капуст.

Князі Домонти з другої половини XVI ст. володіли містечком Домонтів на півдні Київщини (Zrodla dziejowe., t. 20. W., 1894, s. 70; Лянцкоронский В. Г. Гильом Левассер-де-Боплан и его историко-географические труды относительно Южной России: I. Описание Украины. II. Карты Украины. К., 1901, с. 10). Можливо, що це потомки котроїсь з литовських династій, відтиснутих Гедиміновичами.

Піднесення роду Капуст припадає на середину XVI ст. Князь Андрій Тимофійович Капуста, овруцький староста, з 1566 р. був брацлавським каштеляном (Максимейко Н. А. Сеймы Литовско-Русского государства до Люблинской унии 1569 г. Харьков, 1902, с. 143 - 144). У цьому ж році Олександра Капуста (+ бл. 1603 р.) була видана за князя Олександра Олександровича Вишневецького. Разом з чим становище Капуст ніколи ніколи не було настільки високим, щоб просто присвоїти собі княжий титул або через фальсифікати родовідних "дописуватись" до Гедиміновичів чи Рюриковичів, як це робили Сапєги. Може, Капусти також походили від Дениска Мокосійовича, чий син Ванько мав аж семеро синів.

Уневський поминальник (новий список 1604 р.) представляє рід князів Рогатинських. Уневський монастир був закладений князем Федором Любартовичем у 1400 р. Рогатинські поміщені серед Гедиміновичів, але це не дає відповіді на загадку походження цього роду. Джерела князів Рогатинських не згадують.

Список скорочень
(крім загальноприйнятих)

Алексеев, СЗ - Алексеев Л. В. Смоленская земля в IX - XIII вв. М., 1980.

Алексеев, ПЗ - Алексеев Л. В. Полоцкая земля // Древнерусские княжества X - XIII вв. М., 1975.

Арх. Санг. - Archiwum ksiazat Lubartowiczow-Sanguszkow w Slawucie, przez Z. L. Radziminskiego, B. Gorczaka, t. I - VII. Lw. 1886 - 1913.

Бальзер - Balzer O. Genealogia Piastow. W., 1895.

Баумгартен - Baumgaeten N. de, Genealogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X au XIII siecle // Orientalia Christiana lod. - IX - I. N. 35, maio. Roma, 1927.

Бельськ. - Kronika Marcina Bielskiego, t. I - III. Sanok, 1856.

Бонецкий - Boniecki A. Poczet rodow w Wielkim ksiestwie Litewskim w XV - XVI wieku. W., 1887.

Бычкова - Бычкова М. Е. Состав класса феодалов России в XVI в. М., 1986.

Вертнер - Wertner M. Az Arpadok czaladi tortenete. Nagybecskerek, 1892.

Власье - Власьев Г. А. Потомство Рюрика. Материалы для составления родословий. СПб., 1906, т. I, в. 1 - 2; СПб., 1907, т. I, в. 3; Пг., 1918, т. II, в. 1.

Вольф - Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. W., 1895.

Вольф. Рід Гедиміна - Wolff J. Rod Gedymina. Dodatri i poprawki do dziel kr. k. Stadnickieho "Synowie Gedymina", "Olgierd i kiejstut", "Bracia Wladyslava Olgierdowicza Jagielly" we Lwowie 1867. kr. 1886.

ГЛ - Генрих Латвийский. Хроника Ливонии: Пер. и коммент. С. А. Аннинского. М. - Л., 1938.

Данилевич - Данилевич В. Е. Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия. К., 1896.

Дворжачек - Dworzaczek W. Genealogia. W., 1959.

Длугош - Dlugosz J. Opera Omnia. Cracoviae., t. I - XII, 1862 - 1873.

Экз. - Экземплярский А. В. Великие и удельные князья Северной Руси в татарский период с 1238 по 1505 г. СПб., 1889 - 1891, т. 1 - 2.

Зайонч. - Zajaczkowski S. Przynki do hipotezy o pochodzeniu dynastji Giedymina ze Zmudzi // At. Wil., 1927, IV, 3, s. 392 - 416.

Зимин - Зимин А. А. Формирование боярской аристократии в России во второй половине XV - первой половине XVI в. М., 1988.

Зотов - Зотов Р. В. О черниговских князьях по Любецкому синодику и о черниговском княжестве в татарское время. СПб., 1892.

Илов. - Иловайский Д. И. История Рязанского княжества. М., 1858.

Карам. - Карамзин Н. М. История государства Российского. М., 1988, кн. 1 - 4.

Кобрин - Кобрин В. Б. Власть и собственность в средневековой России. М., 1985.

Коялович - Kojalowicz - Wiuk A. Herbarz Rycerstwa Wielkiego kniestwa Litewskiego. kr, 1897.

Кучкин - Кучкин В. А. Формирование государственной территории Северо-Восточной Руси в X - XIV вв. М., 1984.

Лангебек - Petri Olai Cronica Regum Danorum / Ed. J. Langebek // Scriptores Rerum Danicarum. Hafniae, 1772, t. 1, p. 68 - 148.

Лов. - Ловмяньский Х. Русь и норманны. М., 1985.

Монгайт - Монгайт А. Л. Рязанская земля. М., 1961.

Нарбут - Narbutt T. Dzieje starozytne narodu Litewsriego, t. I - VII. W., 1836 - 1838.

Несецьк. - Niesiecki K. Herbarz Polski, t. 1 - 10. Lipsk, 1835 - 1845.

МЛ - Метрика Литовська: Акты Литовской метрики, т. 1, в. 1 - 2. Варшава, 1896 - 1897; РИБ, т. 20, 27, 30, 33. СПб., 1901 - 1012.

Пашуто - Пашуто В. Т. Внешняя политика древней Руси. М., 1968.

Пашуто. Образование - Пашуто В. Т. Образование Литовского государства. М., 1959.

Погод. - Погодин М. Исследования, замечания и лекции по русской истории. М., 1855, т. VI.

РК - Разрядная книга 1475 - 1605 гг. / Сост. Н. Г. Савич; под ред. В. И. Буганова. М., 1977, т. I, ч. 1 - 2; М., 1978, т. I, ч. 3; М., 1978, т. II, ч. 1.

РодК - Родословная книга по трем спискам // Временник МОИДР, 1851, кн. X.

Стад. Сини Гедиміна - Stadnicki K. Synowie Gedymina. Lw., 1881.

Стрий. - Stryjkowski M. Kronika polska, litewska, zmodska i wszystkiej Rusi etc. W., 1846, cz. 1 - 2.

Рапов - Рапов О. М. Княжеские владения на Руси в X - первой половине XIII в. М., 1977.

Рыб. - Рыбаков Б. А. Киевская Русь и русские княжества XII - XIII вв. М., 1982.

Рыдз. - Рыдзевская Е. А. Древняя Русь и Скандинавия в IX - XIV вв. М., 1978.

Тол. - Толочко П. П. Древняя Русь. К., 1987.

Тат. - Татищев В. Н. История Российская. М., 1768 - 1784, кн. 1 - 4; М. - Л., 1962 - 1968, т. 1 - 7.

Улащик - Улащик Н. Н. Введение в изучение Белорусско-Литовского летописания. М., 1985.

Алфавітний покажчик-
ключ до геніалогічних таблиць

Рюриковичі

NN (незнані з імені)

Гедиміновичі

Княжі та шляхетські роди, які походять від Рюриковичів
(у порядку родового старшинства)

Друцькі, кн. - табл. 2
Друцькі-Соколинські, кн. - табл. 2
Друцькі-Любецькі, кн. - табл. 2
Друцькі-Горські, кн. - табл. 2
Бабич-Друцькі, кн. - табл. 2
Путятіни, кн. - табл. 2
Одинцевичі, кн. - табл. 2
Озерецькі, кн. - табл. 2
Підберезецькі, кн. ? - табл. 2
Плаксичі, кн. ? - табл. 2
Тети, кн. ? - табл. 2
Головчинські, кн. ? - табл. 2
Четвертинські, кн. - табл. 4
Лиходіївські, кн. - табл. 4
Осовецькі, кн. - табл. 7
Воротинські, кн. - табл. 7
Одоєвські, кн. - табл. 7
Мосальські, кн. - табл. 8
Литвини-Мосальські, кн. - табл. 8
Кольцови-Мосальські, кн. - табл. 8
Клубкови-Мосальські, кн. - табл. 8
Хотетовські, кн. - табл. 8
Бунакови ? - табл. 8
Огінські, кн. - табл. 8
Пузини, кн. - табл. 8
Сатіни-Шокурови, - табл. 8
Горчакови, кн. - табл. 8
Єлецькі, кн. - табл. 8
Звенигородські, кн. - табл. 8
Рюміни-Звенигородські, кн. - табл. 8
Барашови-Звенигородські, кн. - табл. 8
Сплячі-Звенигородські, кн. - табл. 8
Шистови-Звенигородські, кн. - табл. 8
Звонцови-Звенигородські, кн. - табл. 8
Токмакови-Звенигородські, кн. - табл. 8
Ноздроваті-Звенигородські, кн. - табл. 8
Болховські, кн. - табл. 8
Канінські, кн. - табл. 9
Спаські, кн. - табл. 9
Борятинські, кн. - табл. 9
Мезецькі, кн. - табл. 9
Мишецькі, кн. - табл. 9
Оболенські-Курлятови, кн. - табл. 9
Оболенські (старша гілка), кн. - табл. 9
Нігтеви-Оболенські, кн. - табл. 9
Стригіни-Оболенські, кн. - табл. 9
Ярославови-Оболенські, кн. - табл. 9
Нагі-Оболенські, кн. - табл. 9
Німого-Оболенські, кн. - табл. 9
Лопатіни-Оболенські, кн. - табл. 9
Телепнєви-Оболенські, кн. - табл. 9
Овчини-Телепнєви-Оболенські, кн. - табл. 9
Туреніни, кн. - табл. 9
Репніни, кн. - табл. 9
Пенінські, кн. - табл. 9
Горенські, кн. - табл. 9
Оболенські (молодша гілка), кн. - табл. 9
Глазаті-Оболенські, кн. - табл. 9
Тюфякіни-Оболенські, кн. - табл. 9
Золоті-Оболенські, кн. - табл. 9
Срібні-Оболенські, кн. - табл. 9
Щепіни-Оболенські, кн. - табл. 9
Ликові-Оболенські, кн. - табл. 9
Кашини, кн. - табл. 9
Долгорукі, кн. - табл. 9
Долгорукови, кн. - табл. 9
Щербатови, кн. - табл. 9
Тростенські, кн. - табл. 9
Волконські, кн. - табл. 9
Пронські, кн. - табл. 11
Пронські-Шемякіни, кн. - табл. 11
Пронські-Турунтаї, кн. - табл. 11
Острозькі, кн. - табл. 14
Заславські, кн. - табл. 14
Жижемські, кн. - табл. 15
Соломирецькі, кн. - табл. 15
Полеви - табл. 15
Єропкіни - табл. 15
Осокіни - табл. 15
Скрябіни - табл. 15
Травіни - табл. 15
Вепреви - табл. 15
Внукови - табл. 15
Резанови - табл. 15
Монастирьови - табл. 15
Судакови - табл. 15
Алад'їни - табл. 15
Циплятєви - табл. 15
Мусоргські - табл. 15
Козловські, кн. - табл. 15
Ржевські - табл. 15
Толбузіни - табл. 15
Дашкови, кн. ? - табл. 15
Порховські, кн. - табл. 15
Кропоткіни, кн. - табл. 15
Коркодінови, кн. - табл. 15
Селеховські, кн. - табл. 15
Всеволожські - табл. 15

Королівські, княжі і шляхетські роди, які походять від Гедиміновичів та литовських династій
(у порядку родового старшинства)

Гольшанські, кн. - табл. 3
Заберезинські, кн. - табл. 5
Дорогостайські, кн. - табл. 5
Кухмістровичі - табл. 5
Іржиковичі - табл. 5
Глібовичі - табл. 5
Рекуци - табл. 5
Вязевичі - табл. 5
Ружинські, кн. - табл. 6
Белзькі, кн. - табл. 6
Патрикеєви, кн. - табл. 6
Булгакови, кн. - табл. 6
Голіцини, кн. - табл. 6
Куракіни, кн. - табл. 6
Щенятєви, кн. - табл. 6
Хованські, кн. - табл. 6
Корецькі, кн. - табл. 6
Іжеславські, кн. - табл. 7
Мстиславські (друга династія) - табл. 7
Полубинські, кн. - табл. 9
Трубецькі, кн. - табл. 10
Чарторийські, кн. - табл. 11
Олельковичі-Слуцькі, кн. - табл. 12
Бельські, кн. - табл. 12
Лукомські, кн. ? - табл. 8
Кобринські, кн. - табл. 13
Ягеллони, кор. - табл. 14
Вишневецькі, кн. - табл. 15
Збаразькі, кн. - табл. 15
Порицькі, кн. - табл. 15
Воронецькі, кн. - табл. 15
Мстиславські (перша династія) - табл. 16
Крошенські, кн. - табл. 17
Волинські - табл. 18
Курцевичі, кн. - табл. 18
Курцевичі-Булиги, кн. - табл. 18
Курцевичі-Боремльські, кн. - табл. 18
Сангушки, кн. - табл. 19
Сангушки-Каширські, кн. - табл. 19
Сангушки-Ковельські, кн. - табл. 19
Домонти, кн. ?
Капусти, кн. ?
Рогатинські, кн. ?

Зміст

Україна, м. Ужгород

підприємство IPOH

конструювання систем з мікропроцесорним управлінням, маркетінг, видавнича справа.
тел. (03122) 3-65-86
(03141) 3-16-54

Ukraine, Uzhorod

Firm IRON

construction of the systems of program controller and marketing, publication business, management.
tel. (03122) 3-65-86
(03141) 3-16-54

Україна, м. Берегово
Закарпатська обл.,
вул. Фабрична, 53

АФ ВІКТОРІЯ

чудові меблі для спален на вибір і по замовленню
тел. (03141) 2-20-60

Ukraine,
Transcarpathia,
Beregovo Fabritchna st, 53

VICTORIA Company

wonderful furniture for bedrooms for anychoice and for advance
tel. (03141) 2-20-60

Україна, Київ

фірма ВІКІ

обробка насіння, глюкоза, нафтопродукти.
тел. (044) 228-74-58
факс. 228-79-97

Ukraine, Kiev

Firm VIKI

processing of grains, glucose, petrol and its products.
tel. (044) 228-74-58
fax. 228-79-97

Україна, м. Ромни
Сумська обл.

Завод КСМ

цегла, блок-цегла, кераміка, майоліка
тел. (05448) 2-14-60,
(05448) 2-23-60

Ukraine, Romny
Sumskaya region

Plant of Building Materials

brik, double-brik, ceramics, majolica
tel. (05448) 2-14-60,
(05448) 2-23-60

Україна, м. Суми

фірма РОТОР

обладнання для нафтогазохімії, вироби з металу побутового призначення.
тел. (05422) 24-15-92
(05422) 32-96-81

Ukraine, Sumy

Firm ROTOR

Tools for petrol-gas-products, metal goods.
tel. (05422) 24-15-92
(05422) 32-96-81